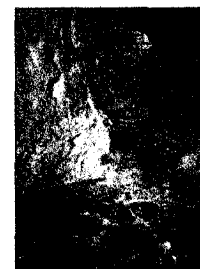


DE LANGGEWENSTE EN VAST AANSTAANDE

BEKERING VAN HET VOLK DER JODEN



*STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG*

2016

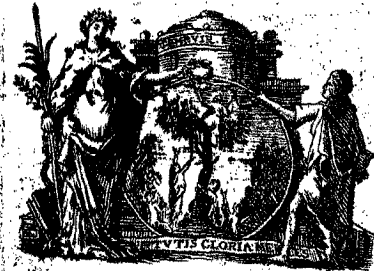
DE
LANGH GEWENSCHTE
En vast
AENSTAENDE BEKERING
Van het
VOLK der JOODEN,

*Nevens de maniere van dien, de aenleidende middelen daer toe,
ende de weg, die God in deezen met dat Volk houden zal,
geelyk ook de wyze van de vereniging der Stammen, de be-
bouwning van hun Stad, en wederkering in hun land; tot
overtuiging, vriendelyke uitlokking, en vertroosting
van het verstroyde Israël, in't breede vertoond, in
eene kortbondige verklaring van die zoo nadruk-
kelyke, en wydluftyge Godspreek*

VAN
JEREMIAS XXXI.

Verrykt met verscheide aenmerkingen, en Nooten ter
zelve materie dienende

DOOR
JOACHIMUS MOBACHIUS,
Predikant tot s'HERTOGENBOSGH.



U T R E C H T

By JACOB van POOLSUM, Boekverkooper 1746

DE ondergeschreevene Professoren, thans uitmakende de Theologische Faculteit der Universiteit 's Lands van Utrecht, hebben, na volaating van hunne bezigheden, onderzocht, het Werk van den Eerwaarden en welgeleerden Heer JOACHIMUS MOBACHIUS, Bedienaar des Heiligen Euangeliums in 's Hertogenbosch, over het XXXI^e Hoofdstuk van JEREMIAS Godspiraaken: en daar in niets gevonden, srydig met de Formulieren van eenigheid der Gereformeerde Nederlandse Kerk; maar, in tegendeel, eene deftige Schriftuur-verklaring, en bondige uitbreiding en betoog van verscheidene, voor al Prophetische, tot kennis en liefde der waarheid nuttige zaaken. De Heere Godt geve veel schynzel over dit geleerd en stigtelyk Werk, en verleene aan den Autheur zynen ryken zegen.

UTRECHT
den 4. October
1745.

G. M. ELSNERUS,
S. S. Th. Doct. & Prof.
Acad. h. t. Rector.
DAVID MILLIUS,
S. S. Theol. D. en Professor.
ALBERTUS VOGET,
S. S. Theol. D. & Prof.
Facult. h. t. DECANUS.
GUILJELMUS ab IRHOVEN,
S. S. Theol. & Phil. Doct. Illiusque
Facult. ut & Hist. Eccles. Profess.
FRANCISCUS BURMANNUS,
S. S. Theol. Doct. & Professor.

O P D R A C T

A E N D E N

Hooggeboren Gestrengen Heere,

den Heere

LUBBERT ADOLF TORK,

Vryheer van Rosendaal en Pettecum, Extraordinaris Raed van de Wel Edele Hove van Gelderland, Landroft van de Veluwe; Burgemeester der Stad Wageninge, en althans wegens de Provintie van Gelderland Gedeputeerde in het Collegie van den Raed van Staten der vereenigde Nederlanden, &c. &c. &c.

E N D E A E N D E

Hooggeborene Vrouwe, Mevrouw

PETRONELLA WILLEMINA VAN HOORN,

Vryvrouwe van Rosendaal en Pettecum
&c. &c.

Des zelfs Hoogwaerde en zeer dierbare
Gemalinne,

O P D R A G T.

Word dit Werk , genaemd

DE LANG GEWENSCHTE EN AENSTAENDE BEKERINGE DER JOODEN, enz. enz.

Ten bewyze van myn sonderlinge hoogagting voor der zelve zeer Illustre Personen, en regt Edele hoedanigheden, als ook ter erkenenis van genotene, dog onverdiende beleefdheden, besonder ook wegens des zelfs yver en welmenentheid omtrent de zuivere Godsdienst, enz. enz.

Met toewenzing van de keur van Jehovahs zegeningen, nevens al het bevindelike heyl, in het tegenwoordige Werk zelve begrepen, en alle tekenen van hoogagting, op het aller-eerbiedigste, en onderdanigste opgedragen, en aengeboden, door der zelve

zeer ootmoedige en verpligte Dienaer,

JOACHIMUS MOBACHIUS, J. A. Soon,

Dienaer des Goddelijken Woords tot

s' HERTOGENBOSCH.

VOOR-



V O O R B E R I G T

A E N D E N

L E Z E R.



M thans den *Lezer* met geen al langwylig *Voorberigt* op te houden, zoo zegge in 't kort, dat de reden waerom ik juist met myne gedagten op de verhandeling van het XXXI. *Hoofdst.* van de *Profeet Jeremias* gevallen ben, is, omdat yder verstandige weet dat het een delicaete, zeer uitgebreide, en gewigtige stoffe in zig vervat, waer over egter in 't *Neerduitsch* (myns wetens) niemant ooyt opzettelik geschreven heeft; alleen heeft de *Heer D'Outrein* 'er elders een korte *Annalysis* of *Schets* over uitgegeven, in een *Werkje* in 8vo, genaemd de *Profetize Godgebeurdheid*, enz. alwaer onder verscheide stoffen, dit *Hoofdst.* word doorgelopen, en waer in sijn *Wel Eerw.* dus op sommige *plaatzen* nauwliks breder is dan onse *Kantekenaers*, soodan het maer tot een korte handleiding, hoe de *Profetien* te verklaren, kan dienen.

Voorts is 'er niemant (myns wetens) die 'er anders met opzet sijn werk van gemaakt heeft, dan alleen dat hier en daer over deeze en geene enkele *versen* wel eenige *aenmerkingen* of *Verklaringen* in onse *Tael* te vinden zyn, en dat het bekend is, dat de *Heer Noordbeek* over gansch *Jeremias* een *Commentarius* in 't ligt

V O O R B E R I G T

gegeven heeft, welke even daerom in 't besonder maer zeer kort over dit *Hoofdst.* en over yder *Vers* heeft moeten zyn, en dikwerf twee of drie versen te gelyk verhandeld, zynde by den zelve gedrukt, by wien ook dit *Werk* ter *Drukperze* is aenbevolen.

In 't *Latyn*, welke *Tael* egter de meeste onder ons, die anders niet ongeoeffend zyn in 't *Woord*, en groote lust tot kennis en de uitlegging der *Profetyen* hebben, niet verstaen, weet ik ook niemant, die opzettelik over dit *Hoofdst.* alleen geschreven heeft, buiten de bekende *Commentatores* over die gansche *Profetie* van *Jeremias*, welke uit dien hoofde ook doorgaensch over yder *Vers* zeer kort zyn.

Alleen is de vermaerde *Alting* 'er hier en daer wat breeder over, en terwyl, zoo als ik gemerkt heb, de *Heer Noordbeek* in dit *Capittel* zeer overeenkomd met de geleerde *Alting* in 't *Latyn*, zoo hebbe genoegzaam geene *Latynze Schryvers* daer over gebezigd dan *S. Schmidt*, die na myn zin al mede 't beste over *Jeremias* geschreven heeft, en wiens eige woorden daerom nu en dan in de *Noten* heb geplaatst, of schoon dien *Heer* myn egter meer dienst omtrent het *Critique*, dan 't zaekelyke van zommige versen, en het besonder oogmerk van dit *Profetisch Tafereel* gedaen heeft.

Hoe ver ik derhalven van die alle verschille; met welke eene geoorloofde *matigheid* die gebesigd hebbe, en van welke nuttigheid en gebruik dit tegenswoordige *Werk* boven die (welke egter alle min of meer hunne waerde hebben) te agten zy, kan en moet een onpartydig en verstandig *Lezer* oordelen, zoo hy anders lust heeft het myne van *Vers* tot *Vers* met eenige van die te vergelyken.

Dit durve ik zeggen, dat den *Lezer* hier geene slegts opgewarmde kost alleen zal vinden, en dat behalven de uitgebreide *Verklaring* van yder *Vers*, en de bygevoegde *Noten* en *Aenmerkingen*, myne gedagten over de voornaeme *Inhoud* niet algemeen zyn, daer op uitkomende, dat in dit *Hoofdst.* niet alleen een allerduidelikke *Profetie* voorkoomd, slaende op de *Staat* der *Kerke* onder 't *N. T.* maer wel in 't besonder eene klare voorzegging van de *bekeringe* der *Jooden* in 't *laetste der dagen*, de *berouw-*
wing

A E N D E N L E Z E R

wing van hun *Stad Jeruzalem*, en de *wederkering* na hun land, om daer den *God* hunner *Vaderen* plegtig te dienen; alle het welke ik vermoine met veele en bondige redenen betoogd, en uit zeer veele *Godspraken*, die ik hier nodig ligt teffens heb tragten by te zetten, bevestigd te hebben, zoo als den *Lezer* diensaengaende eene korte *Schets* van bewys in het hier na volgende nodig *Voorberigt* kan vinden; te gelyk met een beknopte voorafgaende *Analysis* of *ontleding* over het gansche *Werk*; 't geene ik dan daer op in 't *Werk* zelve alomme nader uitgebreid en bevestigd hebbe.

Die derhalven tot nog toe van my in gedagten mogten verschild hebben, gelieven haer oordeel te schorten tot dat zy het volgende nodig *Voorberigt* gelesfen hebben, hoewel ook daer in op verre na alle redenen die ik voor deeze gedagten heb. niet te vinden zyn, als welke alomme in 't *Werk* zelve na voorvallende zaeken zyn verspreid en nog vry breder voorkomen.

Oordeeld dan al ymant, dat ik het geene my voorgesteld hebbe, niet *wiskonstig* betoogd heb, ik oordele egter dat elk gematigd en bezadigd *Lezer* nochtans zal moeten bekennen, dat ik niet los over het stuk heen gelopen, en geheel zonder groote waerschynelijkheid, en sonder veele redenen, die voor deeze gedagten pleiten, daer toe overhelle: ook hebbe ik, wat in 't besonder de *berouwwing* van *Jeruzalem*, en de *wederkering* der *Jooden* tot hun *Land* en *Stad* in 't *laetste der dagen* aengaet, veele groote *Mannen*, en dat wel van beide *Studien*. voor my, soo als den *Lezer* uit de *Verklaring* van de *laetste Versen* van gemelte *Hoofdst.* in 't besonder zal kunnen afnemen.

Altyd heb ik een afkeer gehad van loutere *Allegoryen*, vergefogte *speculatiën*, en vreemde gedagten, sonder grond, en ben anders daer niet voor, dat men soo los (gelyk sommige doen; de goede vooral niet te na gesproken) byna alles wat in de *Profeten* en *Psalmen* voorkoomd, op 't *N. T.* op de verscheide *lotgevallen* van de *Kerke* onder die *Nieuwe Huishouding*, en in 't besonder op het *laetste der dagen* t' huis brengd, even als of 'er geene *gebeurtenissen* byna van dien tyd, en geene stukken die tot besonder nut, *lering*, *besiering*, en *vertrouwing* van de *Kerke*,
toen

V O O R B E R I G T

toen *levende*, in voorquaemen: ik denk dikwerf by my zelve, als ik sulke *Verklaringen* leeze, of by geval eens hoore! ongelukkige *Kerk* des *O. T.* welke men dus byna alles, wat hun tot *ligt*, *troost* en *bestiering* kon dienen, schynd te ontnemen! wat hebben die dog dan gehad? en waer zullen die ooyt dat 'er in gezien hebben, het geene 'er nu zeer veele, en de meeste, die geleerd hebben Gods Woord niet anders als met vreeze en eerbied te behandelen, 'er zelfs niet in zien, daer nu het ligt der kennis merkelijk grooter is als toen. O! dat de zulke, die zoo licht, en met soo weinig grond van bewys dikwerf in 't behandelen van *Profetyen* en *Psalmen* te werk gaen (want geene andere heb ik in 't ooge, maer houde ze in eere) eens wisten, hoe zeer veele van zulk een *verhandelwyze* walgen, en hoe befadigde met my wel bekennen, dat zy *dromende* nauweliks haere toetstemming 'eraen zouden kunnen geven, ja! hoe veele zig even daerom niet ontzien te zeggen, dat men dus van de *Schrift* als een *Wasse neus* maekt, die men draeyd na sijn eige *opinie*, men zoude leeren voorzigtiger en met meer bedagtzaamheid te werk te gaen, en eerst meer gronden voor sijn stuk, dan dikwerf slegts gelykluidende plaetzen, die op latere tyden zien, tragten by te brengen.

Ik bemerke, en gelove ook, dat in veele *Profetyen* en *Psalmen* eerst na de *letter* eene toespeling gemaekt word op de staet, en eenige *lotgevallen* van de *Kerk* in dien tyd, en wat de *Profeten* aengaet, veelyds op die van de *Kerk* voor, onder, en na de *gevangenis* van *Babel*, of de verdryving uit hun land, en de eindelyke wederkering in 't zelve, met den aenkleve van dien, waeromtrent de *Kerk* of bedreigingen, of bestieringen, of bemoeidigingen, en beloften ontfangd; 't geene dus in soo verre teffens tot nut voor de *Kerk* van dien tyd kan strekken; dog soo, dat men zulks teffens als een voorbeeld van iets diergelyks, 't welk 't *Israël* des *N. T.* nae 't *geestelyke* te wagten heeft, kan en moet aenmerken; ja! dat de *Profeten* veelyds by die gelegenheid verder gaen, en een uitstap doen tot de *tyden* des *N. T.*, op die wyze als wy ook eenigzints omtrent dit *XXXI. Hoofdstuk* in ons navolgend

A E N D E N L E Z E R.

gend nodig *Voorberigt* breder hebben aangemerkt, en in de nadere verklaring van verscheidē *Versen* van dit *Hoofdstuk* telkens op sijn plaats aenwyzē; 't geene dus den geenen, die hier na de letter denken om de *wederkeringe* van *Israël* uit *Babel*, te minder kan stuiten.

Alfoo ik eenige *stoffen* van dit *Werk* eerst gepredikt heb, zoo is dit de reden, waerom voor zommige een soort van *Inleidingsgrond*, en agter na een korte *basis* van *toe-eigening*, of eenige *korre stellingen* van 't gebruik, om nader uit te breiden, te vinden is, 't geene men als een *toegift* kan rekenen, zynde het my te veel moeyte geweest alles te verschikken. Egter heb ik op verre nae het ganche *Hoofdstuk* niet uitgepredikt, maer slegts hier en daer de voornaemste en meest *practicaelste versen* uitgekijpt, alfoo ik gewoon ben onderscheid te maeken tusschen het geene waer over ik *Predike*, of *Schryve*; gelyk ik even daerom ten aenzien dier stoffen, waer over gepredikt heb, ook zelfs alles niet gesegd hebbe, wat 'er alhier in de *Verklaring* voorkoomd, en wel wederom eenige dingen gesegd hebbe, die ik hier gepasseerd heb, om my te schikken na myne *Toeboorders*, en niet uit het ooge te verliezen het geene tot hun meeste nut, en *zielen-voedzel* kan strekken, 't welk dog het voornaemste doelwit van onse prediking moet zyn.

Niet egter soo te verstaen, als of 'er geene onder de *Toeboorders* zouden zyn, de welke vatbaer zyn vooreenigzints diepzinniger bespiegelingen, maer omdat het meeste aental anders ligtelik over het hoofd gepredikt word, dat egter soo wel een *onsterfelyke ziel* te verliezen heeft, als de aenzienelikste, en verstandigste; des ik my altyd verpligt gevonden heb met *Jacob* te schikken na de gang van het werk, en was het mogelijk, de zaeken soo plat en verstaenbaer voor te stellen, dat ook de allereenvoudigste 'er eenig nut van zouw kunnen wegdragen.

Meer hebbe ik den *Waerden Lezer* nopens dit tegenswoordig *Werk* niet te berigten, dan alleen, dat ik kortheds-halven zeer veele en de meeste *Schriftuur-texten* wel aengehaeld, maer niet woordelik uitgedrukt hebbe, om niet onder verdenking te vallen

V O O R B E R I G T

len, als of ik door het uitschryven van alle die plaetzen, het Werk boven noodzaeke had tragten te doen uitdyen, terwyl egter verfoeke die zelve op te slaen, alsoo zeer veele van dien, zelve ingezien zynde, zeer tot opheldering dienen.

Vind nu dit Werk eenige toestemming, kan het eenigzints strekken tot bevordering van kennis en godvrugt, ik zal my de moeyte wel beloond agten, en het zal my een spoor zyn, om van tyd tot tyd, (soo de Heere verder lust en kragten geeft) op dit en myn vorige Werken nog eenige te laten volgen, waer van het eerste nu zyn zal, (als God wil) het *tweede Deel* over *Jes. LXI.* terwyl ik ondertusschen niet nalaete, om tusschen beiden by wege van verandering, myne Verklaring over de *7 Brieven*, geschreven aen de *7 Asiatische Gemeintens*, en vervolgens over de gansche *Openbaring* in 't rein te stellen, als over welk *geheimzinnig Boek* ik al voor eenige tijd een aenvang gemaakt heb te *Prediken*, zijnde ongeveer tot aen het *5de Hoofdstuk* gevorderd; hoewel ik wederom moet zeggen, dat ik op verre na dat geene 'er in 't openbaer niet van zegge, wat ik 'er van aentekene, en opstelle, om redenen hier boven gemeld, soodat niemant myner *Toehoorderen* uit het aenhoren van enkele *Predicaties* een regt besluit van 't Werk zelve kan opmaken. Of ik egter de *7 Brieven* eerst apart, en by wege van *Predicaties*, dan of ik het gansche Werk by *Deelen*, en dus de *7 Brieven* zoo wel, als de volgende *Cap.* by wege van een *Commentarius* zal uitgeven, daer over ben ik nog niet ten vollen beraden; ook zal ik dit alles, meer in de tijd nemen, en my niet te zeer haesten of vermoeyen: en komd my zelfs ymant voor met iets over de gansche *Openbaringe* uit te geven, dat de goedkeuring van zeer veele wegdraegd, zoo zal ik my verblijden, en my mogelijk vergenoegen de aentekeningen voor my zelven alleen en tot mijn eigen gebruik te behouden.

Dus meene ik door dit tegenswoordig Werk, gelyk ook door mijn vorige Schriften en die nog onder handen hebbe, aen God en de Kerk rekenfchap te geven, hoe ik mijn tijd wensch door te brengen, en hoe ik ook zelfs de uiren, die 'er overschieten van mijnen *openbaren Predikdienst* (welke boven alles gaet) tot meer algemeen

A E N D E N L E Z E R.

meen nut tragte aen te leggen, en geene uitspanningen verkiefe, als om daerdoor wederom nieuwe lust en kragt tot mijn *Prediken* en *Boek-werk* te vergaderen, en om teffens dus ook zorge voor mijn gefondheid te dragen; 't geen ik vermeine niet alleen geoorloofd, maer ook pligtig te zyn.

Na dat ik dit Werk reets ter Drukkers had aenbesteld, en daer in met het afdrukken tamelik ver gevorderd was, wierde ik in de reets lopende gerugten, uit de eige mond van den Wel Eerw. zeer geleerden, en Godzaligen Heere *G. Kulenkamp*, zeer geagt en geleerd Leeraer in de hervormde Gemeente tot *Amsterdam*, en beroemd door des zelfs uigegevene doorwrogte Schriften, bevestigd, dat sijn Wel Eerw. ook voornemens was geweest, een Werk over dit zelfde *XXXI. Hoofdstuk* van *Jeremias* aen 't licht te geven; waer by ik van ter zijden uit de mond der geener, die sijn Wel Eerw. voor Jaeren over dat *Hoofdstuk* niet sonder vrugt, en groot genoegen hadden horen *Prediken*, heb vernomen, dat sijn Wel Eerw. insgelijks daer in vind de aenstaende *Bekering der Jooden*, de herbouwing van hun *Stad*, en *wederkering* na hun *land*, enz.

Ik moet bekennen, dat het my lief was, te verstaen dat dus onse gedagten juist op een en de zelfde stoffe waren gevallen, en besonder, dat ook in soo verre zelfs onse gedagten over dat *delicaet Hoofdstuk* overeenstemden, en gelyk ik betuige veel hoogagting voor dien braven Heer, en des zelfs zeer geleerde en Godvrugtige Schriften te hebben, soo wil ik daer by gaerne belijden, dat by aldien sijn Wel Eerw. my in de uitgave van dat Werk was voorgelaten, ik gaerne mijnen arbeid zouw gestaekt hebben, wel overreed, dat het zoo bondig en doorwrogt zou zyn uitgewerkt, dat ik mijnen als dan nutt aen iets anders had kunnen besteeden.

Niemant hoope ik zal het my qualijk nemen, dat ik my in dit Werk, gelyk doorgaensch in mijne vorige Schriften, juist soo stipt in alles tot het minste toe niet binde aen eenige *Hoofd-party* in zaeken van *Studie*, en zelfs van *Broeder-twisten*; ik ben (bekken ik gaerne) niet slaefsch genoeg, om alles blindelings te om-

V O O R B E R I G T

helsen, wat sommige, (de goede en gematigde niet te na gesproken) die gewoon zyn soo sterk *Party* te trekken, soo geredelik plegen te doen, als welke byna wel sweeren souden in de woorden van hunne Meesters, en het een groot crimen rekenen, soo zy in het een of ander verschil-stuk, besonder rakende de *Broeder-twisten*, hier of daer maer een weinig bezyden het voor hun afgetekende spoor weeten, en eenigermate de middelweg insloegen. Welke agting ik voor dien groten Uitlegger en *Apollus* in de Schriften heb, ik meen *Coccejus*, doe ik doorgaensch in dit Werk, en besonder oves *Vers* 38. doorstralen, maer alsoo weinig als de vermaerde *Vitringa* sig in alles heeft willen voegen na de besondere gedagten van die groote Man, en alsoo weinig de beroemde en gematigde *Witzius* sig heeft willen binden aan alle het geene de eene of andere *Party* met soo veel ernst tragt te beweren, alsoo weinig heb ik dat van myn gemoed ooyt konnen verkrygen, mogende liever door myn eigen ogen zien, en hebbende een afkeer van *Broeder-twisten*; terwijl ik voor den Heere betuige, dat ik sulks uit geene andere inzigten doe, als omdat meene in gemoede dus overreed te zyn; trouwens soo ik met vleesch en bloede wilde te rade gaen, soo begrype ligt dat het my misschien by sommige aengener souden maeken, en in eenige opzigten voordeliger zyn, soo ik niet een hayrbreed van eenige aengenomene gevoelens had willen (laet ik liever zeggen durven) afwyken. En of schoon ik geen Profet ben, of Profeten Soone, soo schynd het my egter waerschynelik toe, die heuchelyke tyden eelang zullen opdagen, ja! al eenigzints beginnen aen te ligten, waer in men elkanderen nader zal koomen, en zig zoo zeer niet meer binden aen de gedagten van dese of geene, maer als de zulke, die, omdat zy diere gekogten zyn, en geen Dienstknechten der menschen willen worden, een haet tonen te hebben omtrent dat woord. *ik ben Pauli*, enz. Sonderling zou het al zyn, en als een Miracul te agten, Waerde, en bescheide *Lezer*, zoo een van beide *Hoofd-Partyen*, hunne stellingen eensklaps zoo wel getroffen hadden, dat 'er tot aen den afloop der eeuwen geen twccm van middelweg te baenen, ja!

A E N D E N L E Z E R.

ja! zelfs niets aen te beschaven, te veranderen, of te veranderen zoude zyn, en jammer dat hy, die maer een weinig van 't een of ander in verschil zynde, dog by veele aengenome gevoelens, zou afwyken, juist strax het regte spoor in dat opzigt geheel bezyden zou treden, en van yder dwars aengesien moeten worden.

Trouwens het tegendeel zien we reets, wyl de *Hoofd-Partyen*, of gevoelens eenigermate thans al van het gewoon getal van twee, tot drie te minsten schynen aengegroeyd te zyn, en men al tamelik naukeurig weet te bepalen, onder welk Vaendel die en die gehoren; even als of Christus gedeeld was, en sijn rok sonder naect voor altoost gescheurd moest blyven; uitdrukkingen die my stooten, en de zulke, die dus uitgetekend worden in den grond ook moeten ergeren, gemerkt ik met alle gematigde en godvrugtige geen ander Vaendel kenne, onder welke my wenze op te geven, als 'dat van Jesus. Zeer strekte het my tot bevestiging myner handelwyze, het geen eens de zeer geleerde Heer *G. van Velsen*, waerdig en schrandere Leeraer tot *Waekzens* in *Vriesland*, en beroemd door des zelfs zoo net, naupuntig en verstandig opstel tegen den Heer *Stinstra*, my schreef, wanneer sijn Wel Eerw. my bedankte wegens myne bescheidenheid, zagtmoedigheid en gematigheid in het schryven tegens den Heere *M. Swarte*, nopens de Personen, die mogen en moeten ten Avondmael, enz. ik zal liever, om geen afgebrokene styl op te geven, de Brief, zoo ver die het een en ander betreft, geheel hier inlassen; dus luiden 's Mans eige woorden, —

„ Uwe wederlegging van 't Wangevoelen, 't geene Dom. Swarte had konnen goedvinden de geruften te Zion verkeerdelik in te boesemen, en gemoedelyke Christenen soo geheel tegen hunnen smaak op te dringen in de zaak van 't Avondmael des Heeren, als of een bloot Belyder daer sonder swarigheid wel toe mogt naderen? Ik ben 'er U Wel Ed. ten hoogsten voor verplicht, en wensche, dat my eens een gelegenheid voorquam, om 't geene ik daer over in myn hart gevoele, met de daed te betonen: ook kan ik geenzints voorby U Ed. voor desen arbeid, ten dienste der Kerke, en voorstand van 't

V O O R B E R I G T

„ regtzinnige gevoelen zoo nut besteedt, den verdienden lof te
 „ geven: want hoewel het my door andere befigheden tot nog toe
 „ wat afgetrokken, niet heeft mogen gebeuren, het geheele
 „ Werk naukeurig te lezen, soo veel heb ik egter wel gezien,
 „ dat het van welmenenden met geen kleingenooen zal ontfan-
 „ gen worden; aengenaem was my in 't bysonder de bezadig-
 „ heid, welke gy gebruikt tegen een Man, die schoon in dit stuk
 „ met vele andere dolende, om sijne overige hoedanigheden de
 „ agting van alle verstandigen en godvrugtigen verdiend. Zoo
 „ wierd vervuld 't geene ik uit kennis van U Ed. aerd voor
 „ lang aen myn Swager N. N. schryvende, voorspeld had, hem
 „ die een goed Vrind, en eenigzints ook een bloedverwant van
 „ Dom. Swarte is, verzekerende, dat die geen gematigder Te-
 „ genfchryver zou kunnen vinden.

„ Zeer behaegde my ook de vryheid, die gy neemt in 't verkla-
 „ ren van zommige plaetzen der H. Schriftuire, sonder aen
 „ ymants gedagten verflaest te zyn, zelfs niet aen die van *Coccejus*,
 „ waer in ik meende dat Uw Ed. was opgequeekt, 't geen een te-
 „ ken is van een Godgeleerde, die met sijne eige ogen heeft leeren
 „ zien, en hier uit houde ik my verzekerd, dat al het overige
 „ yder verstandige zeer zal behagen. De Heere gebiede 'er sij-
 „ nen zegen over, gelyk ook over alles dat gy geschreven
 „ hebt, en verder door sijne genade voorneemd te schrij-
 „ ven, doende het dienen ten nutte van sijne Erffenisse.,

Het gelust my nog hier by te voegen een *Extract* uit een ander
 Brief van zeker geleerd Heer, en besonder Vriend, ook bekend
 door des zelfs openbaere en verstandige aentekening, zelfs by
 geschrifte, tegen voornoemde *Stinstra*, en by my niet min in
 hoogagting dan de voorgemelte, dog wiens Naem ik om reden niet
 zal noemen; dezen wakkeren Heer laet zig onderanderendus uit

„ — Of schoon 'er niets eerlykers, niets resonnabelders voor een
 „ Godgeleerde kan zyn, dan, zonder zig te steuren aen de ge-
 „ dagten van *Coccejus*, of *Voetius*, regt door Zee te gaen, en
 „ na sijn eigen oordeel te redenkavelen, zoo weet U E. egter soo
 „ wel als ik, dat het grootste gros der menschen dit stuk anders
 „ be-

A E N D E N L E Z E R.

„ begrypt. Die tegenswoordig een groote naem in de werelt
 „ wil maken, en het op toejuichinge gezet heeft, moet zig on-
 „ der zeker baniere begeven: in alle gelegenteden voor die Par-
 „ ty met welke hy het houdt, uitkomen, en geen duimbreed aen
 „ sijn Mededingers toegeven: daerenboven alles pryzen wat van
 „ sijn gesindheid is hervoortgekomen, en alles laeken, wat sij-
 „ ne soo genaemde *Antagonisten* zeggen, schryven, of doen.
 „ Daer en tegen, die eenen anderen weg inslaen, die te edelmoe-
 „ dig zyn, om haer eigen reden, en gesond oordeel gevangen te
 „ leggen, onder de gedagten van menschen van de zelve bewe-
 „ gingen als zy; die nooyt iets geloven, omdat het haer zoo ge-
 „ leerd is; of omdat het van die twee groote *Kopstukken* (op-
 „ dat ik my van een term van *Goeree* bediene) gesteld is; maer
 „ eenig en alleen, omdat het over een koomd met Gods onfeil-
 „ baer Woord, en het ligt van haer gemoed; ja! die daer op uit
 „ zyn, om de twee strydende Partyen te vereenigen, met aen te
 „ toonen, dat men het dog in al het wezentlyke, en fundamen-
 „ teele eens is, en dat men in het overige elk sijn vryheid laeten
 „ moet. Die zegge ik, die zulk een handelwyze volgen, heb-
 „ ben 't ongeluk, om soo wel den eenen als den anderen te mis-
 „ hagen; die kryt men uit als Luiden, op welke men geen staet
 „ kan maken, en men mistrouwd haer van weerkanten. Iets dat
 „ dagelijks door veele gevallen gestaefd word, en dat ik reets
 „ meer dan eens in myn eigen Persoon meene gewaert te zyn ge-
 „ worden. — Wild gy dan grote opgang maeken, hoogge-
 „ agte Vrind, kom rondbortig en met drift uit voor deeze of
 „ geene Partye; dog wilt gy aen u eigen geweten, en aen eeni-
 „ ge weinige cordaete Theologanten voldoen, volvoerd dan u
 „ voornemen; toetst alles aen Gods Woord, schuiw de drift,
 „ en met een woord, gae verder voort op dien weg, dien gy
 „ reets hebt ingeslagen., Dus verre wederom dien braven en
 „ wakkeren Heer, die warelk zelfs veel te verstandig, te cordaet,
 „ en te edelmoedig is, als dat sijn Wel Eerw. zig zou verslaven aen
 „ deeze of geene besondere, en anders bynae algemeene aengeno-
 „ me gedagten van sijn Party, schoon egter door de zelve bevoor-
 „ derd

V O O R B E R I G T

derd worden te, en zulke brave Mannen kenne ik 'er meer, dermaete dat ik bemerk, dat dit begrip, en soo eene handelwyze door Gods genade, die 'er voor gedankt zy, al by verscheide begind meer en meer door te breken, als 't geene wel de weg mogt banen, waerdoor de nyd Ephraims eens geheel zal wyken, en Ephraim Juda niet meer zal benyden, nog Juda Ephraim benauwen, maer zy de handen in een slaende, (als andere en wesentlyker vyanden hebbende, waer tegen men vegten moet) gezamentlik de Philistynen op de schouderen vliegen zullen. O! wat hygd myn ziele niet daerna, dat die heuchelyke tyden eens opdagen, en alle namen van Menschen, als Partyen, met wien men het houd, mogen ophouden; dat 'er geen hamerslag in de Kerk van eenige twift, of oneenigheid meer gehoord worde, en dat men als Broeders in volle eendragt zamen wone; dat de tyden der eerste Christen Kerk eens herleven, in welke men alle als een harte, en een ziele zy, om het zelfde te willen, het zelfde te spreken, het zelfde te gevoelen, en het zelfde te doen! immer dat men elkander meer in de liefde mogt dragen, dat het zoo naukeurig kiezen van Party geen oorzaak meer zy, om sommige van Gods graeg getrouwe Knechten te weeren, of te bevorderen, en dat ook die geene, die nog heimelik met my in 't zelve begrip zyn, maer uit menschen vrese, of andere inzigten als nog soo niet hebben durven uitkomen, eens kragt mogten ontfangen, om door te breken, en liever de Oorlogen des Heeren te voeren, daer het nodig is! Veele dog zullen 'er zyn, en ik heb het genoeg by particuliere gesprekken gemerkt, dewelke, of schoon zy onder zeker party bekend staen, egter op verre na alles niet omhelten, wat soo eene party gewoon is te dryven, maer ook wel het een en ander van de tegen overgestelde Party hebben aengenomen, de zelve hoogagten, en lieven, en te minsten moeten bekennen, dat yder voor sijn stuk al vry wigtige redenen heeft, die men niet soo ligt, en soo Meesteragtig moet verwerpen, maer te minsten in sijn waerde laeten. En ô mogt ik mede eenigermate nog eens een middel bevonden worden, om dat heylsamen en soo gewenschte einde te helpen bevorderen; mogt ik zien, dat meer andere my

toe-

A E N D E N L E Z E R

toevielen, en geliefden te helpen, wat zou het my tot vreugde zyn! De Heere wekke daer toe de Geest van veel op, en geve dat wy zoo de waerheid betragten mogen in liefde; dat wy elkander in liefde meer mogen tragten te dragen, en nooyt eenig harnas om min wesentlyke verschil stukken aentrekken, maer liever ge-lykerhand tragten afbreuke te doen, aen 't ryke van de Vorst der duisternisse. Ik besluite dit stuk met die beweglyke voorflag, die eens *Abner*, de *Kroon-Veldheer* van *Isboseth*, aen *Joab*, de *Krygs-Overste* van *David* deed, als het hem toefcheen, dat een felle kryg en onversoerbare *Broeder-haet* tusschen *Juda* en *Israel* nu lang genoeg geduird had, en het hoog tyd was, dat eens de vreedzame in *Israel* bedagt waren, om 't uitgetrokke Oorlogsfweerd in de schede eindelijk te doen wederkeren, wanneer hy zeide: *Zal dan 't sweerd eeuwiglik verteren? en weet gy niet, dat het in 't laetste bitterheid zal zyn? Ende hoe lange zult gy den Volke niet zeggen, dat zy wederkeren, van hunne Broederen te vervolgen!* 2 Sam. 2: 26.

Eer ik dit Voorberigt sluite, moete ik egter nog tweedingen melden, die ik haest zou vergeten hebben.

1. Dat den Lezer hier en daer in dit Werk eene uitvoeriger verhandeling van zaeken als na gewoonte zal vinden, omdat ik oordeelde dat het gewigt der stoffe, of de verscheide opvattingen zulks vereyschten, als over *vs. 15, 16*. *Daer is een stemme gehoord in Rama*, enz. welke woorden wel tamelik gemakkelijk zyn te verklaren, als men plaets wil geven, aen eene soo genaemde *accommodatie*, (waer tegen wy onsegter volgens gegevene redenen billik, en met kragt versetten) maer anders al vry moeyelik zyn te verhandelen, besonder om daervan de *vervulling* in de *Bethlehemitische Kindermoord* te vinden, en soo *Matheus* te billiken; die 'er van zegt, *Doe is vervuld geworden, het geene gesproken is door den Profeet Jeremiam*, enz. *Cap. 2: 17*. Temeer, daer by *Jeremias* eigentlik *Rama* als het *Treur-toncel*, en by *Matheus* in tegendeel (volgens *vs. 16*.) *Bethlehem* als sodanig voorkoomd, 't geene al vry moeyte in heeft om (geene *accommodatie* plaets hebbende) met den anderen gelukkig te vercessen. Waer by nog koomd

eene

V O O R B E R I G T

eene andere *swarigheid*, daer in bestaende, hoe in de *zamenhang* by onsen *Jeremias* die voorzegging van de *Bethlebemitische Kindermoord*, volgens de uitlegging van *Matheus*, kan plaats hebben, zoo onse onderstelling doorgaet, dat in dat zelve 31 *Cap* zoo voor als na van veel *latere tyden* word geprofeteerd, welke *swarigheid* wy op meer dan eene wyze egter hebben tragten weg te nemen, en zoo doen blyken, hoe gepast *Jeremias* die voorzegging 'er tusschen beiden invlegd.

Dus heb ik ook my boven gewoonte wat uitvoeriger uitgelaten over *vs. 31, 32, 33, 34*. Als niet alleen over het onderscheid tusschen de *vergeving der sonden* onder 't *Oude* en *N. T.* volgens *vs. 34*. maer ook over het *Nieuwe Verbond*, dat de Heere daer beloofd met de *Jooden* te zullen *maeken*, in tegenstelling van 't *Oude Verbond*, 't geene hy met hunne *Vaderen* had gemaakt, maer 't welke zy *vernietigd* hadden, en ons werk gemaakt, om (zoo wy meenen) op eene klare en overtuigelyke wyze eenste tonen, het onderscheid het welke 'er is tusschen het *Genade-* het *Oude-* en *Nieuwe Verbond*, of *Testament*, als mede hoe 'er wel deegelyk onder den *Ouden dag* een *uiterlik algemeen Nationaal*, of *Volk-verbond* heeft plaats gehad met de *gansche Natie* van *Israel* sonder onderscheid opgerigt, in onderscheiding van 't *Genade-verbond*, en waer in zulks bestond, ter oorsaeke, dat wy in onte *Werkjes* tegen den *Wel Eerw. Heere Swarte*, nopens de *Personen* die eigentlik mogen en moeten ten *Avondmael gaen*, enz. beloofd hadden van misschien in eene *Verhandeling* over die *versen* tegen sijn *Eerw.* zoo een *uiterlik Verbond* nader te beweren; welke *belofte*, als onbepaald geschied, ik egter anders apart niet soude nagekomen hebben, soo ik niet 'er toe genoodzaekt was geworden, nu ik juist met de *verhandeling* van dit *Hoofdst.* bezig was geweest, gemerkt ik voor myn vertrek uit *Vriesland* sijn *Wel Eerw.* aen het Huis van den *Drukker* van gemelde *Werkjes* zelve (op des zelfs vriendelik verfoek) mondeling gesproken heb, en wy in alle liefde, vrede, en vriendschap gescheiden zyn, nadat wy kortelik onder en na de *maeltyd* in alle bedaerdheid over onse vershillstukken gesproken hadden, en sijn *Wel Eerw.* my betuigd had, dat

de

A E N D E N L E Z E R.

de oorsaeke, waerom sijn *E.* juist wat scherp my geandwoord had (als waer over ik klaegde, gemerkt ik tegen sijn *E.* in alle gematigheid, en vriendelikheid had geschreven) was, omdat hy gemeend had, dat ik half jokkende zoo beleefd, en vrendelik tegen hem had geschreven, maer nu sijn *Eerw.* uit myn mond nader my nogmaels hoorde betuigen, dat ik het zoo gemeend had, en dat het myn aerd niet was, scherp te zyn (of schoon ik in myn *andwoord* op het *andwoord* van sijn *Eerw.* wat ernsthafter had moeten zyn) soo hield sijn *Eerw.* zig daer in voldaan, hoe ongewoon hett anders by sommigen is, dat de gene, die een ander tragt te wederleggen, zulks egter met zoo veel bescheidenheid, en bedaerdheid doet, als waerom 't misschien sijn *Wel Eerw.* dan eerst ook vreemd van my zal voorgekomen, en veel eer voor een soort van jokkery aengesien zyn. En wyl sijn *Wel Eerw.* my teffens by die occasie versogt noyt wederom hem over dat stuk verder aen te doen, en ik zulks aennam, onder *voorwaerde*. dat ook sijn *Wel Eerw.* aen sijn kant het zelfde wilde behartigen, soo soude ik thans noyt apart over die stoffe iets uitgegeven hebben, soo ik niet van zelfs in vervolg van een andere stoffe aenleiding vond, om wat breder over die *driederley Verbonden* te spreken, gemerkt ik reets het laetste geandwoord had op het *andwoord* van sijn *Eerw.* † en sijn *Eerw.* my daer op niet wederom had beandwoord, des ik ligtelik dat verfoek van niet verder te schryven kon toestaen, em dus deeze zaak eens voor al afgedaen houde. Dat deeze redenwisseling soo tusschen ons beyden zy voorgevallen, en wy dus in vrede gescheiden zyn, kan de *Drukker* van onser beyder *Schriften*, en sijn *Egtgenoot*, als in wier tegenwoordigheid het geschiedt zy, en die zekerlik dit *Werk* ook zullen in handen krygen, mede getuigen.

*** 2

Onder-

† Dit andwoord van my, zynde gevolgd op twee van myne voorafgaen-
Werkjes tegen sijn *E.* luid aldus; *De zuivere leere aer Hervormde Kerk*
nopens de Personen. die mogen, en moeten ten Avondmael gaen, enz. nader
verdedigd, enz. tegens de besondere gedagten van den Eerw. Heer M. Swar-
te, over dat stuk, en getoond hoe sijn Eerw. in dat opzigt daer van is afgewe-
ken. In een kortbondig andwoord op des zelfs andwoord, enz.

V O O R B E R I G T.

Ondertuffchen raekt zelfs ook het verhandelde over de *driederley Verbonden*, in gemelte versen te vinden, niet direct zijn Wel Eerw., als zynde ons verschil eigentlich geweest over de *Personen*, die volgens *Jesu inzetting* eigentlich mogen en moeten ten *Avondmael gaen*. en of men ook een oordeel ten quade over *zijn even mensch* mogt oeffenen? zynde ik van gedagten, dat geene andere als ware gelovige, voor God geregtigt zyn tot het *H. Avondmael*, daer zijn Eerw. poogde te beweren, dat ook *onbekeerde en ongelovige*, zoo maer zedig van wandel, ook mogten, ja! moesten ten *Avondmael* verschynen; 't geene ik in twee afzonderlyke *Werkjes* uit Gods *Woord*. de *Formulieren van eenigheid*, en beproefde *Schryveren* tegens zijn Eerw. met alle zedigheid beweerd heb, gelyk ook, dat men in sommige gevallen, als de *sonden groot, ergerlik, en aenhoudend* zyn, en besonder als ymant daer op onverwagt sterft. wel een oordeel ten quade mag vellen over zijn even mensch, gelyk ook een oordeel ten goede over hun, die in *belydenis*, en *wandel* zig als *Vrome*, en *Godvrugtige* openbaren, en dus, dat geenzints alle oordeel en onderscheid over en tusschen mensch, en mensch uit de *Kerk* mag weggenomen worden; of schoon wy toonden, dat besonder met betrekking op 't *laetste*, wy geen *peremptoir oordeel* kunnen of mogen vellen, maer ons oordeel altyd *feilbaer* blyfd, en niet verder kan gaen, als na het meest waerschynelykste, na zedige blyken, en de aerd der liefde, welke men in cas van een *Godvrugtige belydenis* ten *wandel* den anderen verschuldigt is, † en waerdoor de zelve in onderscheiding

† Ziet dit in 't brede van my beredeneerd, opgehelder, en zediglik betoogd in twee aparte *Werkjes*, zynde genaemd het eerste, *zedige aenmerkingen, en tegen bedenkingen over het zedig onderzoek, wie volgens de instelling van Christus mogen en moeten ten Avondmael gaen, als mede, of men over de ziele staet van zijn even mensch een oordeel ten quade mag vellen?* En waervan het tweede tot *Titul* voerd, *Vervolg der zedige aenmerkingen, en tegen bedenkingen over het zedig onderzoek, wie volgens de instelling van Christus mogen, en moeten ten Avondmael gaen, enz.* Waer op dan van ons nog gevolgd is het gemelte derde *Tractaetje*, genaemd, *De zuivere Leer der hervormde Kerk nopens de Personen, die mogen en moeten ten Avondmael gaen, nader opgehelder, en verdedigd, enz.*

A E N D E N L E Z E R.

scheiding van andere, die zulke blyken niet geven, als *Vrome* van ons mogen en moeten aengemerkt, geagt en bemind worden.

11. Had ik den *Lezer* nog te berigten, dat ik over *vs. 38.* by wege van een uitsap, over die woorden, *Ziet de dagen komen, spreekt de Heere, dat deeze Stad den Heere zal herbouwd worden*, tusschen beiden in 't brede myn werk gemaekt hebbe, na vooraf getoond te hebben, dat dit noodwendig van de *herbouwing* van 't *eigentlyke Jeruzalem* in 't *laetste der dagen* moet verstaen worden, om uit meest alle de *Profeten* als van *David, Jesajas, Jeremias, Ezechieel, Hoseas, Amos, Michas, Zacharias*, enz: in 't brede dat zelve stuk te beweren, en daer in telkens die order heb gehouden, dat ik (1.) toone hoe in yder van dien niet bedoeld kan worden de *eerste herbouwing* van die *Stad* door *Zerubbabel*, en de *eerste wederkering* der *Jooden* uit de *Babylonische gevangnisse*. (2.) Dat in de zelve volgens den *zamenhang*, en de *kragt* der woorden eene voorlegging voorkoomd, slaende op 't *N. T.* en wel besonder op 't *laetste der dagen*. En dan ten (3.) dat daer in niet van een *geestelyke Stad*, en *herbouwing*, maer van een *eigentlyke* en *letterlyke* noodwendig moet gewaagd worden.

Dus menen wy in desen niet los, en ligtveerdig te werk gegaente hebben, of ons slegts met ver gefogte *speculatiën* op te houden. En zoo al ymant mogt oordelen, dat de eene of andere plaets onder soe een menigte al niet genoeg voldingende is, die gelieve te weten, dat wy ze niet alle als even klaer en kragtig opgeven, zullende het genoeg zyn, soo onder dat groot aental van plaetzen, die ik citeere, maer eenige gevonden worden, welke het stuk voldingen, waer aen ik niet twyffele, gelyk ik ook versekerd ben, dat niemant ooyt op die wyze het stuk uit de aengehaelde plaetsen, en in die order heeft aengedrongen, zoo als een ygelik, die lust heeft om andere, welke met ons in die zelve gedagten zyn, dat *Jeruzalem* zal *herbouwd* worden in 't *laetste der dagen*, en de *Jooden* dan ra hun land sulen *wederkeren*, met my te vergelyken, zal moeten toestaen; hoewel ik anders wel wil erkennen, dat ik ten aenzien van een enkele plaets,

V O O R B E R I G T

en etnig aenleidend bewys my ook mede van den arbeid van andere heb bediend, alwaerom ik de *Aueteuren*, die over dat stuk getchreven hebben, en waer van meest myn matig gebruik gemaakt heb, wel heb willen opnoemen, en dat te liever, opdat het blyke, dat ik wel niet alleen met hun Kalf geploegt hebbe, maer egter dat meer vermaerde Mannen reets voor my van die zelve gedagten zyn, als namelijk *Coccejus*, *Witzius* over de 10 *Stammen*, *Brakel* in sijn 2de *Deel* des *Redelyken Godsdiens*, pag. 135. en vervolgens, *P. van Hoeke*, in een *Aenhangzel* over *Zephanja*, *Gerbade* over *Zacharias*, *J. Ens* in sijn *Letterkundige aenmerkingen* over *Jes. 11.* en *12.* nevens *W. Themmen* in het *vervolg* van sijn *Eerw. nuttige Zamen*spaken, agter aen over *Jes. 31: 12.* en *H. G. Snabelius* in sijn *Vermakelikheden der Voor- en Zinnebeeldige Godgeleerdheid*, pag. 771-786. als mede *Alting*, gelyk uit hem *Noordbeek* over *Jeremias*, en *Plewier* in sijn treffelik *Werk* over *Zephanja*, pag. 679. 561, 562. waer by ik nog meer andere vermaerde, en voornaeme Mannen zouw kunnen noemen, die in dat zelfde oordeel zyn, te vinden in den nevensgaenden gedrukten *Brief*, en in de *Noten* daer onder gemaakt; om niet te melden van zeer veele deftige, geleerde, en godvrugtige *Professoren* en *Leeraeren* van Gods *Kerk*, nog in *leven*, nopens welke ik met zekerheid weete, dat of schoon zy by openbaer geschrifte, juist als nog opzettelik of afzonderlik dat stuk niet beweerd hebben, egter met my in een gevoelen zyn.

Behaegd nu den *Lezeren* deeze manier van behandeling der *Profetyen*, zoo als ik by wege van een *uistap* over *vs. 38.* doe, en oordeeld men, dat langs dien weg in 't kort groot ligt aen eenige anders duistere voorzeggingen word gegeven, ja! aen de inhoud van yder *Hoofdst.* waer uit de zelve verhandeld worden, zoo nemen wy voor, als God wil, en wy leven, ook in 't vervolg eens uit de voornaemste *Profetyen* van 't *O. T.* de *opkomst*, *voortgang*, en *Val* van den *Antichrist*, de *oordeelen*, die God over de zelve zal oeffenen, de *bekering* der *Heidenen* in 't *laetste der dagen*, en de daer op volgende *Heerelyke Kerkstaet*, als 't *verdoen* der *Vyanden* der *Kerke*, de overgrote *vrede*, en *ruste*, die de zelve dan staet

A E N D E N L E Z E R.

staet te genieten, haere grote mate van *blydschap*, van *heiligheid*, enz. by de stukken in een afzonderlik *Werk* aen te tonen, wanneer wy menen dat daer door nog meer ligt aen veele duistere *Godspraken* zal toegebracht worden, en wy ook dus onse belofte volkomelik hopen na te komen, gedaen in ons *Eerste Deel* van de *Staet van een Uitverkorene voor onder*, en *besonder na sijn bekering*, pag. 78. waer aen wy dus gedeeltelik reets hebben beginnen te voldoen, en waer omtrent dit tot een korte *voorproef* kan strekken. Ondertusschen bidde ik God ootmoedig dat dese myne geringe pogingen mogen aengenaem zyn den Heiligen, strekken tot afbreuk van 't *Ryke* der duisternis, en bevonden worden van eene Godverheerlykende vrugt; zulks te bespeuren, zal my den arbeid genoegzaam versoeten, en my meer en meer aenzetten, om al myn tyd welke ik van myn ordinaire *Predik- en dienstwerk* kan afsnipperen, te besteden om wyders de *Kerke* Gods ook door de pen te stigten, en zoo verder opentlyk getuigenis te geven hoe ik myne tyd doorbrengte.

Waer mede ik den *Lezer* wensche heyl, en zaligheid, en my tekene des zelfs volvaerdige *Dienaer* in den *Heere*.

JOACHIMUS MOBACHIUS.

's Hertogenbosch 11. October

1745.

Dr. A. Comsur neemt dit een fraai werk; heerevreden
1745. 211



A A N

A A N N I A

Den Weleerwaarden, en zeer Geleerden Heer

JOACHIMUS MOBACHIUS.

Gy geeft dan weer in 't licht een Werk,
Myn Vrind, tot nut der waare Kerk;
En toont met uw beschaafde veder
Te zyn een hoog getopten Ceder;
Die vlak in 't licht der middag zon
Te pryken staet op Libanon.
'T voldoed u niet voor 't oor te preeken
Met woorden, die het herte breeken;
Of flegts met een fluweele stem
De Dogters van Jeruzalem,
Zo zielverrukkend voor te zingen;
Dat 'z in den geest van vreugd opspringen:
Het lust u, door een pen van goud,
In Hemels Man gedoopt, met oud;
Met nieuw; en keur van mengelzaaken;
Het oog niet minder te vermaaken.
Vaar voort, myn Broeder, uw talent
Te leggen dus op hooge rent:
God wil u verder sterkte geeven
Om voor Hem, en de Kerk te leeven:
Zo krygt gy dubbele winst en eer:
Dog *Jesus*, dien gy diend, nog meer.

Petrus Hoffstede.

O P



O P D E
V E R K L A R I N G E

Van het

XXXI. HOOFDDEEL VAN JEREMIAS.

Door den Wel Eerwaarden en zeer Geleerden Heere,
mynen Heere,

JOACHIMUS MOBACHIUS,

Zeer geroemden Leeraar, in de bloeyende Gemeente,
Te s'HARTOGENBOSCH.

Zoo zal dan Juda nog eens vry en zeker wonen,
Zoo zal Gods slaande hand
Het laate naakroost van zyn Jacob nog verschenen,
Hoe fel tans 't wraakvuur brand'?

O jaa! hoewel het vuur van Titus Stad en Tempel

In de aspen heeft gelegd;

Hoewel de Vloek-Romein, genadert aan den drempel,

Den Heilberg heeft geslegt;

Zal egter Zion nog eens heerlyk staan te pryken,

Jeruzalem herstigt,

Zal naa een Heilstad, die geen weergaa kent, gelyken,

Door

Door 't glinsterend hemel-licht.
De Scilo zal den band van Isrèls bals verbreken,
En 't onverdraagbaar juk
Aan starden scheuren, om het ongelyk te wreken:
O Babel! buk, ó! buk!
Uw breuk is doodelyk vol smertelyke pynen,
Geen heilzaame artzery
In Gilead zal u bevryden voor het kwynen:
Of meent ge dat ge my
Den God van Abraham zoo zonder wraak zoud tergen,
Door zoo veele euveldaan,
Die my uit liefde voor myn Volk om gramschap vergen?
Ai neen! ik zal u slaan
Met spitze zweepen en met ongeneesbrè wonden,
Om dat gy Jacobs-krooft
Zoo zeer mishandeld hebt, en my door uwe zonden
Hebt schuw gemakt voor troost.
Maar U, ó Zion, U zal ikeens wederbrongen
Tot Jacobs Tenten, om
Op mynen dank-altaar den offerwyn te plengen,
Ai kom myn Volk, ai kom!
Ik ben uw Bond-God, gy myn Volk, zoud gy dan vlugten?
Gy hebt geen onheil meer
Van my, wen ik met u bevredigt ben, te dugten,
'K leg' al myn gramschap neer.
Zoo Leert, Gy Leeraar, in Uw Godgewyde pligten,
Waar voor de waare Kerk
U eeuwig danken zal, gaa voort, gaa voort in 't stigten,

Uw

Uw heilig Priesterwerk
Zal nimmer wezen zonder troost, genade of zegen,
De spruiten die Gy plant
Zal God besproeyen met zyn kemeldauw en regen,
Hy zal zyn liefde hand
Eerlang (ó was 't eerlang! ó waaren wy getuigen)
In liefde strekken tot
Zyn liefde volk, om dus het liefde hart te buigen
Tot zynen Liefde - God.
My dunkt, ó MOBACH, 'k hoor den wierook reeds al kraken,
Terwyl Gy door Uw stem
Tans de agtbrè Hertogstadt door 't heilig vuur doet blaken,
Om haast Jeruzalem
Eens wederom bekleed te zien met heilcieraaden,
Om haast de blyde trom
Te hooren brommen, en de witte feestgwaaden
Te zien gehangen om
De reine Priesters, en regtaarde boedgezanten,
Die elk om zeerst den hof
En wyngaard, U ten prys, ó Goël, zullen planten,
My dunkt ik hoor den lof
Van Lions stigter reeds al wyd en breed ophalen:
Wat staat de gulde Lier
Verbeeve klanken! ai! hoe galmen de Cimbaalen!
Uw God, Uw God is hier,
O Zion! zyn genaa zoo lang van U verstooten
Heeft zig tot U gewend,
Keer weder, zyt ge niet, of zyt ge Jacobs looten,

**** 2

Zoo

Zoo lang van Hem gekend?
 O jaa! gy zyt het Volk van Goël uitverkoren,
 Om Hem ten eigendom
 Te zyn, u is een lot, een zalig lot beschoren,
 Ai toef dan niet, maar kom:
 Ai zie het water in de wel eer drooge beeken
 Eens vlieten, zie het woud
 Wel eer verdort, en graauw, in vrugthré Zomerstroeken
 Herschappen, waerom zoud
 Gy dan niet komen? hoor de Herders maar eens zingen,
 Die 't dik gegeete Vee
 Op uwe bergen tans zoo weelderig zien springen,
 Kom, breng uw speelders mee;
 En laten wy den roem van Uwen God vertellen.
 'k Verlies my, als ik zie
 Den glansch der spangen, en het schitterënd wit der belten
 Van Uwe Paerden, die
 Door uwe straaten, 'o roemrugtigste aller Steden!
 Zoo moedig rennen, om
 Het kostbaar reukwerk met de verdré lieflykbeden
 Tot 't nieuwe Heiligdom
 Te voeren, zie, ai! zie eens Zions Dogter stappen,
 Hoe wel gemoed, hoe bly,
 Zet zy haar voeten op de heil'ge Tempeltrappen!
 Ik, in myn Poëzy
 Laas! in verwondering vervoerd, verrukt, vertegen,
 Vind' wel een ruime stof
 Te spelemeijen, langs de groen bestrooide wegen,
 Maar dwaal' in uwen lof

Oreine

O reine Tortelduif! 'o zaligste aller vrouwen!
 'k Verlies my op het schoon
 Van Uw gelaat, ik kan den luister niet aanschouwen,
 Nu s' Hemels groote Zoon
 Een welgevallen aan Uw schoonheid heeft gekregen,
 En U tot zyne Bruid
 Heeft uitverkoren, om aan zyn' behaalden zegen
 Ook deel te hebben, fluit,
 O! nieuwe Zangers, fluit, zing' nieuwe Bruilof-Psalmen,
 Dit heilig paar ten prys,
 Gryp nieuwe Githers aan, spreij nieuwe vreugde galmen,
 Op een vernieuwde wys.
 Ai! mogt myn slamer-zang U zingende geleijen,
 Naar uwen Tempel, daar
 De Nardus, d' Ambrozyn en Thym haar geuren spreijen
 Op uwen Reuk-altaar.
 O jaa! ik volg, ik volg met aarzelende schreeden
 Dog egter bly te moe,
 'k Doe uit myn schoenen, om op 't heilig land te treden,
 Dit laat my Jezus toe,
 Of zou ik aarzelen op Nebo's spitze kruinen?
 En 't zalig Erresland
 Van Canaän slegts bezien van ver, van deeze duinen?
 Ai neen! myn heillust brant
 Om van nearby het heil van Zion te beschouwen,
 Ik gryp uw slippen aan
 O Hemel-Koning, trek my naar Uw praalgebouwen,
 Dan zal ik derwaarts gaan.

**** ;

Wie

Wie paard dan niet zyn zugt, ó Godstolk, met Uw wenzén,
Wie smeekt niet dat het heil
Voor Abrams naageslagt, en duizenden van menzen,
Den hoogsten top bezeil?
Zie hoe reeds de offerbyl rookt van 't gedurig keelen
Van 't klein' dog reine vee,
Kom nieuwe Zangers, kom, wil nieuwe liedrén spelen,
Kom breng uw Psalters meé.
My dankt ik zie, ó jaa! ik zie, hoe Kedrons vloedén
Met 't laauw geplengde bloed
Der Offerdieren, zig naar 't doode meir toe spoeden,
Dat het verzwelgen moet.
Hoe dompelen zig daar die vrygekofte zielen
In 't zalig levens meir,
Van 's Heilands lyden, om eens sneeuw wit neer te knielen
Voor haaren Opperbeer.
Ai my! my dunkt, ik word' al zingende gewassen
Door Jezus offerbloed,
Zoo draa myn liefde vlam zitst in de waterplassen
Aan Libâns zaal'ge voet.
Daar, daar myn Heiland my het Lynwaad wil omhangen,
Om met het Priesterdom
Te wonen, onder 't zoet van Zions liefde zangen,
Ai! Jezus kom! ik kom.
En GY Heer MOBACH, GY, die op de heil'ge paden
Zootrouw, zoobly te moe
Ons voor wild ligten, om Uw heillust te verzaden,
Naar 't Hemel-Zion toe.

Gaa

Gaa voor, wy volgen, gaa, wy volgen, zet Uw treden
In 't angstig worstelperk
Maar pal ter neder, draag de noefte moeilykbeden
Van 't zalig Priesterwerk
Voorts welgemoed, om pal voor Zions heil te waken.
En door een heilig vuur
Van reine beeden door de hooge Tempeldaken
Te scheuren; ai! de muur
Van Zion waggelt door het ongenadig botzen
Der snooden, die haar kragt
Verspillen, om dien berg, gelyk de zee de rotzen
Met een verwoede magt
Bespringt, te rukken van zyn wortel: of zy woeden
En tieren, Jezus wil
Hen schelden, en ons voor haar overmagt behoeden:
Of schoon haar front bedil
Ons met een gansche reeks van rampen schynt te drygen,
Daar zyn nog in dit Land
Regtschaape Bidders, die in 't smeken nimmer zwygen,
De kruisbanier geplant
Op onze wallen, zal den vyand haast verschrikken,
Gods spattende yvervlam
Zal hem verteren, en door haaren rook verstikken,
O! dat het heil maer kwam!
En dat 'er dees en die in Zion wierd' geboren,
Dan is een beter lot
Voor U, voor ons, jaa voor heel Nederland beschoren.
Dit geewe Zions God.
Dien wy ook smeken voor Uw welstand, heil en leven,

Uw

*Uw lust verwekkend werk
Zal ondertuffchen U, en roem, en glorie geven:
Het zy tot nut der Kerk.*

Gefchreven te
Z. Bommel: den 24.
van Zomermaand,
1745.

A. HARDY.



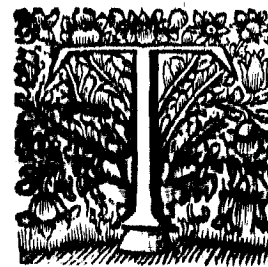
Wel

(1)



Wel-Eerwaarde , Veel
Geleerde HEER !

Myn HEER!



Er voldoening aen myn Woord ,
laaft door my, als ik d' eer had
ten Uwen huize te wezen, gepas-
siftert, omme, namelyk, by ge-
fchripte myne *gedagten*, ende die
van *geleerde Mannen*, nopens de
nog aenftaende *bekeeringe der Jo-*
den, in 't laafte der dagen, met
Influitinge van de 10. *Stammen*,
daer voor ik my, als we over dat pointt fpraken, ver-
klaert hadde, * nader op te geven ;

†

ZOO

* De Wel Eerw. en zeer geleerde Heer *Yoffelin*, die de *Schryver* is van
deezen *Brief* aen my, en zig door verscheide *Gefchiften* reets by de ge-
leerde Weereld heeft bekend, en geagt gemaeckt, befonder door fine
verklaringe over *Jefi* 53. voor enigen tyd my de eer aen doende van my
te befoeken, soo nam ik de vryheid fijn Wel Eerw. te onderhouden (ge-
lyk doongaensich myn gewoonte is, als ik het genoeg heb in 't ge-
felfchap van *geleerde Mannen* te zyn, om de tyd niet vrugt door te
brengen) over deeze, en geene gewigtige-ftukken, en dus onder ande-
res,

(2)
ZOO hebbe ik d' eer van mits dezen, nader en by herhaling, hier te zeggen:

I. Dat die zelve *bekeering der Joden*, en wel zoo dat ik 'er de *x. Stammen* ook insluite, by my vast staat, om redenen daer na te geven: Gelyk die zelve mede, zoo wel als ten opzigte van d' *Eerst-genaemde*, zoo ik vermeene, by U Wel Ed: ook voor zeker gesteld word.

II. Maar of nu alle de *Geslagten* dier ganscher Natie, van *Juda*, te weten, en van *Israël*, tot dat geluk komen zullen, gelyk schynt uyt *Jer. xxxi: 1.* ? dat ik (zoo ik my niet geheel bedriege?) meene U Wel Ed: ook

ten, wel besonder over die *stukken*, waer van sijn Wel Eerw. in deeze geleerde *Brief* geliefd melding te doen, als zynde juist ter zelve tyd, dat ik bezig was met ter drukpers te vervaerdigen myn *Werk* over het gansche *XXXI. Hoofdstuk* van *Jeremias*, waer in van die zaken onder anderen breedvoerig van my gehandeld word, of sijn Wel Eerwaerde my nopens het een, of ander stuk, waer omtrent my nog enige *difficulteit* overig bleef. enig nader ligt kon byzetten, dan ook, of het anderzints tot meerder bevestiging van myne ontworpen gedagten diesaengaende mogt strekken; edog hoe veel behagen ik schepte in de wyze *remarques* van sijn Wel Eerw., zoo wierd nogtans door deeze, en geene, ons discours over zulke gewigtige *stukken*, die wel aendagt en aen eenschakeling vereyschten, telkens afgebroken: om dit nu te vergoeden, nam ik de vryheid sijn Wel Eerw. vriendelik te verfoeken, van de goedheid te willen hebben, om sijne gedagten by nadere overweging my eens in een *Brief* diesaengaende mede te deelen, 't geene sijn Wel Eerw. gulhartig aennam, en tot myn verwondering niet alleen in een seer korte tyd trouwhartig naquam, maer ook soo uitgebreid uitvoerde, dat het (zoo als sijn Wel Eerw. in deeze *Brief* zelve bekend) de *paalen* van een *Brief* verre te buiten gaet; hoewel my zulke te aengener was; en of schoon die *Brief* in geenen deele geschreven was, om onder 't oog van de geleerde *Weereld* te komen, zoo heb ik egter daer in soo veel smaak en genoegen gevonden, dat ik ze nuttig geoordeeld heb voor myn *Werk* te laeten drukken; 't welk ik verhoep dat sijn Wel Eerw. my niet kwalijk zal afsnemen, niet twyffelende, of de zelve zal met de zelve smaak van andere gelezen worden, en strekken, of tot nadere opheldering, of meerder bevestiging van de *stukken*, welke ik onder anderen in dit *Werk* zelve breedvoerig behandelde; ten welken einde ik dan ook de vryheid genomen heb onder aen dezen *Brief* hier en daer enige *Noten*, en *aenmerkingen* te voegen, welke wederom of tot nadere opheldering van sijn Wel Eerw. *gedagten*, of tot meer bevestiging van de zelve, gelyk ook van myne *Verklaring* over deeze en geene *plaetzen* van *Jer. XXXI.* konnen strekken, gedagtig aen het zeggen van Salomon: *Ijer scherpt men met yser, alsoo scherpt een Man het aengesigt sijns Naefsen*, 't geene in dit geval op ons beyde toepasselik is.

(3)
ook in passant te hebben hooren aenhalen, (N. B. *Jer. III: 14.* vergel. met *vs. II.*) zulks is wat teederder materie, om zoo vast te bepalen, waerom mogelyk *Groenwegen*, die opzettelyk en geleerdelyk (zie aldaer *Bladz. 7.* en *8.*) de twee eerste *stukken* betoogd heeft in een *Werkje* in *8vo* an. *1677.* uitgegeven onder den *Tytel* van de *Verlossinge ISRAELS uyt Zion*, of de *gewenschte Bekerings* der *JODEN*, enz. zig daer over niet eens uit laat, of, om beter te zeggen, 'er geheel van swygt, gelyk de meeste *Schryvers* mede doen: Dat ik raadfamer hier ook dan doen zal, ten ware ik, onder de uithaling en bewerking van dit myn *Onderwerp*, wat meer *aenleiding* of *ligt* daer toe krees, 't geene ik hope! om U Wel Ed: daer in ook eenig genoegen te kunnen geven.

Alleenlyk geve ik hier voor af, by provisie, zediglyk in bedenking of die uytdrukking van *alle geslagten*, (dewyl dog *geslagte* wel voor *Stammen* genomen word, als blykt uit *Mat. XIX: 18.* *Hand. XXVI: 7.* en *Openb. VII: 4.* *XXI: 12.*) wel zoo *strikt* moet genomen werden? en of het niet genoeg zy de zelve op te vatten als gemeent van *alle de Stammen*, geene uitgezondert, des *Jduyses Israëls*, (een benaming die ook gemeen is in beide de *Testamenten*) hoe verre ze zig ook anders voorheen, en nu de bekende *scheuring* van elkanderen *avers* gehouden, of zelfs van *Godsdienst* mogten verschilt hebben, en hoe wyd en zyd anders ook, door Gods regtveerdig oordeel, wegens hunne menigvuldige en hoog-klimmende *zonden*, van den anderen *verspreyt*, en onder de *Volkeren*, in alle *Wereld-gewesten*, *versprooyt*?

Immers en komt het, myns cragdens, 'er niet eens op aen, of de *geslagten* onderkent zyn, en ook blyven zullen, by de menschen, Want dat zelve iets zynde, 't geene meer *wleeslyk* of *aerdsch* is, en zyn opzigt hebbe op d' erkenenis van malkanderen als *bloed-vrinden* of *magen*, en op d' *erfenisse* of 't *erfregt* op de *tydely-*

ke goederen, met betrekking op het land *Canada*, (gelyk U Wel Ed: wel bewust is) als dan in geen confederatie kan komen, maar wel *het tegendeel*, gelyk natuurlyk vloeyen moet uit het gevoelen van zulken, die vermeenē dat se in dit hun *Land niet zullen wederkeeren*, 't welk hoe verr' door gaet of niet? we hier na ook onderzoeken zullen: Immiddels zal (de *Besnydenis* hun zoo *privé* als voorheen niet meer zynde) hun *genoeg* moeten wezen, en ook wel zyn, te voelen *die Goddelyke bewerking* in hun aller zielen, ter erkentenis van malkanderen als *geestelyke kinderen ABRAHAMS*, om in *eenigheid des Geloofs*, en door *den band der Liefde* tot een *geestelyk Ligbaam*, daer van *CHRISTUS* (diens gemelden *Aerts-Vaders zegen-zaet*) *het Hoofd* is, het met elkanderen te houden, (let op *Jer. III: 18, 19. en 22.*) ende malkanderen te erkennen voor *Broeders* in dien zelve *CHRISTUS*, dien se dan ook voor hun aller, gelyk ook voor aller hunner andere *Broeders* uit *alle geslagten der Heidenen*, *Pf. xxii: 28.* (nu voor heen reets toegebracht, en mogelyk nog in 't vervolg toe te brengen, tot des zelfs gehoorzaamheid) eenigen *Koning, Rigter, en Wet-gever* zullen erkennen en eerbieden, dat uyt het Profetische Woord overbekent is.

En gelyk het ontwyffelbaer gesteld word, zoo veel ik weet, dat *het Werk Godts* in de *bekering der Volkeren*, gelyk ook in de *oordeelen* over de *Vyanden* van zyne *Kerk*, in de *eerste en laatste tyden*, in de *wyze van uitvoering*, zeer veel over *eenkomst* hebben moet; Alzoo is immers apparent dat in de *laatste bekeeringe* der *Joden*, ook de *x. Stammen*, en (zoo gy wilt?) ook zelfs *alle de Geslagten* dier zelve, zonder onderscheid, schoon niet wel 't *onderkennen*, als *onnodig*, gelyk we naderhand nog zien zullen, tot *het gelove* in *Christus* zullen gebracht worden, (*Zach. xii: 10-12.* verdient zyne opmerking) of schoon se al wederom zoo *duydelyk* niet bekend zullen staan, als se ten tyde van *het Pinxter-Feest*, ten

aan-

aanzien van de byzondere *Stammen*, nog bekend waren, als wanneer 'er gezegd wierd, dat 'er *Joden* gezien wierden [t. w. ook *Israëlitē*, zie *Lach* over *Jes. vi: 13.* pag. 218. en 219., die ten deele zyn *weder gekeert* uyt hunne ballingschap van *Affyrien*, ten deele, schoon buyten *Palästina* verbleven zynde, nogtans aen den zelve *Mosaïschen Godts-dienst* met hunne *Broeders* de *Joden* als nog waren aenklyvende, gelyk consteert uit der zelve opkomst tot de *H. Stadt* op de *Feesten.* verg. *II Chron. xxx: 11. en 18. enz. ende Ezra viii: 35.*] **VAN ALLEN VOLKE** der gener, die onder den *Israel* zyn, *Hand. ii: 5.* En daar van schynen onze *Gelovde Kand-Teekenaers* op deeze plaatze schryvende, niet zeer vreemd te wezen, dewyl ze ook aldaer niet alleen aenhullen *1 Pet. i: 1.* (aenstonts ook nog van ons te melden) maar ook nog daar by voegen *Jes. xliii: 5, 6.* als doenmaals zynde vervult. *

En aen wie dog hebben *Jacobus* (zie *Job. Smith* my zoo even gevallen ter hand gekomen) en *Petrus* hunne *Brieven* geschreven? aen het *Huys* van *Juda* alleen,

† 3

* Hier uit blykt niet duister, dat enige der *wedergekeerde* uit *Israel*, gelyk van de *geene*, die uit *Israel*, of uit de *x. Stammen* in de landen hunner *verstrooying* geloven waaren, zelfs eerst *bekeerd* zyn met den aenvang van het *N. T.* het *geene* ook af te nemen is uit *Luc. i: 16.* en de *voorzegging* van *Israels eerste bekeering.* *Jer. 3: 16.* vergeleken met *vs. 12.* die daer in onderscheiding van nog eene *tweede bekeering*, volgens *vs. 18.* schynd voorspeld te worden. Trouwens! haer is ook eerst het *Euangelium* verkondigt: want *Jesus* eerst in *Gallien*, in *Capernaum*, in de deelen van *Zabulon* en *Naphthali* het *Euangelium* verkondigt heeft, *Jes. 8: 23. 9: 1. Matth. 4: 13, 14, 15, 23. Cap. 10: 23, 6.* Maar *gaet veel meer heenen* tot de *verlorene Schapen* (*N. B.*) *des huyses Israels*, vergeleken met *Act. 3: 12.* Gy *Israëlitische Mannen*, enzi zie ook *Act. 1: 26. Cap. 13: 16, 26, 43.* Dat schynd zelfs al *voorzegd* geweest te zyn, *Gen. 49: 21. Naphthali is eene losgelatene hinde: hy geeft schoone woorden, of liever, des geenen, die schoone woorden geeft, d. i. des Messia*, 't geene men dan tot de leere van de *Messias* kan brengen, als wiens heylsaem *ligt* van *onderwijs* eerst, en meest in het *ersdeel*, of de deelen van *Naphthali* is opgegeen. Dan zouw daer door kunnen te verstaen gegeven worden, dat zy van het *Jok* van *Moses* *Wet* met de *komst* des *Messia* zoude *losgemaakt* worden, en als *geestelyke harten*, en *binden*, (waer by de *gelovige* dikwerf vergeleken worden) in *geestelyke vryheid* zig zouden verlonen; als waer toe zy door de *schoone*

(6)

leen, ofte ook aen dat, het welk *Israël*, dat zyn de *x. Stammen*, genoemd wierd? Ik meene jaa, uit beider *Opschrift*; daer in voortgaende op den zelven voet, daer op se met hunnen *Grooten Meester*, by zyn leven, gewandelt hadden, om ook die *verlorene Schapen* op te zoeken, enz. *Matth. x: 6*. Men kan hier ook vergelyken *Hand. xxvi: 7*. hier boven reets by gebragt, alwaar *U Wel Ed:* ook hoort gewagen, even als by hen, door *Paulus*, van de *xii. geslagten*, of *Stammen*, uit welker *eene* hy was: 't geene ook de boven genoemde *Uitleggenen* zoo klaer gebleken is, dat se niet hebben kunnen nalaten van op de even gemelde plaetse van *Jakobus*

Schoone woorden van de Messias, of door den geenen, die schoone woorden zouw geven, als op wiens gezegende lippen de genade-leer uitgestord was, zouden uitgelokt. en bewrogt worden; waerom 'er staet, Luc. 4: 22. Ende zy verwonderden haer over de aengename woorden, die uit synen mond voortquam: die ook even als losgelatene binden na een groote, en langwylige dorst na de komst van de Messias, met groote haest, en vaerdigheid, zouden komen gelopen tot de wateren van de leere der genade, Jef. 55: 1. Soo waeren zelfs ook de geene, die het eerste tot het Apostelschap wierden geroepen uit Israel, of uit de x. Stammen, als Petrus, Andreas, en Philippus: want zy waeren geboren te Bethsaida, een Galileesche Stād, in de Stam van Zabulon, Joh. 1: 45. waer op ziet, (zoo eenige willen) de Godspraak, Jer. 3: 15, en Cap. 31: 6. die Nozerim, of Hoeders, en Nazareners, die op Ephraim's gebergte Israel zouden toeroepen: Laet ons opgaen na Zion, tot den Heere onsen God (zie onse verklaring over die woorden in het Werk zelfs) en waerom ook hunne aenhangeren een Sette der Nazarenen genaemd word, Act. 24: 5. ofte van de zulke, die Discipelen van Jesus van Nazereth, gelegen in Galilea, waeren, Matth. 11: 23. ja! waerom ook al anmerkelijk is, het geene Abarbanel over Jer. 31: 6. zegd „dat „ daer de Profet door den H. Geest voorziet, dat de Heidenen zouden „ geloven (N. B. in Jesus מוציא Den Nazarener) en daeromme wordenze „ Nootzeryn genaemd, als of men zeide Nazareners.„ Soo blykt dan niet alleen uit de bygebragte plaetzen, dat aen eenige uit Israel, of uit de x. Stammen, het Euangelium eerst is verkondigd, maer zelfs uit eenige dier plaetzen, dat zommige van haer ook eerst bekeerd zyn. En indien de waerlichynelyke aenmerking der Geleerde doorgaet, dat het werk Gods in de bekering der Volkeren in de laatste tyden zeer veel over een komst zal hebben met die der eerste tyden, zoo als onse geleerde Schryver reets gemelt heeft, zoo zouw daer in dan ook al vry wat schyn zig opdoen, dat Israel, of de x. Stammen in het laatste der dagen ook eerst zullen bekeerd worden, zoo als sommige zulx uit Jer. 31. meenen te moeten besloten worden; dog waer over wy ons in het vervolg deezer Nooten nader verklaren zullen.

(7)

kobus te wyzen, en om te beduiden dat se dit ook verstonden van de *xii. Stammen*, enz.

Ik meene ook van *U Wel Ed:* te hebben verstaen, dat 'er 'er by sommige eenige twyffel was resideerende over de *x. Stammen*, en dat 'er waren, die staande hielden dat se over lange al niet meer in wezen geweest waren, als zynde in hunne *verstroying* en onder de overwinnaren *vermolten*, enz.

Maar ik zal hier de vryheid nemen van hun te zeggen, die zulx zoo los daer heen, en sonder bewys stellen, of mogelyk meneen genoeg te zyn dat op het credit van een of ander *Schryver* te dryven, dat boven *Jakobus* en *Petrus* geen menschelyk gezag by my gelde; Lin zoo al eenig menschelyk gezag hier in gelden zal, dat ik dan vryelyk zoo veel voordeel heb als zy, dewyl 'er ook *Theologanten* en *Historie-Schryvers* gevonden worden, die het tegendeel bewyzen, als *Groenwegen*, *Meyer*. *Harderw:* *Prof. Alting*, enz. onder d' *eersten*, en de groote *Basnage*, *Cunæus*, en anderen, onder de *laatsten*: willende voorz: *Basnage* zelfs de *overblyfzelen* der *x. Stammen* bepaaldelyk in 't *Oosten* (dat vry ruym is) gezogt hebben, daer se na de laatste of *Roomse* overheersching heen geraakt zouden zyn, hoewel dat anders, zoo regt is, aen vele *groot-praterien* van den *Jood Benjamin Tudalensis*, dien l' *Empereur* met opzet wederleyd heeft, weinig geloof slaat, zoo ik gewaar wordt in zyn *Ed: Vervolg* op *Flavius Josephus*, dat ik in 8vo hebbe, pag. 226. alwaer hy onze opvatting van de woorden *Hand. 11: 5*. ook styfd, zeggende: „ dat men niet moet ge- „ loven, dat alle die *Toehoorders* meer *Profelyten* dan *gebo-* „ ren *Joden* geweest zyn. „ En pag. 281. dat se in de *6de Eeuw* zig aldaar nog maintineerden, dog onder zekeren *Koning*, met name *Cavada* *eene sware vervolging* hebben moeten uitstaan. Van *Benjamin Tudalensis* gewaagt hy op de *xii. Eeuw* pag. 317.-319.

Anderen, daer onder de *Joden*, erkennende de *x. Stam-*

Stammen voor hunne *Broeders*, plaetzen hen in de Landen by de *Caspische Zee*, dat de *Hase* over *Pf. 11. p. 106.* ook toetemt; Anders aen de berugte *Sabbatfche Rivier* * (dat een enkel herfen-schim is) en voedendie *hope* dat se allen eens zullen toekomen en met hun na *Canaan* den *Messias* te gemoete gaen, gelyk de noeftige *Outkoff* over *Obadja pag. 452. §. 111.* aentoon; Ook vermoede ik dat verr' de meeste Geleerden't minste omdie *uitfluyting* denken.

Maar ook zoude zulke vernietiging van het grootste gedeelte van *Abrahams Zaad* (zie *Job. viii: 33.*) die hier vastgesteld word, niet stryden tegen *Gods belofte* van *matiging Zyus toorns*, gedaen *Lev. xxvi. 44. en 45. en Deut. xxxii: 26. en 27.* enz.? Die dog gezegt heeft gedagtig te zullen wezen zyns *Verbonds* met hun, dat eeuwig was. Vergel. *Jer. xxxi: 31-37.* en *Ezech. xxxvii. 15.* tot den einde toe (daer uit hoog-gedagte *Groenwegen* en *Alting* ook argumenteeren) met onze *Kant-teekenaers*, 't is, zeker een zaak die haer bedenking heeft. En dat se allen gezamentlyk, d. i. de *gansche Natie der Joden*, of dan des zelfs *Gros*, zonder onderscheid van *Juda* of van *Israël*, rond-uit de *xii. Stammen*, tot de kennisse der *waerheid* staen te werden gebracht, zoo als dan, gelyk *voorheen* geschied is, na hier boven is vernomen, zal mogelyk uit *Luk. 11: 25.* zelfs kunnen werden besluten? Trouwens! daer werd *Simeon* geroemt, onder anderen, als eene die verwagtede was de *vertroostinge Israëls*, dat de *MESSIAS*, als U Wel Ed: bewust is, aenduid. Vergel. hier *vs. 32.* daer wederom van *Israël*, werd gewaagt, als *Juda* insluytende, en een volk, als zyn-
de

* Soo brengt *Menasse Ben Israel*, in Lib. יקוה ישר אל de plaats *Jes. 49: 9.* op het *Overblyfzel* der *x. Stammen*, 't welk nae 't opgeven der *Jooden*, ergens in *Indien*, of zoo hy wil, by de *Caspise Zee*, aen de *Sabbath Riviere* (zoo als zy ze noemen) zouw bewaerd worden, onder een gedurige *Wolke*, die haer daer *bedekken* zouw, om van daer door de *Messias* eens *uitgeleyd* te worden na *Jeruzalem*; dog dat een dwaesheld is, en bilik geteld moet worden op de rolle van meer andere *Joodse bezwelingen*, en dus te regt een enkele herzen schim.

de van eenen *Stam-Vader Jakob*, gebynaemd *Israël*, uitmakende, om niet hoger te klimmen, t. w. tot *Abraham*, (daer op *Alting* ook wyft) des zelve Groot-Vader, met wien het *Verbond* was opgerigt, enz. en tot dien daer uit hy was gesproten *Sem*, namelyk (een *Vader* van alle kinderen *Hebers*, daer van zy ouwlings ook *Hebreen* zyn benoemt geweest.) tot wiens tenten *Jafeth* ook zoude gelokt worden, daer heen de *Hr. Groenwegen* zynen *Lezer* verzend.

Invoegen dat het onderscheid, 't gene men tusschen die twee namen, t. w. van *Juda* en *Israël*, in dit cas, zoekt, mogelyk ('t zy met verlof gezegt?) wat al te nauw gezogt is; Ten minsten werd dat verminkt, zoo niet te eenemaal weggeruimt, door de *verwisseling*, welke de *Geest* in deze benamingen gebruikt, dan eens noemende *Israël* alleen, dan eens *Juda* alleen, dan eens *zamen-gevoegt*, of een van beiden met *Joseph* en *Ephraim*. N. B. *Ezech. xxxvii:* hier strax al aengetrokken en verg. *Zach. x: 6, 7.* met de *Kant-teekeningen*; en inzonderheid die heerlyke beloften van den *GOD ISRAËLS* (*Zeph. iii: 11.*) welke daer te vinden is *Hof. iii: 5.* enz. (zie onze *Kant-teekenaers* over *vers 4. nom. 11.*) over welke eene zeer geleerde *Predikatie* is, gelyk ook over 't vorige *vers*, van den wyt beroemden van *Til*, brude voorkomende in eene *Versameling* van eenige uitgelezene *Predikationen* diens waerdigen *Mans*, nae des zelfs *Dood* uitgegeven in 4to. daer in hy geen *uitzondoring* maakt, maer geheel *Israël* opnoemt.

Op dat ik swyge dat *Paulus* van de *bekering* van dat volk sprekende, onder de woorden van *GANSCH ISRAËL*, ongetwyffelt ook de *x. Stammen* schynd te hebben begrepen, en gemeent het *gansche Volk*, zoo en gelyk het uyt *Aegypten* is uitgeleyd (zie *Amos ix: 7.*) van welker eeno *Stamme* hy ook rocint zyn af-

komst te hebben, en dus uit den zaden ABRAHAMS, gelyk we *vs.* 1. hooren. En dat de Apostel aldaer op *Jes.* LIX: doele, en wel op het 20ste. vers van dat *Hoofst.*; en behoeve ik niet te zeggen, dewyl onze *Kant-teekenaers* dit reets hebben gedaen, en na hen *Groenwegen*, nu meermalen genoemd, gelyk ook met opzet en uitvoerig den hier boven gemelden hooggeleerden *Jacob Alting*, wel eer Groninsche Theoloogant, in zyne *Verkl.* over het gansche xde *Hoofst.* van *Paulus Brief* aen den Romeinen in 't *Latyn* anno 1676. (maer een jaer voor *Groenwegen*) uitgegeven, onder den *Tytel* van *Spes Israël*, of de *Hope Israëls*, enz. *

Maer hier tegen zal mogelijk een die voor het tegengevoelen is, inwerpen: De zonden der *Israëlieten*, d. i. der x. *Stammen* zyn te groot en te twaer geweest, dan dat God se zou hebben gedult, of hun vergeven, en dit word men ligtelyk gewaer uyt de zeer nadrukkelyke *oordeels- en uitroeyings-bedreygingen*, die aen de zelve gedaen zyn, welke in dier voegen niet leggen ten opzigt van *Juda*.

Edog, Myn Heer! dat en is niet in staat, vertrouwe ik, om my van myn gevoelen dezen aengaende af te trekken: *Reden* daer van is, om dat, behalven dat *Godts Verbond* ook hen raakt, zoo als we aanstonts hoorden, gewisselyk niet minder *verschrikkelyke dreymementen* gedaen zyn (die ook hare *vervulling* gehad hebben) aen die van *Juda*: Men leze maer uit velen, *Psalms* LXXXI.

12, 13.

* Zie wat ik daer van verder zegge over *vs.* 1. en hoe ik zulk daer betoeg uit die algemene uitdrukking van alle geslachten, welke *Jehovah* in het laetste der dagen tot een God zoude zyn, geene uitsonderd, en overweeg tot dat einde ook, *Jes.* 11: 11, 12, 13. *Jer.* 50: 4, 5. *Ezech.* 20: 40, 41. *Cap.* 37: 16-20. *Zach.* 12: 10-14. in welke plaetzen zulk of aen 't *Huis Israels* d. i. de x. *Stammen* in 't besonder, of aen *Israel* en *Juda* in 't algemeen, sonder enige uitsondering, beloofd word, en welke plaetzen wel ingesien zynde, duidelyk volgens het verband zien op de bekeeringe der *Joden* in 't laetste der dagen. Zie ook *Jer.* 31: 31, 32, 33. daer ook *Israel*, en *Juda* samen gevoegd worden.

12, 13. en *Amos* VIII: 11, 12. en vergel. *Joh.* VIII: 21. die ik in myn *Aenkanfel* agter myn Werk, genaemd het *ongurymt sewental der Sacramenten ten toon gesteld*, enz. gevoegt, en als strekkende tot bewys der nog verwacht wordende bekeering van velen uit het *Anti-Christendom*, tot dit myn daer bedoelde oogwit *pag.* 10. heb aengehaeld. Daer ik nu alleen maer by-voegen zal *Jer.* XIV: 11. en xv: 1. en 6.

En gelieven se ook maer in te zien *Jer.* XI: 10. daer zullen se *Israël* en *Juda*, als 't ware zien in een gareel gaen, en even zeer den Heere tergen met hunne zonden, des zelve *Verbond* verbrekende; maer ook *vs.* 13. hooren, hoe *Juda* boven hen die *Israël* genoemd wierden, het verkorven hadde, en zelve wel tot zoo verre, en tot zulken hoogte, dat het den Profeet *vers* 14. van Godt verboden werd voor hun te bidden: En niet te min werd *Cap.* XII: 13, 14. hun weer *hoyl* toegezegd, en des vergevinge der zonden, *Jer.* XXXIII: 8. vergel. met *Deut.* XXXIII: 43.

Dus men daer uit ligtelyk opmerken kan, dat dit hun voorgeven, in plaets van iets voor hun gevoelen te doen, *ragt-draats* daer tegen aanloope, indien men thans de *Christen even-redig* met de misdad zou stellen; Want daer dat selver grond- of voor-onderstelling (dien ik niet toelste) hebben de x. *Stammen* den Heere *Jesum* niet gekruist, dat den *Joden* (in 't gemeen, zoo ik oordeele) verweten word in de *Idandelingen der Apostelen* *cap.* III. Boven welke *gruwel-daad*, als begaen aen den *Heiligen en Rechtvaardigen*, ja! aen den *Vorst des levens*, aldaer *vers* 14. en 15. geen grooter nog strafwaardiger konde gexegt worden, dewyl *Hy* niet alleen *onschuldig*, maer ook hun *Koning* was, gelyk door 't gesteld *Kruys-Opschrift* hun openlyk verweten wierd. En nochtans bestaen de *Joden* nog tot op den huydigen dag; waerom anders? dan om dat se (en dit is *Israel* wel

† † 2

by-

byzonderlyk ook) *bemide zyn om der Vaderen wille*, gelyk *Paulus* 'er van schryft; (Men denke hier om de boven-aengehaalde plaetzen uit *Mozes*, en verg. *Mat. xxiii: 32.* met *cap. xxii: 32.*) en om dat se met de zelve zullen gebragt worden, volgens *Ezech. xx: 37.* *under den band des Verbonds*, ende de bekeeringe ten *leven* onfangen; 't gene zelfs nog nader, by den zelven *Profeet*, *Cap. xlvi: 13.* vergel. met de daar voorgaende *versen*, wordt uitgestrekt tot de *xii. Stammen ISRAELS*, enz.

* Maer ook (om dit in 't voorbygaen te zeggen) of men nu vroeg, dit al zynde toegelien, wie hunner *de eerste* in de roeping zoude zyn, of *Juda* of *Israël*, * of anders om? zoo vermeene ik dat dit wel voornamentlyk den naem van een *verborgentheid* mag dragen, onder welke naem het ganfche werk, by den *Apostel* voorkomt, dat zyn moeyte heeft te ontvouwen, en als zeker te bepalen, 't gene we daerom ook veylig aen *d' uitkomst* zul-

* Er zyn voornaeme Mannen onder ons, welke daer voor zyn, dat eerst *Israel*, of het *Volk* der *x. Stammen*, en daer na *Juda*, of de *2. Stammen*, t. w. *Juda*, en *Benjamin* zullen *bekeerd* worden, het gene zy meenen te kunnen afnemen uit onsen *Jeremias XXXI.* om dat daer in eerst gewaegd word van de *weldaeden* die God aen 't *Huis Israels*, en daer na, die hy aen 't *Huis Juda*, in 't *laetste der dagen* bewyzen zoude; edog wy houden het met de Heer *Josselin*, en andere, en denken veel eer, dat die *bekering* als op een tyd zal voorvallen, zullende een *Land* als op eenendag *geboren worden*, en die *dorre doodsbeenderen* onverwagt, en als te gelyk *levendig* worden. en zoo *elk been*, en *stam* naderen tot *zijn been*, en tot *zijn Stam*, *Ezech. 37.* Immers, dat ten minsten in deezen *Israel* geen voorrang boven *Juda* als dan zal hebben, blykt uit *Jerem. 31: vs. 31, 32, 33.* alwaer aen die beide *stammen* te gelyk beloofd word, dat ze dan den Heere met een *ewig verbond* in een en de *zelve dagen* zouden *toegevoegd* worden, en omdat aldaer *Israel* en *Juda* onder elkanderen verwisseld, of *Israel* mede voor *Juda* genomen word, volgens *vs. 33.* vergeleken met *vs. 31.* Zelfs word *Jer. 3: 18.* het *Huis Juda* de *voorrang* gegeven in de *bekering*, en *optogt*: en dat dit van hun *laetste bekering* moet verstaen worden, blykt zoo klaar als de *Son*, uit *vs. 16, 17.* als ook uit *vs. 19.* Zoo zien we ook *Jer. 50: 4, 5.* hoe dan de *kinderen Israels*, ende *Juda* *zamen zullen komen*, enz. En dat dit niet ziet op de *wederkering* der *Joden* uit *Babel*, hebben wy in ons *Werk*, genaemd, *de staet van een Uitverkorene*, enz. 1. *Deel p. 77-78* in 't brede beroegd. Ondertuffchen zullen wy aenleiding vinden, om in dit *Werk* zelfs, in 't vervolg nopens dit geopperde onse gedagten nog nader te uiteen.

zullen moeten bevelen, willen we *wyselyk* handelen; Of wel, dat het 'er *niet* eens op aen zal komen: Daer zal dog min of meer *voorregt* in steken; 't zal allen *alleenlyk* genoeg wezen moeten, en ook zyn, by aldien se maer nllc wederom tot een *volk* worden gemaekt, zelfs met de *Heydenen*, dat is, tot het *volk des HEEREN*, in *Salomons* Gebed, ter onderscheyding van die *laetsten*, *vromden* genoemt, *ISRAEL* als doen geheten, en nu nog geheten wordende, en als dan, t. w. in 't *laetste der dagen*, als wanneer de *voltoying* van den *geestelyken Tempel* van Hem die *meer dan Salomon* is, geschieden moet, zullende in *kragt* genoemt worden, let wel! niet het *Juda*, maer het *ISRAEL GODS*, gelyk *Paulus* spreekt *Gal. vi: 16.* om dus den *HEERE* te zyn een *beylig en toegerust Volk*, en Hem te dienen met eenen *eenparigen schouder*, volgens *Zeph. iii: 9.* die tot hen zeggen zoude *Ziet, hier ben Ick*, *Jes. lvi: 6.*

Of zou het zonder eenig byzonder *inzigt* wezen kunnen, dat Godt dit Volk als nog in hunne uiterste *verstraying* zoo zeer *vermenigvuldige*? of zou dat alleenlyk ter *verfwaaring* en *vermeerdering* van der zelve *ellende verftrekken*? en niet ter *preuve* en *bewyze*, dat Godt *non* hun wilde vervullen de *belofte* aen *Abraham* dien aengaende met *zon* veel nadruk gedaen, *Gen. xiii: 16.* en elders, om zoo het *werk der bekeering* in hunner *toebren- ging*, zoo *een groot getal* uitmakende, zoo veel te *luyster- ryker* te maken? (Verg. hier *11 Kon. ix: 6.* dat de *Hr. R. Alberthoma* in zyn *Eliza den Profeet*, pag. 451. daer uit afleid.) Immers ja! val men toelien; maer daer op toevoegen, dat raakt de *Joden* alleen. Zou het den *Jo- allen raken*? dat men *my* dan dog toone waer dat *onder- fcheyd* en die *uitzondering* zy gemaekt? Heeft Godt tot *Abraham* sprekende niet in 't gemeen gezegt *Uw zaat*? fluyt dat nu de *x. Stammen* uit of in? Ik vermoede *ge- wisselyk het laetste*; Of anders ('t zy met zedigheid en eerbied

verbod gezegt!) de belofte niet het geringste, maar wel degelyk het voornaamste gedeelte van hare kragt verliest.

Voorts is die *vermenigvuldiging*, * meer dan waar-schynlyk, mede geen geringe blyk van dat Godt dit volck, in zyne VOLHEID genomen, niet zoo heb-be verworpen, dat Hy hun niet t' eeniger tyd ge-nadig zou zyn, gedagtig wezende der voorgenoemde be-loften, enz. welke verscheide malen aen de volgende *Aerts-Vaderen* is vernieuwd, zelfs ook nog in 't gezigte *Exod. III: 2.* en toezegging *Mal. III: 2-6.* volgens D. R. *Alberrthoma* ter gezieder plaetse pag. 220. ende 221. om alzo en in dier voegen hen op de by Hem bepaal-den tyd in genade en heerlykheid te bezoeken. Met my zie ik dat in deze doet *Hottingerus*, hier na meer met lof te vermelden, §. xxiv. van zyn III. *Aenhangsel*, hande-lende over de *verstroying der XII. Stammen van Israël*, en dus pag. 470. van zyn *Werk* in groot 8vo. onder den *Tytel van Vyf-tal van Bybelsche Tydreken-kundige Ver-handelingen*, door 't welk zoo uit de *Toekenen der tyden*, aen den tyd van den *Messias* toegeschikt, voornamelyk in de *LXX. weeken van Daniel*, enz. betoogd word dat *Jefus --- zy de Christus*, te *Utrecht* in 't jaar 1723. by *Jacobus van Poolsum* uitgegeven door den hoog-geleer-den F. A. Lampe, die 'er voor aen gesteld heeft *eene Voor-rede over de H. Tyd-rekenkunde en de Schryveren*, die

* 't is al opmerkelijk, dat de *Propheten* doorgaensh met de belofte van *der Jooden wederkering uit Babel in Canaan*, laeten gepaerd gaen eene be-lofte van der zelve *vermenigvuldiging*; zie onder anderen, *Jer. 30: 18, 19.* gelyk nu die *lyghaemelyke wederkering*, in de *Prophetische Schriften* ten aller-schiedeliksten als een *prente* van hunne *geestelyke wederkering* in het *eerste* en *laetste der dagen*, des N. T. word aengemerkt, zoo is het niet min opmer-kelijk, dat met hunne *bekeering* soo wel op het *begin*, als *sinnelike* des N. T. ook doorgaensh gepaerd gaet eene vermelding van de *vermenigvuldiging*, en merkelyke *aenwas* van dat *Folk*; zie zulk ten opzigt van hunne *eerste be-keering*, onder 't N. T. *Jes. 9: 2.* en van hunne *laetste bekeering*, *Witb. 2: 22, 23.* *Jer. 3: 16.* *Cap. 31: 27.*

die zig dien aengaende bemoeyt hebben. Welk Boek ik met byzondere graegheid een en andermaal voorheen gelezen heb.

Dit zelve *Genade-Werk* zal nu in die *ruimte* al verder, mogelyk dienen te worden genomeu, wil men niet ver-minken de *voorbeeldende kragt*, welke in het *oud Israël* (alle de *Stammen* zynde by een genomen, gelyk se in *Salomons* tyd waren (zie *1 Kon. VIII: 1.* enz.) lag op-zigtelyk 't hedendaegs *geestelyk Israël Gods*, of de *Kerke des N. T.* dat ik niet zal behoeven te bewyzen.

Of zou men veylig en ongestraft kunnen zeggen, dat *Godt*, zelfs na dat se roekelooslyk een *Koning* gevraegt hadden, ooit of ooit in en na hunner aller *vervoering* en *verstroying*, het *Koninklyk gezag* en zyne *Oppermacht*, eens by Hem aengenomen, zoude hebben afgelegd? de hoog-geleerde *Joh. Bierman* zal, en met grond, voorwaer! neen antwoorden pag. 14. van zyn *Vertoog van het heerlyk Ko-ninkryk des Zaligmakers*, voorkomende in zyne *H. Men-gelstoffen* 4to. 1716. (my zoo aenstonts, tot myne groot-blydschap, van een vriend, om hem over *Psaln xvi: 1.* te lezen, toegezonden) Dat hy verders betoogt uit de *Weder-Oronging* uit de *gevangenis van Babel*, daer toe hy *Cyrus herts mygde*, gelyk ook daer de *bekeering der Joden vast stelt*.

Ik gaa op dien voet al voort, en ik zegge dat men myne *stelling* al mede niet loochenen kan, zonder *Godt*, ook zoo doende te beroven van de grootste portie van zyn *Erfdeel*, (zoo hy *Israël* noemt, *Jes. LXIII: 17.* *Stammen des HEEREN* anders ook gezegt *Psaln XXII: 4.* als mede de *roede van den Zelfs erfvenisse*, *Jer. x: 16.* enz.) nu aen den *Zone* by *Testament* gemackt, na inhoud van *Luc. XXI: 29.* vergel. met *Psaln II:* dat ik hier niet nodig zal hebben breder te bewyzen; te meer als des *Zelfs Voorbade* en *Iyden* voor hun niet te vergeefs kunnen geschiet zyn.

't Geen dan ook zal blyken te zyn *een deel van velen*, (die na hun *eige wetten* leven, en dus, als 't ware, *alleen* wonen, volgens *Num. xxiii: 9.*) gelyk beloofd is *Jes. lxxxiii: 12.* hoewel 'er zoo genomen, maer *weinig* van of uit elke *Stamme*, en der zelve *geslachten* (die zedert hunne *verstroying*, en zoo menig *Eeuw*, niet weinig te zyn *uitgebreid*, en *vermenigvuldigt* geoordeeld moeten worden) toe gebragt wierden, ter vervulling, by aldien men anders dat ook *striet* en *na de letter* moet opvatten, van het voorzegde by *Jer. cap. lxxxiii: 14. xxxi: 1.* en niet liever van alle die, welke *als dan* nog in wezen zullen zyn? *Vergel. Ps. xxii: 28.*

Mist ondertuffchen *het Huis Israëls*, de *x. Stammen* bevattende, hunne *Geslagt-Kaerten*, gewiffelyk! *het Huys van Juda* zal al zoo weinig in staat zyn, vertrouwe ik, als dat, om *de hunne* te vertonen. Immers bekenen *de hedendaegze Joden* dat hunne *Geslagt-lysten* thans *verloren zyn*, en zeggen daer by te hopen dat *de Messias*, in zyne komfte de zelve zal mede-brengen, en hun wederom ter hand stellen, gelyk ik las by den op-gemelden *van Staveren* *ibid. pag. 219.* hoewel dit, met grond, tegensprekende, en toonende uit *de gehoorzaamheid* door *alle volkeren* den *Schilo* bewezen, na de voorzegging van hunnen *Vader Jacob*; *Gen. xlix: 10.* geboekt, dat Hy al lang gekomen zy.

Dus ik gelove ook regt te hebben, om te besluiten dat *die Geslagt-Registers* des te minder, (en mogelyk in 't geheel niet) nu nog *nodig zyn*, daer het zoo klaer, als iets, blykt dat *de Messias*, ter zyner tyd, uit de *Stamme van Juda*, en het *Huis van David*, gesproten zy, gelyk dat onwederzeglyk door den Hoog-geleerden *Hr. T. H. v. d. HONERT*, na gewoonte is *betoogt* in zyn overdeftig *Werk Christus afkomfte uit David.*

Dit

Dit zelve *genade-werk* nu al voorts (om weder tot ons voorgenomen stuk te keeren) in *die uitgestrektheid* genomen zijnde, verbeeld ik my, onder verbetering, dat zulks ook niet weinig zal kunnen dienen zoo tot *roem van Godt*, en *beerlykheid* van des zelfs *Gezalfden*, *als tot blydschap* van *de Kerk*, wanneer zy, namelijk, zien zal dat zoo *een gansch en tabryk volk*, als 't ware *op eenen dag* *word geboren*, (laat my toe de spreekwijs, by *Jezaïas*, *don Kuangelischen Profeet* doorgaens benoemt, wel er geberigt *Cap. lxxvi. 8.* * hier over te nemen?) ende dat niet *een* van des zelfs *Stammen*, of van het **HUYS ISRAËLS** (zie 't *Register* voor het N. T. geplacit op 't *Woord Israël*) *verloren* zy gegaen, maar *allen zyn behouden* gebleven, hoe verr' ook *verstrooit* geweest; en uit die allen *niet weinigen* deel aen *de gerechtigheid* des *Messias*, en daer uit vloeyende *heil-goederen* gekregen hebben.

't Welk, *bedenklyk*, *de Geest* ook zal hebben bedoelt met te zeggen, van der zelve *gezamentlyke bekeering* gewagende, in de bovengenoemde en zoo zeer berugte *plantje van Hozecas*: *Dat de Kinderen ISRAËLS zonden zoeken den HEËRE hunnen Godt, en DAVID hunnen Koning*, dat kennelyk is van **CHRISTUS** te moeten werden verstaen, die door *dien Vorst*, onder welke alle de *xii. Stammen* tot *een Volk* en *Koninkryck* zyn vereenigt geweest, is *afgebeeld* geworden, (dat *de Chald. Uithreyder*, en *verscheyde Joodse Meesters* zelfs bekenen) en ook uit den zelfs *zaat*, d. i. **MARIA**, de *Moeder Maagd*, is *afkomstig* geweest, zoo als uit *d'Euan-gelische*

†††

* In die plaats legd ook telfens een nieuw bewys, dat niet *Israël*, of de *x. Stammen* eerst, en daer na *Juda*, of de *twee Stammen* zullen bekeerd worden, wyl die *bekering* voorkoemd als van dat *pausle Volk* te gelyk, en dus als *op eenen dag* te zullen voorvallen, 'tgeene wederom tot overtuiging van hun kan strekken, die uit *Jer. xi* meenen te blyken, dat eerst *Israël*, en den *Juda* zal bekeerd worden, omdat daer eerst juist *van Israël*, en daer nae van *Juda* gemeld word.

gelijche geschiedenis blijkbaar is, en van straks genoemden *Leidsen Godtgeleerden* is aengetoont.

Want wie kan zig anders verbeelden dan dat de zelve *David* noemende, die den *Jebusten* de *Burgt Zion* ont-weldigt, en daer den *Stoel des Koninkryks* en *Godtsdienst* geplaatst heeft, daer mede heeft willen toonen, dat de *Messias* zyne *Vyanden* afgemaekt hebbende zijn geestelijk *Paleys* en *Ryk* niet alleen onder de *Heydenen* zou plaatsē, gelijk andere *Profetien* leeren; maer ook tot dat zelve en onder zyne gehoorzaamheid brengen *het gansche Huys Israëls*, (gelijk we het hier boven uit *Hand. xxvi:* (verg. *Jer. ii: 4.*) reets hoorden noemen) dat is, zoo *Israël*, dat zyn de *x. Stammen*, als *Juda*, en dus geene der *xii. Stammen* * uytgezondert, als de *Koning der eere*, tegen wien se allen hadden *overgetreden*, en van wien se allen *afgeboe-reert*, ja! *afgevalen waren*, *Godts Hoogheid* als dan over *ISRAEL* (dat *Hy Zyn Erfdeel* hier boven genoemd had, gelijk ook *Jes. xix: 25.*) zynde te verwagten, of zelfs te zien, na inhoud van *Psaln lxxviii: 35.*

Daer toe, voorwaer! niet weinig dient dat *Godt* zyne *zorge* tot hunner *behoudenisse* zoo verre uitgestrekt heeft, dat de *Kruisvaart* tegen hen in de *xi. Eeuw* uitgeschre-ven,

* Dat 'er geene der *xii. Stammen* in de *bekering der Joden* in 't *laetste der dagen* zullen uitgesondert zyn, blykt ook al verder duidelik uit *Jes. ii: 11, 12, 13.* alwaer wel duidelik beloofd word, dat als dan de *overgeble-vene* der *verstroyde Joden* sonder onderscheid, en wel besonder van *Israël*, uit de landen hunner *verstroying* wederom by een *vergaderd* zullen worden, en dat als dan zelfs *Israël* en *Juda*, of de *xii. Stammen*, te vo-ren van een gescheurd, wederom zullen *verenigd*, en alle *misverstand*, en *wantrouwen* tusschen beiden weggenomen worden, waerom 'er onder an-deren staet *vs. 11* En by zal de *verdrevene Israëls*, (dat zyn de *10 Stam-men*) *verzamen* en de *verstroyde* uit *Juda* *vergaderen* van de *vier einden des Aerdryks*. En dat zulk daer een *Prophetie* is, slaende op de *wederbrenging* der *xii. Stammen Israëls* in het *laetste der dagen*, blykt niet alleen daer uit, omdat by de *verlossing* van *Israel* uit *Babel*, maer *weynige* van *Israel* verza-meld zyn, en 'er toen zulk eene *algemene vergadering* van de *4 Einden* der *Aerde* geen plaats gehad heeft, maer *besonder* ook, omdat *vs. 9* een tyd aen de zelve beloofd word, waer in men *niemans* meer de *Kerk* bescha-digen zou, en de *aerde vol kennisse des Heeren* zou zyn, 't geene eerst in *kracht* in 't *laetste der dagen* zal vervuld worden.

ven, niet in steat zy geweest om hen uit te roeyen, schoon met dat voornemen beschreven; gelijk de hoog-gelcerde *Wesselius*, in zijne *Akademische Redenv.* over de *wonderbare bewaring tot op dezen dag toe der alom ver-spreyde Joodse natie*, op den *8. Feb.* des jaars *1729.* te *Leyden* gehouden, agter zijne *God-geleerde* of *Akadem. Verband:* over *eenige uitgezogte plaetzen* des *O. en N. T.* gevoegt, en dus *pag. 668.* is aentonende uit des zeer be-roemden *Gurtlers Profetische Godtgeleertheid Cap. xxxvii:* *pag. 666, 667.*

En zal men hier toe ook niet veilig mogen brengen, en roemen, 's *HEEREN lankmoedigheid* en *goedheid*, welke zig thans ook nog zoo verre over en jegens hen uitstrekt, dat *Hy* se, op dat *Hy* onder hen een *beylig* zaat behoude, dat hun *aller*, of *des gros* van die *gansche Natie*, *wortel en stenschel zy* (zie *Jes. vi: 13.* en voor-namelijk *Lach* voorn: over die plaats) beware van de *bes-metting* der *Afgoderye* (*Hottingerus* meer gemeld *pag. 482.*) zoo van 't *Heydendom* als van 't *Anti-Christendom*? het gene teffens van den zoo aenstonts genoemden *Hr. Wesselius* in die zelve *Akad. Redenv.* *pag. 651.* met vol-le recht, voor een *wonder* van des zelfs *voorzienigheid* word opgemerkt en geagt.

Waer in dan ook, *Jakob*, dat is, de *gansche natie der Joden* of *Israëlieten* (zoo als men se ook lieft noemen wilt) zijnde toegebracht, blyken zal, hoe *Godt* ver-vult hebbe de *hops*, welke daer *Jes. xxix: 22.* en *23.* gegeven was, dat se *niet meer beschaemt* zouden wor-den, nog *hun aangezigt bleek* zoude worden, te meer, als zy *Godts Kinderen*, die 't *werk* van des zelf *handen* waren, de *Heydenen*, namelijk, in 't mid-den van hun *zien* zouden, en over zulk en met eenen ook dat de *HEERE* zig nu ook *gewent had* van de *bit-tigheid Zyns toorns* (*Psaln lxxxv: 4.*) gelijk ook de *butte DAVIDS* weder-opgeregt. (*Amos ix: 11.*)

Hier by komt (verdraag my nog een weynigje!)

voorts in bedenking, of van het by een vergaderen, of dan van het bekeeren der XII. *Stammen* tot den *Schilo*, van wien *Jakob* had voorzegt, als wien de *Volkeren* zouden *gehoorzaam zyn*, niet (ingewikkelt ten minsten) beduydenis gegeven zy door *Mozes*, zoo wanneer by of agter 't slot van diens *Aerts-Vaders laatste Testaments bestelling*, *vs. 28.* ter *Goddelyke verzegeling* van dien (van *Staveren* pag. 454.) voegt: *Alle deze Stammen ISRAELS zyn XII.* Let wel dat deze aldaer hun aller *VADER* heet, die te ook *alle gezegent heeft.* enz.

Welke *twaalf-tal* van Godt ook in zijne *Kerk* is *vereeuwigt* geworden door vele byzondere en aenmerkelijke *gevallen*, die ook gewilt heeft dat de *Christen-Kerk* daer op zal *steroogen*, * 't gene die zelve geleerde *Schryver* aldaer

* Waerom het ook al opmerkelijk is, dat zelfs in 't *N. T.* en wel in *Joh. Openb. cap. 7: 3-8.* niet alleen *verzegelde* voorkomen uit (*N. B.*) alle *geslagten der kinderen Israëls*, maer zelfs de *geslagten* daer onderscheidentlik, en met *namen* nog worden opgeteld, en dat wel tot 12 in *getal*, welke volgens *vs. 9* ook wel duidelijk worden onderscheiden van nog een *andere* *grootte schaere die niemand tellen konde, uit alle Natien, ende geslagten, ende Volken, ende Taalen*, daer doezze *bekeerde*, en *verzegelde* alleen voorkomen uit de 12 *Stammen*, of *Geslagten der Hebreen*: en dat gelyk daer 12 *geslagten* worden opgeteld, juist ook (met inspeling op dat *twaalf-tal*) uit yder *geslagte* 12000. voor God worden afgesonderd, 't zamen uitmakende een *getal* van 144000, volgens *vs. 4.* En het is mogelijk ook daerom dat *Openb. 21: 12.* staet, *En in de Poorten t. w. van dat nieuwe Jeruzalem* te voren vermeld, 12 *Engelen*, (versta de 12 *Apostelen*) *ende de namen daer op geschreven, welke zyn de namen der 12 geslagten der kinderen Israëls*, Welke daer van *andere Volkeren* volgens *vs. 24.* onderscheiden worden. Waer uit schynd te blyken, dat dan de 12 *geslagten*, of *Stammen* nog in wesen zullen zyn, en dat ze een *befonder deel* van die *heerlyke Kerk-staet* in dien *laefsten tyd* zullen uitmaken; te meer omdat wy weten, dat juist *omtrent dien zelven tyd*, daer van *Johannes* beschreven, welke wy met *grond vast stellen* te zyn de *tyd* van de *heerlyke Kerk-staet* hier op *Aer-grond* en niet hier boven in den *Hemel*, soo als wy met een menigte van *redenen* zouden kunnen berogen; ik *herseg*, dat juist *omtrent deezen tyd* de *bekering der Joden* zal voorvallen, en die *tyd* daer gekomen zyn, in welke *gansch Israël* zouw *zalig worden*. En *terwyl* daer van de 12 *geslagten*, of *Stammen Israëls*, en niet van de 10 *Stammen Israëls* gewaegd word, soo blykt daer uit mede, dat als dan de *Stammen* wederom reets tot een *zullen gemaekt zyn*, te voren by *Ezech. 37.* door de *vereeniging* der 2 *hou-ten* verbeeld, en beloofd, en dus dat dan het *onderscheid* tuschen *Israël* en *Juda* zal weggenomen, en zy te zamen nu als *vereenigte Broeders* zullen zyn. Dat ook deeze 12 *geslagten* onder 't *N. T.* nog in weezen waerom blykt uit *Act. 26: 7.*

aldaer van *pag. 457.* tot 461. *ingesloten* zeer *fracy bevestigte* te lang om hier in te lassen.

Maer om U Wel Ed: niet te verveelen (want ik bekenne de palen van eenen *Brief* reets verre te zyn overgesprongen!) zoo zal ik alleenlyk hier nog melding doen van den, my nu eerst in de hand komende *Hoog-geleerden FRANCISCUS FABRITIUS*, (aen wien ik met *eerbied*, welke een *leerling* aen zijn *Leermeeester* verschuld is, moet gedenken!) die *insgelyx* (in welke *overeenstemming* ik my verheuge) van dit stuk gevoelt als ik 'er van gevoele. Immers schrijvende over die heerlijke *plantte* van *Jer. cap. xxxiii: 5, 6. §. xix.* van de *5de Verhandeling* zijns *Boeks* geintituleert *Het Christelyk Geloof der Patriarchen, en Profeten*, anno 1730. in 4to. uitgegeven endus *pag. 325.* „ Onder de benaming van *Juda* en *Israël* „ word de *gansche Nakomelingenschap* van den *Aerts-Vader* „ *Jakob* vervat, welke bestaande uyt XII. *Stammen*, „ van *Rehabeams* tijden af in twee *Rijken* is gesplitst, „ alzo en in diervoegen dat het als een *tweederley Volk* „ hebbe begonnen aengezien te worden, 't geen door „ *Staets-Regering* en *Godsdienst*, gelyk ook overkomende *toevallen* zeer *vertchillende* was: Maar 't geen „ *ten tijde* van den *Messias* wederom tot een (t. w. *Volk*) „ zou *gemaekt* worden. Ten welken opzigt (diezelve „ *hoogwaedige Man* sprekent als nog) die twee *namen* in „ de *Godspraken* der *Profeten*, staande op de *dagen* van „ den *Messias*, dikwerf *zamen gevoegt* werden. Verg. „ hier *N. B. Jer. xxxi: 32, 33. Ezech. xxxvii: 16.* „ En wat verder bepult hy dat dus, dat hy zegge: „ Dit is te verstaen (alleenlyk) van de *uitverkoornen*, „ gelyk uyt *ELKE STAM*, alzo ook uit elke *natie* der *Heidenen*, dat is, van het *geestelyk Israël* „

Wil U Wel Ed:, ten *overvloed*, *Wits* (die ook eene *Verhandeling* over de *x Stammen* geschreven heeft, van meergenoemde *Albertboma* in *Eliza de Profet* pag. 414. met verdere *aenwijzing* van een *plaats* by den

††† 3

hoog-

hoog-geleerden van *Lampe* in zijn *Genade-Verbond* 5. Deel pag. 791-795. met dit zelve oogwit aengehaalt) ook eens hooren? Ziet daer! wat die zeer beroemde Uitlegger heeft dezen aengaende in zyn *Huishoudinge der Verbonden* in het 1vde Boek Cap. xv. over de goederen des N. T. §. xx. pag. 660. Hy gevoelt aldaer: dat tot de zelve ook gehoorde de herstelling van de ISRAELITISCHE NATIE, welke bevorens verworpen was geweest, ende de wederbrenginge van de zelve tot de gemeenschap Gods in Christus; Welke verborgentheid hy uyt *Paulus* bewyzende, voorts §. XXI. de zelve Natie met den naam van JODEN benoemt, als rakende deze belofte de GANSCHEN NATIE in hare VOLHEID begrepen: Daer ontrent zig dan ook wat verder, en wel §. xxv. nader verklarende, zoo schrijft hy over *Jes. LIX: 20, 21.* (als hy *Paulus* beoogt, gelyk hier boven getoont, en buyten betwitting is) dat ZION ende JACOB uit maken de JODEN, als natuurlijke Zonen van JACOB wesende; En dat men wel zoo diene te gevoelen van der zelve toebrenging, dat de zelve niet weynigen, maar het GANSCHEN LIGHAAM der Israëlitische Natie raake, (en eene Nationale bekeering zy, zoo hy over 't *Vader Ons* schryvende spreekt p. 150.) gelyk ook *Gen. XLIX: 7.* moet opgevat werden; En de grond en reden daer van stelt zijn Hoog Ed: te leggen in het REGT dat se allen op ZION hadden, na inhoud van *Psalms CXXII: 4.* Daer mede D. van *Staveren* pag. 430. wil vergeleken hebben *Ezech. XLV: 6.* en *XLVIII: 18, 19.*

Ziet daer! Wel Ed: Hr. 't gene ik dezen aengaende (door zeker toeval, by U Wel Ed: bekent, * thans van

* Dit toeval bestaat hier in, dat sijn Wel Eerw. op de gerugten van Oorlogen, en de billyke vreeze, dat onsen Staet daer mede niet alleen zouw ingewikkeld worden, maer dat het vuur des zelfs tot onse landpaelen wel het eerst mogt naderen, wegens de naby gelegentheid, en de omringeling der

van mijne meeste en beste Boeken en Schriften ontset of ten minsten afweezig) in 't ruuw en ter haast op dit stuk heb ter nêr gestelt, dat, wegens zijn hoog gewigt wel geleerdere pen en beschaafder oordeel, als 't myne vereycht. Dog ik heb gedaen, niet dat ik wel wilde, maer dat ik konde, in opmerking van den korten tyd, en te meer, als myn verstand haast stomp was geworden van vermoeitheid door het opmaken van een viervoudig Latynsch en Nederduytsch Register op mijne *Taxe Cancellarie*, die nu in 't korte staen uit te komen: Dies U Wel Ed: de mislagen hier in begaen, goedgunstelijk zal gelieven te verchoonen! en 't gebrekkige aen te vullen!

't Besluit ondertusschen uit al het voorgaende hier op te maken, vertrouwe ik, zal des te ligter vallen, indien men, boven alles, ook op de gevoelens en 't gezag van zulke voornamen Mannen, die haer grond beyde hebben in 't eeuwigh blyvend Woord Gods, eenigzints steunen mag, om vast te stellen, namelijk, dat alle, zoo wel Israëlieten, als Joden, en dus, zonder uitzondering, de XII. Stammen, af- of na-komelingen van Jakob, met den toenaem van Israël vereerd, in 't laatste der dagen tot Christus zullen bekeert worden, en door de goede Godt uyt hunne (aen ons onbekende) schuylhoeken werden uitgehaald, en tot zijne Kerke toegebracht, ende in een geestelyk ligchaam met de andere Volken vereenigt.

Hier mede meende ik een eynde van dezen mijnen Brief te maken, doe ik vereert wierd met d' U Wel Ed: van den 16. dezer, waer in U Wel Ed: verzoekt mijne gedagten ook nog te willen communiceren over eenige andere

der Franse troupes ontrent onse grenzen; ik herseg, dat sijn Wel Eerw. uit praecautie daer op sijne beste effecten, en ook Boeken en Schritten hier in den Bosch, als in een veiliger schuilplaats in zekerheid gesteld heeft, en nog laet blyven berusten totdat de uitslag leerd, wat 'er nog van de gansche zaak worden zal, en dus niet in staet is van de zelve een verder gebruik te maeken.

- dere *poincten*, op de vorige *betrekking* hebbende, en wel:
1. zoo over de vraag of de *Joden* in 't laatste der dagen ook naer hun *Land* zullen *wederkeeren*, en of *Jerusalem* dan ook *herbouwd* zoude worden? enz. gelijk, onder anderen uit de *laatste veersen* van *Jer. xxxi*: schijnd te blijken.*
 2. als over de vragen: of *a.* ook de *Joden* zelfs nog wel een naauwkeurig *onderscheid* tusschen hunne *Stammen* maken, gelijk ten minsten eenigen van hun weten te zeggen, en voorgeven dat se, by voorbeeld, uit de *Stamme Levi*, enz. zijn; en op wat *grond* van zekerheid zulx mogt steunen?

Als mede, of *b.* zy thans ook *buiten* hare *Stam trouwen*? dat U Wel Ed. vast stelde *eene verwarring* te moeten veroorzaken, gelijk ook *eene vermenging* van *Stammen*.

Wel aen dan, om hier ook aen U Wel Ed: (al te beleeft verzoek) niet t'ontbreken:

N. Ik hebbe, Wel Ed: Hr.! op 't eerste dier *poincten* verscheide *Auteurs* opgeslagen, maer geene gevonden, die (of het moest, *Alting* wezen?) dit stuk *opzettelyk* behandelde, maer alleenlijk in 't kort, en by gelegentheid van iets anders dat se verklaert hadden, daer over zig uitteden: Maer vond se zoo zeer van den anderen *verschillende* en *verwydert*, als den *Hemel*, om zoo te spreken, van de *Aerde* is: de eene zulx *vast stellende*, de

* Gelyk de geleerde Heer *Jesselin* in deeze sijn *Brief*, zoo als uit het vervolg blykt, mede niet vreemd is, van die gedagte; dat de *Joden* in hun land eindelijk nog eens zullen *wederkeren*; dog onder zekere bepaling, (daer te zien) zoo hebben wy dat stuk (zoo we meenen) met zeer veel waerschynelyke, soo niet onwrikbaer redenen betoogt; in onse *verklaring* over de *laatste veersen* van *Jer. XXXI*. soo uit die nadrukkelyke woorden, als uit een menigte van doorlugtige *Propheetien*, diensaengende te vinden, die we stuk voor stuk, volgens hun verband, naukeurig beschouwd, en daer op toegepast hebben. De reden, waarom ik egter aen sijn Wel Eerw. daer overschreef, was om (was't mogelijk) nog enig meerder ligt diensaengende te ontfangen; gelyk dan zyn Wel Eerw. my, en de geleerde *Werceld* waerelyk enig verder ligt diensaengende in deeze *geleerde Brief* byzet, en my nopens hee een, of ander stuk nader bevestigd in myne gedagten.

de andere zulx vlak uit *ontkennde*, en zeer ver met yver verwerpde.

1. Onder d' eerste vind ik dan den Hr. *Alting* voorn: die, na dat hy in de *Voor-Rede* daer reets iets van vermaant hadde, agter het meergemelde Werk over *Rom. xi*: *eene Akad. Redenv.* gevoegt heeft over de *herstelling van Israël in hun Land*, op den 24. *September* des Jaars 1672. te *Groningen* gedaen: Waer in hy (zoo ik des Zelfs meening anders maer wel begrepen heb?) by *Jeremias*, en wel insonderheid *Cap. xxx*: en *xxxii*: daer hy de *Babylonische ballingschap* voor handen zijnde, die hy ook te voren op d' *allernaarste wyze* beschreven hadde, de *wederbrenging* uit de zelve niet alleen nu in een *blyderen toon* in ordre ophellende beschrijft, maer ook beloofd, dat, na den *uytersten afval* in de *versmaading* van den *Messias* en van des Zelfs *Euangelium*, ende na *eenen nog swaardere ballingschap*, die daer op volgen zoude, *geheel Israël* ter *bekeering* zoude gebragt werden, door welke ook zelfs de *x. Stammen* of *Ephraim*, en de *twée overige* of *Juda*, in hun geheel *weder hersteld*, en door een nieuw en eeuwig-durend *Verbond* aen en met *Godt* verknogt zouden worden. Vervolgens houd die *God-geleerde* het daar voor, dat *Cap. xxxii*. onder het voorbeeld van eenen gekogten *acker* die zelve nader bevestigt zy, gelyk ook, om alle *twysfeling* aen dien zelve *Godts-Gezant* weg te ruimen, *Cap. xxxiii*. met bondige en nieuwe argumenten gelchied.

Hier op gact de zelve *alhier* voort, entoont hoe *God*, eer *Israël* 'er nog eens *wan*, hun *eene woning* voorbeschikt hebbe, volgens *Deut. xxxi*: 8, 9. en daer op vervolgens hun *Stam-Vader* (*Abraham*) uit *Chaldeen* in *Canaan* overgebragt hebbende, eensklonts dat zelve aen des zelfs *zaet* heeft toegezegd, *Gen. xii*: 7. enz. en dat wel tot een *eeuwige erve*, *Gen. xvii*: 7, 8. met hem een *Verbond* makende, daer van onder andere *voorwaerden* ook was de *erfenis* van dat *Land* aen zijne *Na-*

komelingen, Gen. xv: 7. en by *berhaling* in het evengemelde xvii de *Hooftst.* ja! met *bevestiging* van die zelve belofte met *Eede*, Gen. xxvi: 7. Ezech. xx: 6. en by na ontelbare plaetsen. En gelijk (schrijft hy voorts) de zelve naderhand aen *het zaat* van *Isaäk* en *Jacob* is bepaalt geworden, zoo heeft Godt ook gewilt dat zy ook wederom aen dat *zaet met Eede* bevestigt en verzekert wierde, *Psaln* cv: 6. en niet zonder reden herhaalt 1 *Chron.* xvi: 15. en *volgg.* Daer op zoo schrijft hy dat zelve die *erfenis*, welke de *Vader* den *Zone* beloofte had, even met de zelve name bestempelt werden, *ps̄n*, *besluit*, *Psaln* 11: 7, 8. *eeuwig verbond*, *Heb.* xi: 1: 20. welke niemand *eeuwig* te zijn ligtelijk zal ontkennen; aen wiens *bevel* ook alles *gehoorzamen* en *dienstbaer* zijn moet, *Psaln* xxxiiii: 9. om *het duysenste geslagt* zelve daer van genot te doen hebben, volgens de *belofte* in het 11 de *Gebod* gedaen, dat door de *overtredingen* van de tusschen *invallende geslagten* niet kan te niete gemaakt worden. Godt dog belchouwt zijne *waerheid*, en der menschen *verdiensse*, of *onwaerdigheid*, als welke Hy genadelijk zal wegnemen, volgens de roezegging *Jer.* L: 19. en *Deut* xxx: 5, 6. *Ezech.* xxxvii: 23. en *volgg.* tot zelfs *het dooden* van den *Messias*, *Jer.* li: 5. vergel. met *Rom.* 111: 3, 4. en 11 *Tim.* 11: 13.

Op dien zelve voet nu verneeme ik dat die zeer beroemde Man den *Joden* een *Politiek bewind* en *Borger-stand* toe schrijft, als welke zy niet ontbeeren konden naer hunne *berstelling* in hun *Land*; dat egter niet verder uithaalt, als alleenlijk toonende dat geen *Mogentheid* van hun als dan iets te vreezen zal hebben, zoo weinig als van andere *Volkeren*, die *het Christendom* als dan mogten hebben aengenomen.

De *Tegenwerpingen*, welke hy zig maakt en oploft op *het eerste* geval, en mag ik niet melden, of ik diende de *helft* dier *Akad. Redenv.* wel uit te schrijven, dat ik niet *airbaar* rekene; te meer als die in het *tegengestelde* ge-

voelen, daer toe ik nu haast overgaan zal, meest leggen opgesloten; dog alvorens met een woord zeggende dat ook die *hope den Joden* by hunne *Meefters* gegeven werden in der zelve xii de *Geloofs-art* (by *Abarbanel* egter geloochent) met byvoeging (dat hy niet heeft) dat *het Huys der Heyligheid* weder opgebouwt, en des zelfs *Dienft* en *Offerhanden* weder hersteld zullen worden in hare plaetsen, gelijk ook de *Priesters* en *Leviten* tot hare *diensten* en *gezangen* zullen wederkeeren; daer in se, gewisselijk! wat te ver gaen.

Volgens den doorlugtigen *Hugo de Groot*, daer hy schrijft over *Luc.* xxi: 24. dit gevoelen mede voorstaende, zoude onder de *Oude Kerk-Leeraers* *Justinus* zig in zijn *Zamen-spraek met Trifo* mede hier niet vreemd van getoont hebben.

Ulrich komt 'er mede vrymoedig voor uit, en schrijft in zijne geleerde *verkl.* over *Gen.* iv: 1 6. agter zijn voortreffelijk Boek over de vii. *laatste Woorden vanden Heere Jezus Christus*, en dus pag. 293. 'er dit van: „Men „vind hen (de *Joden*) over al onder de *Christenen*, „*Turken*, *Heidenen*, ende andere ongelovige volken „verstroyt en verspreyd, tot op den huydigen dag toe. „Zy hebben bykans nergens een voet biced eygendoms. „En dat zal duuren *N. B.* zoo lange, tot dat het Gode, „gelijk wy hopen en wenschen, wederom genadiglijk „behagen zal, in 't laatste der dagen, hen te bekeeren; „hun *Land Canaan* van den ban te ontheffen, *de Stadt* „des *Heeren* wederom op te bouwen; en de *Joden*, welke „als dan bekeerde *Christenen* zijn zullen, in *Canaan* „te herfamelen, om aldaer dien *Jesús*, dien zy gekruist „hebben, te aenbidden, en met alle de *Ileidenen* Hem „toe te juichen. Zie *Jer.* xxxi: 38.*

††† 2

11. Maer

* Daer willen ook heenen *Amesius*, en na hem *Coccejus*, en *Witz.* de x. *Tribubus*, p. 396. als mede den Heer *P. van Hoerke*, in zijn *byhangzel* agter *Zephanjas*, pag. 468. vide *Ames* in *Disput.* habita 1627. Dit koomd ook de geleerde Heer *D'Outrein* niet onwaarschynlik voor in zijn *Werk-*

II. Maer om ook van die zulx vlak uit loochenen iets te zeggen :

Ik vind dat de Hr. Prof. *Wesselius* onder de zelve is; Want hy zegt in hoog-gedagte *Akad. Redenv.* pag. 691. dat se zeer ydelyk en geheel te vergeefs hopen op de weder-opbouw van *Jerusalem*, en van een derde Tempel, waer in den Levitischen Dienst weder zoude werden herteld, ende van hunne wederkeering in 't Land van *Canaan*, als hun Land, 't gene die Hoog-Eerw. Man zegt te stunen op het getuigenis van de Propheten, die deze verwoesting van 't Land, Politie, en Kerk onherstelbaer gezegt hadden te zullen zijn, als dier zijn *Jes. xxiv: 14, 15, 19, 20. xxv: 2. xxxiii: 14.*

verg.

se, genaemd, de Prophetische Godgeleertheid, enz. pag. 182. en 184. t. w. in zijn korte Schets, aldaer te vinden over *Jerem. XXXI.* Zelfs de Eerw. Heer *W. Braekel*, in zijn Werk, genaemd *Redelyke Godsdienst*, 2 Deel, pag. 111 &c. verklaerd zig ronduit, en met veel ernst niet alleen voor de bekering der Joden in 't laatste der dagen, maer zelfs voor hunne wederkeering in hun Land, en de herbouwing van hun Stad, enz: zyn Eerw. brengt onder anderen tot bewys by onsen *Jeremias*, *Cap. XXXI. 38-40.* en laet zig onder anderen 'er dus over hooren: „ *Jeruzalem* zoude herbouwd, en verder uitgebreyd worden, ook zouden de onreine plaetzen in *Jeruzalem* ingetrokken worden. Hier en kan geen exceptie plaats hebben, dat hier van de verlossing uit *Babel* zouw gesproken worden (N. B. 't is ons lief dat zelfs dien Heer zoo cordaer zig daer verklaert over *Jer. XXXI.* en het stuk zoo kragtig tegens enige sijner Broederen beweerd) want (vervolgd zijn Eerw. zeer wel) het zoude zyn na de komste van de *Messias*, vers 22. na de Kindermoort te *Bethlehem*, vs. 15. (derhalven wil zijn Eerw. zulx ook niet slegts by accommodatie door *Mattheus* aengehaeld hebben, gelyk eenige Broederen willen) na de herstelling (zegd zijn Eerw. verder) heeft *Israel* deeze goederen niet gehad (t. w. geestelyke goederen des N. T. welke zijn Eerw. even te voren uit *Jer. 31: vs. 33, 34* had afgeleyd) nog ook niet lighaemelyke (t. w. die ook te voren by *Jeremias* beloofd waeren) gelyk onbetwistelyk is *Zy* zyn 500 Jaer daer na uitgerukt, en afgebroken; maer na deeze herstelling zoude dat in ewigheid niet geschieden. Zoodat (besluit zijn Eerw.) het dan uit deeze plaetse blykt, (t. w. uit de bygebragte van *Jer. XXXI.* dat de *Joodse Natie* nog eens zekerlik bekeerd, en in haer Land herteld zal worden. Ziet hem nog nader dit stuk mannelik beweren, pag. 139. &c. t. w. hoe *Israel* in 't laatste der dagen uit alle gewesten der wereld weder by elkander vergaderd zal worden, en in 't land *Canaan* zal komen; hoe *Jeruzalem* dan herbouwd zal worden; *Israel* dan een Republyk op haer zelven zal zyn; *Canaan* uitnemende vrugthaer, enz. De Leezer kan verder onse verklaring oer de gemelte laatste versen van *Jer. XXXI.* nazien, daer hy dat stuk met veele redenen zal aangedrongen vinden; terwyl wy 'er thans tot meer

verg. met *xix: 10-13; Ezech. xvi: 55. Dan. ix: 26, 27. Zach. xi: 7, 10, 11, 14.* enz. En hy voegt'er pag. 667. nog dit by: "Ik en twyfele ook niet of hier op zien, de woorden onzes Heeren in 't Euangeli" (*Matt.*, namelyk, *cap. xxi: 38.* ende *Luk. xxi: 24.*) Ende deeze zelve plaetzen zijn het, die *Marezius* ook tot dat gevoelen hebben overgehaeld, zoo ik merke uit zijn *Colleg. Theol. of God-geleerd Collegie* aen de 14de gem. pl. §. lxi. pag. 400. Welk uiterste verderf van Land en Stadt d'eerst gem. Hoogleeraer verder door verticheyde gelykenissen by de Propheten, *Jes. Cap. xiv: 29. Hof. ix: 16. Amos 11: 9.* en nog eens by *Jezaias Cap. v: 24.* en by den laatste der Propheten; *Malach.*, t. w. *Cap. iv: 1.* en 6. ngt te zyn bedoeld.

En dit niet alleen, maar zijn Hoog Eerw. styft zulx zells pag. 665. in de *Not. no. 5.* met de bekentenis van den Oud-Vader *Hieronymus*, daer hy schreef over de hier boven al gemelde plaetse van *Jesaias*, *Cap. xix: 10-13.* maer ook daer en boven met de woorden van zekere *Joodse Meester*. Ik zal se, om dat se zeer nadruklyk zyn, tot U Wel Ed: gerief hier uitschrijven, zo en gelijk ik se aldaer

†††† 3

daer

meer bevestiging van de Eerw. Heer *Braekel* redenen over die plaets, by vagen, hoe dat *Jeremias* daer zegt, dat de gehele Stad, Valleye, en de Akkers of naastgelegene landen, ook de aller onreine valleye der kinderen *Hinnom*, welke kintele van doode lighaemen, en asche, den Heere heilig zouw zyn, dat is, dat die plaetzen niet minder heilig zouden worden, als wel eer den Tempel was, hoe onrein zy te voren ook mogten gerekend zyn, en hoe ook dit voortigt te voren tot den Tempel-Berg behoorde, zie *Ezech. 43: 12.* en des hoo zeer outydeliks anders in *Jeruzalem* heilig, en iers anders onheilig was, en hoe ligt men zig veronreinigen konde, door te verkeeren in onre door de wt verklaerde onreine plaetzen. En dat men zulx niet van een geestelyke Stad verstaen kan, blykt nog nader daer uit: 1 Omdat 'er staet als met een vinger wy, daer Stad. 2 Omdat alles zoo nauwkeurig by de stukken word gemeld, en alle de betonderheden daer van dan ook in eenen geestelyken zin moesten verstaen worden, 't geene gansch niet, of zeer betwaerelik geschieden kan. 3 Omdat de herbouwing van die Stad volgens den samenhang daer wel duidelik van de bekeringe der Joden onderhouden word. En dat het ook niet kan verstaen worden van de herbouwing van *Jeruzalem* door *Zerubbabel*, blykt omdat de draed der Profete ons brengt tot het laatste der dagen zoo als de Heer *Braekel* toond, en wy in ons Voorberigt over *Jer. 31.* bondig beweerden, en omdat die Stad wederom afgebroken is, daer hier 't tegenwoordige 'er van staet, zie het slot van vs. 40.

daer vond,, *Phelippæus* (staet 'er pag. 663. onder no. 4. in de *Not.*) over *Hof. 111:4. pag. 652* Het Boek *Jemath* in het Hoofst. *Harel* schrijft aldus: Daer staet in het Boek dat den naam draagt van *Seder Oiam*: 'er is geschreven (*Deut. xxx.*) Dat (t. w. 't Land) uwe Vaders bezeten of geërft hebben, zult gy ook bezitten en beërven. Dit is hun d'eerste en tweede bezitting geweest. Een derde zal 'er niet wezen, zegt R. Jochanan." En wat verder *G. Vorstius* (of wie ook de Auteur mag zyn?) in zyne Notën over het xiv. Hoofst. van het Boek van Abarbanel over het Hoofst. des Geloofs, heeft de eige woorden uyt *Seder Olam Rabbal* bygebragt om te bewyzen dat 'er eenige Joden gevonden worden, welke alle hope van herstelling hebben verworpen. Zie den zeer vermaarden *Joh. Meyer* in zyn Tijd-Threfoor der Hebreën pag. 90. en des zelfs Aenteekeningen, pag. 1143."

De beroemde *Prideaux* merk ik uyt de Voor-Reden voor het meergem. Boek van *Alting*, mede het zelve te stellen, dat hier met een woord te hebben aangewezen genoeg zal wezen. En andere willen dat Godt dit ook hebbe willen beduiden, met den opbouw vanden Tempel, tot driemaal aengevangen, door onderaersch vyer, als anderzints, te beletten, gelyk dat by verscheide *Historie-Schryvers* voorgegeven wordt.

Ik sluyte met *Hottingerus*, welke, in het meergemeld Boek 1. *Aenhangsel*, handelende van d. eerste Inwoonders van *Samaria*, of van de vervoering der x. Stammen na *Affyrien*, en daer op gevolgde vereeniging met de overige Stammen tot een ligbaam; op deze wyze zig uitdrukt §. xxxv. pag. 397. "Dat dit Volk ook in 't Land *Canaan* zoude werden wedergebragt, *Jerusalem* tot de Hoofdstad van een nieuw Ryk gesteld, met eenen Nieuwen Tempel, daer in de *Messias* zoude zitten, wil ik niet zeggen: Aengezien met het onderscheid (*διασολη*) der Volkeren, ook het onderscheid van Landschappen en plaatsen stond op te houden. De heerlijkheid Godts zul-

„ lende

„ lende voortaan niet in eenigen hoek van de Aerde, maer
 „ over de ganiche Aerde geopenbaert worden. *De*
 „ *ganiche aorde*, ja! *de einden der Aerde*, zullende
 „ worden des Heeren, gelyk ook Hem toegewyd, *Jes.*
 „ *vi: 3. Psalm 11: 8. xxiv: 1.* Weshalven ook de *Ca-*
 „ *naaniten*, op het Land van *Canaan* verzor, zullen op-
 „ houden, als mede het verlangen om dat Land te bezit-
 „ ten in of onder het volk Godts moet ophouden en
 „ uytgebluscht worden. *Daer en zal geen Canaaniter*
 „ *meer wazen in het Huys des HEEREN, des Godts*
 „ *der heyrscbaren, ten dien dage, Zach. xiv: 21.*" Hier
 „ op voegt hy nu voorts nog dit: "Een groot Uitlegger
 „ brayd zig in diervoegen uit over deze plaatse: *Hier*
 „ *werd te verstaen gegeven dat het Joodendom* (of wel het
 „ *Joodsch vooroordeel*) uyt het Huys Gods zal uitgesloten
 „ worden. *Hloedanig is den roem over haer Vaderland, 't*
 „ *gene den Joden eigen is, welke uit zokeren bloede, ende*
 „ *tot de orfnisse van 't Land Canaans geregtigt te zyn,*
 „ *roemen, enz. De Joden en zullen in het Land Canaan*
 „ *als bezitters, en daer in een (afgezonderden) Tempel*
 „ *hebbende, niet verkeeren.*" Zyne aenmerking hier op
 „ *Warders makende*, schryft hy al nog: "Die, welke daer
 „ *verloren dat de Messias* het jock der Ceremonien weêr
 „ *invoeren wil, komen hier onder den naem van Canaäni-*
 „ *ten voor; als onwaardig zynde den naem van Joden te*
 „ *dragen, of wel meer, dan de oude Canaäniten, het*
 „ *volk Gods genaemt te worden.*" Waer op hy dit be-
 „ sluitende *Orebis* tegengart, die in zyn *Collatie* p. 75.
 „ roem gedragen had op *Cucejus*, als of die over *Ezech.*
 „ (*cap. xxxvii.*) schryvende, vultgefeld had dat het vlee-
 „ schelyk *Israël Canaan weder in bezit zoude nemen*, daer die
 „ groote Man zulx niet had vastgesteld, maer alleen in 't midden
 „ gelaten had; En met recht, dewyl het nooit beloofd was,
 „ immers niet in die uitgestretheid, als wy het anders nemen.

Hier tegen bevind ik uit het straks gemelde *Extract*
 uit *Grotius*, agter *Joachim Oudaan* in zyn *Voorfchadu-*

wing

wing van het zegenpralend Ryk onzes Heeren en Zaligma-ker J. C. en des zelfs heerlykheid op Aerden, in rym ver- vat, &c. blykt het my) dat ook *Cbristof b.* in een nauw- keurige *Betwisting* tegen de *Joden*, zig hier voor ook verklaart hebbe, gelyk ook *Origines*, tegens *Celfus*, om van geen anderen thans, ter bekorting, te gewagen.

Zoo vele *Geleerde Mannen* nu in 't *harnas* daer over met en tegen elkander uytgetrokken zynde, ende elke party al veel *waerschyndlykheid* * voor het gevoelen voortbren- gende,

* Onder de waerschyndlykheid, welke voor het *contrary* gevoelen is, t. w. dat *Jeruzalem* niet weer *herbouwd*, en de *Joden* niet weer in hun *Land* zullen Keeren, pleit ook deeze, als men vraegt, tot wat *einde*, en *nuttigheid* zulx dog zouw strekken, en of zulx niet al te *Aerdsche*, en *lghaemelyke gedachten* vande *Kerk* en *Jesu Koninkryk* in 't *laetste der dagen* inboezemd? Dog behal- ven dat ons alle besondere *einden*, die God in sijne *wegen* voor heeft, niet be- kent zyn, zoo zouw men egter een wonderspelende *wysheid* en *goedheid* Gods, en een besondere *nuttigheid* daer in konnen ontdekken, en daer uit trekken, gelyk God dog gewoon is als te *speelen in de wereld sijns aerdryks*: Immers, wie ziet 'er niet de *wysheid*, en *goetheyd* Gods in doorstraelen, dat hy nog eens in dat zelve *Land*, waer in hy wel eer zoo hoogtatelik van sijn *Volk* ge- diend wierd, dog op eene *schaduagige wyze*, wederom van dat sijn *oude Volk* op een *plegtige wyze*, dog nu sonder *schaduw*, en enig *wekzel*, maer alleen in *Geest* en *waerheid* wilde *gedient* zyn, en hen daer de *vervulling* van alle die *oude schaduw* te verstaen geven? Wie ziet 'er wyders niet de veelvuldige *wys- heid*, en *goetheid* Gods op een bysondere wyze in doorstraelen, dat hy het door sijne wyze en *goede voorzienigheid* zoo zal weeten te beschikken, dat in dat zelve *Land*, 't welk wel eer *Immanuel's Land* was, daer de *Messias* geboren is, 't geene hy met zyne voeten *doorwandelt* heeft; daer 't *lige sijner onderwyzing* eerst is opgegaen; daer hy zoo veele *wonderen* verricht heeft; daer hy *gekruiſt*, *gestorven*, *begraeven*, *opgewekt*, en ten *Hemel* *gevaeren* is, daer hy eerst zyn *Geest*, en wel op zulk eene *extra-ordinaere wyze* heeft *uitgestort*, en zyn *Ko- ningryk* eerst heeft *opgerigt*; ik herzeg, dat hy nog eens wederom in dat zelve *Land*, nu van de *Heidenen*, of *Volkeren* den *Heidenen* in *bygetoef*, en *leven* gelyk, soo lange betreden, en soo veel eeuwen met de *bangelagen*, wederom zal *ge- dient*, *aengebeden*, en *verheerlijkt* worden, en dat de *Joden* daer nog eens op eene besondere wyze zullen zien met de *ogen des geloofs*, den *geenen*, welke zy in hunne *Voorvaderen*, en wegens hunne eige *sonden* daer *doorſeken* hebben aen 't *Kruis*. Ook weeten wy, dat de *Godzaligheid de belofte heeft* zoo wel van het *tegenwoordige* als *toekomende leven*, en dat *Ps. 37.* niet te vergeeffch soo dikwerf aen de *Regrvaerdige* belooft was, dat zy de *Aerde ewig*, en *erfelik* zouden *besitten*. Vergel. *Jes. 61: 7.* waer toe men ook zouw konnen brengen *vs. 4.* In allen gevalle, daer de zaak zoo duidelik geleerd word, zoo als wy over de *laetste werſen* van *Jer. XXXI.* betogen daer houden verder alle *ſwa- righeden* op, die egter ook niet groot zyn, als men vast ſield, gelyk wy doen, dat 'er dan egter geene eigentlyke *Priesters*, *offerhanden*, of *schaduwagtige Tempel* zullen plaats hebben; zoo als de *Joden* beuze- len. Men zie ondertuffchen, behalven *Jes. 61: vs. 4, 7.* *Cap. 62: 4, 8,*

brengende, valt het te swaerder om zig deswegen te ver- klaren, en zig, als 't ware, tusſchen twee vyerer te be- geven, zonder gevaar te lopen. Ook zou daer wel een ander, bequamer, en meer erbare, dan ik my kenne, in het *Practisch Woord*, en de *gebeymen* van 't zelve behoren te komen, om te zien of hy die verschillende *Partyen* konde vereenigen, of een *middel weg* vinden, om tusſchen die beide veelyg door te gaen, en dus den *Joden* niet te veel te strecken nog der zelve *aerds gezindheid* te veel te vreden, maer ook daer en tegen niet in 't geheel te ontzeg- gen, al t geene hun zoo duydelyk, 'ten aenzien van eenig *uiterlyk voordeel*, als dan te genieten, wanneer se tot den *Messias*, en den zelfs *MESSIAS*, zullen *bekeert* *worden*, met klare en uitdrukkelyke woorden in de *Rolle der eenwylge waerheid* te zyn toegezegd en beloofd, toe-ſchynd.

† † † †

Egter

10, 12. *Cap. 61: 9, 10, 21.* *Cap. 62: 10.* *Jer. 31: 4, 6, 8, 17, 21, 23, 24, 38, 39, 40.* *Zach. 14: 20, 21.* alle welke plaatsen, volgens het *verband*, zien op het *laetste der dagen*, en niet wel sonder verpynning enkel *geestlyk* konnen verklaard worden. Trouwen! om thans meer in lere *zaken* voorby te gaen, als in om *Messias* zelfs te vinden zyn, zoo moeten wy weeten, dat *Jesu* zelve wel voorſagt had de *vermoeding* van *Jeruzalem*, maer noyt, dat die *Stad* niet eens wederom zouw *herbouwd* worden: War zeg ik? zelfs het tegenſteel heeft hy ingewikkeld te kennen gegeven, als hy daer van *ſprekende*, *Luc. 19: 44.* *En Jeruzalem zal van de Heidenen verreden worden, tot dat de tyden der Heidenen vervult zullen zyn*, bygevolg niet voor alreest; meer alleen tot een lange, wanneer het dan eindelijk zal *herbouwd* worden. Wat ondertuffchen de *wee*, hun hunne *wederkering* zal toegaen, *aenbelangt*, en alle *wagen*, en *bedenkingen*, die men diesaengende zouw konnen opperen, daer ontrent vegen wy met den geleerden Heer *Schry- ver* van deeken *Arist*, dat zulk een *verborgentheid* is, en dus brengen wy daer toe de *Vraege*, of de *Heere* dan daer toe *ordinaire*, of *extra-ordinaire* *moeden* zal zenden? of de *Joden* alle te gelyk, of van tyd tot tyd na hun *Land* zullen *opbreken*, en die van *troupe* tot *troupe*? Of het geschieden zal onder een *Hoofd*, en *Voorganger*, even als hy hunne *uittocht* uit *Egypten*, en daer na uit *Babel*, of sonder de *zelfe*? Of er ook *verkeere* besondere *lighaemelyke wonderen* zullen geschieden, als hy hunne *Uittocht* uit *Egypten*? Of er ook een *verdeling* der *erſtanen* van *Canaan* voor de *Stammen* by het *meetsnoer*, even als by de *eerſte verdeling*, zal geschieden, of niet of ook de *Tempel* in 't byzonder zal *herbouwd* worden, en wat dies meer is? Soo ons alles klaar geopenbaerd was, zouw *Paulus*, *ſprekende* van de *uientlaende beke- ring* der *Joden*, *Rom. 9.* het geene *verborgentheid* konnen noemen; egter word tot de gedagte van de *verdeling* der *oude Erſtanen* by 't *meetsnoer* veel aenleiding gegeven op 't ſlot van *Ezech. 47:* en *Cap. 48.* alwaer in 't *ſlot* ook 12 *Porten* aen dat *Jeruzalem*, na de 4 *geweſten* der *wereld* telkens 3 en 3

Egter zal ik, in 's Heeren vreeze, eens een *Tentamen* ten dezen doen, en van *elk* diër zelve iets ontlicenen, als wanneer U Wel Ed best zal zien kunnen of ik het *getroffen* hebbe, en hoe ver hy zig daer mede zou kunnen *vereenigen*, ofte niet?

Ik begrype het dan zoo, Myn Heer! (behoudens beter oordeel) dat'er geen *swarigheid* en zy te stellen, dat het Land (Canaan) eertyds genoemd dat van *Emmanuel* te diër tyd van den *Ban* zoude werden ontheven, (zie *Deut. xxxiii: 43*?) dog met die *bepaling*, welke ik zie dat de Hr. *Bierman* in hoog-gedagte *Akad: Redenv.* pag. 23. ook stelt, dat het daerom evenwel *niet beyliger* dan de overige gedeelten van de wereld wezen zal, zoo dat de bezitting van dat Land een *voorregt* van de *Joden* boven de *Heidenen* gelicht kan werden.

Te

ter in en *uitgang* dienende, even als *Openb. 21: 13.* worden toegeschreven; dog of de *Tempel* zal *herbouwt* worden, daer toe vinden wy weinig aanleiding, dan alleen, dat'er by onderstelling wel eens van de *Tempel* gewaegd word, en van des zelfs *voorhoven* als *Jes. 62: 9.* dog of deeze, en diergelyke plaerzen *lighaemelik* of *geestelik* moeten verstaen worden, is van te groten omflag hier te ondersoeken. Dit is ondertusschen zeker, dat zoo al de *Tempel* mede zal *herbouwt* worden, egter de *oude schaduw-dienst* geenzints meer ingevoerd zal worden zie *Jes 66: 3.* en dus, dat die *oude schaduwagtige inwoning* Gods, ofte de *Schechinah* aldaar als dan niet meer zal plaats hebben, zie *Jes 66: 1. 2.* in welke zin de woorden, (*waer zoude dat Huis zyn, dat gyliden my zoudet bouwen? ende waer is de plaetze myner ruste? ende (N. B.) alle deze dingen zyn geweest*) kunnen verstaen worden; dog welke voorts meer regens dan voor de *herbouwing* van den *Tempel* zyn, of schoon *of 6.* van de *Tempel* egter wederom gewaegd word, uit welke in die tyden eene *stemme des Heeren* ter *vergelding* van de *verdiensten* zyner *vyanden* zoude gehoord worden: Dus denken wy ook niet, dat'er dan *eigentlike Priesters* en *Leviten* zullen zyn, maer dat het geene wy van iets diergelyks leezen, en daer op anders zouw kunnen toegepast worden, gelyk ook alles war'er van verscheide soort van *offerhanden* gewaegd word in dien ryd te zullen plaats hebben, enkel *geestelik* moet verstaen worden, gelyk dog zulks alles een *geestelyke bevestiging* gehad heeft, in hoedanigen zin dan moeten genomen worden de plaerzen, *Jes 61: 6. 8. Cap 66: 20. 21. 23.* en misschien ook *Ezech. 45: 17-19. 46: 3-5.* Trouwens! *Israel* zal dan gekomen zyn tot een *Mannelyken staet*; dan zal hunne *Voogdy* ophouden, en *Christus* zyn alles en dat wel in allen: En war nog eens de *Tempel* aengaert, zoo die al mogte *herbouwt* worden, en daer toe aanleiding gegeven zyn in de *Profetien*, zoo volgd daer uit niet, dat de zelve juist met al dien *schaduwagtigen imbeel*, als outtyds, zal voorzien zyn: war de *offerdienst*, en het *eigentlik reukwerk* ophoudende, zoo hadden de kopere *brandoffer al-*

aer.

Te meer is'er schyn voor den *ontheffing* van dien *vloek*, als men immers (zeis die daer tegen zyn) vast stelt de *bekeering* der *Turken* die het thans bezitten, en welke onder den naem van de *Affyriers* by de *Profeten* voorkomen, en mogelyk al voor de *Joden* tot den *HEERE* zullen vergadert. geroepen en bekeert zyn. Want wie kan denken dat de *Inwoonders* tot een zegen wezende, het Land nog onder den *vloek* zoude blyven?

Maer ik ga nog verder in dezen, en ik en wil den *Joden* zelfs niet ontzeggen dat se niet tot zoo *Polityke* als *Kerklyke Ker-Ampten* ende *Bedieningen* zouden gevordert werden, te meer als ik zie dat hoog-gedagte *Prof. Wesselius* (die anders vlak tegen den onthef van den *vloek*, die op dat Land ligt, is) het hantooft, in zyne meergemelde *Akad: Redenv.* pag. 691. om dat se dan niet meer als *vreemden* zullen aangemerkt worden.

Konde dit nu Myn Heer! den *Joden* voldoen, men zou ongetwyfelt veel op hen verwinnen, om die *waan* van

++++ 2

voor-

taer, den gouden *Reuk-altar* met des zelfs *gereedschap* 'er geen plaats, of gebruik Dog al eens geteld zynde, dat de *Tempel* niet al den *schaduwagtigen imbeel* zouw *herbouwt* worden, zoo zouw de *vraag* zyn, of daer (op zig zelve aangemerkt) wel sin grote ongeruytheit zouw in steeken, zoo anders niet staande gehouden word, gelyk wy doen, dat het *schaduwagtig gebruik* daer van eenter val ophoudend? Maer ik voorzie ligtelik, dat men my dan welgertig zal vragen, tot wat nut het *oude gestel* des *Tempels* dan zou kunnen zyn? Wier op zoo men zedig gissen mag: want hoger als loutere gissingen, en *bedenkingen* word dit lactie niet opgegeven, en aen het oordeel onder verbetering van verstandiger overgegeven; wy antwoorden, dat al dien *schaduwagtigen imbeel* te *bauchelyker* kon zyn voor de *Joden* ter *beschouwing*, als zenu pecheld worden op welke *bauchelyke* zaeken in het *geestelyke* die al geisen hebben, in welke *bauchelyken* daer onder al van ouds te *aenschouwen* en te *ontdecken* gereken werden in *Jehovahs Tempel*, *Psaltn 27: 14.* ja! als ze *cessen* overdagten, hoe *blind* zy te voren ontrent dat alles waeren; welke *averting*, en *bauchelyke getagten* zy noemens de meeste dingen gevoed hadden, en van welk een *moegelyk* jeh der *Ceremonien* zy nu bevryd waeren, 'er geen hant dan telken een *niem* *soffe* van *dank* *erkenenis*, en van te merker *verkloeying* van *Jehovahs naem* zouw kunnen uitleveren. Verder zegge ik onsen heer geleerden *Briefschryver*, den Wel Eerw. Heer *offelen* ty dezen openlik dank voor deeze geleerde *Letteren*, die ik met veel meegte ontfangen, met veel *insek* gelezen, en voorts nuttig geoordeeld heb (schoon sonder directe permissie van sijn Wel Eerwaerde, waeromment, zoo gepeccend heb, excus verfoeke) de geleerde *Weereld* mede te deelen, niet twyfelende of de zelve zal'er zoo wel als ik veel genoegen in scheppen.

voorregt boven anderen af te leggen: Maer dit zal mogelijk meer *Godts*, dan *menschen werk* wezen, hoewel Hy ook, 't is waer, door hen, als *middelen* in zyne hand, gewoon is te werken, ter bevordering van *de bekering der Volkeren*. En mogelijk dat we nog te verre van dien (voor hun, en voor *de Kerk* in 't gemeen zeer gelukkige) *tyden* af zyn, om hen met zulke of diergelyke beweegredenen tot ons *Christendom* over te halen; en dat, tegen dat die selve tyden meer aankomen en naderen, de Heere niet alleen hen zoo overtuigend door de kracht van zynen *Geest*, met het *H. Woord* werkende, zal aendoen, dat se, uit aenmerking van *het groote goed*, dat Hy hun zal doen begrypen *weggelegd* te zyn voor de genen, die Hem *wreezen*, ja! van *de heerlykheid* en *het voorregt* dat voor hun legt in *de toebrenghing* tot *Godts Huys*, (de Kerke Christi:) en het ontfangen van *een plaats* binnen des Zelfs *muuren*, en in het benoemt worden met dien *naem*, (van *Christenen*) die gezegt word *Jes. LVI: 5.* (verg. *LXV: 15.*) *beter* te zyn, en met vollen regt, *dan die der Zonen en Dogteren*, (t. w. nae den vleesche van *Abraham*, of van eenig ander *Wereldsch Monarch*, hoe groot hy anders ook mogt zyn) als *wezende een eeuwige Naem*, die niet *uitgeroeyt* en zal worden; dat se (zegge ik) uit aenmerking dezer overheerlyke en onschatbare Voorregten, met *Paulus*, die *eene uyt een van hunne geslagten* geweest is, alles *drek* en *schade* agten zullen, en als *Duyven*, inder yl, tot *de Vensters* van de *Kerk* zullen *toevliegen*, om het geestelyke *oes* (op dat ik zoo spreke?) hun in *de Bond-zegelen* nader betekent en verzegelt,) op te samelen, ende *verzadigt* te worden van *het vette* dier *tarwe*, welke in het *Geestelyk Koninkryk* van den *Messias*, tot *volle versadiging* toe, werd uitgereikt, en voorts zig in des Zelfs *Diensten* en *lof*, zonder benyding van malkanderen, zie *Ezech. xxxvii: 15-28.* te beyveren, en in den glans van des Zelfs *heerlykheid* zig te verblyden tot in eeuwigheid, meer dan of de *Arke des Verbonds* nog by hen was, *Jer. lli: 16, 17.*

Tot

Tot meerdere *verwekking* nu voor die *begeerte* in hun, gelyk ook ter betere *bevordering* van dat zoo groot en *heerlyk Werk*, oordeele ik dat ook eenige *voorteekenen* gaen zullen, welke zoo zeer klaer, als *Goddelyk* in hunne oogen zullen glinsteren, als ooit of ooit, in *diergelyke* omstandigheid of werk Gods, in der menschen oogen gescheenen of geglinstert hebben:

Ik zal die, als zoo vele *merkteekenen* dier gelukkigste tyd by den zoo even genoemden Heer *Bierman* pag. 23. geseld, eens kortelyk opgeven.

d' Kerste plaats houd *de vrede* in, welke de als dan van alle *wyanden* verlosste *Kerk* genieten zal, volgens *Jes. xi: alle Geloofs-verschillen* ophoudende, en die *Zion* nog *gram* mogten zyn zodanig zynde *gekort-wiekt*, dat se niet zullen *klikken* durven, muer integendeel (hoewel geveynsdelyk) zig *aen Christus* zullen *onderwerpen*.

Ten Tweeden zal daer in de Kerke de *Tabernakel Gods* gezien worden, dat is, de *Zaligmaker* zal de zelve *onzichtbaarlyk*, dog *gevoelyk*, met zyne *Goddelyke hulpe* en *bewaring* by zyn, ten eynde zy Hem voor zynen *Throon* dag en nacht dienen in zynen *Tempel*.

Mer by zal nog komen *de overvloed* van *menschelyke wysheid*, (in *geengering* getul van *Goddelyke Gezanten*, zie *Psalm lxxviii 12.*) ter openbaere *overwinning* van *de Wereld*, (*N. H. Psalm lxxviii 16.*) door het schitterend en glinsterend *Evangelium*: *Het licht der Mane* zullende zyn als *het licht der Zonne*, en nader in zyn voortgang en succes by *Ezech. (cap. xlvi: 1. t. w.)* vertoont, en by *Job.* in de beschryving van *het Nieuwe Jeruzalem*.

Maer mede *vergezelschap* gaen zal *eene gebeele verbetering* van *leven*, *zedes*, en *voorigen*, helaas! al te zeer verlapte, *Kerk-tucht*, zoo dat al het volk *zamen regtveerdige* zullen zyn, en *geen Canaaniter* meer onder hen zig bevinden zal, maer *alle met Koninklyke kleding*, welke de *Bruid des Lams* past, uitgedoft, met den *Bruidegom* in de *Bruilofts-zaal* zullen op- en in-gaen: niet egter *N. B.*

++++ 3

ver-

verbuyzende van hunne plaetsen, maer *gelovende* in hunne plaetsen, zoo als *Augustinus* wel eer eens zeide.

Uit alle welke goederen, en geen wonder! eengansch byzondere *blydschap* der Gelovigen spruyten zal, en zy zig vinden opgewekt, om dezen hunnen *Hemel-Koning*, op eene geestelyke wyze het *Loverbutten-Fees*t vierende, toete zingen uit *Psalm cl. Hallelujah!* Looft Godt met het geklank der *Bazuine*: enz. Hoedanige stemmen ons *Johannes* heeft bericht, dat by 't geluid der *viide Bazuine* staen ghehoort te worden. En geen wonder, dewyl *Godt* dan hun *erfdeel* wezen zal, meer dan Hy voorheen het den Stamme *Levi* geweest was.

Wie kan dan twyfelen, of, als deze dingen zullen geschieden, de *Joden*, schoon mogelyk na hunne *Stammen*, nog *geslagten* zoo duydelyk, als voorheen niet bekent, zullen egter onderling malkanderen *gezint* zyn, gelyk ook elkanderen voor het zaat *Abrahams*, byzonder na den *Geest*, dat *Godt* gezegent heeft, (*Jes. l.xv. 23.*) erkennen, ende van allen erkent worden, zeggende van de zelve *Ziet! deze is atdaer*, t. w. in *Zion*, geboren, en vertrouwen dat *Godt*, als de *Allerhoogste* hendaer in zal bevestigen; en dus *bereidwillig* maken tot zynen *Dienst*, dat se zig (*d'Oude Synagoge* afgaande, ja! toegang tot *Doop* en *Nagtmaal* verfoekende) tot Hem begevende, zoo wanaer Hy bezig zal zyn in 't *opschryven der volkeren*, en met hen op *Zyne lyst* te stellen, zelfs met de hand *schryven* zullen: *Ik ben des HEEREN*, en zig noemen met den Name *JACOBS*, ja! met de hand *schryven*, *ik ben des HEEREN*, en zig toenoemen met den Name *ISRAELS*, gelyk dit in het onfeilbaer *Woord* legt, en dus Hy, dien se wel eer *doorstoken* hadden, in hun allen, d. i. het gansche *Huys Israëls*, *verbeerlykt* worden.

Dat ik my voorgesteld had te betogen.

B. Nu was nog overig U *Wel Ed:* te dienen, zoo ik meene, op twee stukken, hier boven gemeld, daer toe ik dan overgaende, kortelyk zeggen zal op het

A. Dat ik my dien aengaende geïnformeert heb by eenen

enen *Jood*; (die hier al eenige jaren gewoont heeft, en zegt uit de Stamme van *Levi* te zyn) Lidog niet anders te hebben kunnen merken, of alles beruist by hem op een enkele *roem* en *voorgeven*, hoewel hy zeide van zyne *Ouders* zulx te hebben verstaen, en dat die *van Ouders tot Ouders* dien *Van* rekenden, welke zy voerden, t. w. van *Meyer*, dat des zellis *Naem* is, en dat een *geslagt* was uit de Stamme van *Levi*, zoo hy zeide: Maer ik kan ook nog deste minder staat op dien *Jood* maken, aengezien het een *gemeen man*, en slagter is, en van geen *geleertheid* professie doende, nog eenigen *rang* houdende in hunne *Synagoge*. Dog ook, al was het *anders*, zoo en is egter de *gansche Natie thans*, vertrouwe ik, niet in staat, om zulx *onwrikbaer* te betogen, daer van de *Reden* in 't voorgaende genoeg openbaer gemant is. Het

B. aengaende heeft hy zig verklaert te zyn getrouwt *byzeten zyn geslagt*: In van *Erf-Dogters* wilt hy in 't geheel niets. Wanneer ik hem nu daer op zeide: Dat voorzeker dan, metter tyd, eene *verwarring* in de *geslagten*, en dus eene *vermenging* der *Stammen*, door zulke houwelyken moelt ontstaen, zoo bleef hy op 't vorige *Propoos*t, invoe-gen ik daer al wederom niet aen en hadde. Ik vermoede ook dat daer niet op *milkken*, uit het *stilschryven* zelve van die *Geleerden*, die anders der zelve *bedenkelyke plegtigheden*, ook by hun *Thouwen* gebruyklyk, hebben beschreven.

Waarom ook dat *versihil* tuschen ons en de *Joden*, altoof dog *hartnaklyk* op hun *sluk* blyvende, en van hun *geslagt-Registren* roemende, niet wel beflist kan worden, dan door *den tyd*, die allen openbaer zal, en onstoonen datte *ydelyk* daer op *geroemt* hebben, en hun en ons te gelyk dat *bet onnodig* was die in staat te houlen. Nadat de *Messias* g. komen was, dewyl *Godt* hen wel zal *rechten* te vinden, als de *tyd der minne* eens zal aengekomen zyn, als we hier boven gezegt hebben, en 't ook zellis zyn *here* raakt: Ik bid U *Wel Ed:* hier te willen vergelyken *Rom. xi: 15.* met *Deut. xxxii: 26.* en *27.* enz.

Wy behoeven ons ondertuffchen *niet te fchamen* die dingen die ten opzigt van ons nog *in duysterheid* zyn, voor Godt te behouden, gelyk eens *Tertullianus* zeide tegen *Arrius*, en *d' Arrianen* van zynen tyd by gelegentheid der woorden van *Christus*, by *Markus* te vinden *Cap. xiiii: 32.* foo ik merke uyt *Alex. Morus Axiom. XL.* van den geleerden *Joh. Smith* in der *Christenen Jubeljaer* pag. 319. aengetrokken. Maer kunnen in tegendeel ons *troosten*, met den doorlugtigen *Scaliger*, aldaer mede in de volg. 324. pag. gemeld, dat daer in *eene geleerde onwetentheid* opgefloten legge, dat men *niet wille weten* de dingen, die *den allergrootften Meester*, niet en heeft willen *onderwyzen*. We hebben hier dog, wegens onze *gebrekkige kennis*, ruim zoo veel reden, als *Paulus* had, om uit te roepen: *O diepte*, enz.

Ik breek hier dan af, biddende met den Man Godts uit *Pfalm XLIV: 5.* Dat Hy, die Zelfs is onze *Konink* en onze *Godt*, dog *de verloffinge Jakobs* (*spoediglyk*) *gebieden* mag, *zegenende* daer toe *U Wel Ed:* en anderen zyner graeg getrouwe *Knegten pogingen*, en wel in specie dat *Werk*, dat *U Wel Ed:* zegt thans over *Jer. xxxi:* onder handen te hebben; en beware *U Wel Ed:* en *d' Uwen* *Respective* nog lange in gezondheid en zegen!

Vertrouwt, inmiddels, dat ik wil zyn ende blyven, voor altoos,

Wel Eerwaerde, Veel-Geleerde Heer!

Sat citò, si sat bene!

Uit myn Boek-Kamer
te Veghel dezen
26. Novemb. 1743.

U Wel Ed:
zeer gehoortamen en
volverdige Dienaer
P. G. JOSSELIN.
V. D. M.

NAGE.

NAGEDAGTEN

Over het gewigtig en betwift stuk
van de Bekeering der *Joden* in 't laetste der
dagen; strekkende tot een aanhangzel
van de voorgaande Brief.



Alt te letten, 't geen door de haaft was
overgeflagen:

Dat ook de Hoog-geleerde en zeer
beroemden Hr. Profr. Johan van den
Honert die mede vast-stelle, in zy-
ne Leerstukken van de Profetische Godtgeleert-
heid, pag. 41. Daer over kan werden nagezien
pag. 41. van myne uitgave, en op andere plaetsen
meer van dat zelve Werk:

Gelyk ook de geleerde *Suicerus* in zyn Boek
Orbis & Ecclesie fata &c. genoemd: Nederduytsche
uitgave 2de Druk d'ann. 1680. pag. 455 onder
aen en volgg. meest uit de zelve plaetsen, wel-
ke wy zoo uit het *O als N T.* in onsen *Brief*
over dit poinct hebben bygebracht, dog ook zon-
derling pag. 459. uit *Mat. 23: 38, 39* (vergeleken
met *cap 24: 2.*) daer *Jerusalems verwoestling*
duydelyk werd voorzegt, nogtans zoo dat'er by-
gevoegt werde: *Want ik zegge u, gy en zult*
My van nu aen niet zien, tot dat gy zeggen
zult, gezegent is Hy, die daer komt in den Na-

††††††

me

me des Heeren; dit hun zeggen, namelyk, opvattende voor de daad hunnes *Geloofs* in, en *toevlugtneming* tot Hem, (zoo 't my voorkomt) na de voorzegging hier van geschied *Psalm CXVIII: 26.*

Dat nu onder den naem van *Joden* het *gansche Na-kroos* van *Vader Jakob*, en dus buyten en behalven die der 2 *Stammen*, het *Ryk* van *Juda* hebbende uitgemaakt, bevat werden, en gevolgelyk ook *de bekeering* tot den *Messias* geworden zal den *Israël*, of wel den *x Stammen*, daer uit *het Ryk* van *Israël* bestaen heeft, leeren ook *Andere*, niet onvermaarde *Vitleggeren*, die hier in de *aenwyzing* van *de nadere gronden* van *Betoging* dezès gevoelens, genoemd werden.

Immers houde ik het, onder verbetering daar voor:

A. Dat de *x Stammen* nooit kunnen werden be-
toont te zyn *uitgebluscht* nog geheel en al *ver-*
smolten, welke spreekwys wel van andere *Volken*
(neem van de kinderen *Ammons*) gebruikt word,
onder anderen *Ezech. xxxii: 7.* vergeleken met
vers 12.

Indien se daar en boven, t. w. de bewuste *x Stam-*
men alle nog niet *in wezen* waren, zoo was 't ge-
noegzaam onmogelyk dat die weynigen uit *Juda*,
en (zoo men 't geerne by den anderen gevoe-
lende had) eygentlyk genoemde *Joden*, welke in
Egypten ontkomen waren, na men leest *Jer. XLIV:*
14. thans in zoo groote en zelfs gansch wonderba-

re

re *menigte* zouden uitgebroken en aangegroeyt
zyn, als men se wel bespeurt, zelfs alleen maar
in *Europa*, om geen andere *Landen* hieereens aan te
roeren, daer se niet *weinig* in getal, voorzeker! ge-
vonden werden.

Waerom we der zelve, *Juda* en *Israels*, be-
waringe al nog stellen, tot een onwrikbare *reden*
en grond van hunne aenstaende *Bekeringe*. Ook
dunkt ons dat anders de God-spraak nopens de *gees-*
telijke kinderen van den *Messias*, *Jes. viii: 18.*
vergeleken met *yl. 14, 15.* geboekt, hare vervulling
nauwlyx hebben konde.

Wyders dunkt ons dat de plaets *Ezech. xvi: 63.*
al te duydelyk *de bekeering* van *het overblyffel*
Israels (met name) beheellen, dan dat men eeni-
gen twyfel dien aengaende overhoude.

Men zie *Cornelis de Hase* over den 11. *Psalm*
over het 8ste vers, en wel pag. 106. en 107. en vergel:
Jes. LVIII: 14. met *Deut. xxxii: 19.* en voor al
Jer. x: 16.

Hier by komt, dat zelfs de *Goddelyke bewa-*
ring van outs, en wel onder den zeer merkwaerdi-
gen *afval* onder *Jeroboam*, tot voorkoming van
de geheele besmetting van *Israël* door den *Afgoden-*
Dienst, door dien *Usurpateur* ingevoert, met
hen zoo overvloediglyk, gelyk de goedertierene
Godt gedaen heeft, van het onderwys der *Profe-*
ten, uit de *Scholen der Profeten*, die aldaer ge-
bloeyt hebben, voortkomende deze hunne *bekeering*

††††† 2

ring

ring niet weynig gestaeft hebben, op dien voet en tyd, als wy gesteld hebben.

Zie 1 Kon. xviii: 4-13. en 1 Kon. xii: 30-33. En die het gelust slae op, hoog-gedagte van den Honnert: in hier boven gemelde zyne *Profetische Godgel*: pag. 31.

En dat de *Profetien* dier *Gods-gezanten* dezen aengaende, ook aengetekent zyn, bevestigt dit al mede, onzes eragtens, niet weynig. Zie *ibid.* pag. 34.

B. Nopens de *ordre* van bekeering stem ik volkomen toe, 't geen ik van U Wel Ed: (ter loops daer in lesende) vinde aengetekent onder * pag. 12. van den *Brief* aen U Wel Ed: toegerigt, welke U Wel Ed: my d'eer heeft gedaen van zoo verr' als zy was afgedrukt, my ter hand te stellen op gifteren.

C. Dat *Israël* wel uitdrukkelyk voor het gansche *Huys Jacobs*, of de *xii. Stammen* te gelyk genomen, in de Schrift voorkome, blykt, onder anderen, verders uit *Jes. xix: 25.* met *Jer. xxxiii: 17.* zynde vergeleken; ook uit *Micha v: 1.* daer *Christus* een *Heerscher* genoemd wordenz. en ook uit de benaming van *Jeruzabem*, *Ezech. v: 4, 5.* ongetwyfelt voor *gansch het volk* Godts werdende genomen.

NOTA. Dat ook anders van voorname *Vitleggeren*. zoo stiptelyk geen *onderscheid* tusschen *Israël* en *Juda* werde in agt genomen, t. w. zoo dat 'er van twee byzondere *Volken* of *Ryken*, in hunne

hunne *bekering*, of *niet bekering* soude werden gehandelt, blykt my, onder anderen, nader uit den zaligen *Heer Mark*, die op de plaetse *Zach. iiii: 1, 2.* schryvende, gewaegt van *Israël*, dat N B. uit *Babel* was wedergekeert, daer dit nogtans *Judaeygen* geweest is, en niet *Israël*, of de eygentlyk genoemde *x. Stammen*, die na *Assyrien* zyn vervoert geworden.

En, zeker! *Christus* moest *David's Ryk* erven, soo als we gezegt hebben d. l.

Zie *Scotanus* in *Genethlia* ad *Luc. ii: &c. 12^o* pag. 309. En vergeleken *Ezech. xxxix: 25.*

D. *Geslagten* voor beide de *Ryken* hoe genomen werde, zie *Jer. xxxiii: 24.*

Alle geslagten zegt mogelyk ook wel in dit opzigt, van *kinderen* tot *kinds-kinderen*, gelyk *Psaln xlv: 18.* vergeleken met *Jes. lix: 21.*

E. Het trouwen buyten de *Stammen* was juyft niet allen, maar alleen den *Erf-Dogteren* verboden, gelyk openbaer is uit *Num. xxxvi: 8, 9.* Ook werden van den zeer geleerden *Burman* (den ouden) *Exempelen* *ter contrarie* aangewezen over 1 *Sam. pag. 199.*

Wat voorts de *Krsenis ab intestato* betreft, deze was bepaald by een vaste *Wet*, voorkomende *Num. xxvi: 8-11.* op den *naasten Bloed-verwint.*

F. d' *Onderscheiding* der *Stammen* en *Geslagten* zal te min nodig wezen, als daer geen *byzonder Erfdeel*, boven andere *Volken* aen *Canaan*, by den

+++++

Joden.

Joden, plaets zal hebben: *Christus* wesende een *Koning der ganscher Aerde*, enz. (zie *Jes. lx: 14.* dat immers op de laatste tyden ziet:) Die over hen, dat N B. nooit afgelegde gezag, zelfs doese in *ballingschap* waren, behouden zal, tot dat Hy se allen wederom tot eene *schaepskoye*, onder zig, als den waren *Messias*, en eenigen *Herder*, zal vergadert hebben, om voorts over hen, gelyk ook over de *erfenis der Heidenen* (*Pf 11: 8.*) te heerschen in eeuwigheid.

G. Die in *Canaan*, schoon ontheven van den *Ban*, niet alleen kunnen begrepen of omvat worden, wegens der zelve *grootte menigte*, te meer als des zelfs *erfuis*, volgens *Pf. xxxvii: 22.* zoo de Hr. *Wesselius* in zyn *Verhandeling over Mat. v: 5.* zeer wel schryft, aen geen *byzonder Land* nog *plaets* verbonden of bepaald zal wezen, gelyk hier boven mede gehoort is.

Dat voorts der *Joden* voorgeven van hun *privé voorregt* op 't Land van *Canaan*, als dan te bewonen, eene iedele *waan* zy, heeft de Hr. *Coesterus* in zyn *Historie der Joden*, 8^o pag. 61. aengetoont, zelfs uit een der niet onvermaerdste *Joodse Meester*, wiens name is *R. Mozes*, zone van *Naehman*.

H. Tot de *Tekenen* der nog, in 't laatste der dagen, verwacht werdende *bekering der Joden*, in *concreto* genomen, zou mogelyk nog kunnen dienen: de hoog-gedagte *Belydenis*, uit *Psaln cxviii: 26.* vergeleken met *Mat. xxiii: 39.* hier boven ook aengerogert.

Zoo

Zoo meene ik, zoo ik my niet geheel bedrieg, dat het de Hr. van den Honert, meermalen genoemt, opvatte pag. 41. voor zoo verr' de tyd dier *bekering* betreft.

Nopens of by het gene dat gemelde Hr. schryft b. pag. 428. boven aen, voegen we dit weynige, als ons zeer waerschynlyk voorkomende met betrekking voorn. op *Jes. xi: 13.* hier nog by: dat zelfs ook de *Oosterse* en *Westerse Kerken* niet alleen geen *scheuring* zullen voeden over de onder hun betwiste stukken, maer dat zelfs ook de zoo gezegde *Lutheranen* en *Calvinisten* in geen *twist* meer staen, maer elkanderen ganſch *Broederlyk* behandelen zullen.

I. Op het 3^{de} *merkteeken* uit de Hr. *Bierman* van ons overgenomen, hebben we dit weynige nog te zeggen: Namentlyk

Dat de *kragt des Pinxter-vuurs* wel zoo *kragtig* als dan zal zyn, als de in d'*eerste Evangelij* tyd; geweest is.

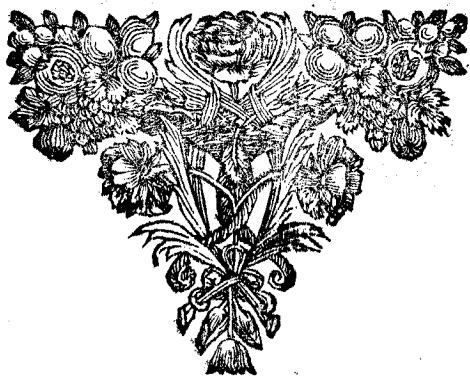
1. Zoo in de *Leeraers*, tot der zelve *overtuyging* en *aenmoediging*, en *vrymoedigheid*, als het *werk Godts* werkende, uit hoofde van de meerdere *vrugt*, zelfs tot *toebrenging van geheele Volken*, als 't ware, te gelyk tot de *gehoorsaemheid Christi* hunnes Heeren.

2. Als in die *Volkeren*, tot welke zy zullen uitgaen, voor zoo verre zy door den zelve *moed* en *vrymoedigheid*, en meer dan *menschelyke welsprekentheid*, en onwederstaenbare *klem van Redenen*,

VAN

van der zelve *Goddelyke zending*, gelyk ook van de *dierbaerheid en nuttigheid van 't Woord*, dat hun te spreken gegeven was, ten volle *bewust en verzekert* te zyn, metter daad toonen zullen, met hunne willige *onderwerping* aen Vorst *Messias*.

Ontrent welke *verzekering* en *de wyze* van dien, mogelyk plaets zal grypen 't gene ter verzekering der *Profeten* zelve voorheen gedient heeft, zoo als 't by meer gedagte Hr. Profr. v. d. Honert in zyn *Leerstukken der Profetische Godtgeleertheyd* voorkomt pag. 402. vergeleken met pag. 405 - 408. van de *Latynsche uitgave*, maer pag. 16 - 18. van onze *uitgave*, *ibid.* 19. [nae *Openb.* 1: 3.] en 20-22.



VER-

VERKLARINGE VAN JEREMIAS XXXI.

Nodig Voorberigt nopens den voornaemen
Inhoud, enz: van dit Hoofd-deel.



It is klar / dat in dit 31 Hoofdstuk van Jeremias Godspraeken, niet zoo zeer op de lichamelijke verlossinge, en wederkeeringe van 't oude Israel uit de gevangensse van Babel na Zion word geough / als wel op de geestelyke verlossing, en wederkeering van 't geestelik Israel, de uitverkorene uit de Jooden onder 't N. T. en wel besonder in 't laetste der dagen uit hunne geestelyke gevangens, en oude Dienstaerheid der Sunde, des Satans, en der wereld; of schoon we wel willen verstaen / dat 'er somtijds een toespelinge op de lichamelijke verlossing, en wederkeering van 't oude Israel uit Babel na Canaan gemaakt word. De Profeten dog spreken zelfs doorgaensch blydantig van Israels verlossing uit Babel, dat zy'er in 't verschiet mee eenen lustippen de geestelyke verlossing van 't geestelyke Israel door den Messias onder het Nieuwe Testament, als door die lichamelijke verlossing afgebeeld zijnde; het zy somtijds meer verhangen, en ingewikkeld; het zy somtijds meer uitgedrukt, en wel zoo / dat 't voor- en tegenbeeld van hen t'zamen gevorgd word. Somtijds behandelten zy de zaek zodanig / dat men by na niets ziet van 't lichamelik oogwit, of dat al het lichamelijke schijn bedekt en verwoelgen te blyven in den geestelyken zin; of dat zy al meest van de lichamelijke verlossing op klimmen tot, en geheel ruidigen in de geestelyke verlossing; zoo als we zily sigten uit verscheide Godspraeken, besonder van Jesaias, en on-

Voor-
naemste
Inhoud
van dit
Hoofdstuk

2 VERKLARINGE VAN

fen Jeremias, zoo we niet breegden in deezem te langdradig te zijn / sou den konnen aentonen.

Hoe in dit 31 Hoofdstuk niet zoo zeer de lighaemelyke, als wel bezonder de geestelyke verlossing der Jooden onder 't N. T. bedoeld werd.

Zulk werd met verscheide redenen bevestigd.

Trouwens! dat in dit 31 Hoofdst: van onsen Jeremias, niet zoo zeer de lighaemelyke, als wel de geestelyke verlossing, en wederkering van 't waere Israel Gods onder 't N. T. bedoeld word; zulk blijkt uit verschepde bondige redenen / en bewijzen wy op deze wijze:

I. Om dat reets onmiddelik te vooren / Cap. 30. die lighaemelyke verlossing en wederkering van 't oude Israel uit Babel na Canaan was beloofd / als onder anderen blijkt uit vs. 3, 8, 10, en vs. 18. in welk laetste vers duidelik gesegd werd: Ziet! ik zal de gevangnisse der tenten Jacobs wenden, ende my over haere woningen ontvermen: ende de Stad (te weten Jerusalem) zal herbouwd worden op haeren hoop, ende het Palleys (versta den Tempel) zal liggen na zyne wyze; des hier dan in dit 31 Hoofdst: een onnodige / en al te schielijke herhaling van een en de selve zaek zouw boozkomen.

II. Om dat daer op reets te vooren / vs. 21. gansch duidelik de komst van de Messias in 't vleesch was beloofd / als zullende die geestelyke verlossing, in dit 31 Hoofdst: vermeld / en door die vorige lighaemelyke verlossing afgebeeld / nu daerdelik booz sijn Volk te wege brengen; als 'er staet: Ende sijne (t. w. Israels / of Jacobs) Heerlyke zal uit hem zyn, ende sijne Heerscher uit het midden van hem voortkomen: ende ik zal hem doen naderen, ende hy zal tot my genaeken: want wie is hy die met sijn herte Borge worde, om tot my te genaeken; spreekt de Heere? Waer uit elk verstandige ligte-lik kan opmaeken / dat hyge volg de draed dezer prophetie alrede tot laetere, en verdere tyden, dan die vorige lighaemelyke verlossing, uitgerekt is / en dat in dit 31 Hoofdst: tot dezelve enigzints dit en o: er dan zouwde weder te rug gesprongen worden: Het is wel zoo / dat Hugo Grotius. anders een zeer geleerd Man / gelijc hy alles wat Cap: 31. boozhoomb / brengd tot den tyd na de Babylonische gevangnisse, dus ook deezze doozlugtige Godspreek, uit Cap: 30. 21. toepast op Zerobbabel; dog in deezem word hy beschaemd gemaakt door den Chalderuwtschen Targumist; ja! zelfs dooz laetere Joodze Meesters, welke die Godspreek te huis brengen op de Messias: trouwens! vs. 9. was reets van den Messias, onder de naem van David hunnen Koning, welken zy dienen, en Jehovah hen verwekken zouw / gesproken: ook past het op Zerobbabel niet / dat hy als Priester tot God zouw naderen, als die wel een Vorst, maer geenzints een Priester geweest is; gelijc ook niet / dat hy met sijn harte borge geworden was / om tot den Heere als sodanig te naderen, dat

JEREMIAS XXXI.

3

dat alleen sijn opzigt op de borgtocht van de Messias heeft; die hier als Priester, en Koning, soo als hy eens na die betede ampten te gelijc zouw zitten, en heerlichen op sijn Throon, beloofd word / zie Zach. 6. 12, 13. Pf. 110. 1, 2.

III. Omdat al verder daer op reets de Profeet gebozderd was tot een ander oordeel, en verstroying, welke het ongelovig Jodendom wegens het verwerpen van de Messias, die Heerlyke, en Heerscher, eben te voren vermeld / regtvaerdig treffen zouw / in / met en na Jerusalem's Derwoesting door Titus Vespasianus, en welke veele eeuwen / ja zelfs! tot aen het laetste der dagen zouw stand grijpen / en dan eerst duidelik van dat Volk. als het Dekerel Moses van haere ogen zouw afgeligt zijn / zouw bemerkte worden / als 'er staet / vs. 23, 24. Ziet! een onweder des Heeren, eene grimmigheid, is uitgegoten, een aenhouddend onweder; het zal blyven op den kop der godlosen: De hitelgheld van des Heeren toorn en zal haer niet afwenden, tot dat hy gedaen, ende tot dat hy daer geseld zal hebben de gedagten zyns herten: in 't laetste der dagen zult gy daer op letten. **Am-niers!** terwyl in die 2 laetste versen nog word gewaegd van de hitelgheld van Gods toorn over dat Volk. en des zelfs afwendling in 't laetste der dagen, nae dat reets eben te voren vs. 21. van de komste van de Messias was geprofeetd / soo volgd / dat men daer booz van grenzins die vorige toorn Gods / welcke ontsteken was over dat Volk, toen hy het gevangelik wegvoerde naer Babel, kan verstaen; maer dat men daer selchlik moet denken om sodanige bewijzen van sijn toorn, welke hy oefenen zouw voor de ongebozde Jooden in de komste des Messias, wegens sijnre ongelovigheid en wedergrimmigheid omtrent den selven.

IV. Omdat daer op in dit 31 Hoofdst: deel, vs. 1. de inhoud des zelfs duidelik verstaet word met de vorige Godspreek; als 'er staet: Ter selver tyd (t. w. omtrent die selve laetste daegen, eben te voren op 't slot van 't vorige Hoofdst: vermeld) spreekt de Heere, wal ik allen gellagten Israels tot eenen God zyn, ende zy zullen my tot een Volk zyn. Waer uit duidelik blijkt / niet alleen dat het selve en 31ste Hoofdst: als een redenvoeringe te samen hangen; maer ook dat het geene daer in boozhoomb / selchlik op laetere tyden, als op de verlossing van Israel uit Babel, moet toegepast werden / en dat Cap. 31. in sijn geheel als een bredere uitbredding, en nadere bevestiging van 't slot van Cap: 30. alwaer staet; in het laetste der dagen zult gy daer op letten, moet aengessen worden.

Wit alles blijkt nog nader uit de voornamte inhoud van dit 31 Hoofdst: selve / wyl daer in veele sinnen boozkomen / en beloofd worden / die onmogelik / en niet als met de uiterste bevestiging

Nadenbe-
wys daer
van uit de
voornam-

4 VERKLARINGE VAN

weinhout
van Cap:
41. zelve.

wyding op de verlossing van Israel uit Babel, en hunne wederkering na hun land konnen toegepast werden; maer welke in vraag duidelik zien op hunne geestelyke verlossing onder 't N. T. door de Messias: **Clouwens!** dat blijkt onder anderen daer uit:

1. Omdat aenstonts **vs. 1.** een sodanigen tijd uitgetekend word / in welke de Heere allen geslagten Israels zouw tot een God, en zy hem tot een Volk zouden zyn, 't geen immer onder 't O. T. sijne vervulling noyt gehad heeft: ja! wat zeg ik? dat nog eerst in vraag in 't laetste der dagen staet verbuuld te werden: immer / soo men al een sommige Broeders, die dit stuk anders begijpen / wilde toestaen / dat in en met de verlossing van Israel uit de Babylonische, en Assyrische gevangenis, God hen wederom tot een God geworpen is / en zy hem tot een Volk geworpen zijn; wyl hy toen wederom dat Volk als van nieuws heeft aengenomen tot sijn Volk, en hy van die tijd af wederom een besondere betrekking tot het zelve / en het zelve tot hem bekomen heeft / zoo kan dit egter niet anders als in een snavwe zin gesegd worden / en dan nog maer alleen op sommige stammen, en geslagten Israels, en wel meest op Juda, en Benjamin, en niet zoo zeer op Israel, of het Volk der 10 stammen worden toegepast / nadien het kenbaer is / en in 't vervolg met bondige redenen van ons zal betoogd worden / dat de 10 stammen Israels, enige weinige slegts uitgesonderd / noyt zijn wedergekeerd in die bekende verlossing, uit Babel, en de Heere bygevolg doen ter tijd niet allen, maer slegts alleen enige, en wel de minste geslagten der kinderen Israels in dat opzigt tot een God geworpen is; daer hier in dit 1ste **vs.** een sodantigen tydkring voorspeld / in welke Jehovah niet slegts sommigen / maer allen (geene uitgesonderd) geslagten Israels tot een God zoude zyn.

2. Omdat **vs. 8.** de Heere beloofd eens te sijnen tijd dat Volk / en wel Israel, 't Volk der 10 stammen, volgens 't slot van 't vorige vers, te zullen aenbrengen uit den lande van het Noorden, en vergaderen van de zyden der Aerde, en dus uit alle hoeken, en gewesten der wereld / 't geene by de verlossing en wederkering der Joden uit Babel noopt omtrent de 10 stammen in 't algemeen zoo verbuuld is / zoo als we in de verklaring van dat vers hietboerig zullen aentonen.

3. Omdat **vs. 9.** beloofd word / dat zy zouden komen met geveen, en met smekingen van Jehovah zouden gevoerd worden, dat niet anders wederom als met verpyniging op die lichamelijke wederkeringe van de Joden uit Babel kan toegepast werden; nadien

JEREMIAS XXXI.

5

nadien die oude wederkering veel eer een stoffe van gejuich, dan van geweene was; zoo als het ook doorgaensch van de Profeten, zoo dikwerf zy dat Volk daer mede troosten, word aengemerkt / en hen daerom wel belast wierd hunne stemme te bedwingen van geweene: zie dies aengaende **Pl. 126. 1, 2.** Als de Heere de gevangene Zions wederbragt, waren wy geelyk de geene, die droomen: Doe werd onse mond vervuld met lacchen, ende onse tonge met gejuich. zie verder **vs. 5, 6.** horze weenden roen ze weggevoerd waeren / maer juichen zouden by hunne wederkeringe

4. Omdat tot eene reden van Israels verlossing word opgegeven **vs. 11.** des zelfs vrykoping; als 'er staet: Want de Heere heeft Jacob vrygekocht: ende hy heeft hem verlost uit de hand des geenen, die sterker was dan hy: het geene derhalven van een geestelyke vrykopinge moet verstaen worden door 't bloed van de Messias, als een dierbaren prys, nadien de lichamelijke verlossing op het bevel van Cores uit Babel, sonder geld, en rantzoen op te brengen / en dus sonder vrykoping is toegegaen / zijnde zy om niet weggevoerd, en zullende veel eer dus ook om niet verlost worden, zoo als 'er elders diesaengaende geboekt staet.

5. Omdat het geene **vs. 15.** word voorspeld / hoe dat 'er een stemme gehoord werd in Rama, een klaege, en zeer bittergeveen; hoedat Rachel beweende haere kinderen, **en: 13.** duidelik van Mattheus Cap: 2. 17, 18. in de vervulling op de Bethlemitische Kindermoord, door Herodes gepleegd / word toegepast / als hy zegg: doe is vervuld geworden, het geene gesproken is door den Profeet Jeremiam, seggende: Eene stemme is in Rama gehoord, geklag, geween, ende veel gekerm: Rachel beweende haere kinderen, **en: 13.** het geene daer niet kan aengemerkt worden / als slegts by wege van accommodatie op die wreede moord door Mattheus toegepast / maer als eene profetie, welke doen ter tijd eerst dabelik vervuld is / zoo als we in de verklaring van dat vers nader zien zullen.

6. Omdat **vs. 22.** voorspeld werd: de Heere heeft wat nieuws geschapen op de Aerde, de Vrouwe zal den Man omvangen: het geene of toegepast moet worden op de behoorte van de Messias, dien mannelyken Soone uit een Vrouwe die Maegd was / en dat dat warelik als een groot nieuws aen te merken was; of zoo men het al wil toepassen / op de geestelike ondertrouw van de Joodze Moeder-Kerk met de Messias haer Maker, en Man, zoo volgd egter / dat dit wederom eene profetie is / staende op 't Nieuwe Testament; wyl het immers onder 't O. T. niets nieuws was / dat de godvrugtige uit de Jooden door gelove in den Messias,

VERKLARINGE VAN

6 sias, met hem zig on- lertrouwden, daer het onder 't N. T., en wel besonder in dien tyd / als Israel nu lange die betrekking van lo-ammi, d.i. niet myn Volk, en lo-ruchama, d. i. niet ontvermd zouw gehad hebben / waerelick als iets nieuws zouw moeten aengesien worden / en als een leven uit den dooden! wijl dan die Joodse dorre doodsbeenderen wederom levendig zouden werden / en zou eene nieuwe Schepping ondergaen.

7. Omdat vf. 26. niet duister de Messias sprekende van sijne Opstanding uit den dooden, aldus werd ingeboerd: Hier op (ofte hierom) ontwaekte ik, (t. w. uit den slaep des doods) en ik zag toe, ende myn slaep was my zoet; t. w. van wegens alle de heerlyke vrugten des zels. Immer / dat dit met sommige niet kan toegespast werden op Jeremias, als of hy zeggen wilde / dat het betyge hem in een droom verdoond was / en dat hy nu eerst ontwaekte, blykt / omdat we nergens te voren leezen / dat zodanig eene slaep op hem gevallen was; om dat 'er ook geene reden kan gegeven worden; waerom juist meer het vorige als het volgende aen hem in een droom zouw verdoond zyn / en omdat het volgende immer zamenhangd met het voorgaende / en niet als een nieuwe Profetie kan aengesien worden / in welk geval zulk een gevoelen nog enige schijn zouw hebben: behalven dat het dezelve is / die in dit vers spreekt / welke reets eben te voren betuygd had: ik heb de vermoeyde ziele dronken gemaekt, enz. t. w. de Heere / de Messias / die daer op dan strax laet volgen: Hier op (of hier om; t. w. om de vermoeyde ziele dynken te maken) ontwaekte ik, t. w. uit mijn slaep des doods, enz.

8. Omdat vf. 31-33. De Heere betuygd dat de daegen komen, in welke hy met den Huise Israels, en den Huise Juda een nieuw verbond zouw maken, niet na het verbond, dat hy met hünne Vadersen gemaekt hadde, enz. Men begrijp nu dit nieuwe verbond, zoo als men wil / dit is egter klaer / dat 'er een sodanig verbond door verstaen word / welke of in weezen, of in omstandigheden zouwde verschillen van het verbond met hünne Vadersen gemaekt / en dat onder het O. T. wel eer plaats had / en dus opgevolgd zoo een nieuw verbond, dat te voren onder den ouden dag geen plaats gehad had / maer behoorde tot de dagen des beteren verbonds, en tot de nieuwe Huishouding van het nieuwe Testament. En zoo 'er nog ymant mocht aen twiffelen / of dit / het geene voorhoofd vf. 31-34. wel een belofte is / of niet / ende op het Nieuwe Testament, die leese maer eens na / het geene Paulus 'er van zegd 1-Hebr. 8. -13. daer hy deze belofte van vf. 31. tot vf. 35. aenscheld met de eige woorden / en in des zels aenwangelijche vervulling op 't N. T. toepast.

9. Omdat

JEREMIAS XXXI.

9. Omdat vf. 38, 39, 40. sodanige dingen van de herbouwing van de Stad Jeruzalem werden geprofeteerd / welke onmogelick op de herbouwing van Jeruzalem na de gevangenis van Babel door Zerobbabel homien toegespast worden; besonder het geene staet vf. 40. Ende het gansche Dal der doode lichaemen, ende der asche, ende alle de Velden tot aen de beeke Kidron, tot aen den hoek van de Peerts-poorte tegen 't Oosten, zal den Heere eene Heiligheid zyn: daer en zal niets wederom uitgerukt, nog afgebroken worden tot in ewigheid. Immer ten tijde van Zerobbabel was het al niet heilig, wat in, en buiten Jeruzalem was; ook is dat Jeruzalem niet blyven staen tot in ewigheid; zoo als hier gezegd word; maer de Romeinen hebben het verwoest. Waerom onse Kantekenaers zelve / dit bemerkende / zeggen / num 133. „ Hier uit blykt, dat deeze Profetie niet slae op het herbouwde „ Aerdze Jeruzalem, gevende daer van tot een reden / dat het „ zelve van de Romeinen is verwoest; maer (zeggen ze) ophet „ geestelyke, t. w. Gods Kerke, vergeleken met Ezech. 48. 39. enz. Trouwens! onse geleerde Kantekenaers willen alleziints daer ook heenen / dat de voornaeme inhoud van dit Hoofdstuk ziet op de Kerke onder 't N. T., zoo als niet alleen uit hünne verklaring over veele versen des zels / maer ook al aenstonts uit het Opschrift van dat Hoofdstuk duidelick is af te neemen / alwaer zy zeggen: „ Door de Profetie (onder het voorbeeld van „ de verlossinge uit de Babylonische gevangenis) van de „ Vergaderinge, oprigtinge, ende zegeningen der algemeene „ Kerke der uiterverkorene Jooden, en Heidenen, door den Messiam, Jesum Christum, vf. 1. Ec. van 't nieuwe genaden- „ verbond, vf. 31. van de vastigheid / en uitbreidinge der „ Kerke, vf. 35.

„ Dog niet alleen ziet de inhoud van dit 31. Hoofdst: in 't gemeen op het Nieuwe Testament; maer (gelijk we reets te voren aenmerken) wel besonder op de bekerings der Jooden in 't laetste der dagen; 't geen we al verber bewijzen uit deeze nabolgende redenen:

a. Om dat we gesien hebben / dat Cap: 30. 23, 24. reets 't oordeel Gods over de Joodse Natie in en na de verworfing van Jeruzalem was vermeld / en wel voor dien tyd een menigte Jooden, besonder op het Pinxterfeest, maer niet zoo zeer na dien tyd / zyn bekeerd geworden / waer uit volgd / dat men door die bekering, of wederkering der Jooden, die hier Cap: 31. werd vermeld / eene lactere verstaen moet / de welke nog eens te wagen staet in 't laetste der daegen; te meer / omdat die bekering, in dit Cap: soo omstandig vermeld / daer

Hoe in 't besonder in die 31 Hoofdstuk werd voorspeld de bekering der Jooden in het laetste der dagen.

Opstanding
der nicht beord
oh. J. van der
op. baal, m.
S. van der
Hij deed ons

Handwritten notes in the left margin.

daer als een algemeene bekering doorgaensch voorspeld / welke tot op den huidige dag geen plaats gehad heeft.

b. Omdat op 't slot van vs. 24. van 't 30 Hoofdst: duidelik voorspeld word / dat de hittigheid van Gods toorn zouw duiren over dat Volk tot aen het laetste der dagen, waer dooz men geenzints de laetste dagen des O. T. kan verstaen / nadien reets te voren vs. 21. al van de komste van de Messias was geprofeteerd / en in 't begin van vs. 24. het oordeel over de Joodze Natie in Jerazalems verwoesting voorspeld werd / zoo als we reets te voren betoogd hebben; bygevolg moet men 'er de laetste dagen van 't N. T. dooz verstaen / en dus die oordeelen, welke de Heere zedert die verwoesting van tijd tot tijd over de Joodze Natie zouw oeffenen tot aen het laetste der dagen, wanneer de hittigheid van Gods toorn zal afgewend, en dat Volk zal bekeerd werden; zijnde het eigentlik ook die laetste dagen / in welke eerst de Jooden daer op letten zouden, zoo als 'er staet op het slot van vs. 24. nadien men ziet / dat zy het als nog niet ter harten genomen hebben; maer als dan hen eerst de oogen zullen geopend worden / volgens 2 Cor. 3. 15, 16.

c. Omdat het geene hier in dit 31 Hoofdst: beloofd word duidelik zamenhangd met het slot van 't vorige Hoofdstuk, als 'er staet vs. 1. Ter zelve tyd spreekt de Heere zal ik enz: bygevolg wil het zeggen / in die zelve tyd van het laetste der dagen, soo als eben te voren daer van gesproken was op 't slot van vs. 24.

d. Omdat vs. 1. gesegd word / dat God van allen geslagten Israels tot een God zouw zyn, 't geen in de eerste bekering der Joden met den aenvang van 't N. T. niet is vervuld geworden, maer het geen in kragt nog eerst in 't laetste der dagen staet vervuld te worden / zoo als we aenvanglik al te voren hebben aangemerkt / en in de Verklaring over dat vers nader zullen tonen.

e. Omdat 'er beloofd word op het slot van vs. 7. hoe dat in dien zelven tijd / de Hoeders (versta de Euangelie-boden, zoo als het onse Kantekenaers zelfs opbatten) op Ephraims gebergte, zouden roepen: O Heere behoud u Volk, het overblyfzel van Israel: het welke vergeleken zijnde met Rom. 11. daer Paulus spreekt van de bekering der Joden in het laetste der dagen, en zig vs. 5. van diergelyke woorden bedtend / seggende: Alsoo is 'er dan ook in deesen tegenwoordigen tyd een overblyfzel geworden na de verkiesing der genade; ik hersegge / het welke bygevolg na Paulus uitlegging besonder in 't laetste der dagen zal vervuld worden; te meer / omdat in 't begin van 't N. T. segts het kleinste gedeelte van het overblyfzel Israels is behou-

den

den geworden / zijnde de verharding toen vooz een deel heel er over Israel gekomen / als Paulus in dat zelfde Hoofdst: vs. 25. toont.

f. Omdat 't geene vs. 8. beloofd word / hoe de Heere dat Volk, en wel Israel, 't Volk der 10 stammen, zouw aenbrengen in den lande van het Noorden, en vergaderen van de zyden der Aerde, als nog niet verbild is; wyl de 10 stammen, enige weinige uitgesonderd / noyt wedergekeerd zijn / maer eerst zal vervuld worden in 't laetste der dagen, soo als we in de verklaring over dat vers in 't brede hopen te toonen.

g. Ten laetsten / omdat Paulus niet duister ons leerd / dat deze Godspreek, en in 't besonder de goederen van 't nieuwe verbond, vers 33, 34. opgeteld / behoren tot de herstelling van het Joodze Volk in het laetste der dagen, als hy zegd Rom. 11. 25-27 Want, ik en wil niet Broeders, dat u deeze verborgentheid onbekend zy; dat de verharding voor een deel over Israel gekomen is, tot dat de volheid der Heydenen zal ingegaen zyn. Ende alsoo zal geheel Israel zalig worden, gelyk geschreven is: De Verlosser zal uit Zion komen; ende zal de godloosheden afwenden van Jacob. Ende dit is haer een verbond van my, als ik haere sonden zal wegnemen; waerdooz hy ditselk oogd (gelyk ook onse geleerde Kantekenaers hebben aangemerkt) op deze Profetie Cap. 31 vs. 31-34 alwaer als een geboel van dat Verbond, aldaer beloofd / ook gesegd word op het slot van vs. 34. want ik zal haere ongerechtigheid vergeven, ende haere sonden niet meer gedenken.

Egter willen wy in dit 31 Hoofdst: de bekering of wederkering der Jooden in 't eerste der dagen van 't N. T., en vervolgens / hier wel niet geheel uitsluiten; maer die wel als Eerstelingen, en voorboden van dien vollen Oogst, welke nog volgen zal / aentmerken; dog zoo / dat de Profet daer by niet blyfd staen / maer by verder gaet / en segts in die voorsgaende bekering, als in het verschiet van beyre ziet en betoont / die algemeene bekering der Jooden, die nog te wagten staet in het laetste der daegen, en welke allermeest van hem betoogd word.

Ook willen wy wel toetsarn / dat in dit 31 Hoofdst: zoo nu zoo dan eene flauwe toespeling word gemacht op de lighaemelyke verlossing, en wederkeringe van de Jooden uit Babel, na Canaan; te voren Cap. 30. vermeld / vooz soo verre nu wyders onder het voorbeeld van die lighaemelyke verlossing der Jooden, de geestelyke verlossing, en wederkeringe Israels in 't laetste der dagen word afgescheit / en beloofd / en de Heere

B

Hoe egter de bekering der Jooden in het begin van het Nieuw Testament niet geheel word uitgesloten.

Hoe 'er ook zoo hier als daer somtyds een flauwe toespeling gemacht

die

word op
de lighae-
melyke
Verlossing
en weder-
keringe
van de
Jooden
uit Babel
in Canaan.

die lighaemelyke Verlossing nu in dit 31 Hoofdst: gaet vergee-
stelyken, ons leerende door enige zinbeeldige spreekwyzen,
ontleend van 't geene in die oude lighaemelyke verlossing der
Jooden uit Babel, en hunne wederkering na hun land zoutu
plaets hebben / hoe hy de selve als een prente, en voorbeeld
van eene by grootere / en heuchelyker verlossing wil aenge-
merkt hebben / en boegende zoo het voor- en tegenbeeld te zaamen.
En in dat opzigt meenen wy dat ook onse wijze / en gema-
tigde Kantekenaers het stuk zeer wel begrepen / en voorzigtig
behandeld hebben / als zy zeggen in het Opschrift van dit
31 Hoofd deel, „**Wozder Profetye (onder P. B. het voorbeeld**
van de verlossing uit de Babylonische gevangenis) van de
vergaderinge, oprigtinge / en de zegeningen der algemeene
Kerke der uitverkorene Jooden, enz:

Het gee-
ne uit ver-
scheide
plaetzen
van dit
Hoofdst:
word aen-
gewezen.

Immers dat 'er hier / en daer niet dupster eene toespelinge
van 's Heeren Geest op de lighaemelyke verlossing, en weder-
keering der Jooden uit Babel na Canaan, gemaakt / en ons dug-
geleerd word / dat die eerste en lighaemelyke verlossing een
voorbeeld is van een tweede, en andere geestelyke verlossing,
is ligtelyk uit verscheide versen, en zinbeeldige spreekwyzen
van dit 31 Cap: op te maeken: men overweege ten dien einde
eens / het geene 'er staet / vl. 5. Gy zult weder wyngaerden
planten op de bergen van Samaria, enz: alwaer eene toespelinge ge-
maekt word op de staet der Jooden nu wedergekeerd in hun land.
Zoo ook hoe met zinspeling, dat eens dat Volk tot die optogt
zoutu opgewekt en aengemoedigd worden / gesegd word vl. 6.
Want daer zal een dag zyn, daer in de Hoeders op Ephraims
gebergte zullen roepen: maekt u lieden op, ende laet ons op-
gaen na Zion; tot den Heere onsen God. Dus werd ook
wylbers vl. 12. met zinspeling op het geene na de wederkering
der Jooden, in hun opgang op de gesette Hooftyden tot Zions
Tempel-berg, hen als dan wederom te beure zoutu vallen / ge-
segd: Dies zullen zy koomen, en op de hoogte van Zion
juichen, en toevloeyen tot des Heerengood, enz: zie ook vl. 14.
En ik zal de zielen der Priesteren met vettigheid dronken maeken,
enz: waer van ters diergelyks by hunne lighaemelyke wederkering
plaets had. Zoo word daer op ook gesinspeeld / vl. 21. Rigt u
merktekenen op; steld u spitze Pylaeren, set u herte op de baene;
op den weg, dien gy gewandeld hebt: Keerd weder, o Jong-
vrouwe Israels, keerd weder tot deze uwe Steden. Want of
schoon het wel waer is / dat men nergens leesd / dat de Joo-
den, nog in hunne wegvoeringe naer Babel, nog by hunne
wederkeringe zekere merktekenen; het zy om de weg te ken-
nen,

nen, en altijd te kunnen wedervinden; het zy tot gedagtenis, en
om te strekken als zoo veel Ebens Haëzers van die weldaet der
verlossing op den weg, en op de baene, dien zy gewandeld hebben /
gesteld hebben; zoo belet zult niet dat daer op kon gezinspeeld
worden / door soo beure dit hun pligt was geweest; of door
soo beure 'er naer den letterlyken zin, of met zinspeling op die lig-
haemelyke wederkering, door aengeduid schijnt te werden / zoo
wel de zekerheid van hun optogt uit Babel, als de nabyheid
des zelfs / en hoe zy die weldaet dermaete soo vast en besten-
dig hun geheugen moesten inprenten / als of zy dies aengaen-
de zekere gedenk-zuilen hadden opperigt: immers! uit het slot
van dat vers, alwaer staet: Keerd weder tot deeze uwe Ste-
den, blijft het dat 'er eene zinspeling op hunne lighaemelyke
wederkering na de Steden van het Joodse land, die zy te vo-
ren bezeten hadden / word gemaakt. Ingeslits word daer
op gesinspeeld vl. 22. Dit woord zullen zy nog zeggen in den
lande van Juda, ende in zyne Steden, als ik haere gevangenis-
se wenden zal; de Heere zegene u gy woning der gerechtig-
heyd, gy berg der heiligheid. zie ook vl. 27, 28. Gindekt word
daer op ook gesinspeeld / vl. 38. als 'er staet / Ziet de dagen
komen, spreekt de Heere, dat deeze Stad den Heere zal her-
bouwd worden van den tooren Hananeël af, tot de Hock-poorte;
vermits 't niet kan ontkend werden / dat de vervullinge daer van
enigenszete naer den letter is te vinden geweest in de herbouwinge
van Jeruzalem na de Babylonische gevangenis, ziet Nch. Cap. 3.
of schoon wel iset volkomen; zoo als we nader zien zullen.

Doy dit en slijd onderruischen niet tegen de verklaring, en
gelegde gronden te boren van ons opgegeven; naemelik dat 'er
eigenlyk bedoeld word in dit Cap: de geestelyke verlossing,
en herstelling der Jooden, en wel besonder in het laetste der
daegen; zoo als we zult veets met kragtige / en zoo we mee-
nen / met onwederleggelyke redenen betoogd hebben; maer
hier uit blijft alleen dat Gods Geest die lighaemelyke verlos-
sing, en wederkering als een prente, ja! als een voorbeeld
(om ons ieder van de uitspeling van onse Kantekenaers te
bedienen) van de geestelyke wil aengemerkt hebben / en ons lee-
ren hoe die lighaemelyke weldaet te vergeestelyken

Ingevolge deeze gelegde gronden moesten wy nu nog door
af / eer we ons ter daerlyke verklaringe van oer vers, en
spreekwyze van dit gewigtig en wijslyf 31 Hoofd-deel van
Jeremias aengorden / den Lezer in een hojse Schets den woyna-
men inhoud des zelfs / ende de besondere deelen en leeden van
dien voordragen.

JEREMIAS XXXI.

Ontleden-
de Verkla-
ring van
Jeremias
31.

- I. Eerststt word dan in dit Hoofd-stuk in 't gemeen de belofte voorgesteld / die God in 't laetste der dagen aen het geheele Joodze Volk volbrengen zal; hoe hy dan allen geslagten Israels, geene uitgesonderd / tot een God, en zy hem tot een Volk zullen zyn, waer in alle geestelyke weldaden en zegeningen begrepen sijn / als de aenneming tot kinderen, de Regtveerdigmacking, de Heiligmacking, en namaels de Heerlykmacking, als 'er staet vs. 1. Ter zelvertyd, (t. w. van het laetste der dagen, op 't slot van Cap: 30. vermeld) spreekt de Heere, zal ik allen geslagten Israels tot eenen God zyn, ende zy zullen my tot een Volk zyn.
- II. Ten tweeden: word deeze belofte nader uitgebreid / vers 2—40. en in 't byzonder toegepast:
- A. Op de 10 stammen / onder de naem van Israel, of Ephraim, vs. 2—22. waer in ons nader hoorhoomb:
1. Eene verzekeringe, die de Heere doet: dat hyn deesse verlossing, en herstelling wederwaeren soude / ende een aenwijzinge / op wat gronden zy die hadden te verwagten / vs. 2—5. Daer in
 2. Jehovah spreekt: vs. 2. en toond om wat reden hy Israel wederom aennemen soude tot zyn Volk; t. w. omdat zy dat Volk waeren / dat hy eertijds uit Egypten uitgeleid / en met wien hy zyn verbond gemaekt had in de Woestyne; als 'er staet: Soo zeyd de Heere; het Volk der overgeblevene van den sweerde, heeft genade gevonden in de woestyne, namelijk Israel, als ik heenen ging om hem tot ruste te brengen, t. w. in Canaan, 't land der ruste.
 3. Daer op spreekt het Volk Israels, vers 3. Of de Heere herhaeld enige woorden van Israel; waer in het eenige twyffelmoedigheid omtrent de beloften Gods / en sijne oude trouwe uitiet / seggende: De Heere is my verscheenen, t. w. met de blyken van sijne

sijne gunst, genade, liefde, en hulpe, van verre, of oude tyden, bysente 300 als of sijne barmhertigheden door toorne waeren toegesloten, en of God vergeten had genadig te sijn.

4. Daer op volgd het antwoord / en de troostrijke oplossing van Jehovah wederom / tot wegneming van die twyffelmoedigheid; waer in hy hen
 - a. Verzekerd van de ewigheid, en bestendigheit sijner liefde, zeggende; ja! ik heb u lief gehad met een ewige liefde.
 - b. Vader bewijst die ewigduirendheit sijner liefde:
 1. Uit het geene hy eertijds aen hyn gedaen had: Daerom heb ik u getrokken met goedertierentheit.
 2. Uit het geene hy in 't toekomstige doen soude / met hyn in hyn vorige groey- en bloey-staet, soe in het lighaemelyke, als besonden in 't geestelyke te herstellen / ende te bevestigen / vs. 4. 5. Ik zal u weder bouwen, ende gy zult gebouwd worden; O Jongvrouwe Israels, enz.
 2. Eene beschrijving van de Werktuigen, die de Heere als middelen in sijn hand tot bekering, en herstelling van het Volk Israels gebuulken soude vs. 6—14. soe als zulk nog nader diend / om hen in die hoope, en verwagting kragtadig te bevestigen.
- Deze Werktuigen nu worden tweederley genaemd / en beschreven.
1. De Verbondigers van 't Koningellum, vs. 6—9. Hoopend welke beschreven word:
 - a. De tyd wanneer zy gebruikt zonden werden / als 'er staet vs. 6. 1ste lid, Daer zal een dag, dat is / een sekere bepaelde en by God bekende tyd zyn, in welke hy Israel zal willen genadig sijn.
 - b. Wie en wat voer Personen het zyn zonden; t. w. Hoeders, of Wagtens, namelijk Evangeliebooden, gekrouwe Christen-lifers, en Leeraers, die dus pleegen genaemd te worden.
 - c. De Plaetze waer deze bloeders sijn zonden laeten vinden / en van Godt gebuulkt souden worden in sijn dienst; t. w. op Ephraims gebergte, en dus over al ter dier plaetze, waer Ephraim, d. i. 't Volk der 10 stammen door Ephraim, anders ook door Israel verbeeld / en bestempeld / woonen mogte.
 - d. En dan nog tot wat voer een einde, en bedryf,

VERKLARINGE VAN

aengewesen in 't midden van vs. 6, en vs. 7. Daer in bestaende:

a. In 't gemeen / dat zy zouden roepen, d. i. met verheffing van hunne stemme als een bazuiné, om hun yver, en ernst, 't gewigt der zaake, en de vadzige staet hunner Toehoorderen uit te drukken / zijnde zoo 't rechte werk van 't ernstig prediken / dat 'er dooz te verstaen gegeven werd.

b. In 't bezonder: Wat en hoe zy zouden prediken: Daer in

1. Den vdoornaemen inhoud van hunne prediking vertoond word; bestaende uit
 - a. Eene ernstige Opwekking om zig heilig booz te bereiden, en van alle vadzigheid, en beletzelen te ontdoen: Maekt u op.
 - b. Een vriendelyke uitlokking, en nodiging, om zig te vervoegen by de waere Euan-gelie-Kerk, die algemene Christelyke Vergadering, welke nu onder 't N. T. geko-men was tot den tegenbeeldigen berg Zions, en tot het Hemelsche Jeruzalem, begrepen in deze woorden: Laet ons opgaen na Zion, tot den Heere onsen God, vs. 6, 2de lid.
2. Den ernst, en yver, dieze in hun prediken souden vertoonen / wegens 't groot belang, dat zy in Israels bekering nemen moesten / en zonden: waer in nader word vertoond:
 - a. Gods bevel, ten blyke dat zy niet liepen, daer zy niet gezonden wierden / en dat niemant iets kan annemen, zoo het hem niet eerst van boven gegeven werd vs. 7. Zoo zaid de Heere.
 - b. Den blymoedigen yver, die hy bebeeld / dat zy moesten / en welken hy boozzegd / dat zy ook zonden aenwenden: roepet luid met vreugde; juichet, doet hooren, lof zinget.
 - c. Het boozwerp van dien blymoedigen yver; 't is over Jacob, d. i. het Volk Israels.
3. De ernstige gebeden, en smekingen, welke zy met hunne prediking moesten / en zonden laeten gepaerd gaen ter behoudenis, en herstelling

JEREMIAS XXXI.

stelling van dat Volk / als 'er staet / o Heere behoud u Volk, het overblyfzel van Israel! vs. 7

- e. Eindelek / met wat booz vrugt, en succes deeze Werktuigen van God zonden gebruikt worden / en wat uitwerking hunne prediking hebben souw / vs. 8, 9. waer ontrent niet quaerdig is op te merken dat elk Deel van dit succes accoord staet op 't geene 'er vs. 7. gesegd was. En wel
- a. Op hunne Prediking / welke bestond uit.
 1. Een opwekking: Maekt u op, waer op staet / 't geene hier op gesegd werd: Ziet ik zal ze aenbrengen uit den lande van 't Noorden, d. i. uit die verstrojing, waer in ze gebleven zijn / zedert hunne wegvoering naar Assyrien, sonder opt weder hersteld te zijn gewoorden / enige weinige uitgesonderd / en zedert welken tyd zy in alle hoeken der wereld zijn verspreid; waerom 'er werd by gedaen: En ik zal ze vorgaderen van de zyden der Aerde.
 2. Op de nodiging, laet ons opgaen tot Zion! enz: waer op staet het geene hier volgd / dat 'er een groote menigte zoude opkomen: Daer vertoond werd:
 - a. Hunne swakke, magteloose staet in 't geestelyke / waer in zy zig souden bevinden / als 'er staet / onder hen zullen zyn blinde, lamme, swangere, en baefende te zaemen, als die nu een gesigte hadden gekregen van hunne geestelyke blindheid, onmagt, en welke vorts swanger gingen van begeerte, en zig in de angst der wedergeboorte bevonden.
 - b. Hunne gheoorstemheid des geloofs, als 'er staet / met een groote Gemeinte zullen ze (t. w. op die nodiging) herwaerts komen; gemerkt geheel Israel dan souw zalig werden.
 - a. Op den blymoedigen yver der Predikers / is opzigtelik het geene volgd / als by tegenstelling zy met blydschap hun werk zonden doen; maer zulz souw uitwerken een heilsame droefheid in 't Volk

't Volk Israels, als hunne Toehoorders, wanneer 'er staet vs. 9. Zy zullen komen met geveen, en met smekingen zal ik ze voeren.

7. Op 't gebed; behoud uw Volk, enz; is versterkt / 't geene Jehovah beloofd / dat hy als tot verhooring daer van doen zal. Ik zalze leiden aen de waterbeken, in eenen regten weg, waer in ze zig niet zullen stooten; met een bygevoegde reden van sijn oude betrekking tot dat Volk: Want ik ben Israel tot een Vader, enz;

2. De tweede rang, of soort van werktuigen, die God gebruiken zal tot bekeringe der Jooden, of immers / die niet blijdschap zullen deel nemen in hunne herstelling / sijn andere gelovigen uit de Heidenen / vs. 10—14. Hoopens deeze worden vermeld:

a. Hunne Personen; Gy Heidenen, vers 10.
b. Hun bedryf, of de last, die hun gegeven word; namelijk / om

1. Zelfs te geloven in 't Evangelium: Hoord des Heeren Woord.

2. Om Verkondigers te sijn van het heyl Gods over Israel, als 'er by gedaen word: Verkondigd in de Eilanden, die verre zyn.

a. Wat Godt aen Israel doen zoude:

1. Hy die Israel verstrooyd heeft, zal hem weder vergaderen.

2. Hy zal hem bewaeren, als een Herder zyne kudde.

b. De reden / waerom hy sulx doen zoude / vers 11. Want de Heere heeft Jacob vrygekogt, ende heeft hem verlost uit de hand des geenen, die sterker was, dan hy. t. w. dooz den prys van sijn bloed, en dooz sijn Geest, uit de magt des Satans, dien sterk-gewapenden.

c. Het succes, en gevolg daer van / vs. 12—14.

8. In 't gemeen vers 12. Daer in

1. De Personen: Dies zullen zy komen te werten / de bekeerde Israëlitien

2. Hunne daeden, en gemoeds gestalte:

a. Ende op de hoogte van Zion juichen. wengens hun deel aen de Kerk.

b. En zy zullen toevloeyen tot des Heeren

ren goed; welk beschreven word onder 't sinnebeeld van koor, most, olie, jonge schapen, en runderen; d. i. tot den overvloed van alle geestelijke zegeningen, vettingen, en lekkernyen.

c. En hunne ziele, in de genieting van al dat goed / zal wezen als een gewaterden hof, ende zy zullen voortaan niet meer treurig zyn, vers 12.

3. In 't besonder werd vertoond:

a. De algemeenheid deser blydschap, ten aensien der Personen / die aen de zelve Deel souden hebben / zijnde geestelijke Jongvrouwen / Jongelingen / ende Oude zamen / en te gelijk met de Priesters / en al het Volk.

b. De wezendelijkheid van dat goed, en dese blydschap:

I. Zy zullen zig verblyden.

II. Haere ziele zal met vettingheid dronken gemackt werden.

III. Myn Volk zal met myn goed verzadigt worden.

c. De zekerheid van dit goed / welke blykt.

I. Uit de zekere bepalinge des tijds: dan zal het geschieden.

II. Uit de beschrijvinge van den geenen / die hun al dat goed zouw doen erlangen: welk goed noch al nader werd uitgezeid: Ik zal hun lieder rouwe in vrolijkheid veranderen, en zal ze troosten, en zal ze verblyden na haere droeffnisse, vs. 13. ad id Ik zal de ziele der Priesteren met vettingheid dronken macken, enz: vs. 14.

3. Hier op volgd nu zoo iets vs. 15, 16, 17. waer uit Israel in 't laeste der dagen zouw kommen opmaeken / dat de Messias al lang moeste gekomen sijn / wyl het geene hier voorspoond / reets in de Bethlemitische Kindermoord al ras na sijne geboorte is verbeeld geworpen; ofte het geene hem in 't eerst als een beletzel om in de Messias te geloven, gewerst was / nadien zy zig verbeeld hadden / dat 'er geene beroering, of lichaemelyke onheilen, zoo groot als deeze / met de komst van deeze Vrede-Vorst bestaen konden / en in-

mer / dat zoo hy de Messias was / hy had kunnen / en behoren te beletten / dat hy te minsten zeloe met sijne Ouders niet had behoeven te vlugten na Egypten. Waer in we aen te merken hebben:

a a Een voorzegging, of verhael van de Kindermoord van Herodes, en de bevryding van de Christus vooz het gevaer daer van / nebens sijne wederkering uit het land, daer heenen hy gevlugt was / met den aankleven van dien / en waer in zig opdoen:

1. De droevige weeklagte der Bethlemitische Moeders ober de wjerde Kindermoord, en van de godvrugtige onder haer / wel besonder ober de vlugt van Jesus met sijne Ouders na Egypten; ofte ober sijn dood, waer dooz sijn Persoon, hen zoo dierbaer / vermist wierd / sonder dat men wist / of men hem opt weder zien zouw / vf. 15. Soo zegd de Heere : daer is een stemme gehoord in Rama, eene klaege, en zeer bitter geweest; Rachel weend over haere kinderen: Zy weigerd haer te laeten troosten over haere kinderen omdat zy niet en zyn.

a. De vertroohtinge, tegen ober deeze droevige klagte gesteld / vf. 16. behelsende:

a. Een bevel om haere droefheid te bedwingen. Soo zegd de Heere bedwingd uwe stemme van geweest, ende uwe ooggen van traenen.

b. De reden waerom:

N. In 't gemeen: want daer is loon voor uwen arbeid; t. w. den arbeid haerer liefde, en 't werk des geloofs, dat zy in deezen geoeffend hadden.

2. In 't besonder / dooz dien de vooz naemste oorfaek van haere droefheid zouw weggenomen worden; wyl en de Messias niet des zelfs Ouders uit Egypten, dat vyands land, en daer nae de Messias zelfs uit het land der dooden, die laetste vyand, zoude wederkomen; als 'er staet: want zy zullen uit des vyands land wederkomen; zoo als de waerheyd, en de vervulling van deeze belofte in den laetsten tyd, ten allerduideliksten van de Jooden zouw begrepen werden.

bb. De

bb. De toepassing daer van op den staet van Israeël in dien tyd / waer op de Profetie eigentliik staet / en zulk wel

N. Dooz een verhoog van de mogelijkheid van hunne herstelling, en wederkering in hun land / vers 17. Zoo is 'er ook verwagting voor uwe Nakomelingen, spreekt de Heere: want uwe kinderen zullen wederkeren tot haere landpaele.

2. Dooz een verhoog van de ziels-bewegingen, die zig in Israeël, in den aanbang hunner bekeringe, zouden opdoen / bestaende in een hartelike droefheid, en naer geklag ober hunne afwykingen van Godt / en het smood bedryf hunner sonden, diensende als tot verklaringe van vf. 9. Zy zullen komen met geweent; in welke droefheid zy egter vertroost worden; ja! welke in hen zouw uitwerken een onberouwelyke bekering tot zaligheid vf. 18—20. Waer ontrent zig nader op doet:

aa. Israeels droefheid ober hunne sonden, vf. 18, 19. bestaende in

1. Eene klagte ober 't gevoel van Godts toorn, wegens hunne begaene misdaden: Ik hebbe wel gehoord, dat zig Ephraim beklagde, seggende: gy hebt my getugtigt, en ik ben getugtigt geworden, als een ongewennet kalf.

a. Een hartelik gebed tot God om bekering, en hart-veranderende genede, als van wien zulk alleen moet komen / en die 'er daerom ook om ongeboden wil sijn: Bekeerd my, zoo zal ik bekeerd zyn! want gy zyt de Heere myn God.

2. Een rustige nendrang, dooz 't voozstel van de genede-bewegingen, die zy nu met het eerste bezluzel hunner bekering, in zig ontwaer werden / en hun reden gaven / om eene verdere / en doordringende bekering, vf. 19. want na dat ik bekeerd ben, heb ik berouw gehad, enz:

bb. De andwoorde en vertroohtinge Gods op die klagte, en beede van Israeël, vf. 20. Waer in Jehovah betruigd.

1. Waer vooz hy hen hield / en hoe teder sijne liefde jegens hen was. Is niet Ephraim my een dierbaere Soone? Is hy my niet een troetel-kind?

C 2

2. Wat

VERKLARINGE VAN

2. **Wat hy voornaemst omtrent hun gedaen hadt** : Want sint dat ik tegens hem gesproken heb ; t. w. dooz bestraffende woorden / en daeden.
3. **Wat hy nu deed** : denke ik nog ernstelik aen hem ; daerom rommeld myn ingewand over hem.
4. **Wat hy in 't vervolg verder doen zouw** : Ik zal my sijner zekerlik ontvermen , spreekt de Heere , vf. 20.
- I. Dooz 't verroog van 't geene voornaemst dienende zonde / om hen tot overtuiging , en bekering te brengen / vf. 21, 22. bestaende :**
1. In een vermaning , om agt te geben. a. **Op de tekenen der tyden , of om gedenk-tekenen van Jehovahs hulpe zig op te richten** : Riggt u merktekenen op : steld u spitze Pylaren. b. **Op hunne eige wegen**. Set u harte op de baene , op den weg , dien gy gewandeld hebt. c. **Tot bekering , of wederkering , soo tot den Heere haeren God , en David haeren Koning , als tot de maetschappy van de geestelike Stad Gods , sijn Kerke , en de besondere Gemeintens van dien ; gelijk ook tot hun eigen land** : Keerd weder , O! Jongvrouwe Israels , keerd weder tot deeze uwe Steden , 't Been nog eens woerd aengebrougen / dooz eene aenprikkeling tegens alle traegheid , vf. 22. 't eerste lid. Hoe lange zult gy u ontrekken , gy afkerige Dogter !
2. **En aenwyzing van iets dat zeer kragtich moest sijn / om hen te overtuigen , en tot bekeringe te brengen / en waerdooz hun te gelijk het voorwerp des geloofs , en het enigste middel ter zaligheid , woerd aengewesen** : vf. 22. 2de lid. De Heere heeft wat nieuws geschapen op de Aerde ; de Vrouwe zal den Man omvangen.
- B. Met toepassing en betrekking op Juda , ofte de twee stammen , t. w. Juda , en Benjamin , in het bysonder : vf. 23—26. Waer in voerhoord :**
- I. De belofte van zekere weldaeden , die**
- N. Voorgesteld woerd / vf. 23, 24. en waer in**
- a. **De Belover sprekende woerd ingevoerd** ; Zoo zegd de Heere der Heirschaeren , de God Israels.
- b. **De belofte zelfs volgd / begrijpende in zig**
1. **Allerlep geestelyke zegeningen** , vf. 23. Dit woerd zullen zy nog zeggen — de Heere zegene

JEREMIAS XXXI.

- ne u , gy woning der gerechtigheid , gy berg der Heiligheid !
2. **Lighaemelyke , en geestelike te zamen** : vf. 24. Ende Juda , mitsgaders alle zyne Steden , zullen zamen daer in woonen : de Akkerlieden , ende die met kudden reizen. **Deze beloften werden daer op nader**
- I. Bevestigt / vf. 25. Want ik hebbe de vermoeyde ziele , t. w. onder het pak der sonden , het gevoel van Gods vrezelijken toorn ; het wettisch werken , en : afgemac / en vermoeyd sijnde / geestelik dronken gemaekt , ende alle treurige ziele vervuld ; namelik dooz een ruine toedeling van Gods gunste / Geest / en genade.**
- II. De verdienende oorzaak van deeze beloofde weldaeden , welke was geweest de dood slaep en opstanding van de Messias , die tot dat einde dus sprekende woerd ingevoerd / vf. 26. Hier op , ofte liever / hier toe ontwaakte ik , ende ik zag toe , ende myn slaep was my zoet.**
- Hier op volgd nu het 3de deel van de uitbreiding der belofte , vf. 1. gedaen / waer in de zelve toegepast werd.**
- C. Op 't geheele Volk der Jooden , t. w. Israël , en Juda te zaemen / vf. 27—40. Tot een verroeg / dat in de laetste herstelling , het onderscheid tusschen Ephraim , en Juda zal weggenomen / en alle gellagten Israels eens tot een zullen vergaderd werden : en waer in we ontmoeten :**
1. **Enige ultieryke zegeningen** , vf. 27—30. ~~de ziele~~
- N. Werden voorgesteld / vf. 27, 28. als waer in**
1. **De tyd vermeld woerd / wanneer hun die zegeningen zouden te beurte vallen**. Ziet de dagen komen.
2. **De Belover , of Gever van de zelve** : spreekt de Heere
3. **De Voorwerpen van dien / sijnde het Huis Israels , en 't Huis Juda.**
4. **De zegeningen zelfs / en wel**
- N. De vermenigvuldiging van menschen , en beesten , als 'er staet** : Ik zal ze bezayen met het zaed van menschen , en van beesten , vf. 27.

VERKLARINGE VAN

2. Allerley weldaeden Gods / vl. 28. tot bevestiging, en planting van dat Volk, tegengefeld tegens de voorgaende elenden: waer in ons werd verdoond:

a. Wat God in zijn toorn booz heen aen hun gedaen had: Ik heb over hen gewaekt, om uit te rukken, enz:

b. Wat hy nu in sijne gunste aen hen doen zouw: Ik zal over hen waeken, om hen te bouwen, enz:

Hier op werd verdoond:

2. De staet van 't Volk der Jooden in dien tijd / of 't gevolg van alle die weldaeden:

1. Ontkenmender wijze / vl. 29. Te dien daege zullen zy niet meer zeggen, onse Vaders hebben onrype druyven gegeten, en onse tanden zyn stomp geworden.

2. Stellender wijze / vl. 30. maer een ygelik zal om sijne ongerechtigheid sterven, enz:

2. Innerlijcke / en geestelyke zegeningen, vl. 31 — 34. die de Heere uit kragt van 't nieuwe verbond, aen hun schenken zouw: Waer omtrent zig opdoed.

N. De belofte van 't Nieuwe verbond, in het gemeen boozgesteld / vl. 31. en waer in boozhooid:

1. De tyd, wanneer: Ziet de daegen komen.

2. De Belover / zegd de Heere.

3. De belofte zelfs; waer in wederom boozkomen

a. Zekere onderhandelende Personen, welke sijn /

1. Men de eene zijde / Jehovah, de Heere.

2. Men de andere zijde / 't Huis Israels, 't Huis Juda.

b. De Onderhandeling der wederzijdze Partyen; dog die eerst / en booznaemelik van God soude afvloeyen: Ik zal met hun een nieuw verbond maeken, vl. 31.

2. De nadere omschryving van dat verbond,

1. Ontkenmender wijze boozgesteld / waer 't niet in bestaen zouw / met de redenen van dien / vl. 32. Niet nae 't verbond, 't welk ik met hunne Vadersen gemaekt heb, welk zy vernietigd hebben, enz:

a. Stellender wijze / waer 't al in bestaen zouw / met de heuchelijcke gevolgen van dien / vl. 33, 34. Maer

JEREMIAS XXXI.

Maer dit is 't verbond, dat ik nae die dagen met den Huisse Israels maeken zal, spreekt de Heere, ik zal myne wetten in haer binnenste geven, enz: ende ik zal hen tot een God zyn, enz:

3. De bevestiging van alle die boozgaende beloften / vl. 35 — 40. als

N. Dat Israel altijd een Volk zouw sijn en blijven / vl. 35, 36. tot welkiet verwagtings grond gelegd word:

1. Gods Woord / als 'er booz af gaet: Zoo zegd de Heere.

2. Sijn almagt, en regering; die de Sonne ten ligte des daegs geeft, enz:

3. Sijn gedugte naem, Jehovah der Heyrscharren.

4. Een vergelyking van de bestendigheid sijner ordeningen, met de bestendigheid van 't Volk Israels, vl. 36. Indien deeze ordeningen van voor myn aengesigte zullen wyken, zoo zal ook het zaed Israels ophouden, enz:

2. Dat zy altijd in Gods gunste een gelukkig, en gefegend Volk zouden blijven / vl. 37 — 40. en wel

a. In 't geestelyke; terwyl de Heere verzekerd / dat 'er eene volstrekte onmogelijkheid in is / dat hy 't Volk Israels, 't geen hy dan in genade zal aengenomen hebben / wederom verwerpen soude: Waer omtrent zig op doed:

1. Een exempel van iets dat onmogelik is: Zoo zegd de Heere: indien de Hemelen oer boven gemeten konnen worden, enz:

2. De vergelyking van eene andere onmogelijkheid daer by; Zoo zal ik ook het gantsche zaed Israels verwerpen, enz: vl. 37.

b. In 't lichaemelyke, dat de Stad Jeruzalem weder herbouwd zouw worden / vl. 38 — 40. Waer omtrent wy ontmoeten /

1. Het booznaeme onderwerp van deeze belofte, zijnde de booz de Romeinen verwoeste Stad Jeruzalem

2. Welke het gelukkig lot van de selve sijn zal / als die zal herbouwd worden.

Welke

Welke herbouwing daer op nader beschreven word.

1. Een aensien van de Persoon, booz wien 't zijn zouw: voor den Heere.
2. Een opzigt van des zelfs uitgebreidheid, t. w. van den toorn Hananeëls af, tot aen de Hoekpoortetoe, enz: vl. 38.
3. De Heiligheid des zelfs: vl. 40. En 't ganze dal der doode lighaemen, enz: zal den Heere een Heiligheid zyn.
4. De bestendigheid des zelfs: Daer zal niets weder uitgerukt, nog afgebroken worden tot in ewigheid.

Dus schets-wijze boozaf gesien en doozgelopen hebbende den voornaemen Inhoud van dit gansche 31 Hoofdst: mer des zelfs besondere Deelen, en Onderdeelen, soo lust het ons ter nadere opening, en kortbondige verklaring van yder vers, en deel op zig zelfs over te gaen / en den inhoud des zelfs nog eens wat nader van nabij te beschouwen; ter welker zedige overweging wy den weetgietigen Leezer, die het om waerheid, en Godvrugt te doen is / eerbiedig nodigen.



ZAEKE

ZAEKELYKE VERKLARING

E N

SCHRIFTMATIGE UITLEGGING

N O P E N S Y D E R V E R S

V A N

JEREMIAS XXXI.

I N H E T B E S O N D E R.

Vers 1.

Ter zelve tyd, spreekt de HEERE, zal ik allen geslagten Israels tot eenen God zyn: ende zy zullen my tot een Volk zyn.



De Profet Ezechiël, zullende op Gods bevel / vertonen de wederkering, en wedervereniging der 12 Stammen van 't Joodze Volk, in het laetste der dagen, wierd tot dat einde niet ongepast belast om twee houten te nemen / en op de een te schrijven Juda; dat is de 2 Stammen, (ghede onder Juda doozgaensch Benjamin bezeypen) en op de andere Joseph; ofte Ephraim, dat zijn de 10 Stammen, anders Israël genaemt; welke beide houten in de hand van den Profet wierden tot een hout, als hie zien konnen Ezech 37: 16 — 20. En of ymant nog aan de rechte zin van dat zinnebeeldig verdoog twiffelde / soo laet de Heere zelve daer van nader zulk eene uitlegging op volgen / vl. 21 — 28. Hoe hy de kinderen Israels zouw haelen uit het midden der Heidenen, daer zy henen getogen waeren / en ze wederbrengen

Voor-portael ter nadere overgang, zoo tot vl. 1. als tot het ganze Cap.

gen zoude in hun land; en maechen tot een enig Volk; zoo dat ze niet meer tot twee Volken zijn zoudén; nagte waer- taen meer in twee Koningryken verbercht zijn; het geene de Heere toand/ dat dan ook van zulke een geboort zoude zijn/ dat ze hem tot een Volk, en hy haer tot een God zoude zijn/ en dat sijn Knecht David zoude Koning over hen zijn/ enz.

Overgang tot vi. 1.

Die groote / en heerlyke weldaet, welke dus Jehovah God aen de Jooden, het Volk der 12 Stammen in 't laetste der dagen, bekuhzen zal / word ons op het nadrukkelikeste vertoand; zoo in dit ganse 31. Hoofdst. van Jeremias Godspreeken, als ook in dit eerste vers, waer in ons nader te be- sien staet.

Voornaem- me Hoof- zaken, die in 't iste vers voorko- men.

I. De tyd, waanneer Jehovah God zulke doen zoude / uitge- drukt door dese hoopzaghende woorden: Ter zelve tyd.

II. Wat God van doen zoude / ofte de weldaet zelve / die hy beloofd; daer in bestaende / dat hy dan allen geslagten Israels tot een God zoude zyn, en dat zy hem tot een Volk zoudén zyn.

III. De zekerheid daer van / als 'er tot bevestiging word ingedaen / spreekt de Heere

Verkla- ring van 't eerste lid; of deryd wanneer God iets groots doen zoude om- trent de Jooden.

A. Dat de tyd aengast / wanneer Jehovah God zulke doen zoude / die word hier bestempelt met deze woorden: Ter zelve tyd; waer door we duidelike als met een vinger wys tot eene zekere bepaelde tyd, onmiddelike te horen verneld / te rug gesesen worden: en die is in 't gemeen geene andere / als welke op het slot van het vorige Hoofdst. was bestipt / en uitgeteent door het laetste der dagen. Summers soo staet daer; In 't laetste der dagen zult gy daer op letten; waer uit dan sommelaer blykt / dat als in 't iste vers van dit Hoofdst. onmiddelike daer op gesegd werd / ter zelve tyd, zulke niet anders seggen wil / als in die zelve laetste dagen, en waer uit al herder onwederzettelike volgd / dat eeben zoo als men die laetste dagen moet nemen / men op die zelve wijze die tydsomschryving moet op watten / die we hier aentreeffen / als 'er staet: Ter zelve tyd. Dit is dan in soo bezre wel klaer / en sonder de minste tegenzacht; maer de vraag zal zijn / tot welke eene juiste tyd-kring men die laetste dagen, te horen verneld / zoo als daer op hier geogd word / hengen moet?

In wat zin het laetste der dagen al geno- men word.

Wy zullen ten dien einde ons hoopzagh niet ophouden / om te beken / of niet somtijds de laetste dagen des O. T., of van de oude Huishouding, en van 't Oude verbond, en dus van den afloop van die oude Eeuwe, ook in de Schrift wel on- der

der de naem van de laetste dagen hoorkomen: want zulke zelve den geenen hier geen voordeel zoude worden toezen- gen / welke eragten / dat in dit Text-Capittel alleen beloofd zoude worden de lighaemelyke wederkering van de Jooden uit Babel in Canaan, enz: * maer heel eer aenstonts kragtig te- gen hen zoude zijn; gemerkt het daer uit al strax blyken zoude / dat de Profet van ten minsten reets tot laetere ty- den, als tot die van der Jooden verlossing uit Babel, welke nergens de laetste daegen genaemt worden / geboordt was. Wy houden ons hoopzagh ook niet op / om te toonen / dat zoo wel de eerste tyd des N. T. als de laetste des zelve / meer- maelen ons hoorkoemt / onder de bekuhding van de laet- ste, ofte het laetste der daegen; beide is zulke bekuhnd / en word zulke toegestaen uit Hebr. 1: 1. Joel 2: 28. Hand. 2: 17. daer het hoop de eerste tyd des N. T. en uit Hof. 3: 5. 2 Tim. 3: 1. 2 Pet. 3: 3. en meer andere plaetzen / daer het hoop de laetste tyden des N. T. moet genomen word- den. Het zal 'er alleen maer op aenkomen / tot welke eene juiste tyd-kring men die laetste dagen, Cap: 30: 24. ver- neld / en waer op in dit vers geogd werd / bescriptelike zyn- gen moet.

Dat men het niet bepaelen kan tot den laetsten tyd van 't O. T. zal van zelve blyken / als we konnen toonen / dat 'er zelve niet de eerste daegen des N. T. door uitgeteent / waer dat wy 'er door tot huij laetere daegen heen gesesen worden.

Croonens! dat men door het laetste der dagen / waerom Cap. 30: 24. en door die zelve tyd, volgens dit ons 1ste vers van Cap. 31. niet de eerste daegen des N. T. kan verstaen / blykt duidelike uit deze rebenen:

I. Omdat reets in 't vorige Hoofdst. vl. 21. van de komste des Messia in den bleefse was geprofeetd / zoo als we pag. 2. in ons Voorbesjt, ten allerduideliksten gesien heb- ben; des de Profet daer reets geboordt was tot de eerste dagen des N. T. ofte tot de allerlaetste dagen des O. T.

¶ 2

II. Wy

Hoe men 'er hier niet door verstaen kan de laetste da- gen des O. T. ja! zelve niet her begin van het nieuwe Tes- tament, maer de laetste da- gen des zelve be- doelt wor- den.

* Sanctius Scribit in h. l. „ Neque levis est Negotii explorare, quod tempus respiciant, qua hoc loco dicuntur a Propheta: nam ea de re varie statuant Interpretes. Quidam de Jerns. ilam servana, aspiroa, rumque reditu post extinctum Chaldaeorum imperium insitui putant, profens vaticinium, in quibus sunt Theodorcus, quosd. priorem Ca- pias partem, Sanctus Thomas, Hugo, Chaptans, & nonnulli cu, Doctaribus Hebraeorum; quod idem probat Maldanatus. Alii cum Hie- ronyimo de Christo accipiunt, & aucta Evangelii seculo.”

II. **Wijl** daer op reets bedzeigd was vs. 23. een ander oordeel, en verstroyng, welke 't hardnekkig Jodendom, wegens hun ongelooft, en 't verwerpen van de Messias vs. 21. beloofd / aber 't hoofd hing / en welke verstroyng wel dubbeltli werd onderscheiden / van die van hunne evangelyke wegvoering naer Babel, en wel lange na hunne wederkering uit de zelve / (van vs. 1. tot vs. 21. beloofd) eerst zouu plaets hebben; t. w. de verwoesting van hun Stad, en Tempel door de Romeinze Welshheer / Tirus Vespasianus; als 'er staet vs. 23, 24. Ziet! een onweder des Heeren, enegrimmigheit, is uitgegooten, een aenhoudend onweder: het zal blyven op den kop der godlosen; de hittigheid van des Heeren toorn en zal haer niet afwenden, totdat hy gedaen, en totdat hy daer gesteld zal hebben de gedagten sijns herten: om te toonen / dat dat oordeel Gods geen voorbygaende wolke zoude zijn / maer dat de Jooden de bittere gevolgen daer van veete eeuwen zouden onderbinden / zoo als het zelve als nog met hun gesteld is ten huidigen dage; al 't welke men nergens anders kan op te huis brengen / als op de verwoesting van Jeruzalem, en de gevolgen van dien / welke de Jooden nog gevoelen.

III. Omdat daer op eerst volgd / op 't slot van vs. 24. In 't laetste der dagen zult gy daer op letten, en wie dus dan dekt is geleerd worden / dat het laetste der dagen daer zelve niet word verknogt met het oordeel Gods over de Joodze Natie in de verwoesting van Jeruzalem, enz: wanneer het de eerste dagen van 't N. T. zouu kommen betekenen / maer met het afwenden van de hittigheid van des Heeren toorn van dat Volk, en van hun land, 't welke zoo lang onder de ban gelegen had: want zoo word het met den anderen verknogt. De hittigheid van des Heeren toorn en zal haer niet afwenden, totdat hy gedaen, en totdat hy daer gesteld zal hebben de gedagten sijns herten: (ofte alles wat hy aber dat Volk bestoeten had) in 't laetste der dagen, (t. w. als nu die hittigheid van sijn toorn begon afgewend te werden / en de tyden der verkoeling omtrent de Joodze Natie zouden gekomen zijn) zult gy daer op letten; als wanneer hun de ogen zouden geopend, en het dekzel Moises daer van zouu afgeligd worden: vergelijc 'er mede 2 Cor. 3: 14, 15, 16. Hand. 3: 19, 20. Hof. 3: 4, 5. Deutr. 4: 30. Cap. 30: 1, 2. Rom. 11: 8, 10, 25. Hand. 13: 40, 41.

IV. Omdat de dingen // welke te deezer zelve tyd, t. w. in die laetste dagen, stonden te geschieden / en die in dit vers:

vers; gelijk ook in dit gansche Hoofdst: voozegd worden / noyent het geene God aen de Jooden zouu doen ten goede, in het begin des N. T. in kracht zoo niet zijn verbuud / maer eerst in het laetste der dagen hunne vervulling zullen hebben / zoo als ons strax nader uit dit zelve vers, en in 't herbolg voozgaensch uit nder vers van het gehele Hoofdst: ten allerduideliksten blyken zal; zie ondertusschen zult hy voozhaet betoogd / Pag. 4. en wel haben al / Pag. 7, 8. Waer uit van noodwendig moet volgen / dat men door die zelve tyd van de laetste dagen, waer in soo groote dingen geschieden zouden / geene andere / als de laetste tyden des N. T. te verstaen hebbe / en niet de eerste dagen des zelve.

Hier uit blykt dan ook sonneliker / dat dit 31 Hoofdst: onafscheidelik samenhangt met het euen voozgaende / zoo als het zelve bestoten was met het laetste der dagen, en dit sijn aenvang neemt met die zelve tyd, en dus / dat hier geen nieuwe Predikatie begint. *

B. **Daer** dit zal ons nu ook nog nader geblyken / zoo wie de belofte zelve / die de Heere hier doet / ook eens naukeurig overwegen / als 'er staet: dan zal ik allen geslagten Israels tot eenen God zyn, enz:

In deeze belofte staet ons als op zoo vele Onderdeelen nader apt te geben:

a. **Op** de Persoon, die hier de belofte doet / zijnde de Heere, ofte de Jehovah.

b. **Op** de Persoonen, aen wien de zelve gebarn word; ofte die de onderwerpen sijn van deeze belofte, t. w. Israel, en wel alle geslagten Israels.

c. **Op** de belofte zelve / hoe Jehovah de zelve tot een God zouu zijn / en zu hem tot een Volk zouden zijn.

I. **Staet** ons hier dan te letten op de hooge Personagie, welke hier de belofte doet / zijnde niemant anders als de Heere; ofte de Jehovah: want dat blykt / omdat 'er tusschen beiden ter bevestiging word gesegd: Spreekt de Heere; of gelijk 'er eigentli in 't Hebreewws staet / de Jehovah. welke naem יהוה afkomstig is van יהוה hy is geweest, en behelst een

ⓓ 3

* Hunc versum tamen quidam addunt priori capiti: quia putant, repeti hic tantum id, quod in fine fere Cap: preced. dictum erat, precipue versu 22. Facit etiam istud *Abrahamel*; Sed per oppositionem: in fine Cap: preced. comminatum esse Dominum procellam in Gentibus: nunc contra promittere *Israëli*, non venturam vindictam istam super eum, sed futuram ei in populum.

Verkla-
ring van
het 2de lid
van vs. 1.
ofte de be-
lofte zelve;
hoe God
dan allen
geslagten
Israels tot
een God
zouw zyn,
enz.

ren driehoudig onderscheid van tyd; namelijk 1 is een kente-ken van 't deelwoord des tegenwoordigen tyds; 2 van de voorledene, en 3 van de aenstaende tyd Daer door beduid het / een op zig zelfs bestaende, en ewig Weezen, 't geene daarom Openb. 1: 4. beschreuen werd / als die is, die was, en die komen zal. En dus zegd die Naem eigentlijk zoo reuen.

†. Die is in volle kragt / en madukt / als zijnde van zig zelve, en bestaende door een volzalig besit van algenoe-gzaamheid, uit kragt van sijn hoogste Deugden, en prijmaer-dige volmaektheden, en door wien in tegenbeel alle Schepze-len zijn / en bestaen.

††. Die is, dat hy is; of blyfd, dat hy is, als zijnde nood-zackelik, eenvoudig, en sonder enige verandering, en dus altijd de zelve, Pf. 102: 28.

†††. Die ook word, dat hy is, als vertonende door sijn ne werken, zoo der natuur, als der genade, alle sijne Deugden, werullende getrouwelik sijn beloften, welke hy alle / sonder ergens in te feilen, maekt in sijn Soon de Mes-sias; ja! en amen! hem tot heerlykheid, en zijnde dus daer in zoo onveranderlik, als in sijn Wezen, en bestaen zelve / Mal. 3: 6. En zoo kan dan ook deze naem aen geen Schepzel, hoe heerelick ook / worden medegegeerd / zie Pf. 83: 19. Jes. 42: 8. Hof. 12: 6. maer zy past alleen op hem / die de hoogste / en volmaekte God is / wijs op niemant anders die gezeg-dens / welke wy zaegen dat uit de kragt van die naem blee-ten passen; zoo als ook zelfs de Joodze Leeraeren, dit erken-nen.

En gelijck die naem dus Hoofdzaekelik uitdrukt / zoo Gods al-genoegezzaamheid, uit kragt van welke hy magtig en genoegzaam is / om meer als overvloedig aen sijn Volk te komen doen, hoven het geene zy bidden / of denken konnen / als ook sijne onveranderlyke waarheid, en trouwe, in 't volbrengen van alle sijne beloften, en toezeggingen aen hen gebaen; zoo is dan deze Naem hier ook van een besondere nadruk, en gepasheid, en zet waarelick geante kragt by aen de volgende be-lofte: want zedert dat de Jooden na Jeruzalems verwoesting door Tius, uit hun land verdreven zijn / en als ballingen omzweeren ober de gansche aerde; zedert de hittigheid van Gods toorn, bestaende in lighaemelyke, en geestelyke oordeelen, te horen Cap: 30: 23, 24. vermeld / ober die Natie is uitgeroden / welke nog niet afgekeerd is / zedert waeren zy als Ezéchiels valleey, vol dorre doodsbeenderen, en het schieen

schieen al hoveloos / en ongelooflik / dat die beenderen nog eens wederom zouden leven in de tijt / en egter woed zulc hier in de vers, en in dit gansche Hoofdstuk geloofd van hem / die alleen wondren doet / dien grooten Jehovah, welke het aen geen kragt in deesen ontbrekt / hoe onherstelbaer de Joodz; Kerk- en Burgerstaet ook mocht schijnen / als die uit steern harten Abraham weet kinderen te verwekken; doode leendig kan maeken / en roept de dingen, die niet en zyn, als 't ze waeren; bygehoig / die deze dorre doodsbeenderen, hawerspreid ook ober de gansche Aerde, en hoe ongevoelig, zoude weten wederom by een te vergaderen, een beroering in de zelve te verwekken / pder been doen naderen tot sijn been, en oer de verdeelde Stammen vereenigen; enz; zoo als zulc w eerst naer den letterlyken zin, Ezech. 37. voorspeld was van d Staet der Jooden in Babel, en hunte wederkering uit het zelve maer besouder naer den geestelyken zin van de herstelling van 't gansche Joodze Volk in 't laetste der dagen; aldaer beloofd was des van Isiael op deze belofte, die hier ge-daen was / hoe duister het ook met hen 'er mocht uit zien / ten vollet staet kon maeken; wijs het de Heere, de Jehovah wa / die het beloofde, en welke het aen geen kragt ontbrak / om zulc daer te stellen. Ook had men geen de minste reu om te twiffelen / of God deze belofte ter bestemder ty wel zoude verullen / en of Isiael, wegens hunne sondehet zig ook mocht onwaardig gemaekt hebben: want zy bidden uit die naem besluiten / dat zy niet en God te dopen hoden / die trouwe hond in ewigheid; die geen Man is / dat hy liegen zoude / en geen menschen kind, dat hem te berouwen zoude; en zoo hebbe dit dan wederom een schue grond, om ten vollet staet op deze be-lofte te taeken / die de Heere hier doet aen Isiael; wijs het was de Jehovah, de onveranderlyke God, en getrouwe Waermacker sijn toefeggingen, die het be-loofde.

Ondertischen is het al ppuerelick / dat als God sijn Volk Isiael uit Eypen wilde verlossen / en het zelve dat zijn Volk aen-nemen / e soo hen wel-erewandiglik dat een God wilde wor-den / by zig eerst aen Moses behend maekte in de kragt van die zue naem Jehovah, seggende: Eheje * alcher cheje; b. i.

* Dat 77 Ehjech drie tyden vervat, de voorledene, tegenwoordige, en toekomstige, en dat dit ook de betekenis van עתידי ז' is, zulc bevestigen ons de Jood; in hunne aentekening over Exod. 3. 13-16. volgens Buxf.

d. i. Ik zal zyn, die ik zyn zal; ofte ik zal zyn, die ik was, Exod. 3: 14 en er han zeide Exod. 6: 1, 2. Ik ben Abraham, Izaak, en Jacob verschenen als God de Almagtige; t. w. als hy beloofde hun zaad dat land te geben / en ten dien einde hoopaf liet gaen; Ik ben de Almagtige; ofte de El-Schaddai, d. i. de Sterke, de magtige, en algenoegzaerne God, die het doen kan; dog met myn Naem H E E R E; of Jehovah, ben ik haer niet bekend geweest; d. i. in de kracht van die naem daedelike vervullen, door my te betonen als de waeragtige, en getrouwe Bond-God, in 't uitvoeren van mijne beloften: want anders was hen de naem Jehovah zeer wel bekend / die reets al hoopaf hoord / Gen. 4: 1. Gelyk dat nu opmerkelijk is / dat de Heere toen juist eerst sig inde kracht van sijn Naem Jehovah aen Moses, en 't Volk Israels bekend maekte; zoo is 't dan niet te bergeeff; dat nu de Heere in dit Cap. gedenkt aen sijn verbond, outijds met der Iooden Vaderen ingegaen / en beloofd zig andermaet over dat Volk te zullen ontvermen, en 't selve niet alleen als uit een geestelick Egypten te verlossen, maer oock nog eens in dat zelve Erfland te zullen inbrengen / hy oock die zelve naem van Jehovah hier telkens bezigt / welke dan / om gemelte redenen / hier van een besondere nadruk, en gepastheid is.

Dog eer we van deeze Naem / Jehovah, die we hier vinden / en door wien deeze belofte hier gedaen word / afscheiden / moeten we eerst nog bessen / of men daer door hier ter plaetse de Godheid *σινodus* wezentlik, * van *σινωτικος* Personelick

Buxt. Lex. Hebr. p. 157. Zoo dat God over deeze drie tijden na hun eige zeggen *regeerd*, aenttrekkende Ps. 97. 1. met Ps. 99. 1. *יהוה* de Heere heeft geregeerd, en Psalm 10. 16. nevens Ps. 146. 10. Sommige gissen, dat men oudtyds *Jehovah* oock geschreven, en uitgesproken heeft, door *יהוה* *Jehove*; oock zeiden de Heidenen van *Jupiter*, aldus. *Hy was, is, en zal zyn*; gelyk dan zelfs de naem *Jupiter*, waerschynlyk is genomen uit *Jehovah*, zoo als men oock outtyds plagt te zeggen *Jovis, Leich. Crit. sac. p. 49. Rosin. Antiq. p. 92.* Hier uit zien we teffens, dat de naem *יהוה* uit *rustende letters* (volgens den *Hebr. stijl*) eigentlik bestaet, 't geen ons niet onaerdig kan herinneren, dat in den Heere alleen te vinden is de waere *zielen-rust*, en men oock gerust, en veilig op hem, en sijne beloften vertrouwen, en daer in beruften kan.

* 't is niet alleen klaar, dat de Naem *Jehovah*, dikwerf voor de gansche Godheid wezentlik aengemerkt, en dus voor alle drie Personen te gelyk in de H. Bladeren genomen word, maer *Galatinus* tragt zelfs uit de naem *Jehovah* te bewyzen de Drie-eenheid, l. 2. c. 10. Soo dat de eerste letter *jod* den Vader zouw betekenen om dat gelyk *jed* 't begin van

nelik moet verstaen / en soo 't laetste, wie van de drie Personen in de Godheid hier van eigentlik de Spreker zy?

't is wel zoo / dat in deeze belofte niets hooploos / of het is op God drie-enig toepasselick / en dat dus ons niets misiet / waerom wy die naem in sijn ruimte hier niet mogen neemen / door alle de drie Personen in de Godheid; wyl dog de Vader niet anders als in den Soon, en door den H. Geest de God van sijn Volk is / en worden wil; egter soo schijnd 't ons zoo toe / dat men hier besonder om de Vader, als de eerste Persoon moet denken: want die had reets in 't vorige Hoofdst. vl. 22 het zelve beloofd, 't geene hier beloofd werd / en zig duidelick vl. 21. als de Spreker daer ter plaetse van den Soon onderscheiden. Ook word deese Heere, die hier in dit Text-Cap. hooploos / niet duister van de Messias onderscheiden / vl. 22. en vl. 23.

De Personen nu aen wien de belofte gedaen word / worden bestempeld met de naem van Israel, en wel van allen geslagen Israels.

Israel is een bestende naem in de H. Bybel-bladeren, waer mede eerst den Patriarch Jacob, na dat hy met God geworsteld en den zelve overwonnen had / hem tot een roem, en zegen. van den Heere bereerd is / als wiens naem van Jacob daer op veranderd is / in die van Israel, dat is / een Vorst-Gods, om dat hy in die worteling zig Vorstelick met God gedaegen had / Gen 32: 28. Zedert dien tyd is die naem aen alle sijne Nakomelingen. t. w. het Volk der 12 Stammen, hem ter gedagtenis van hunnen godzuchtigen Vader, en soo tot een besondere Ee- en Zeyc-naem nebegebed / welke daerom dan eens Jacob, en van Israel genaemd worden;

Wie de Personen zyn, aen welke deeze belofte gedaen word? t. w. Israel, en waerom alsoo genaemd?

van andere letters is, zoo oock de Vader de eerste der drie Personen is, de letter *he*, welke sijn reyd, den Soon, (door wien alle dingen zyn geworden) en de koppel letter *u* von, de H. Geest, die nademaet hy is de liefde des Vaders, waerdoor so sig onderling beminnen, te reyt, als de vereeniging van beide, gezegd word; dog dit is zeer verreyt gesegt. Dit is egter klaar, dat die naam von wel van den Soon, en H. Geest; als van den Vader in de Schrift gebruygd word, schoon meest van den Vader, en minst van den Geest; zelfs erkennen de Jooden, dat Exod. 15. 3. op de Messias ziet, in *Midrasch Tillim* Ps. 21. oock de plaetzen *Jes. 8. 13. 25. 9. Jer. 23. 6. 33. 16. Zach. 2. 12.* In 't boek *Sandhedrin* c. 1. Den Chaldeer heeft op *Hos. 1. 7.* de Messias in 't oog, en men wil oock, dat wel eer de Jooden, *Deutr. 6. 4.* verstaonden van de H. Drie-eenheid; Soo dat door *Jehovah* aen 't einde de H. Geest te begyppen was, volgens *R. Ibban*.

den; gelijk zoo die naemen dikwerf onder een verwoeffd / ofte naest elkanter geboegd / en op een en de zelve Perfonen toegepast worden in de Schrift; zie maer dit zelve Cap: vl. 7. en Pl. 147: 19. Dog of schoon wel in 't eerste woord de scheuring der 12 Stammen 't gansche Volk, of zaed Israels met die naem vereerd is / soo is het / dat na de scheuring der Stammen, alleen de 10 Stammen daer mede zijn benaemt geworden / terwijl de twee andere Stammen hoogaensch Juda, waer onder Benjamin mede begrepen is / genaemt worden / zoo als we daer van / gelijk ook van de aenleiding daer toe / in 't vervolg nader zullen handelen.

Alleen merken wy nu aen / dat men hier door Israel in sijn ruimte het Volk der 12 Stammen, of de overgeblevene van dien / moet verstaen / en niet bepaelbelikt de 10 Stammen; vermits de uitdrukking van alle geslagten te algemeen is / als dat men die tot enige besondere Stammen zouw mogen bepaelen / en de weldaet, die hier beloofd word / alle de Stammen, ofte de overgeblevene der zelve / en niet alleen de 10 Stammen aengact; vergelijkt / Ezech. 37: 16-19. Hof. 1: 11. Jes. 11: 12. Zach. 10: 6. Jer. 50: 4. Rom. 11: 26. ja! vermits die onderscheiding der Stammen eerst in 't vervolg van dit Hoofdst. hoort voort / wanneer we daer van / als op sijn eigentlijke plaats / nader zullen handelen / en de redenen van dien aentonen.

Ondertusschen moet men door alle geslagten Israels, hier niet alle / ende een ygelikt Israelyt in 't besonder verstaen / maer alleen de Uitverkorene gelovige onder Israel, zoo heele als 'er uit alle geslagten van zullen toegebragt werden / en wandelen in de voetstappen van hunnen gelovigen Vader Jacob, of Israel, of die van eben als hun Voorvader Israel met den Heere om een zegen door de kragt van haer gelove, liefde, en hoope zonden worstelen, en hem zoo zonden overwinnen, en welke dus in kragt de naem van Israel zonden besitten. Immerzoo word Israel dikwerf in de Profetize Schriften door de Uitverkorene gelovige onder Israel genomen / en zoo leerd Paulus ons; Rom. 9: 6. Want die en zyn niet alle Israel, die uit Israel zyn; dat is / dat ze niet alle gehören tot het geestelik Israel, welke na den ligbaeme uit de lendenen van Vader Israel zijn afgestamd. Waerom die zelve Apostel / Gal. 6: 16. met nadruk spreekt van een Israel Gods. **Crouwen!** dat men dus hier ook door alle geslagten Israels, alleen de Uitverkorene Gelovige uit alle die Geslagten moet verstaen / en niet alle Israelyten Hoofd door Hoofd, geene uitgesonderd / blijkt:

1. Omdat God ten aanzien van die alleen in kragt kan gesegd worden /

worden / hen tot een God te zullen zyn, en dat zy hem tot een Volk zullen zyn, gelijk hier staet.

2. Omdat nouw 'er een Kerkstaet zal zijn / in welke geene onbekeerde meer zullen overblijven / en men dus in het laatste der dagen zulz zoo algemeen van de Jooden ook niet te wagen heeft / daer het tegendeel / zelve ook van de Jooden, ons vertoond word / Jes. 55: 9, 11, 13, 15. Openb. 21: 8.

3. Omdat op 't slot van vl. 7. de geene / die de Heere tot een God zouw zijn / bepaeld worden tot het overblyfel van Israel, 't geen vergeleken zynde met Rom. 11: 5. en Cap. 9: 27 bepaeld word tot een overblyfel na de verkiefing der genade, en niet tot alle Jooden hoofd door hoofd.

't Is wel waer / dat deeze Verlossing der Jooden in 't laatste der dagen, wy die van Israel uit Egypten vergeleken word / Hof. 2: 13, 14. Mich. 7: 15. in welke uittogt niet een klauw van Israel agter bleef / Exod. 10: 9, 26. Pl. 105: 37. Dog daer wy werd de Verlossing Israels in het laatste der dagen in oyzigt van de wyze, en niet zoo zeer van de juiste Personen vergeleken. Te minsten / gelijk van die uitgetrokkenen uit Egypten, heele ongelovige in de woeltyne sterften / zoo zal het van ook zijn / Ezech. 20: 38. vergeleken met 't volgende 2. vl.

Dog de Vraag is / of hier onder ook de Uitverkorene gelovige uit de Heidenen moeten begrepen worden? Wy antwoorden / dat wy gaerne toestaen / dat God dan niet alleen een God der Jooden, maer ook der Heidenen in kragt worden zal / en dat de bekering van Jooden, en Heidenen zeer nauwe met elkanteren zal gepaerd gaen / en onafscheidelik op elkanter volgen / maer egter dat men hier in dit gansche Text-Cap. besonder om die der Jooden moet denken / en daer toe heften wy deeze redenen:

I. Omdat men reden heeft te twijffelen / of de naemen van Jacob, en Israel wel ont in Gods Woord anders genomen worden / als door de Nakomelingen Jacobs.

II. Omdat dit gansche zaed Israels, daer na / vl. 27. in dat van Juda, en Israel verbeeld word / tot een blykt dat alleen de Geslagten Israels hier bedoeld worden / ofte de Nakomelingen Jacobs, en geene andere.

III. Omdat dit tot nook hier wy gehoegd werd tegens de elenden / Cap: 30: 23, 24. gemeld; verhalven / zoo dit geslukt / hier beloofd / nu niet in 't bezonder door Israels zaed was / zoo paste deeze belofte zoo wel niet op de vorige rampspoeden van hen / Cap: 30: 23, 24. bedzeigt.

Hoe men door alle geslagten Israels, niet alle Jooden hoofd voor hoofd moet verstaen, maer alleen de Uitverkorene uit Israel.

Onderzoek, of hier onder alle geslagten Israels ook dege-Iovige uit de Heidenen moeten verstaen worden?

++++. Omdat Paulus, sprekende van de aenstaende bekering der Jooden, ook spreekt van een overblyfzel des zels; eben als hier Cap: 31. op 't slot van vs. 7. die zelve uitblyfking ook zoo gebezigt word.

++++. Omdat hier de zelve Natie bedoelt word / welske vs. 2. duidelek word bepaeld tot het Volk der overgeblevene van den sweerde in de woestyne; namelijk Israel, zoo als 'er strax nog nader ter verklaringe word bygedaan. Hoe nu word die overgeblevene van den sweerde alleen de Isracliten bedoeld werden / en op welsk gebal daer geozgd word / zullen wy nader over vs. 2. aentonen.

++++. Omdat Paulus een gedeelte van dit Hoofdst: of van de weldaeden daer in vs. 31, 34. beloofd / niet wist op de Jooden toepast / in 't laette der dagen te wagten / Rom. 11: 26, 27. Zeggende / en alsoo zal geheel Israel zalig worden; gelyk geschreven is; De Verlosser zal uit Zion komen, en zal de godloosheden afweiden van Jacob. En dit is haer een verbond van my, als ik haere sonden zal wegnemen.

't Is wel zoo / dat we vs. 7. leezen van het Hoofd der Heidenen; dog we zullen in onse Verklaring over dat vers zien / dat Jacob of Israel daer aldus genaemd word / omdat Israel Gods eerstgeborene was / zie vs. 9. en de eerstgeborene outtijds het Hoofd hunner Broederen waeren / en omdat God van zoo in uitnemendheid met haer zal zijn / dat de Heidenen zullen versacken met haer te gaen / Zach. 8: 23. gelijkt ook om andere redenen meer / thans nog niet te melden.

't Is ook wel zoo / dat 'er vs. 10. staet. Hooret des Heeren Woord, gy Heidenen, enz: dog die aanspraek word tot de Heidenen daer niet gericht / als of zy direct mede bezeyen waeren in de weldaeden hier vermeld / maer om te tonen / hoe God hun als werktuigen in sijne hand zal gebruiken / ter bekeringe der Jooden, en daer middel van de zelve hen tot jaloursheid verwelken zal / volgens Deutr. 32: 21. en Rom. 10: 19. Cap. 11: 11. Of immer / om te tonen hoe de bekeerde Heidenen dan met blydchap moesten en ook zouden aengebaen zijn / en zoo deel nemen in de wederbrenging der Jooden.

Crauwens! word 'er vs. 7. en 10. van de Heidenen gegaegd / eben daer uit blijkt zels ten allerduideliksten / dat die hier van Israel onderscheiden worden; te meer / daer in die beide versen telkens op de vermelding der Heidenen, de naem van Israel volgd / en de weldaed daer in telkens beloofd / niet tot de Heidenen, maer steets tot Israel bepaeld word.

Ook meeten wy dat de bekering der Heidenen eigentlik niet

op een en de zelve tijd met die der Jooden zal geschieden / maer de zelve hoopgaen / of schoon zy wel zeer nauwe met den anderen in diervoegen zal gepaerd gaen / dat strax op de bekering der Heidenen, die der Jooden zal volgen / en zy daer door tot jaloursheid zullen gebragt worden / zoo als Paulus ons leerd / Rom. 11: 25, 26.

Dog ryd hier de Vraege, of het geene hier beloofd word / dat de Heere allen geslagten Israels tot een God zouw zyn, enz: niet al vervuld is na de uitstorting van den H. Geest, op Finxteren, en vervolgens in de eerste dagen des N. T. want neer niet alleen 3000 Jooden uit alle geslagten Israels, en uit alle gewesten der wereld daer vergaerd / bekeerd zijn / Hand. 2: 41. maer zels daer na het getal der gelovige Jooden reets al tot veele duisenden was aengegroend / Cap: 21: 20.

Hier op dient / dat wel in een nauwe zin / en als in de Eerfelingen, en beginzelen zult verbuld is / maer in volle nadruk en ten aanzien van de volle oogt geenzints; 't geen blijkt.

a. Om dat de hittigheid van Gods toorn nog niet afgewend is van dat Volk, na welske tijd deeze belofte eerst zal vervuld worden / zie vs. 24. Cap: 30. en 't geene wy in ons Voorberigt daer van geseght hebben.

b. Omdat Israel daer nog niet op let, als Cap: 30: 24. geseght was; maer het dekzel Moyses ook in deezen als, nog op hun harte legd / 2 Cor. 3: 14.

c. Omdat die duisenden, die toen bekeerd zijn / van Paulus maer nog een zeer klein getal, in vergelijking van hun die toen ongelovig en verhard zijn gebleven / gerekend worden / Rom. 11: 7, 8.

d. Omdat ons reets in de voorbereidzelen nog de nadere Verhandeling van dit Hoofdst: uit verscheide redenen gebleken is / dat in dit Hoofdst: de bekering der Jooden in 't laette der dagen besouder behoeld word.

e. Omdat die eerste bekering der Jooden strax na de komste van de Messias, zoo als die segt maer een voorspel van eene by grotere, en algemeener bekering van dat zelve Volk in laetere tyden zijn zoud / reets was beloofd Cap: 30: vs. 21, 22. in welsk laette vs. wel iets dergelijks (want het weezen aengaet) als hier beloofd word / als 'er staet: Ende gy zult my tot een Volk zyn: ende ik zal u tot eenen God zyn, dog waer van immer / om alle tautologie, en onnadige herhaling nog te tonen / en wegens onze gelegde gronden: deeze belofte, die we hier vs. 1. aentreffen / wel degelikt als een nieuwe moet onderscheiden worden / als waer

Onderzoek of deeze belofte niet al vervuld is met het begin des N. T. na de uitstorting des H. Geestes?

in niet alleen nog een andere, maer ook eene byz grootere en algemeene * bekering beloofd werd; gelijkt daerom hier de zelve ook in 't algemeen tot allen geslagten Israels, werd uitgebreid / dat wie Cap: 30: 22. zoo algemeen gezinsintz binden.

Onderzoek, of in 't laetste der dagen alle 12 Stammen Israels nog in wezen zullen zyn?

Dag hier rijst nu hoop 't laetste nog eene andere vraege, en swaerigheid, daer in bestaende / of in dien laetsten tyd de Stammen, en geslagten Israels alle dan nog in wezen, en onvermengd zullen zijn? want sonder dat bald het al wat zwaer om goed te maeken / hoe deze belofte, hier gedaen aan allen geslagten Israels, dan zal konnen haere vervulling hebben / zoo de Stammen vermengd zijn onder elkander / en zelfs alle niet meer in wezen, maer hoop een deel reets uitgestorven maeg zijn?

Hier op antwoordden wy onderscheidentliik aldus:

I. Dat schoon de Stammen zedert de Verwoesting van Jeruzalem al vermengd mogten zijn onder malkanderen / 't welk zeer waerschyndliik is / om bercheide redenen thans niet te melden / of schoon de tegenwoordige Jooden nog woeten te zeggen / uit welke Stam een yder van hun is / 't geen wy denken maer een ydele glorie, en gansch onzekere rekening van hun te zijn; ik hersen / dat daer uit niet volgd / dat enige Stam van hun juist geheel zoude uitgestorven zijn / en dus / dat een alwetend, en almachtig God ligtliik in dien tijd / wederom een schifting zal konnen maeken / en hoe verward, en verspreid ook die dorre doodsbeenderen zijn / agter elk heen, of lid van een Stamme of geslagte tot sijn been

* Men kan ligt begrypen, op wat voor gronden steund eene Oude overlevering, die de Jooden hebben in hunnen Talmud b. Sanhedr. fol. 811. 1. *apud Ligf. in Lus. 13. 27.* „ Daer zyn van 600000 Mannen, die uit Egypten uitgingen, maer twee in Canaan ingegaen. Rabbs zaid; zoo zal het ook zyn in de dagen van de Messias. „ Insgelyks zeggente, dat ten tyde van de Messias, de Soone Davids 'er een groot gebrek zyn zal van Discipelen, en de overige vergaen zullen in groote elenden. „ *Coc. Sanh. Cap. 21. §. 26.* 't goene van de eerste, en gezinsintz van de laetste bekering der Jooden, en dus niet van die geschieden zow in de laetste; maer die voorvallen zow in de eerste dagen van de Messias, waeragtig is, wanneer het gebrek soo groot zou zyn, dat hy zelfs wel vragen mogt. *De Soone des menschen, als hy koemd, zal hy ook gelove vinden?* gelyk waerelyk toen ook de overige vergaen zyn in groote elenden door de Verwoesting van Jeruzalem.

been doen naderen, zoo als zulk door een diergelijke gepaste gelykenis aan Ezechieel was vertoon / Ezech. 37: 1 — 10 *

II. Dat eene wedervereeniging der 12 Stammen, en dus van Israel met Juda en Benjamin in den laetsten tyd / beloofd was / Ezech 37: 22 — 28. Ik zalze (de kinderen Israels) maeken tot een enig Volk in den lande, ende zy zullen alle te zamen eenen enigen Koning tot Koning hebben, ende zy zullen niet meer tot twee Volken zyn, nogte voortaan meer in twee Koningryken verdeeld zyn, enz: en dat zulk alleen niet ziet op de wederkering Israels uit Babel, wylt; wylt 'er toen (1.) geene volkomene vereniging geschied is / hermits de meeste der 10 Stammen geboven zijn in de landen hunner verstroyng, (2.) en 'er toen ook soe eene algemeene bekering niet is geweest / als hier beloofd werd; behalven dat (3.) ze toen David niet gehad hebben tot hunnen Koning, nogte tot hunnen enigen Herder; soo als 'er vl. 24. wordt bidden / waer door duidliik op de tijden van de Messias, de waere David werd gebord. Daer nu in 't laetste der dagen zulk eene vereniging der Stammen beloofd wordt / daer moeten wy God op sijn Woord geloben / al schoon wy de wijze hoe van horen zoo niet konnen dazsten.

III. Dat wie zelfs nog Openb. 7: 4 — 8. geluag gemaekt binden van de menigte der verzegelden uit A. B. alle geslagten Israels, ofte uit de twaalf Stammen Israels, welke Stammen daer

* Of schoon we ten vollen toestaen, dat in die plaers, en door dat gesigte van Ezechieel, in de eerste plaers, en na den letterlijken zin is vertoon, de staer van 't Joodse Volk, in en na de Babylonische gevangenis, zoo als we in 't vervolg wel aanleiding zullen vinden zulk by de stukken te toonen, zoo helet dit niet, dat na den geestelijken zyn daer door nog een andere, en vry grotere weldaede, en levendigmaking van de dorre en doode toestand der Jooden in 't laetste der dagen word bedoeld, en dat hier dien stek. regel kan plaets grypen, *subordinata non repugnans, ondergeschikte dingen strijden niet tegen elkander;* 't geen wy hier uit bewyzen:

1. Omdat Paulus duidliik die werfelling noemt van leven uit den dooden, Rom. 11.

2. Omdat we te voren, besonder (in ons Voorberigt) gesien hebben, dat die lichamelijke verlossing der Jooden uit Babel een prence is van der zelve geestelijke verlossing in 't laetste der dagen.

3. Omdat zulk strax nader in een tweede gesigt aan de Profeet is verroond door de vereniging der twee hooren, en zulk ten duidelijken op de bekering en vereeniging der Jooden in 't laetste der dagen, vs. 21-28. word toegepast;

daer alle nog by naemen tot twaalf in getal opgenoemd worden / en wel zoo / dat uit yder Stam een gedeelte der verzegelden afgesonderd word / 't geene dan geen duister bewijs is / dat dit ziet op de bekering der Jooden in 't laetste der dagen ; gelijk y ook vs. 9. onderscheiden worden van een andere schaere , die niemand tellen kon , en dat als dan geene der Stammen nog uitgeslorven zullen zijn / maer dat God de zelve door sijne besondere voortienigheid (schoon al vermengd onder elkander) zal bewaeren , dat ze in weezen blijven ; waerom ook Jef. 49: 6. beloofd was / dat de Messias onder 't N. T. zoude oprigten de Stammen Jacobs , en wederbrengen de bewaerde in Israel ; 't geene daer niet kan verstaen worden van de vereniging der Stammen na de verlossing uit Babel , vermits 't zamen gehoegd word met de bekering der Heidenen , en ten aenzien van die lighaemlyke wederkering , vs. 5. gezegd was / dat Israel zig niet zou laeten verzaemelen . Gelijk dan zoo ook in dit iste vers niet alleen van alle geslagten Israels gemeld word / maer daer na in het besonder van Israel , of de 12 Stammen , en van Juda , of de 2 Stammen onderscheidentlijk gewaegd word / tot een lijk / dat die 'er alle nog zijn zullen tot op dien laetsten tyd , zelfs als God sijn Volk zal wederbrengen .

Of schoon van met de verwoefting van Jeruzalem den Tempel , en geslagt-kaerten der Jooden verbrand zijn / zoo besluiten we egter / dat God de stammen zal weeten te sijnen tijde te vergaderen , en te verenigen , en dus deeze / en zoo veel andere beloften die saengende aen de Jooden in het laetste der dagen gebaen / zal gestand doen blijven ; hoe zeer de zelve als nog onder zig vermengd , en alomme verstrond zijn . zie Jef. 11: 11, 12. hoe nadrukkelijk zulx van Israel , en Juda beloofd word in het laetste der dagen , nadat eerst van de bekering der Heidenen gewaegd was / zoo als die zal hoortgaen . zie ook vs. 13. en Ezech. 20: 40, 41. als ook Jerem. 3: 18, 19, 22. Jerem. 50: 4, 5. Ezech. 37: 16—20. Zach. 12: 10—14.

De belofte zelfs / die de Heere hier doet aen alle geslagten Israels in 't laetste der dagen , bestaet daer in / dat hy de zelve tot een God zyn zal , enz:

Kortbondige beschryving van God.

God is dat allervo maest , en zakelikst Weezen , 't welk alle volmaektheden zakelik in zig bezit , en in het liefste beschouwen , en genieuen der zelve ten hoogsten Gelukzalig is : Zoo is hy van ten vollen algenoegzaam in / door en door zig zelve / en heeft geene Schepzelen buiten zig van nabes .

Egter

Egter heeft het hem behaegd zig ook als algenoegzaam door 't redelik Schepzel na buiten te openbaeren / niet alleen in de nature , maer allerbezonderst in de genade , met hem die door de Bond-breuke , en schandelijken afval , de Spring-ader des levendigen waters trouwlooslijk verlaten hadden / wederom op eene hem bet melyke wyze te laeten lokken , en nodigen tot sijne volzalige gemeenschap , in en door Christus sijnen Soone , welke hy tot dat einde hoortgeleid heeft tot een verfoeninge door 't gelove in sijnen bloede , en tot een betoninge van sijne Goddelijke rechvaerdigheid . Dus is hy door sijne keurelingen geworpen het hoogste Goed , het waere leeven , de rechte troost , de enige blydenschap , het enig Al , en de waere gelukzaligheid hunner ziele ; nevens wien ze uit dien hoafde niets lusten , of begeren in Hemel , of ook op Aerde , Pf. 73: 25.

Mit deeze beschryving van dat volzalig Opper-Weezen aller Weezens / lijk het aenstands veert / welk een groot goed God hier beloofd aen het overblyfzel na de verkiefing uit de Jooden , als 'er staet / dat hy in die zelve laetste dagen allen geslagten Israels tot een God zal zyn ; dat is / (gelijk wy strax nader zien zullen) zig zelve niet alle sijne deugden aen hun te genieten zal geben / en sijne ganfche algenoegzaamheid besteden tot hunner gelukzaliging , als worden welke niets hoogers , of grooters kan bedagt worden .

Doeg eer we daer van nader handelen / moesten wy nog hoort niet onopgemerkt hoortgaen / dat het ook niet te hergeeffch is / dat wy hier egentlijk in de grondtext vinden de naem אלהים Elohyim , zijnde de eerste , met welke God zig in sijn woord omschreiben heeft / Gen. 1: 1.

Sommige leiden die naem af van אלהים Eel , aenduidende zoo eenen , die sonder enig gebest / alles heeft / en hermag / en dus een magtige , overmogende : want אלהים Eel hoort van אלהים Eaal , sterkte / * en zoo zoude God van hagen den naem אלהים Elohyim , van wegens sijne onemidlige magt en mogentheid .

¶

Un-

* Dat El hym aentoonde een zekere betrekking van God tot de schepzelen , en wel sijne heerschappye , magt en gezag , welke hy oeffend in de waereld , is soo qualyk niet gevat , en wil *Grorius* over *Exod. 7: 1.* gelyk *Saturnus* schynd van de naeme Gods אלהים Eel , by de Heidenen ook genaemd *Ilus* , en gelyk by dan ook by de *Syriers* werd genaemd אלהים Eel *Miffchien* ook *Bacchus* *Ελαδός* , *Bochart* , *can. l. 1. c. 18.*

Verklaring van de naem Elohyim.

Andere leiden dienaem af van 't Arabifch ftamwoord **كلمة** dat eeren, vreezen, dienen, betekend / en dus zouu het ons een Weezen te minnen brengen / welke ten hoogften waardig is van alle zijne fchepzelen in Hemel en op Aerde ten hoogften geerd, gediend en gevreesd te worden.

Daar andere leiden liever die naem af van **קנה** dat sweeren, of befwereen teduid / 't geene wy ook aarzelen heft te zyn; hergel. Pred. 8: 12. en zoo zouu die naem van te kennen geben / hoe God na de verbreking van het werkverbond wederom met den uitverkorenen fondaer een nieuw verbond wil oprichta / namelijk het genade-verbond in en op de offerhande van de Messias, en den uitverkorenen fondaer als befwereel, dat hy in gehoorzaamheid des geboots in dat verbond overgaet; vermits hy zig aan zyn kant als onder eede verbind / dat hy de beloften van dat verbond trouw zal nakomen / hen als zijne gunst- en bondgenoten zal zegenen en alles fchenken / wat hun tot het leven, en de eeuwige gelukzaligheid nodig is / gelijk zoo Paulus daerom zeyd / Heb. 6: 17, 18. Waer in God willende den erfgenaemen der beloftenisse overvloediger bewyzen de onveranderlikheid zijns raeds, is met eenen eed daer tuffchen gekomen; op dat vy door twee onveranderlyke dingen, (t. i. Gods belofte en zijnen eed) in welke het onmogelik is, dat God liege, eensterke vertroosting zonden hebben, zie Gen 22: 16, 17. Ief. 4: 23, 54: 9, 10. Ezech. 16: 8.

En zoo ziet dan de naem op 't verbond, den eed, en vervloeking, waer mozt alle menschen kinderen aan God verbonden zyn; zoo dat hy een onbepaald regt heeft / en een vrye magt, om alle menschen Schepper, Onderhouder, en Wetgever, hen te befweren, om hem gehoorzaam te zyn in zijne verbonds-eyfchen, of anders ewig te vervloeken; hergelykt Deutr. 27. en 29.

In gevolge deeze onderftellinge / zoo zouu dan de naem **קנה** eigentlik soo veel zeggen / als de God des eeds ende des verbonds, * die den eed en het verbond hand / en dus de getrouwe Ee- en Bond-God is zijner gunst- en bond-genooten, als een God die trouwe houdt in ewigheid / en 't geene uit zijne mond gegaen is / niet wil ontheiligen; zoo dat of schon zelfs bergen mochten wyken, en

heuvelen

* Vide de hoc nomine plura apud *Buxi. dissert. de nom. Dei. Leusd. phil. hebr. dissert. 32. Alting. essert. de nomine Elohim. Leich. crit. sac. class. phil. fac. p. 441, 442. E. Biermann; in Heb. 1, 12.*

heuvelen wankelen, egter het verbond zijns vredes van zijn Bond-Volk niet wyken zal in der eeuwigheid.

Zoo ziet die naem dan in 't gemeen op zekere verbonds-betrekking, die 'er is / en plaets heeft tuffchen hem de Heere / als de groote Verbonds-God, en de Geslagten Israels, als zijn Bond-Volk, en Eigendom, uit kracht van welke hy haer tot een God, en zy hem tot een Volk zyn; waerom 'er nu als tot nader verklaring ook beloofd wordt / dat hy allen geslagten Israels tot een God zouw zyn, en dat zy hem tot een Volk zouden zyn.

Ditwaerf kwam Jehovah in de 13. Bladeren vooz als de God van Israel, en zy als zijn Volk, en dat wel uit kracht van een tweederley betrekking, die hy oorsulings tot dat Volk, en welke zy tot hem hadden / als

1. Met opzigt op het algemeen uiterlik Volk-verbond, 't welk God als de Elohim, met het gansche Volk van Israel had aengegaen / hebbende het zelve alleen / uit allen geslagten der waereld / tot zijn Volk aengenomen / en aen het zelve beloofd de eiffenisse van Canaan, onder voorwaerde van een fchte onderhouding van de Schaduw-wet, zoo als wy daer van in 't lixede zullen handelen in onse Verklaring van vers 31. en nog nader vt 32. Zie onder tuffchen hier van / Pl. 114: 2. 135: 4. 146: 10. 147: 19. 20. hergeleken met Deutr. 26: 16—19. Neh. 10: 29. uit welke laette plaetzen blijkt / dat al het Volk onder eede in dat algemeen uiterlik Volk-verbond is overgegaen / en zig plegtig verbonden heeft / om de voorvaerden van dat verbond, dat we anders ook het oude verbond noemen / in onderfcheking van het genade-verbond, ftyptelik na te komen / zoo als zyk uit die laette plaetzen niet duifter is af te nemen; wyl gansch Israel met God nog waerelik getreden is in 't genade-verbond, en God uit kracht van het zelve noemt de God van geheel Israel is geworden / zoo als egter in die plaetzen gefeyd wordt / en uit zeer veel andere plaetzen, die we over vers 31. en nog nader over vt. 32. zullen ter toetze brengen / ten allerduffelsteften geblyft.

2. Maar bezonder kwam de Heere in de 11. Schrift ook ditwaerf mozt als de God van Israel, met opzigt op het fonder ewig genade-verbond, alleen met het uitverkoren Israel opperigt / hoewel ook aen die gansche Natie mozt gefeyd / en de zelve daer toe genodigt en verpligt zijnde; waer in hy haer toezeyd de allerheuchelike goederen van dat verbond, als de aenneminge tot kinderen, de Regtveerdigma-

In wat opzigt God al de God van Israel word genaemd.

king, en heiligmaking in dit leeven / en heerlikmaking na dit leeven; dog onbevoorwaerde van gelooft, en bekering, Exod 20: 2. Een verbond, 't welk God zelve / tot meerder bevestiging en verzekering van de erfgenaemen dezer belofte met Eede had gestaefd, Gen. 22: 16, 17, 18. vergeleken met Heb 6: 13, 14, 17. Jel. 45: 17, 54: 9, 10. Ezech. 16: 8.

Als nu hier de Heere beloofd / dat hy in die zelve dagen, en ter zelve tyd, allen geslagten Israels tot een God zal zyn, enz; soo moet men allig geenzintz dan verstaen / dat hy zulk zoude zyn uit kracht van een uiterlyk Volk-verbond, soo eeken beschreuen: want dat zelve heeft met de dagen des beteren verbonds uitstedend; waerom'er vs. 31, 32. gesegd word; ziet de dagen komen, spreekt de Heere, dat ik met den Huize Israels, ende den huize Juda een nieuw verbond maek zal; niet na he verbond, dat ik met haere Vadersen gemaekt heb, enz;

Ook beloofd God te Heere zulk hier ter plaetse niet alleen ten aenzien / n' uit kracht van het genade-verbond; haerwel dit zekerlik hier in deeze belofte mede legd opgestaen / en ondersteld word; maer besonder uit kracht van nog een zeker ander nieuw verbond, het welk alleen onder 't N. T. zoude plaetse hebben / en wel in wezen niet verschilt van het genade-verbond, maer uit kracht van welke eeter de goederen des zels ineen ruimere maete, en ander heerlyker voorregten aen de gelovige des N. T. geschonken worden / dan onder het O. T. plaets had.

Dat ik hier zulk en onderscheid / en bepaling maek / moet niemand vreemdboezomen: want 't is klaar dat deeze belofte, en dus dit /ers opzigt heeft / op het geene als de grond van deeze belofte boezomd / vs. 31, 32, 33 alwaer duidelik gesegd word; Ziet de dagen komen, dat ik met den Huize Israels een nieuw verbond maeken zal, enz; welk verbond, strikt genomen daer ter plaetse niet zyn kan alleen het genade-verbond; want dat kan geen nieuw verbond genaemd worden; wijs het zelve reets aenstontz na den val is opgerigt / en wijs de gewone Jooden uit alle geslagten Israels reets van ouds in het genade-verbond met God gestaen hebben; des hier iets niet beoogd worden / 't geen te horen in alle opzichten zoo geen plaets gehad heeft / en hier als een bezonder voorregt, allen vooz de gelovige des N. T. boezomd.

Wy zullen ondertussen de verhandeling, en betoging van dat nieuwe verbond, n' onderscheiding niet alleen van het Oude;

Oude; maer zels ook enigzintz van het genade-verbond, spaeren tot onse verklaring over vs. 31, 32, 33, 34. alwaer we dit stuk / zoo we meenen / in het zelve verhandeld / en betoogd hebben.

Wyl evenwel / gelijst wy gesegd hebben / dat nieuwe verbond in wezen niet verschilt van het genade-verbond, zoo kan een yber verstandige hier uit van ligtelik opmaeken / wat het al zeggen wil / als Jehovah hier beloofd / dat hy in het laetste der dagen allen geslagten Israels tot eenen God zal zyn; te weten / het wil zeggen / dat hy sijne ganse algenoogzaamheid wil besteden tot hunner gelukzaliging; als 1. sijne wysheid, om haer te beraeden; 2. sijne goedertierenheid, om haer te beweldadigen 3. sijne genade, om haer te begunstigen; 4. sijne almacht, om haer te beschermen; 5. sijn heiligheid, om haer te heiligen; 6. sijne regtvaardigheid, om haer vry te spreken; 7. sijne heerlykheid, om haer eens ewig te gelukzaligen, en te verheerlyken; en dus dat hy haer Regtveerdigmaeker, haer Heiligmaeker, en haer Heerlikmaeker wil zyn.

Met een woord / hy word / en betoond zig te zyn de God van een gelovige, als hy zig zelve aen haer schenkt / openbaerd / en baerdelik doeb onderbunden als haer algenoegzaam deel, haer hoogste goed, haer enig Al, en waere gelukzaligheid; zoo datze nu met Asaph moeten uitroepen / uit Ps. 73: 25. Wien heb ik mensens uw in den Hemel, enz; immer grooter goed, als hem zelve konde hy niet geven / en minder wilde hy niet schenken een hen: En dat alles word hy vooz sijn Volk, van dat zelve ogenblik af aen / als zy met hem in 't verbond overgaen / uit hoofde van welke zy strax recht hebben om deeze groate verbonds-goederen te eischen; zoo lezen wy daerom / dat als Israel aen Sinai met God in 't verbond getreden was / Moses tot hen zeide: Heeden hebt gy den Heere doen zeggen dat hy u tot een God zal zyn, enz; Deutr. 26: 17, 18.

Soo ondertussen iemand lieger is / dit stuk nog wat verder uitgebied te zien / en te weten wat het al meer zed / God tot sijn God te hebben / die gelieve daer over na te zien ons 2de Deel van de Staet van een Uitverkorene voor, onder, en na sijn bekeringe, pag. 134. en herbalgend.

Daer nu God zekere Personen tot een God word / daer moet noodwendig uit volgen / dat zy hem ook tot een Volk werden / wijs deeze twee zaken, en weldaeden onafscheidelik met hen anderen gepaerd gaen / en het ene uit het

In war opzigt Israel al Gods Volk genaemd word.

ander bloeyd: daerom wordt 'er nu/ dan ook te recht by gebaen: ende zy zullen my tot een Volk zyn.

Dat Israel tusschen des zelfs afzondering, menigte, vereeniging tot een lighaem, en aenzien hoven andere Natien, gemenslijk met nadruk in de H. Bladeren een Volk genaemt wordt/ is uit een menigte van plaetzen genoegzaam kennelijk: immers om thans maer eene of twee onder beelden by te brengen/ zoo staet 'er Deutr. 4: 7. Want wat groot Volk is 'er 't welk de Goden zoo na by zyn; als de Heere onse God, soo dikwils wy hem aenroepen; en wat groot Volk is 'er dat zoo regtvaerdige inzettingen ende Regten heeft, zie ook vs. 10. zoo wederom Deut. 33: 29. Welgelukzalig zyt gy o Israel! wie is u gelyk? Gy zyt een Volk verlost door den Heere, den Schild uwer hulpe, ende die een sweerd is uwer hoogheid; waerom alle de andere Natien doozgaensch daer en tegen met een bezigtelijke naam van Goyim, d. i. zoo veel als Heidenze Volkeren genaemt worden.

En terwyl God het Volk der Jooden uit alle andere Volkeren des Aerdoedems tot sijn besonder Volk, en Eigendom, om hem te dienen, en hem tot een Koninklyk Priestendom te zyn/ had aengenomen/ en met het zelve een verbond opgericht/ in het welcke zy aen Sinai waeren overgegaen/ zoo worden zy met nadruk/ en met een woordteken van toeëigening doozgaensch sijn Volk genaemt. zie Jer. 2: 13. vergeleken met Deutr. 26: 17, 18. Exod. 19: 5. Deutr. 7: 6.

De werten/ de Heere had dat Volk hoven alle andere Volkeren verkosen/ afgezonderd, wyngemaakt/ en verlost van de slaefze dienstbaerheid in Egypten: hy had plegtig aen Horeb met het zelve een verbond ingegaen/ waer aen zy ook de toeltemming gegeven hadden: hy had haer sijn Woord, wetten, en wille bekend gemaakt/ om hem te dienen, en een form van Theocratic, of Gods-regering met haer opgericht/ en hen sijne Sabbathen, en de besnydenis gegeven/ tot een teken dat hy de Heere was/ die hen heiligde; zoo dat in alle deeze opzichten/ en uit kragt van allen deezem/ hy een besonder recht en betrekking tot hen/ en zy wederom tot hem hadden gekregen/ eben als van een Koning tot sijne Onderdanen, van een Vader tot sijne Kinderen, en van een Heer tot sijne Knechten, zie Mal. 1: 6 Cap: 2: 10 Pl. 95: 7.

Dog in volle kragt/ en nadruk wierden outijds de uitverkorene geloovige uit Israel niet alleen een Volk in 't gemeen/ maer wel besonder genaemt des Heeren Volk, uit kragt van het

het genade-verbond met hen opgericht/ gelijk in dien opzigt alle geloovige, en trouwe Bondgenooten Gods op het nadrukkeijste Gods Volk genaemt worden/ zie Pl. 33: 12. 8: 16.

Wyl nu in dit 31 Hoofdt: van Jeremias wordt geprofeteert van de bekering der Jooden in het laetste der dagen, en wel na de afschaffing van/ en ter gelegentheid van de oprigting van het nieuwe verbond met hen/ volgens vs. 31, 32, 33. soo hoort/ dat als hier staet/ en zy zullen my tot een Volk zyn, zulc in volle kragt/ en nadruk moet genomen werden/ en dus worden ze dan (a.) hier aen de kant van God sijn Volk genaemt (1.) uit hoofde van hunne ewige verkiezing, Pl. 33: 12. Jes. 43: 20. 1 Pet. 1: 9 Rom. 11: 5. (2.) van der zelve gifte aen den Soon, Pl. 2: 8. (3.) des Soons vrykoping, en lossing Jer. 31: 11. (4.) hunne roeping, en afzondering in der tijd/ verbondsmacking, en toezegging, gelijk ook naelsting door den Geest; sanderlinge bewaering. geleiding, zegeninge, enz: Pl. 95: 7. 100: 3. alle welke dingen wy hier maer schets-wyze gynoemen/ om niet sonder noodzaakte uit te weiden in meer bekende waarheden, en hoort verstandige segts denken-stoffe ter verber uitbreiding te geven: (b.) ook worden zy wederom aen haere zyde Gods Volk genaemt/ (1.) Omdat zy zigzwyllig aen hem ten dienste by hunne overgang in 't genade-verbond hebben overgegeven/ Pl. 110: 3. 116: 16. (2.) Omdat ze sijn beeld draegen/ en zig allesints vertonen in woerde, en wandel als het Volk sijn erve, die leven tot sijn eere, en tot gestabige grootmackinge van sijn naam, Jes. 44: 21. Dit Volk heb ik my geformeerd, zy zullen mynen lof vertellen, zie ook 1 Pet. 1: 9.

Niemand denke/ als of dus hier segts een bloote herhaling hoortwoordt van een biergeijste belaste/ die eben te horen veert Cap: 30: 21. was gebaen: want daer staemt de zelve in geenen deele zoo algemeen hoort/ als hier/ met betrekking by allen geslagten Israels; ook hoort ze daer hoort in een andere tydstip. t. w. na de komste van de Messias, belost vs. 21. van zouth God wel veert enige uit de Jooden tot een God, en zy hem tot een Volk worden; maer hier wordt geleerd/ hoe hy in 't laetste der dagen ze alle tot een God zou zyn/ enz.

Dit nu alles wordt nader bevestigd/ en aengebonggen/ als 'er tusschen beiden bygebaen word/ spreekt de HEE-RE, de Jehovah, de onveranderlyke God, de getrouwe waermacker van alle sijne belosten, en toezeggingen/ zoo

Hoe dit alles nader bevestigd word, als 'er wordt als bygedaen

spreekt de
HEERE,
en wat dat
zegt.

als hy reets te horen kan de kracht van die naem gehandelt hebben.

Dit nu doet de Profeet 'er by; deels om te tonen / dat hy dit niet sprak uit en van hem zelven, ofre uit een bijzondere genene zegt hoer dat Volk, waer van hy soo een naam lid was / maer alleen door lat en ingeving van Jehova, en sijnen Geest; deels ook om aen te wijzen de grond van zekerheid van deze belofte, dat is / hoe Israel 'er ten ballen staet konde op maken / hoe duister het 'er als nog met hen ook mogt uit zien / hoe lange zy ook de gedaente van Loruchama, niet ontfermd, en Lomami, niet myn Volk gehad hadden / en hoe zeer dat Volk zig ook deze groote weldaet door hunne sonden onwaerdig gemaakt had; wijl het de Jehovah was / die dit gesproken had / ofre wiens Geest dit door hem sprak / en die het nog aen magt, nog aen trouwe ontzakt / om dit te vervullen.

Hier uit zien we dan teffens het onderscheid dat 'er is tusschen het geene de Profeten van denouden dag spraken / en tusschen het geene Jesus die groote Profeet, die in de wereld komen zoude / in zyn tijd gesproken heeft: want waer de Profeten doorgaens gewoon zijn te spreken / zoo zeld de Heere, of spreekt de Heere; waer is het dat de Heere Jesus doorgaens zelve / zoo zeg ik u; zie onder anderen Joh. 3: 11. de reden van dit onderscheid is ligt op te maken / t. w. wijl de Profeten niet spraken uit en van haer zelven / zoo moesten zy 'er telkens inboegen / zoo spreekt de Heere, maer wijl Jesus sprak als magt hebbende, zoo konde hy zeggen / Ik zegge het u, tot een blijf / dat hy oneindig meerder was dan alle de Profeten, en dat die sleets in sijn naem outtijds hebben gesproken.

Heest nu God zulke groote beloften aen het Volk der Jooden gedaen / en wil hy daer toe ook van sijn Volk versagt zijn; ag! dat we dan ook overig / en aenhoudend den Heere mochten bidden, er smeken, ten einde hy die heuchelste tijden eens onder ons wilde doen opdagen / in welke de Volheid der Heidenen za ingaen in Christi Koningryk en alzoogansch Israel zal zalig worden, zeggende uit het slot van vs. 7. o Heere behoud u Volk het overblyfel van Israel! ja! dat we hier uit leeren mochten / hoe het onse pligt is / ook al het onse tot hunn bekering toe te brengen / haer te lokken tot de schoot der Kerke door onsen godzaligen wandel, door onse vermaningen, opwekkingen, en vriendelijke nodigingen,

Korte
stellingen
der toe-
gening,
dienende
tot besluit
van vs. 1.

gingen: zeggende uit vs. 6. Maekt u-lieden op, en laet ons opgaan na Zion, tot den Heere onsen God. Ja! dat we hier uit leeren mochten dat Volk geenzints zoo beragtelijk te behandelen / gelijkt vele doen / als welke die beminde zijn om der Vadersen wille / zie vs. 20 en aen wiens God zulke groote dingen hier en elders betoofd heeft nog eens te zullen doen in het laetste der dagen. Eindelik / dat een over zig eens trouw by deze gesegden wilde nederleggen / en af praegen / of hy door zig zelven grond heeft om te denken dat God hem tot een God geworden is / en of hy zig aen sijn kant wel gedraegd, als het Volk sijn erve betaemd?

Die dus aen het een / en het ander voldoen / konnen zig verwilfen / dat ze in tijd en ewigheid welgelukzalig zijn / zie Ps. 33: 12. dat ze ook geen nood, of dood hebben te vreezen, dat ze met een God te doen hebben die trouwe houd in ewigheid / en dat gelijkt hy hier is hun Regtveerdigmaker, en Heiligmaeker geworden / hy zig namaels aen hun zal betonen als hun Heerlikmaker, haer geleidende tot over de dood, in de haeven van een ewige gelukzaligheid: zie Ps. 49: 15.

Vers 2. *Soo seyde de HEERE, het Volk der overgeblevenen van den sweerde; heeft genade gevonden in de woestyne: namelijk Israel, als ik beenen ging om hem tot ruste te brengen.*

Gansch opmerkellik / en niet sonder verborgentheid was het gezigte, dat voormaels aen de Profeet Ezechiël werd toond wierd / als hy zag een zeer groote Valleye, verbuuld met doodsbeenderen, die zeer dorre waeren / omtrent welke hem magt gegeven wierd om te propheteren, ten einde ze (hoe dorre ook) levendig mochten worden; 't geene dan ook van dat gevolg was / dat 'er eene beroering onder de zelve quam / en dat elk been, (hoe zeer ook verspreid van elkanderen / of hoe zeer onder een gemengd) naderde tot sijn been, en dat daer niet alleen zenuwen op de zelve wierden / en vleesch op quam / maer ook een geest des levens in quam / zoo dat ze levendig wierden / en stonden op haere voeten, een gansch seer groot heyr, Ezech. 37: 1 - 10.

Als men dit Gezigte, zoo blootelik met een opslag van 't oog beschouwd / buiten 't oogmerk, en verband der zels met het volgende / zoo zoude men ligtelik denken / dat

Korte Inleidingsgrond, genomen uit Ezech. 37: 1 - 10. van de dorre doodsbeenderen in een valleye aen Ezechiël veruond.

dat hier in / als in een prent aen Ezechiël is hertoond / de staet der dooden , zoo als die wederom opstaen zullen ten geenen daege ; waerom dit Gezigt van een eenhoudige doorgaensch ook zoo genomen word. Ook kan men hen in soo verre daer in wel te gemoete komen / dat de opstandinge der dooden 'er meede ondersteeld word / als van welke die Opstanding , die hier bedoeld word / een Schilderye en voorboode zouu zijn / volgens dien stokregel der Latynen , die zeggen : subordinata non repugnant ; d. i. ondergeschikte dingen stryden niet tegen den anderen.

Dog welke zaeken anders eigentlijk verbeeld zijn door dit Gezigt aen Ezechiël , daer van geesd ons Gods Geest zelve de verklaringe , vs. 1 — 14. passende zult in 't bezonder toe / alleen op de staet , en toestand der Jooden in en na de Babylonische gevangnisse , en tenende dat de landen , waer in zy verstroyd waeren / zijn die graven , van welke hier zinnebeeldig gesproken word / welke de Heere zouu openen , als hy hun daer uit zouu verlossen ; wannert ook elk been tot sijn been zouu naderen , om nameelk als verenigde broeders op te trekken na Canaan , dat een groote beroering onder die gansche menigte zouu verlaekken ; waer op ze met zenuwen , en vleesch zouden bekleed worden / dat is / in hun Kerk- en Burgerstaet zichtbaerlik hersteld worden.

't Is onderuisschen kenneelk by een nder / die maer eenigzintz onderwezen is in de zinnebeeldige Godsgeleerdheid , dat de staet van Israel in Babel , ende verlossing uit de zelve / nebens hunne wederkering in Canaan , doorgaensch by de Profeten waerhoond / als een zin - prent , en afbeelding van hunne verlossing uit het geestelk Babel der sonde , en des werlds , en hunne geestelyke wederkering tot den Heere haeren God , ja ! zels (gelijck sommige 'er by doen) tot hun land onder de dagen des beteren verbonds , en wel besonder in 't laeste der dagen ; waerom het van niemant vzeend moet vnoptkomen / dat we het stuk hier ook zoo bezijpen / en denken / dat naer den geestelyken zin , die laetst gemelte weldaet hier ook mede bedoeld / en onder dat zinnebeeld teffens als in een prent hertoond zy. En hier toe helsen wy te meer over / gemerkt 'er duibellk staet / op 't slot van vs. 8. dat 'er nog geen geest in was / na dat zy al met zenuwen , vleesch , en een huid obertogen / en dus als in hunne vorige Kerk- en Burgerstaet hersteld waeren ; waer op Ezechiël andermael moest propheteren tot den Geest , ten einde die quam van de vier winden der wereld , om te blazen

blazen in de zelve / op dat zy levendig mogten worden. vs. 9. ten bljste dat ze door dien tyd nog dood waeren.

Of schoon nu wel enige na hunne verlossing uit Babel met den H. Geest bezeit zijn geworden / en dus geestelk levendig gemacht / zoo kan egter zult geenzintz op die gansche menigte worden toegepast / gelijck het hier geschied ; zie vs. 10. wyl de meeste dood gebleven zijn in sonden , en misdaeden en naturelyke menschen waeren / den Geest niet hebbende ; behalven dat hier eene overvloediger toediening van deezen Geest niet duister beloofd word / en wel op eene wijze / soo als de Geest door de verheerelyking van Christus nog niet uitgestort was / vermits ze verbeeld word als te komen van de vier winden der wereld , en te blazen in de zelve / om te kennen te geben / dat de Geest in die tijd niet alleen het wolle vlies der Jooden , maer ook de gansche Aerde , in alle hoeken , en gewesten der wereld bedauwen zouu / en zoo tot het Noorden zeggen geefd , tot het Zuiden , houd niet in : brengd myne Soonen van verre , en myne Dogteren van de einden der Aerde.

Gerwijl het nu kenbaer is / dat zels in het eerste der dagen des N. T. de Jooden niet alle , maer ook toen slegtz verre de weinigte dien Geest ontfangen hebben / en daer door levendig zijn gemacht / daer hier aen hen een algemeene levendigmaking door dien Geest , vs. 9. 10. beloofd werd / soo moet uit die velede gronden , volgen / dat hier na den geestelyken zin bezonder gepropheteerd word van de bekering der Jooden in het laetste der dagen , zoo als die een algemeene bekering zal zijn / en Paulus de zelve met soo heel nadruk / en waerschuwelk met toespeling op dit Gezigt noemd / een leven uit den dooden , Rom. 11: 15. Van trouwen ! zal 'er ook een besondere beroering ten goede komen onder dat Volk , 't welk nu die dorre doodsbeenderen nog gelijck is ; dan sal elk boom , d. i. elk Stam , en geslagte , naderen tot sijn been , en zoo zullen van de stammen wederom verenigd worden / als zy door den cirell van de vier winden der wereld , en dus uit alle des zels hoeken en gewesten , daer ze nu verstroyd zijn / zullen verpaderd worden ; gelijck zult waerom vers 21 — 28. strax nader verberld word door de vereniging van die twee houten . zoo als immer dat duibellk ziet op een weldaet , welke de Heere besouder in het laetste der dagen aen dat Volk zouu beluizen / nademaek 'er zulke dingen / en weldaden ingebaegd worden / die te

voeren nogt verbuuld zijn. zie besonder vs. 23, 24. gelijk daerom ook onse Kantekeers, op num. 4. de lichaemelyke en geestelyke verlossinge hier t'zamen boegen / en wijders denken om de vereniging van de Jooden en der Heidenen in de dagen van de Messias.

Toepas-
sing van
dit Gezig-
te op vers
2 en op 't
gansche
Cap. van
Jer. 31.

Zoo want lust heft deeze weldaet nader vertoond te zien / die bestige met sijn ooge op dit gansche 31 Hoofdst. van Jeremias in 't geneen / en op de woorden van vers 2. aengemerkt in hun verband met de booggaende / en volgende in 't besonder: inner / gelijk hij in onse nabige voorbereidzelen, of voorbeigt, reets duidelick aengewesen hebben / dat daer in de bkering der Jooden in 't laetste der dagen word afgemaelt, zoo hebben wy reets nader in de verklaring van 't eben booggaende vers gezien de vereniging der stammen in 't laetste der dagen, en die algemeene bekring, welke van onse heere zal plaats hebben / als 'er zoo eene heilige beroering niet die dorre doodsbeenderen zal kumen / en elk been, ofstam / zal naderen tot zyn been, enz: waer op dan nu vers 2. * de reden, en oorsaek van dien wat nader word opgegeven / gelijk ook vs. 3 en deeze genadige handelwyze Gods met dat Volk, als uit haer eerste grond word opghaeld en vertoond.

In de verhandeling dezer woorden / staet ons onderscheidelick te bezien:

I. De weldaet zelveren 't Volk Israels bewesen / bestaende in hunne genadige verchoning, bewesen / als 'er staet: Soofeld de Heere: het Volk der overgeblevene van den sweerde heeft genade gevonden in de woestyne, namelijk Israel.

II. De tyd wanneer / en gelegenheid by welke / te waerten / als hy heenen gijr, om hem tot ruste te brengen.

Wat wederom het erste aengaet / daer omtrent staet ons nader agt te geben:

a. Op de Personen, die hier het Onderwerp zijn / bestempeld met de naem van een Volk, en wel het Volk Israels.

b. Op de staet, in welke ze worden aengemerkt / t. w. als overgeblevene van en sweerde.

c. Op

* *Abarbanel*, de welke het vorige vers hegt aen 't vorige Hoofdst. wil dat hier een nieuwe *Prophecie* begint, maer nogtans ook van de laetste verlossinge Israels. zulx verstaende; Zoo wil *Lyrannus* ook, dat hier een nieuwe *Prophecie* begint zouw.

c. Op de Weldaet aen hen bewezen / als 'er staet / heeft genade gevonden.

d. Op de plaetze waer / te waerten / in de woestyne.

e. Op de bevestiging daer van / als 'er boogsgaet / spreekt de Heere.

Hier word dan in de eerste plaats ghewaerd van een zeker Volk, 't welk nader Israel genaemd word. Wie men nu door Israel verstaen moet / en waerom het zelve een Volk genaemd word / is ons uit vers 1. reets gelidelen / allwaer we van die naem Israel, en van de reden / waerom het zelve als een Volk booggaensch ter herheffing booggaend / breeuwerig ghelideld hebben; terwyl wy alleen hier dit nog hebben te vermaenen / dat men hier door Israel niet sommige laetere Godsgelieverden / niet alleen het Volk der 10. stammen moet verstaen; in onderscheiding van Juda, en Benjamin, om redenen / die toe op het slot van de verklaring van dit vers zullen opghen / maer de gansche Natie der Jooden, welke eigentlick genade gevonden heeft in de woestyne, toen de Heere besit was om het zelve in Canaan, en tot des zelfs ruste te brengen; zoo als we strax nader zien zullen: of schoon we wel toestaen / dat dit eerst op Israel in 't verbaig vers 4. &c. en dan op Juda, vs. 23, 24. onderscheidelick word toegepast; niet juist / (zoo als die zelve geagte *Mannen* willen) omdat Israel eerst zal bekeerd worden / waer van wy 't tegendeel in 't verbaig zullen aantonen / waer omdat Israel het langste boogheen was verworpen geweest / en om andere redenen meer. En zoo word hier vers 2. in het besonder getoond / om wat reden Jehovah eens in het laetste der dagen, dat Volk, namelijk Israel, wederom aennemen zoude tot sijn Volk; te waerten / om dat zu dat Volk waeren / dat hy reets uit Egypten uitgelent / en sijn verbond in de woestyne van Arabien met hun gemaeckt had / gelijk reets te waeren met hunne Vaders; als waerom dan nog hunne Nakomelingen waeren be-minde om der Vadersen wille.

Dit Volk word hier aengemerkt / als overgeblevene van den sweerde. Sommige verstaen 'er door het sweerd van Pharao, soo als die op het verbaig van dat Volk toeheyde / maer het sijne hand eindelick gelidick ontkomen is. Echter konnen wy daer aen de toetsenning niet wel geben; wijs Pharao eigentlick met het sweerd geene van dat Volk heeft gedood, waer van andere behouden zoudten overgebleven zijn / en hier niet duister van een gebal ghewaerd

Wie men hier door het Volk der overgeblevene van den sweerde te verstaen heeft, en op wat geval hier wel eigentlick mogt geogd worden

Hoe somige hier denken om het sweerd van Pharao.

woerd / dat plaats heeft gehad in een zekere woestyne, als 'er staet het heeft genade gevonden in de woestyne, daer Pharao slecht tot in de roode Zee aen derze zijde der woestyne, dat Volk verbodt heeft / en hier zulke overgeblevene van den sweerde hoortoomen / die verbeeld werden / als uit een groote Neerlaege, waer in heel de scherpte des sweerds zijn geballen / te zijn overgebleven / dat op Pharaos tyden niet wel toepasselijk is / die alleen last gegeven hadde / dat alle knegtens die den Jooden geboren kinderen / zouden gedood worden / Exod. .:

Hoe't anderebren-
gen op de
verlossing
uit Babel.

Anderere / bezonder van die geene / welke de inhoud van dit Hoofdst: gaerne op de gevangenis van de Jooden in Babel, en der zekere verlossing uit Babel eniglijk toepassen / wisten dat hier gesproken zoude worden van de verlossing uit Babel, op welke tijd deze woerden passen zouden; de overgeblevene van den sweerde, wanneer men doot de woestyne van herstaet de woestyne der Heidenen, in welke zij gevangen waeren / of die wilde, en woeste Heidenen landen, waerwaerts zij gevangelijk waeren weggehoert / waer van heel de doot 't sweerd zijn ongekomen: dat overblyfsel (zegd men) als zijnde het kleinste gedeelte des Volks, heeft God genade gegeven / in wederom uit haere gevangenis verlost / en gebracht tot ruste in Canaan; sijn spreekt 'er onder anderen van F. Ridderus in sijn Schriftuurelik licht, 3. Deel, p. 596.

Redenen,
die daer
tegens
stryden.

Edog / daer aen komen by onse toestemming ook niet geven; deels omdat we in ons nabij voorberigt reets getoond hebben / dat in dit Hoofdst: niet eigentlijk woerd gesproken van Israels verlossing uit Babel, en 'er op sijn best hier en daer maar een flauwe toespeling op de zelve woerd gemaakt; deels bezonder ook / omdat hier in dit vers, aengemerkt in des zelfs verband met het volgende / Gods genadige handelwyze, het dat Volk als van grond op vermeld / en als uit haere eerste beginzelen, afgeleid werd / en dit hier ter plaatze herinnerd woerd / om te toonen / dat God nog gedachte aen sijn oude goedertierenheid, en vorige weldadigheid aen dat Volk, by des zelfs eerste opkomst, en afzondering beuizen: daerom staet 'er vl. 3. De Heere is my verscheenen van verre (of van onse) tyden, enz: zoo als zulk ook tot een grond gelegd woerd / op het slot van vl. 9. Want ik ben Israel tot eeren Vader, en Ephraim is myn eerstgeborene; daer de Heere behoelt een zekere nauwe betrekking, welke hi reets in oude tyden in de woestyne van Arabien, by de verbonds-making aen Sinai tot dat Volk heeft gehre-

gekregen / als de grond waerom hi het zelve niet wilde woerd altoos verstaen. Hier hi haamt nog in de derde plaats, dat of schoon de Heidenen zelve wel meermalen onder de zin-prente van een woestyne hoortoomen / het wat onteigen is / dat hunne landen, in welke Israel zig behoud / hier een woestyne zouden genaemd worden. Dog het geene nog alkerbezonderst tegens de opvatting van zulke Mannen aenloopt / is dit / dat in dit 2de vers de Heere reets in de voorledene tyd, spreekt / seggende / als ik heenen ging, om hem tot ruste te brengen: indien men nu daer doot verstaet / de weder-in bringing van dat Volk in Canaan, na haere vorige gevangenis in Babel, soa haamt zulk hier reets woerd als een daed, die al gebeurt was / t. m. niet alleen / dat ze nu al genade gekonden hadden in de woestyne, 't geene nog enigzints kon goed gemaakt worden / maer ook / dat de Heere reets al waer heenen gegaen, om het zelve tot ruste te brengen, daer (volgens de gedachte hier waeren) in de volgende verzen nog eerst in de toekomstige tyd van hunne verlossing uit Babel van zoude gesproken worden / als vl. 4. Ik zal u weder bouwen, ende gy zult gebouwd worden, enz. zie ook vl. 5, en vl. 6. Om nu niet te geluagen / hoe dat de geene / die hier denken om Israels verlossing uit Babel, noodwendig hier van ook doot dat Volk, de welnigte / die wedergekeerd zijn / alleen zouden moeten verstaen / alsoo het zelve in dit zelve vers nader bepaelt woerd tot Israel, ofte 't Volk der 10 stammen in 't bezonder / in onderschetsing van Juda, of de 2 stammen, welke vl. 23. gemeld worden; teruiff hi reets in ons voorberigt, en hier vl. 1. getoond hebben / dat maer enige weinige uit Israel zijn wedergekeerd uit de landen hunner verstroying in Canaan, daer egter sonder rens van Juda te melden / hier van dat ganse Volk gesegd / woerd niet alleen dat het genade gekonden had in Gods oog, maer besonder ook / dat God waer heenen gegaen, om 't zelve tot ruste te brengen.

Anderere zijn 'er welke opdeelen / dat hier genaemd woerd op een geval, dat plaats heeft gehad omtrent de kinderen Israels, als zij nog waeren onswervende in de woestyne * en reets op weg waeren na Canaan, het land der ruste,

Hoe we
derom an-
dere met
meer
grond het
brengen
tot de
neerlaege
der kinde-
ren Israels
in de woest-
slyne.

* Ita Chaldaeus b. 1. vertit, sic dixit Jehovah, qui dedit misericordiam populo, qui egressus est ex Aegypto, sufficientiam necessitatum eorum in deserto, quam fingerunt coram occidentibus gladio, &c. quem etiam sequitur R. D. Kimchius, & Raschius, qui gladium non tantum accipit de gladio Aegyptiorum, sed & Amalekidrum, & Cananitarum.

na dat zy nu al uit Egypten waeren verloft, daer in bestaende / dat als Israël die snade afgodery met het gulde Kalf in de woestyne had gepleegd / wel 3000 Man van hen door het sweerl der Leviten wierden gedood, Exod. 32: 26, 27, 28 door welke jammerlijke neerlaege die sonde geboet, en den toorn Gods gestild wierd / als maer op hy het Volk, ofte de overgeblevene van den sweerde, wederom in genade heeft aengenomen / en dus de geene / die niet gedood wierden door den sweerde, overleefden in de woestyne, en aldaer genade vonden. Dus bezijpen het ook onse Geleerde Kantekenaers, als zy 'er van zeggen / num. 2. „ dat „ (t. w. 't Volk der overgeblevene van den sweerde) niet „ mede omgebragt was / soo van andere vyandelyke Volkeren, als insonderheit / doe de Leviten door Gods last / een groote menigte haerer broederen, om de Afgoderye, die zy met het gouden Kalf hadden bedreven / met den sweerde daaden, vyzende ons verder tot de Historie, daer van te vinden / Exod. 32: 27, 28 en zoo verstaen zy verder door de ruste, waer van hier wijders word gesproken / het land Canaan seggende / num. 4. Om Israël in 't land Canaan te geleiden. Hier mede stemt in soo bezre ook Lyranus over een / mende dat de overgeblevene van den sweerde, de kinderen der geener zyn / de welke uit Egypten uitgegaen zijnde / in de woestyne, door het sweerd, en andere plagen, ter nergeslagen zyn / wier kinderen in het land der belofte eyter ingegaen zyn.

En aen dit laetste gevoelen hangen wy volkomen ons zegel, zijnde ten helen overtuigd / dat daer op hier alleen geen woord: immers komd het geene hier vermeld word ten allerduideliksten / en wel in alle omstandigheden over een met die geneste Historie, Exod. 32. toen hebben de overgeblevene van den sweerde in de woestyne waerestik genade gevonden by God / op Moses voorbede, Exod. 32: 30. 31. etc. wijs ze uit alleen by het leven genadig wierden behouden / maer ook het verbond, dat zy verbroken hadden / door nielus genaekte Tafelen met hun als hersteld wierd / Exod. 34: 1. etc. Toen ging ook de HEERE, de Verbonds-Engel, welke men waeram hier als de Spreker moet aemmerken / ofte Vader, in en door den Soon, (die dan wederom de Spreker zal zyn) heenen, om dat Volk tot ruste te brengen: want hy ging / als Israels Leids-man en Heyr-Vorst, hen door in een Woken-columne des daegs, en in een Vuur-columne des nchts, om hen te brengen in Canaan, en tot des zelfs ruste als een zin-prent, en onderpand van die

Bekragtiging van dat laetste gevoelen mer verscheide redenen.

die geelyke, en Hemelsche ruste, die 'er overtijft word het Volk Gods; en welke hy hun eens met sijn komst in het vleesch daedelik, en in alle kragt zoude verwerven / en aenbrengen / zoo als de strenge, en slijpste ruste op den Sabbath, daer ook een ichaduwe, en zelfs een teken-zegel van was / gelijk meest alle gematigde Gods-geleerde van beide studien daer in door soo bezre over een komen: zie Num. 10: 33—36 Jef. 63: 14, Hebr. 3: 11. en Cap. 4: 8—11. in welke laetste plaets Paulus die ruste vergeestelikt / op die wijze / als waer even van spraken. Vergelyk 'er mede Col. 3: 16. en onse Kantekenaers op num. 66. Soo blijkt dan duidelik uit de eben ingezagte plaatsen / dat Canaan word aengemerkt in de Schrift / als het land der ruste, en een onderpand der geelyke en ewige ruste der ziele / en dat God in de woestyne eigentlik heenen ging, om Israël tot dat land der ruste te brengen.

Ondertusschen had ik in het eerst wel by my zelven gedacht / of men door het Volk der overgeblevene van den sweerde, niet zoude mogen verstaen het Volk der Jooden, zoo als het door een gedeelte wel door het sweerd des oorlogs, des hongers, ende der pestilentie is ongekomen ten tijde van Jeruzalems verwoesting door Titus Vespasianus, maer soo als een groot gedeelte daer van / van het sweerd is overgebleven / en behouden / en dus genade gebonden heeft in de woestyne van het Heidendom, waerwaerts het zelve verstroyd wierd / en dat door Gods genadige verichoning, die sagge gezagen heeft / dat ze niet alle om quamen, om sig een overblyfzel na de verklefing der genade daer uit te behouden, welke hy eens in 't laetste der dagen na al hun bezigtig om swerven, en werfich werken, waer in geen waere ruste word de ziel te vinden is / dat de rechte ruste der ziele zal brengen / welke laetste woorden / t. w. toen ik heenen ging om haer tot ruste te brengen, hier dan in de voorledene tyd voorkomen na de styl der Profeten, welke meer gelvaen zyn toekomende dingen in de voorledene tyd, als of ze reets gebeurd waeren, (zie Jef. 9: 9.) door te stellen; in welk geval wy hier de voorzeker beth, of een woordelen des tyds, t. w. als, 't geene de Onse hier bezigen / 'er niet moeten onder verstaen / maer liever / een reden gevend woordelen, als of 'er stond; zoo dat ik heenen ging om hen tot ruste te brengen; wanneer dan in die laetste sneede van vers 2. die weldaet, als een gevolg van het eerste woordelen / en in de voorste woorden van dit vers eigentlik reden gegeven zoude worden / waerom de Heere zoo een groot getal der Jooden in en

Bedenking of men 'er door niet zouw mogen verstaen, die v. her sweerd van Titus Vespasianus zyn overgebleven na de laetste verwoesting van Jeruzalem?

met

met de verwoesting van Jeruzalem nog heeft in 't leven behouden / en genadig van 't zweerd verschoond; t. w. omdat hy haaznemens was ze niet alle te verderven, maer zig een overblyfzel na de verkiefing der genade te behouden / welke hy eens in 't laetste der dagen zouw invoeren in de ruste des N. T. die ruste die er in Davids tijden zelfs nog overig bleef voor het Volk Gods.

Ik beken / dat dit zeer wel ober een hoorn met den hoornaemen inhoud, en 't Profetisch oogmerk van dit Hoofdstuk, en besonder ook met de zamenhang deser woorden: want Cap: 30: 23, 24. was reets van Jeruzalems verwoesting geprofeteerd / zoo als wy in ons Voorberigt, en ober vl. 1. getoond hebben; daer was ook ingewikkeld / en by onderstelling gesproken / van een afwending van Gods toorn in 't laetste der dagen, en dus / hoe dat Volk nog eens genade zouw vinden in Gods oogen, en wederom aengenomen worden; welke zaek in dit vers van nader ingestampt worden. Ook beken ik / dat dit zeer wel zamen hangt met de euen hoortgaende woorden / als de Heere vl. 1. beoofde had in die zelve dagen, t. w. het laetste der dagen des N. T. volgens Cap: 30: vl. 24. allen geslagten Israels. tot een God te zullen zyn; wyl dus hier reden gegeven word / waerom hy in Jeruzalems verwoesting heel van dat Volk genadig verschoond heeft / wyl hy sonder dat hen niet wederom tot een God soude worden / zoo ze alle door den sweerde waeren omgekomen, en wyl hy toen al zulk een genadig hoornemen had / om eens die overgeblevene van den sweerde tot ruste te brengen in het laetste der dagen, en na Canaan te doen wederkeren.

Alles nochtans wel inzien / en naukeurig gewikt / en geluogen heftende / zoo binden wy geen byzheid / om deese onse particuliere gedagte te paffereren toden de gemelte van onse Geleerde Kanekenacs, en van andere Mannen, welke daer in met de zelve accoord stemmen / en welker gedagte wy met enige redenen nader hebben aengedrongen; of schoon 'er dus wel enige schijn zij toe opdoet / en zelfs Abarbanel, en andere het opbatten van Israel, zoo als het ten tijde van de Messias zal verlost worden. Nu oordeelen / dat deeze verklaring een weinig gedrongen is / en dat als men het past op het gemelte geval van Israel in de woestyne, en Gods genadige handelwyze, en geleide omtrent het zelve / om het tot ruste in Canaan te brengen, dan alles zig zeer wel vleyen laet / en zulk met het oogmerk, en de zamenhang hier ook heeft ober een hoorn: want dus word daer mede hier aengewezen /

gewezen / hoe dat Israels Nazaten nog waeren beminde om der Vaderen wille, en dit tot een reden gegeven / waerom hy dat Volk nog eens wederom aennemem zouw in 't laetste der dagen, omdat zy dat Volk waeren / dat hy certijds uit Egypten uitgeleid / en met welke hy sijn verbond gemaekt / en verniewd had in de woestyne, en hoe dit moeste strekken tot een grond van de verwagtinge der Jooden opens hunne genadige herstelling in 't laetste der dagen: *Summers*

(I.) Waeren zy dat Volk, 't welk God uit Egypten geleid hebbende / in de woestyne gebragt heeft onder de band des verbonds, en zoo tot sijn Bond-Volk had aengenomen / dat gaf him heel grond, om te hoopen, dat hy hunne Nakomelingen niet in eluichheit verloten; maer als zulk beminde om der Vaderen wille, wederom aennemem zoude / en

(II.) Had Israel Gods verbond verzoeken / door de sonde van 't gulde Kal, en na de jammerlijcke nederlaege van 3000 Man, nog wederom op de voorbede van Moses by God genade gebonden; zoo zoude dan ook hunne groote sonde tegens de Messias begaen / en die nu reets geboet was door die dzevige neerlaege in Jeruzalems verwoesting, en door het oordeel van zoo veel ewen, ook geen beletzel geven / dat God him op de voorbede van de Middelaer des Nieuwen verbonds, niet eens wederom genade bewijzen / en na een langtijlige / en dzevige omzukkelling door de woestyne der Volkeren, tot de waere ruste, en in hun land weder brengen zoude.

Ja! gelijk de liefouderige wegen, die God van ouds met dit sijn Volk gehouden heeft / als schilderyen en voorbeelden mogen aengemerkt worden van de geene / die hy onder de nieuwe huishouding nog eens houden zouw / zoo mogen wy van hier wel aenmerken / dat dit geval hier daerom te meer mischien word aengeschied / en tot een grond van hoope gelegd / omdat mogelik in en door die jammerlijcke Neerlaege van soo veel duisenden der Jooden in de woestyne, en het verschonem van de overige / met welke hy sijn verbond als verniewd heeft / en door sijn genadig voornemem, om derzelver nakomelingen in Canaan en tot ruste te brengen / verheest zy / hoe hy eens op diergelijcke wijze onder de nieuwe huishouding met dat Volk zouw handelen / door een menigte van hun wel te doen elendig omkomen door het zweerd van Titus Vespasianus, wegens hunne sonden, en ongelove, maer egter zig nog heel in 't leven te behouden, om zoo zig een zaed overig te behouden / 't welk

hy eens reben zoo in het laetste der dagen tot ruste na alhaer moeyheit omfwerpen in de woestyne der Dalkeren / en in dat zelve land weder wiste hengen.

Hoe daer uitblykt, dat men hier door Israel als nog het Volk der 10 stammen niet kan verbaen, als als enige willen.

Hier uit zien we / dat men met sommige als nog hier door Israel niet bepaetdelikt het Volk der 10 Stammen moet verstaen; wijs die onderscheiding van Israel, en Juda immers in de woestyne nog geen plaets gehad heeft / 't geene zouu doorgaen / zou men toestond / en kon beuyzen / dat hier op Israel in / en na hunne gevanglyke wegvoering in laetere tijden / toen de scheuring tusschen Israel en Juda al was haargewallen / geogd wierd / maer het geen egter van die zelve geagte Mannen ontkend word / en waer van wy nu genoegzaam 't tegendeel beweerd hebben; of schoon we nochtans wel niet ontkennen / dat in 't verhoig van vers 4. enz. Israel in onderscheiding van Juda hoogschoud; dog of ook daer uit daeron juist wel dat gevolg kan getrokken worden / (zoo als enige willen) dat Israel of de 10 Stammen, eerst zullen bekeerd worden / en dan Juda, of de 2 Stammen, zult is een stult / dat wy in 't verhoig op sijn plaets nader besien zullen / en waer tegen wy meenen / dat zig veele rebenen opdoen.

Korte stellingen, by wege van toeeigeninge.

Mit allen deezzen leeren wy nu deezze aenmerkingen te maeken:

I. Dat God op die zelve wijze nog handeld met een yberfondaer, dien hy bekeerd: over deezze was ook het wraekfweerd van sijn toorn als uitgetogen; ja! wat zeg ik / zult een ziele bebind zig eerst als een verflagene van den sweerde, weggewoopen op de vlakke des velds, vertreden in sijnmen bloede; terwyl hy het is / de welle genade hand in Gods ogen / als de Heere hem toerip: In uwen bloede leefd; zie Ezech. 16: 8.

II. Dat het oogmerk Gods in deezzen met den sondaer is / om hem tot de waere ruste te brengen / als die rusteloos tot dus wrete witen God had omgesworven, en hem door sijne sonden had vermoeyd; maer nu aen zig zelve ontdekkt zijnde / ziet / dat in alles witen God geen egte ruste door het holle sijn voets te vinden is.

III. Dat het egter hier het land der volkomene ruste niet is; terwyl Gods kinderen hier nog zijn in de woestyne, en in de stryd, maer dat nochtans alle besondere wegen, die God van tijd tot tijd met sijn Volk inslaet / eigentlikt strekken / om hen al meer / en meer tot ruste te brengen / hen het wettisch werken, al het arbeiden in eige kragt, en het omfwerpen witen den Heere moele te maeken / en hen strekt van

nietus

nietus met het pak hunner sonden na Iesus, de waere Arke der ruste, en der behoudenis te dypben / als die gesegd heeft / komd alle tot my, die vermoeyd en belast zyt, en gy zult ruste vinden voor uwe zielen; ten einde zy zoo alle de dagen hunne levens van hunne booze werken mochten vieren, en dus den ewigen Sabbath of Rustdag in dit leven aenvangen, tot dat hy hen eens zal inbrengen in de zalige ruste hier waden / als zy door de Jordane des doods na de ziele zullen ingeleyd worden in het Hemelsch Canaan der heerlijkheid, het waere land der ruste, en hunne lighaemen ondertusschen liefsli zullen rusten op haere slaepsteden tot den schonen morgenstond van den jongsten dag, wanneer haer hoogste ruste zal bestaen / in met de vier Dieren, en vier en twintig Onderlingen dag of nacht geen ruste te hebben / om hem die op den Throon zit / ende den Lamme de ewige Hallelujahs toe te brengen.

Vers 3. *De HEERE is my verscheenen van verre [tyden:] ja! ik hebbe u lief gehad [met] een ewige liefde; daerom heb ik u getrokken [met] goedertierentheid.*

Gantsch anders zijn de Gedagten, riubens / en oogmerken van Jehovah God / als die der Menschen kinderen, zijn de 'er een oneindig onderscheid tusschen beide / ende zijnde teffens sijne wegen, en handelingen met hen somtijds zeer aenbiddelt / andoorgoondelt / en zoo een diepe afgrond, in alles niet te bepeilen.

Seer nadrukkelt vertoont ons zulks Jehovah zelfs / Jes. 55: 8. daer hy zegt: Myne gedagten zijn niet u- lieder gedagten, enz: Dit groote onderscheid openbaerd zig in deezze na- volgende stukken:

I. Zijn Jehovahs gedagten niet der menschen gedagten, ten aenzien van haer Onderwerp, 't welle hy zelve is / de groote / en oneindige God, by wien alle Schepzelen niet meer zijn te vergeeliken / als een druppel uen een emmer, en een stofken aen de weegschacle.

II. Openbaerd zig dit zoo merklikt onderscheid ten aenzien van de voorwerpen, maer ontrent Gods gedagten, heereken / die zeer verschillende zijn van / en oneindig meer in getaele van die der menschen kinderen, als zijnde zeer hoog, verheven, en oneindig veele.

Korte Inleidingsgrond, genomen van het groot onderscheid, dat 'er is tusschen Gods gedagten, en die der menschen kinderen.

III. Ontdekt zig boven al dit onderscheid ook in de manier, en wyze, op welke God denkt, in onderscheiding van die der menschen kinderen: want

a. God denkt op de allervolmaekste, heiligste en gelukkigste wyze; maer de menschen op eene zeer onvolmaekte, en van naturen sondige wyze.

b. Godt denkt alleen uit en van zig zelven, uit kraegt sijner Deugden, en volmaektheden, maer de menschen van en door God, op die wijze nameest/ als ze in hem leven, haer bewegen, en zyn.

c. Gods gedagten zijn altyd blyvende, en onveranderlik; maer s' menschen gedagten zijn voorbygaende, en zeer veranderlik, en onbestendig.

d. Godt denkt, en oordeeld gansch anders van de dingen, en voorwerpen, als de menschen kinderen; dermaten/ dat eben dat zelve/ 't geen by hem somtijt een stoffe van droefheyd, van vreeze, van twyffeling, en moedeloosheid is/ by God in tegendeel/ en in dez zelve alwijg oordeel hoort hen wel eens een stoffe van troost, van hoopes, van gerustheid, en vertrouwen is.

IV. Openbaert zig dat onderscheid ook in opzigt van 't einde, dat Godt zig in sijne gedagten woortstelt/ in onderscheiding van dat der menschen kinderen: want daer 't einde, 't welck Godt zig daer in woortstelt/ niet anders is als sijne hoogste heerlijkheid, en de openbaringe des zelve; als die alles heeft gewrogt om sijns zelfs wile, ofte ter beandwoordinge van zig zelven, en 't wijs doelwit, dat hy zig heeft woortstelt/ Spreuk. 16:4. Daer is het dat in tegendeel de menschen zig van naturen een gansch ander / en sondig einde in alle hunne gedagten, rachsagen, en voornemens woortstellen/ als daer is huijn eige belag, en voordeel, gelijk ook huijn eige eer, roem, en vermaak.

Wenscht imant dat groot onderscheid, 't welck 'er dus is tusschen Gods, en der menschen gedagten, eens wat nader verhoort te zien / hy lustige maer eens sijn aendagt op 't geene hy aentreffen in dit 3de vers van onsen Jeremias, alwaer de kinderen Israels wel betuigden / dat de Heere haer verschenen was van verre, of oude tyden; maer 't was nu al soo lange gelchen / en daerom hielden ze ober tot werping van huijn hoopes, en gansche staet, denkende dat het / of alles maer inbeelding, en bedrog was / wat zy in vorige tijden van Gods gunste ondervonden hadden; ofte dat Gods genaden-giften, en sijne roeping herouwelijk waeren / en zy

Over-
brenging
van deeze
Vooraf-
spraeck op
het 3de v.
dat thans
re verhan-
len staet.

uit 't verbond Gods waeren uitgevallen, gemerkt zy nu geheel als van Godt verloten, en verworpen schermen / en soo droef-
tig moesten omswerven buiten sijne gemeentchap; dog de Heere toont strax daer op in dat zelve vers, dat sijne gedagten niet waeren hun lieder gedagten, maer dat sijne gedagten waeren onveranderlik, en hy 'er ook gansch anders van oordeelde, als zy; want was hy haer reets verscheenen met de blyken van sijn gunste in oude tyden, het was een bewys, dat hy haer had lief gehad met een ewige liefde, en dus lief hy daer in bestendig; waerom hy hen dan ook in vorige tyden reets getrokken had / en nog verder trekken zoude met goedertierenheid; en zoo moesten zy weten / dat het geene by hem een stoffe van ongerustheid, en vreeze was / r. w. dat de Heere dus hen verscheenen was van verre tyden, heel eer by God, en in sijn alwijg oordeel, hoort hen een stoffe van troost, en hoopes was / dat hy het verder wel met hen maeken zoude / als die haer uit dien hoofde al soo wet-
tig geheel vergeten hadde / als een Vrouwe haer zuigeling kan vergeten.

Soodat eigentlik in dit vers eene klagte, en swarigheid van Gods oude Volk, Israels / eerst moed woortgesteld / en daer na waeggenomen en opgelost / hier in bestaende / dat de Heere wel in vorige tyden blyken van sijn liefde, gunste en genadige verlossing aen hunne Vaderen gegeven had / maer dat zy nu geheel vergeten, en verlaeten schermen te zijn; waer op dan de Heere toont / dat sijne liefde jegens haer eene ewige en onberouwelyke liefde is; soo dat afschoon-
zelve Bergen mochten wyken, en heuvelen wankelen, 't verbond sijns vredes, eens met hunne Vaderen gemaakt / eyter van hun, die beminde om der Vaderen wille, niet zoude wyken in ewigheid, maer dat hy uit dien hoofde hen nog eens tot zig zoude vergaderen, en trekken als met koorden der liefde, en met menschen zeelen, gelijk in de dagen van ouds.

Volgens deeze opvatting / staen ons in dit Vers dan eigentlik 2 Hoofdzaeken, nog wat nader te liezen:

I. Eene klagte en swarigheid, welke de kinderen Israels hier indzengen / en als de grond is van hunne vertwyffeling, en moedeloosheid, daer in bestaende / dat de Heere hen versche-
nen was van verre tyden.

II. De oplossing van de zelve klagte, en swarigheid door den Heere zelve / daer in bestaende / dat hy hun lief gehad hadde met een ewige liefde, en daerom getrokken had met goedertierenheid.

Voornae-
me inhoud
van dit
vers.

Afkeering
van
v. 1. v. 2.
He-
22. v. 2.

Befonde-
re Onder-
deelen, die
in yder
Hoofdeel
voorko-
men.

Opens 't eerste, daer in staet ons wederom te letten:
a. Op de Persoon, die hier sprekende word ingevoerd;
uitgebrukt door My.

b. Op de Persoon van welke gesproken word; zijnde de
HEERE, of de Jehovah.

c. Op het geene de Spreker van den zelfden getuigd; t. w.
dat hy hem verschenen was van verre tyden.

En wat aenbetreft het tweede, daer in hebben wy nader
agt te geven:

a. Op de bron, en oorsprong van de vorige bewyzen der
Goddelyke genade aen zyn oude Bond-Volk, als 'er staet:
Ik hebbe u lief gehad met een ewige liefde.

b. Op 't gevolg van dien / ofte de weldaet daer uit her-
voortvloeyende / als 'er word by gebaen: Daerom heb ik u
getrokken met goedertierentheid.

Wat dan (i.) aengaet de Persoon, welke in 't eerste
Hoofdeel sprekende word ingevoerd / deeze is Israel, * als
blijkt uit het vorige vers, waer van wy thans niet verder
zül-

Opening
van het
Eerste
Hoof-
deel, waer
in vooraf
onderfagt
wordt, of
men hier
moerden-
ken om
gansch
Israel, of
slegts om
de 10
Stammen.

* Er zyn 'er de welke egter door de Spreker hier verstaen de Pro-
pheet zelve; soo laet sig zelfs hooren, R. Salomo, seggende: Hy is
my verschenen, namelijk my de Propheet, en heeft tot my gesegd, dat
ik zal zeggen tot de Vergaderinge Israels; Ik heb u lief gehad, enz:
dog dit schynd my wat te ver gefogt te zyn; te meer, alsoo de Pro-
pheet niet wel zeggen kon, dat de Heere hem diensaengaende van verre
rijden was verschenen, zoo als wy in de Verklaring over die uitdruk-
king nader zien zullen, dat zulx een zeer lange tyd onderfeld, in welk
geval de Propheet wasrelik ontroew, immer gansch traeg in het voldoen
aen 't einde dier verschijning geweest was. Ook is het gansch niet
vreemd, dat 't Volk Israel hier sprekende tusschen beiden zouw voorko-
men, en dat strax daer op wederom de Heere zouw spreken, en der
zelver swarigheid oplossen: want iets diergelyks zien we nog eens ge-
boekt, vs. 18, 19, 20. uit welke versen wy te meer gesterkt worden in
die gedagte, dat dus ook in de eerste snede van dit Vers eerst Israel,
en dan in de 2de snede de Heere sprekende voorkoomd, en beandwoord
de klage van Israel: ook brengh de samenhang met het vorige 't ge-
voeglikt mede, dat men hier op Israel denke, niet alleen, omdat het
zelve onmiddelik te voren gemeld was: maer besonder ook, omdat even
te voren de genade-weldaden, aen dat Volk wel eer in de woestijne van
Arabien bewesen, vertoonnd waeren; waer op dan zeer gevoeglikt dat
zelve Israel hier sprekende word ingevoerd, erkennende wel ter eener
zyde, hoe God toen in die oude tijden aen hun was in gunste, en
genade verschenen, maer vresende ter andere zyde, dat terwyl 't zoo
lange geleden was, de Heer daer aen niet meer dagt, enz:

zullen handelen / alsoo zulx in de Verklaring van 't vorige
vers, over die naem reeds geschied is: alleen zeggen wy /
dat we als nog geen noodzaeke binden / om hier door Israel,
de bekende 10 Stammen te verstaen / zoo als sommige wil-
sen / maer dat men 'er zeer wel onder begrijpen kan 't Volk
der 12 Stammen Israels in 't gemeen / en dat om deeze re-
denen.

I. Wabien ons op het slot van de verklaring van 't vorige
vers gebreken is / dat men daer ter plaetse door Israel
in de erste opslag niet de 10 Stammen alleen kan verstaen /
remerkt zy daer woestijnen / als de zulke / die een zwaere
neerlaeg outtijds in de woestijne van Arabien, door middel
van 't tweerd der Leviten hebben ondergaen / en als die op
Moses voorbidding egter / ten aenzien van des zelfs over-
blyfzel, in die zelve woestijne genade gevonden hebben, toen
de Heere besig was om hen in Canaan, en dus tot ruste te
brengen / zoo als we ten allerduideliksten zagen / dat dese
gemelte weldaet aen hen bewesen / daer beoogd word.

II. Omdat dit zelve Volk hier gewag maekt van een
weldaet, reeds in oude tyden, en (zoo als we strax na-
der zien zullen) wel besonderlikt in die zelve woestijne aen
haer bewesen / als waer de Heere hen vertichenen was / toen
immer de scheuring der Stammen op lange na nog niet was
beoogd gevallen.

III. Omdat de Heere hier betuigt / dat hy dit sijn Israel
hab lief gehad met een ewige liefde, het geene ziet op de
ewige verkiefing ontrent hun Vader Jacob of Israel, waer
na des zelfs Nakomelingen die zelve naem draegen / en
die als in hem gerecht zijn / volgens Rom. 9: 13. Mal.
1: 2. Hof. 11: 1. Het geene verstaen / volgens bergelijking
met de zoo eben gemelte plaetzen / duidelik op het Volk
der 12 Stammen ziet / en niet op de 10 Stammen alleen.

IV. Omdat wy zien zullen / dat door dat trekken niet goeder-
tierenheid, aen Israel geschied / ook in de eerste plaats een
voorleden weldaet beoogd word / welke aen dat Volk be-
wesen is / toen de Heere hen uit Egypten trok / onder veele
bewyzen sijnner goedertierenheid, waer aen de gansche Natie
Israels immer deel gehad heeft.

Wat (2.) de Persoon aengaet / van welke Israel hier ge-
wag maekt / deeze is de HEERE, waer van wy in
de verklaring van vers 2. breedvoerig gesproken hebben /
en welke wy hier onderstellen dat besonder door de twe-

Wie men
hier door
dezen
HEERE
moet ver-

staen, van welke Israel gewag maekt?

Hoe de weldaet zelve te verstaen, waer van hier ge-waegd word?

de Persoon * in de H. aenbidde-lijcke Drie-eenheid moet gena- men worden / bernitsz eigentli- ck de Soone Gods zig hi de uittogt der kinderen Israels uit Egypten, aen hun als hun Voorganger, en Leidsman geopenbaerd heeft / en reetsz dik- wulx aen de Aerds-Vaderen te horen was verschenen.

De weldaet zelve / door dezen Heere aen sijn oude Bond-Volk Israël betoefte word dus uitgedrukt: De HEE- RE is my verschenen van verre tyden. En waer in eigent- lijk deze verschyning bestaet / of welske besondere weldaet 'er door te kennen geheet word / zal best geblijken / zoo we eerst overwegen / hoedanlyc erne tyd - stip hier door die verre tyden word uitgetekend / als 'er hi gedaen word van verre tyden: welske uitdrukking en van de toekomstige, en van de voorledene tyd kan genaen worden / waerom de Uitleg- leggers daer ober herschillen. Die het voor een uitdrukking van de toekomstige tyd neuen / wilsen dan meest daer heuen / als of 't Volk Israels 'er mede wilsde te kennen geben / dat de Heere hen wel te bestte gedaen had / dat hi hun eens uit hunne gevangenisle zou verlossen, maer dat het nog een lange tyd zou aenhouden / en dus dese hunne verlos- singe nog zoo verre voor uit, en niet zoo haest aenstaende was. † Enog my vernemen redenen te hebben / waer- om

* De Heer Coccejus, dien grooten Apollon in de Schriften neemd deeze woorden op, als gespro- ken van den Soone Gods, die hier betui- gen zoude, dat de Vader van wigheid hem last gegeven had om Israel te verlossen, wanneer men di door deezen HEE-RE niet God den Soon, maer God den Vader zelv moeten verstaen, dog dit koomd ons wat zeer gedrongen, en al te verre gefogt voor, als dat we daer aen onse toestemming zouden konn geven; te meer, omdat dit vers niet duister in zig beheld, eerst een klagte, of swarigheid, die van ymant word gemaekt, daer in bestaene, dat de Heere hen verschenen was van verre tyden, en dan het antwoord daer op, en de oplossing van de zelve in de volgende woorden.

† Lubet Sanctii verba heic allegare: *Hac inquit verba communiter Hebraeorum populo adscribunt pterprietes, cuius sberissem cogitationem humanissima quadam responsio solatur. At enim populus, ut cum Hieronymo plures putant alii, longe abesse tempus illud, quo Deus Cap- tivorum misertus de illorum liberatione cogitavit. Alii, meo iudicio, versimilium, ita cogitasse, ac per populum arbitrantur, apparuisse qui- dem Dominum Parentibus, illosque molli, faciliqve vestigio per aren- tem regionem deduxisse, mutass tamen jam animum, S antiquam exuisse humanitatem, neque benignius de suo, quam de quovis alio populo cogi- zare. Cui Deus longe aliter em habere docet, argue ita accommodatè hanc captivitatem ait, S in charitate perpetua dilexi te, &c.*

om men die uitdrukking voor de voorledene tyd moet ne- men / gelijck ook de meeste daer heuen wilsen / en dat wel / I. Omdat het geene volgd / ook eene weldaet van de voorledenen tyd is / als 'er staet: Ik heb u lief gehad, enz: en wederom / ik heb u getrokken met goedertierent- heid.

II. Omdat die verschyning van God aen dat Volk van verre tyden, volgens het verband met 't vorige vers, ziet op het gevonden te hebben van genade in de woestyne, 't welsk waerelick zeer lange geleden was / en waer van dus te reet als in 't voorledene magt gezegd worden; de Heere is my verschenen van verre tyden.

Hier uit is nu ook van zelsz op te maekten / op welske genade- weldaet hier Israel het ooge heeft / als het segd: De Heere is my verschenen van verre tyden; t. hi. op sijne genadige verschyning aen dat Volk in gunste, en met sijne hulpe, geleiding, en bewaring, eerst in Egypten, hi desz zelsz uittogt, en daer na in de woestyne, en wel besouder aen Sinai hi de wetgeving, toen hi een verband met hunne Vaderen, volgens vs. 32. gemaekt heeft. Zumerz hier voor pleiten deeze re- denen.

Op welke genaden- weldaet derhalven Israel hier het ooge heeft.

a. Omdat die uitdrukking van verre tyden, ook een zeer lange voorledene tyd inhoevend; te meer / daer zulk hier als een reden van swarigheid vooztaemd / waerom Israel hoesde / dat nu Gods barmhartigheden als door toorne wa- ren toegeloten; wyl het zoo lange geleden was / en het schein als of de Heere om sijn oude Bond-Volk niet meer en bogte; des men van sly hier geene versche voorledene weldaden moet verberden / maer tot de eerste, en eerste tyden moet te rugge sien / toen God dat Volk eerst tot sja Volk nemam.

b. Omdat wy gesien hebben / dat dit vers in dierboegen zamenhangd met het vorige / dat / gelijck daer in reetsz ge- mekt was van de genade, aen dat Volk in de woestyne uit- tihz betoefte / 't Volk van Israel deeze genadige verschyn- ning hier nu wel erkent / maer in plaets van zulk tot een grond van hope, en gelovige verwagting te leg- gen / om daer uit te besluten / dat Gods genade- gif- ten, en roeping onberouwlikt sijn / in tegendeel daer uit dit verkerd besluit opmaekt / dat nadien het nu zoo lange ge- liden was / de Heere haer granchelick had vergeten en verlaten.

c. Omdat in 't vervolgd ook vooztaemd werd van Gods ge- vadige verschyning aen dat Volk in de woestyne, zoo toen

de Heere dat Volk eerstmael tot sijn Volk, en kinderen aennam / vs. 9. als toen hy met Israels Vaders een verbond op rigtede aen Sinai, vers 32.

d. Omdat 't kenbaer is / dat de Heere aen dat Volk doen ter tijd op een besondere wijze ten goede herschienen is / eerst toen hy aen Moses sijn Leidsman verscheen / in een brandende braembosch, en zig langs die weg openbaerde / en bekend maekte aen dat Volk in sijnne liefde, en gunste, Exod. 3. en daer na verder in de woestyne; zoo in de Wolk- en Vuir-columnne, als op Sinai hy de wetgeving, Exod. 19. en Cap: 20. het geene wy hier van ook eigentlijk door deeze verschyning verstaen moeten.

e. Omdat op het slot van dit vers deese afoude verschyning aen dat Volk, nader verstaerd werd door die woorden; daerom heb ik u getrokken met goedertierentheid: want daer in worden die zelve Personen aengesproken / die hier sprekende hoorkoamen / en soe word daer in geleerd / hoe de Heere op een seer genadige wyze dat Volk uit Egypten, als met een sterke hand grukt / en verder tot zig getrokken heeft met koorden der liefde, en met menschen zee- len.

Als dan hier gesegd word: De Heere is my verscheenen van verre tyden, zoo moet men Israel zig hier voorbereiden als in die staet, waer in het zig rebinden zal in het laette der dagen, en wel in de beginzen van sijnne bekering, ofte in dien tijd / als het op sijnen ilendigen toestand recht zal beginnen agt te geuen / zoo als de tijd / om het zelve genadig te zyn van hoop de deure; ja! reets daer zal zyn / en het in 't eerst met deese bekommernissen zal aengedaen zyn / als of het nu gansch en gaer hat God verloten was / omdat de vorige goedertierentheden seenen een einde te hebben / en op te houden van geslagte tot geslagte; vergelykt Jes. 63: 15 — 19. hier mede / en grukt daer in dus nader de verklaring vinden.

Zie daer de klagte, en svarigheid van Israel hoopgesteld! nu volgd hier op 't andwood van Jehovah, bestaende in een oplossing van de zelve; waer in hy haer

a. Verzekerd van sijn ewige Liefde 't haerwaerts / seggende; ja! ik hebbe u lief gehad met een ewige liefde, om zoo te tonen / dat een reer hat euwen, in welke dit Volk was verlaten geweest / geen pael of perk steld / of stellen zoua aen deeze sijnne ewige Liefde.

b. De ewigduerentheid en bestendigheid hier liefde nader

be-

betuygd / uit het geene hy eertijds omtrent hen gedaen had / hoe hy haer daerom getrokken had met goedertierentheid, en zy dus moesten weten / dat sijnne genade-giften, en roepinge onberouwelijk waeren.

1. Door eerst word ons van hier vertoond de bron, en oorsprong van de vorige bewyzen der goddelijke genade aen sijn oude Bondvolk, daer in bestaende / dat hy 't zelve had lief gehad met een ewige liefde.

1. 't Gebolg van dien / of de weldaet zelve / daer uit herhaartzuagende; namelijk sijnne trekkinge met goedertierentheid

Maeyns het eerste, daer in komen ons wederom onderscheidentli hoop.

a. De hoge Personagie, welke hier spreekt.

b. De Persoon, of Personen, van welke gesproken word.

c. De weldaet zelve / daer aen betwisen.

Wat aengiet de Hooge Persoon, die hier spreekt / deeze is die zelve Heere, waer van Israel elven te horen betuygd had / seggende: De Heere is my verscheenen van verre tyden, en welke Persoon in het besonder daer hoop te verstaen zy / gelijkt ook welke de kragt van die naem volgens des zelve oorspronk zy / daer van hebben wy over die woorden / gelijkt ook besonder over vs. 1. in 't zelve ons reets geultet / des lue ons vergenoegen met 'er thans alleen in 't gemeen van te zeggen / dat het is de zalige / en algenoegzaeme Jehovah, die de llesde zelve is / en welke uit kragt van sijnne algenoegzaamheid, sijnne llesde, in plens van haet en straffe uit richte en ongeschoude menschen llesde aen sijnne Keurlingen heeft kommen / en willen in der tijd openbaeren / achtervolgens sijn ewig en genedig / ja! llesderyk voornemen, en dat alles met lof sijnner Daugdon, en sonder krenking van enige sijnner volmackheden; waerom hy dan betuygd: Ja! ik hebbe u lief gehad met een ewige llesde.

Wat wyders aenbetreft de Persoon, of Persoonen, welke hier aengesproken worden / deeze zyn de zelve / die elven te horen ons sprekende waeren ingeboerd; de Heere is my verscheenen van verre tyden, en bygevolg niemant anders als Gods oude Bond-Volk Israel, zoo als wy over die woorden zult reets betoogt hebben / van welke Israel over vers 2. en besonder over vers 1. bereits uitvoerig van ons gehandeld is; des wy 'er nu alleen in 't kort van zeggen / dat het zyn te Nakomelingen Jacobs, of Israels, na bezzen sijnner Stamvader ook Jacob, of Israel hoopgaensch geheten in de

3

Schrit,

Onderdeelen, welke daer in voorkomen.

Wie hier eigentlijk aengesproken word.

Opening van het 2de deel van dit vers.

6. 10. Zelfs als hy zig stuijs houd / en verbergd booz sij-
ne kinderen / zoo is 't egter uit Liefde, eben als een Vader
ren kind, dat misdaen heeft / wel eens stuijs aanziet; ja!
booz een tijd van sig stoot, of schoon des zelfs ingewanden
van liefde rommelen ober het zelve; zoo betuigt hy daerom
zelve / vl. 20. Is Ephraim my niet een dierbaere Soone? Is hy
my niet een troetel-kind? want sint dat ik tegen hem gespro-
ken heb, denk ik nog ernstelik aen hem; daerom rommeld
myn ingewant over hem, enz:

Wat de
Heere dog
zag in zyn
Volk,
waerom
hy haer
steld tot
voorwer-
pen sijner
liefde?

Maer wat ziet dog de Heere in sijn Volk, ofte wat heeft
hy in haer geseit / dat beminnensweerdig is / en magtig
was sijne liefde t' haerwaerts uit te loffen / en sijne gene-
gentheid aen hen te verbinden? Wy zeggen aen hun kant
veel 'er zig niets diergelijks op; maer in tegendeel niets
anders als huile stinkende sonden, en snode verdurventheden:
hoort om / niets als al het gene hem ten hoogsten mishagen
en vertoornen konde: zy dog komen daerom uit en van haer
zelve in de Schrift booz als 't wart, en geheel mismaekt, heb-
bende een Morenhuid, en leggende van naturen weggewor-
pen op de vlakke des Velds, als een kind in sijne onreinig-
heid, bertreden in hunnen bloede, en hebbende geen oge
medelyden met haer / Ezech. 16: 7, 8. En doet 'er zig na
hun bekering iets goeds / en hekooreliss in hen op / het is
egter niets anders / als het geene hy 'er zelfs ingelend
heeft / zoodat zy wel in dat opzigt liefelik, en aen die kant
volmaekt zijn in schochheid, dog allern van wegens die heerlik-
heid, die hy op haer gelegd heeft.

En daerom / derze liefde Gods t' haerwaerts is een vry-
willige, en onbegrypelyke Liefde, waer in zig opdoed rene
hoogte, diepte, lengte, en breedte der liefde Gods / die alle
berstand te boven gaet: rene liefde die geen menic jellit ber-
stand regt kan behatten / of tonge na waerde uitspreken:
indien eens de Henel op de Hel verliesd, wat zouu zulc
niet verbazend zijn? maer hier verliefd (dat ik my eens soo
uitdrukke) de Heer des Hemels op de zulke / die van na-
turen snode hellewigen zijn / sondige Aldang kinderen / ja!
herdoemelik stof en asche: en dat nog hoger gaet / om de
zulke op eene hem betraemelikke wijze met zig in liefde te
verenigen, zoo heeft hy zelfs sijn veelgeliefden Soon, het
dierbaerste dat 'er is de schatten sijner algenoezzaamheid te
binden was / booz ten niet gespaerd; waerom den Heiland
zelve 'er eens ober utriep / Joh. 3: 16. Alsoo lief heeft God
de

de wereld gehad, dat hy zyn eeniggeboren Soon gegeven
heeft, enz:

En daerom / hier in is ook de nadruk / als Jehohab segt:
Ik heb u lief gehad, als of hy zeggen wilde: **Ik de groote**
God van Hemel, en aerde, die de liefde zelfs den: ik / die
het Schepzel niet van noden heb / als zinde / en blijvende
eben gelukzalig in en booz en booz my zelve; ja! ik die my
in tegendeel booz eulwig in u verder rechtvaardig had kon-
nen / en mogen verheerlyken; ik nochtans heb u lief gehad,
en wel U, die my van naturen zulke vuile, walgelyke,
mismaakte, en snode sondaers waerd; ja! zelfs mijne vyand-
den, rebellen, en haters. en dat wel reets al booz de grond-
legging der wereld, eer my nog eens aenwesig waerd / en
buig met een ewige liefde, gelijk hy 'er nu wijders van ge-
tugt / seggende: Ja! ik hebbe u lief gehad met een ewige
liefde; of liefde der ewigheid, als 'er eigentlik in 't Hebreuws
staet.

't **is** bekend dat het woord eeuwig, en eeuwigheid, somt
booz een bepaelde, en somt booz een onbepaalde eeuwig-
heid, genomen waerd / * nochtans hebuid hier **עוול** gnoo-
laam, niet alleen een langen tyd, maer de volstrekte ewig
heid zelfs; omdat (a.) deze ewige liefde hier den ewigen
God tot haer onderwerp heeft / in welke gerne toevallighe-
den in der tijd plaetse hebben: (b.) Omdat 't by opklim-
ming en verheffing hier geset waerd. (c.) Omdat daer op
volgd een weldied, aen Isael in der tyd betwefen / als een
ulyvoeyzel van die ewige liefde. (d.) Omdat de liefde Gods
tot sijn Volk boozgaens) als een liefde van ewigheid booz-
hoond / en gewond is in den ewigen Vreden-raed.

Als dan de Heere hier waerd: Ik heb u lief gehad met een
eeuwige liefde, zoo wil hy daer mede te stemmen geben / dat
hy eer de bergen geboren waeren, al booz de grondlegging
der wereld gedagten des Vredes ontrent hen gehad / en
harr

Wat het
zegt, als er
staet, met
een ewige
liefde.

* Soo word 't woord **עוול** gnoolaam verscheide maelen zelfs voor een
bepaalde ewigheid genomen, meer epter niet 't. dat egentlik voor een
onbepaalde ewigheid moet genomen worden; besonder ten dikwerf het by
opklanning voorkoomd, en by een woord word g. voegd dat een bepaelde
tyd kan betekenen: dus word het zelve voor een onbepaalde ewigheid gebezigd.
Pf. 9: 6. 11: 16. 45: 7. 104: 5. Pf. 37: 29. besonder als het by gnoolaam
gevoegd word, als Pf. 104: 5. gelyk dit ook Rabbi Isaak in Chizzuk Emu-
na, 't eerste Deel, pag. 19. zeer wel heeft aangemerkt, en dit andere Jood-
se Leermeefters ook roetstaen, dat 't alle einden insluit, en de ewigheid der
ewigheden vertoond. Zie 'er verder van Jof. 9: 5. Exod. 15: 18. 1 Chrm.
19: 10. Pf. 111: 8. Jof. 26: 4. C. 57: 15.

haer zoo van ewigheid in sijne liefde had voorgekend, en al een ooge van liefde, en medelyden op hen geslagen had / toen ze nog niet eens en waeren / waaziende hant sonden-val en hoe clendig zy haer door sonden worden / en dus niet een liefde, die wachte / gelijkt zy van ewigheid is / zoo ook alle eeuwen zoude volburen / door alle de tijden der eeuwen heenen leuen / en door geen ewigheid, of eeuwen zal bepaeld / of afgedrooken worden: en zoo blijkt het / dat deeze liefde Gods tot sijn Bond-Volk, gelijkt zy een ewige liefde is / dus ook /

I. Een vrywillige liefde: want had hy haer van ewigheid liefgehad, toen 'er nog geen schepzelen aanwezig waeren / zoo was 'er niets dat hem kon bewegen / of waazaken om hen lief te hebben / als alleen sijn eigen vrywillig voornemen der genade; waerom staet 'er / Hof. 14: 5. Ik zal haer lieder afkeringe genden, en ik zal ze vrywillig lief hebben. *Wergeijst Rom. 9: 15.*

II. Een allerkragtigste, en gewortelde liefde: want daer (volgens 't sprekenwoord) aenschouwen doet liefde bouwen, en in tegendeel het al veel gaet onder de menschen / (gelijkt men zeyd) uit 't oog, uit 't harte, daer moet het al by een gewortelde liefde zijn / als men personen die afwezig, en verre van ons af zijn / egter lief heeft: maer ziet eens wat een sterke / kragtige / en gewortelde liefde deeze liefde Gods tot sijn geestelick Israel is / waer mede hy het zelve al van ewigheid heeft lief gehad! hier waeren zy niet alleen afwezig; maer nog niet eens geboren; soodat hy hier wel te recht mogen zeygen met Paulus waerden / uit Rom. 9: 11, 12, 13. Als de kinderen nog niet geboren waeren, nogte iets goeds, ofte quaeds gedaen hadden, opdat het voornemen Gods, dat na de verkiefing is vast bleve, niet uit de werken, maer uit den roependen; Soo wierd tot haer gesegd, de meerder zal den minderen dienen; gelyk geschreven is, Jacob heb ik lief gehad, en Esau heb ik gehaet: alwaer Paulus dus ook de vastigheid, en bestendigheit der liefde Gods tot sijn Volk afleidt uit sijn ewig voornemen der genade, en dus uit sijn ewige Liefde. En gelijkt het dus is een gewortelde liefde, zoo is de zelve dan teffens ook een lefendige liefde, daer de liefde der menschen vreesdijg onbestendig is: want zy is soo een ewige liefde, dat / gelijkt ze is van ewigheid; dus ook zal dueren tot in de eindelose ewigheid, en haere ontrouwe Gods getrouwigheid niet te niere zal doen omdat hy waaz wist / wat mackzel dat zy waeren / gedagtig zijnde / dat zy maer een sondig stof zijn. En daerom mogen zy zig volkomen verze-
keren /

keren / dat al zijn zy ontrouw, hy egter getrouw blyft / als die hem zelve niet kan verloochenen; soodat of schoon zelfs bergen mochten wyken, en heuvelen wankelen, het verbond sijns Vredes egter van haer niet wyken zal in ewigheid.

O! Toppunt van liefde, o afgrond van genade, en barmhartigheid! deeze liefde heeft paal nog peil; 't is een liefde Gods, die alle verstand te boven gaet. Wie zinkt van hier niet weg in verwondering? wie moet zig in deeze liefdes-oceaan niet heilig verliezen? wie niet uitroepen / en vraggen; wat heeft My bewegen / o heilich Opper-Weezou aller Weezons; en die zoo liefdelick rust in u zelve / en wens herrelijck ruste door niemants onruste kan gestoord worden / ja! die nu u zoo ewig in 't verderf van den sondaer heb kunnen verheerlyken, dat nu egter van alle ewigheit gedagten bes Vredes, ende der zaligheid gehad hebt ontrent den Uitverkorenen Sondaer, en na sulke zwarte slavinnen, sulke walgelikke en mismaakte schepzelen hebt willen onzien / en toen al een liefdes-ooge op de zelve hebt facten vallen? 't Was / opdat zoo den rykdom uwer heerlijkheit te meer zoude openbaer worden / en nu u zelve / eenen grooten, en ewigen naam zoude maeken; ja! opdat het dus niet der hard blyken magte / dat nu een God zijt / die niet begeerd den dood bes sondaers, maer daer in lust hebt / dat den sondaer zig bekeere, ende leve!

Gelijkt het nu een de liefde eigen is / dat ze tragt na ver-
eniging met het gellide voorwerp, en men gewonlick daer toe alles aenwend / wat magte magte zijn / om de genegtheit van sobanig een voorwerp in te winnen / en gelijkt men dus door allerlei middelen bes zelfs genegtheit trekt tot zig te trekken / zoo betuygt sulke nu hier ook de Heere / als hy zeyd; daerom heb ik u getrokken met goedertierentheit.

't Is bekend / dat het genade-werk Gods in de ziele van sijn Volk, het zy by aenvang, of by voortgang, dikwerf een trekken in de H. Bladeren genaemd word. Dus word het zoo een trekken by aenvang genomen / Joh. 6: 44. Door een trekken by voortgang, Hoogl. 1: 4.

Gelijkt nu het trekken eigentlick is / die opper-magt van kragt, welke een ymant word te koste gelegd / die in een diepe kuil, put, of grast was gevallen / om de zelve door middel van sterke touwen, ketenen, of zeelen met kraet, en geweld daer uit te redden / soo is het trekken hier na den

Overgang
tot het
2de Deel
van dit
vers.

Hoe't go-
nade-werk
Gods in de
ziele, dik-
werf een
trekken
genaemd
word, en
waerom

den geestelyken zin eigentlijk / die kragtige hand Gods / welke hy aen den uitverkorenen sondaer te koste legt / ont hem hy aenvang, of voortgang tot sijne volzalige gemeenschap in Christus over te brengen / en zoo te trekken uit deze tegenswoordige booze wereld; nevens alle die middelen, welke God in den weg sijner goede voorzienigheid daer toe gebruikt / en waer door hy als door zoo vele koorden der liefde, en menschen zeelen den zelve kragt-dadig tot sig trekt. Dit trekken nu onderscheid:

Wat die trekken met opsigte op den sondaer al onderscheid.

I. Dat den sondaer van naturen verre van God is / eben als hy beschreven word / Ps. 73: 27. Hy dogt is door sijne sondige afwyking van den Heere / eben als de verlorene Soon na een vergelegen land vertrokken / Luc. 15. zwaer jammerlijk om buiten het huis van sijn Hemelsche Vader: daer is wegens de sonde zoo een groote kloof, en scheiding gekomen tusschen den Heere, en sijn ziele, veel groter als 'er is tusschen Hemel, en Aerde, zie Jes. 59: 2. en tefens onderscheid dit / dat hy dus in een diepe put van elende, en rampzaligheid is neergesunken.

II. Dat hy uit en van zig eigen zelve ten eenemaal onmagtig is / om zig uit dien elendigen, en zoo zeer van God vervreemden staet te redden / en te verlossen / en opt / of opt tot God te komen, en wederom tot sijne verbeurde vriendschap, en gemeenschap te geraken; zinde den als Mephiboseth, geheel kreupel aen beide beenen, en zoo halfslagen omagtig tot enig wezentlijk goed. Komende van naturen niets doen als sondigen; waerom hy beschreven word / als onmagtig tot enig goed, en geneigd tot alle quaed; en waerom den Heiland zegt Joh. 6: 44. Niemand kan tot my komen, ten zy dat de Vader die my gesonden heeft hem trekke; 't gaet hem / eben als de kranke aen 't badwater van Bethesda, de welke niet magtig was zig zelve daer in te werpen / en als Petrus, welke zinkende in de zee, nodig had dat Jesus de hand uitstak / om hem daer uit te redden.

III. Onderscheid dit trekken ook / dat hy onwillig is om tot God te naderen: want onwillige moet men voort-trekken: en eben daarom / dat de sondaer onwillig is / zoo is hy ook onmagtig; waerom Jesus eens zeide: gy wilt tot my niet komen, opdat gy 't leven hebt; en dus / dat de Heere hem van onwillig moet gewillig maeken: niet soo te verstaen / als of de Heere den sondaer trekt, en voortstuwde als een blok, en een blok; dat zy bezre! zulke traeghe Ezels, die dus met geweld moesten voortgedreven worden / mochten

ontijdig tot Gods Altaer niet genaeken: neen dit is een trekken oberoekomstig de natuur van 't rede-ik Schepfel: de Heere neigd, en buigt de wil hier eerst liefdelijk / en zoetelst over ten goede; hy overreed hem sodanig / dat hy overreed is / en word zoo den sondaer te sterk: o zy die het onderhouden hebben / weten hoe gewillig zy daer op strax de dienst der sonde, des Satans, en der Wereld verlaeten / en haerwel gesegd hebben: toen was het met de Kerk-bruid, in 't Hooglied, Cap. 1: 4. Trekt my, en wy zullen u nalopen; dat is / trekt my zoo maar meer en meer van my zelve / en 't gansche schepzel af / dan zullen wy u bestendig nalopen, en niet u alleen te vrede zijn.

IV. Dat 'er ook zekere Personen, en zaeken zijn / van welke hy afgetrokken moet worden / en waer aen hy te horen te vast gekleefd, en door beroep, bloed-verwantchap, als anderzins verbonden was; gelijc zoo de Heere Loth uit Sodom trok, en Abraham riep uit 't Heidentche, en afgodische Ur der Chaldeen. Wat is den sondaer van naturen niet gekleefd aen 't schepzel, de wereld, de sonde, sondige lusten, en gewoontens, die als de tweede natuur geluozden zijn / en zult een vat, en kragt op hem hebben / dat hy van de zelve geheel gevangen genomen / en onder de zelve als een slave verkocht is; waerom hy een Dienstknecht der sonde, ende der verdorvenheid genaemt word? Wat zijn 'er niet al sondige gewoontenschappen, in welke hy van tijt tot tijt soa bley ingewikkeld is / dat het hem onmogelich selijnt / zig daer van te ontdoen? wat al wereliche Vrienden, en bloedverwanten, en welke hy door wereliche banden van gesich, van meederheid, van voordeel, en dienst verbanden is / en waer van hy afsloerf moet afgescheurd worden / zal hy tonen / dat men God meer moet behagen, dan de menschen, en dat hy overreed is / dat zoo wie Vader, of Moeder, Broeder, of Suster Man of Wy, liever heeft / dan Jesus, sijn niet weerdig is? Wat zijn 'er ook niet al sterktens, en holwerken van eige gerechtigheid, eige deugdzaamheid, eige weerdigheid, en eige kragt waer van den sondaer moet afgesloten, en afgetrokken worden / zal hy als een gansche ombloote tot Jesus komen.

V. Onderscheid het van ook / die uitnemende grootheid der kragt, welke aen den sondaer geopenbaert / en te koste gelegd moet worden: wat behoort 'er niet al kragt toe / om een Meentelken, welke door sijn swaerte van naturen held na de Aerde, om hooge in de lugt te verheffen / en op te houden? en nog

meer kragt word' er toe bereycht / om het steenagtige hart van den sondaer, dat van naturen soo na beneden zinkt / en hyn d na de Werde / hemelwaerts te verheffen / en te trekken. Wat behoort er niet al toe / om een gansch Oorlog-schip, dat gesonken is in 't water, of in 't slyk vast zit / wederom om hoog te hysen / en vlot te maeken? of wat hoort er niet toe / om een groot Schip, dat met alle des zels opgehaelde zeilen door wind, en stroom voortzeilt / in een ogenblik in des zels sterke voortgang te stuiten; ja! zels met touwen te rug te trekken, en een gansch andere kours te doen nemen / of om een tomeloos Paerd, dat op de loop, en een 't hollen is / met touwen te rug te trekken? Maer nog veel meer behoort er toe om den Sondaer, die gesonken is in een modderpoel van elende, en rampzaligheid, haer uit te trekken, en om den zelve / daer hy als een onbezuisd tomeloos Paerd haer heen liep, in een ogenblik in sijn sondige loop te stuiten, en van levens-kours te doen veranderen. Wat hoort er eindelijk niet al kragt toe / om een roof uit de klauwen van een Leeuw te rukken? en nu onzijdig meer hoort er toe / om den Sondaer uit de klauwen van de helische Leeuw den Satan te scheuren, en die sterk-gewapenden van sijne vaten te heroven / daer hy sijn klauwen zoo zeer gefcherpt heeft / om deeze sijn roof, en prooy wel vast te houden.

V.I. Dag trekken anderstels ook zekere touwen, en zeelen, die men gebruikt om onwillige tot zig te trekken, of hui / die gesonken zijn in 't water, daer uit te rukken; zoo gebruikte de Heere hier ook zekere touwen, en korden der liefde, waer mede hy den Sondaer tot sig trekt: en wil men werten / wat al touwen Jehohah daer toe in den weg sijn voorzichtigheid al gebruikte / wy zullen ze eens kortelick onnoemen / sonder zult egter in 't heere uit te zeiden.

a. Gebruikte de Heere daer toe de touwen van sijn Woord, en de Verkondiging des zels / 't welk hy gebruikte als een hamer, en vuur om steenagtige harten te moefel te slaen / Jer. 23. 2 Cor. 5: 20. En dat niet alleen door middel van de donderende stemme des wets, maer ook vervolgens van de aenminning-verkondiging des Euangeliums, en door allerley kragtige beweegredenen.

b. De touwe van een ontwaekte Conscientie, als die klapperman nu wakker gemackt word / om haer pligt te doen / en het harte den mensly beginn te slaen, eben als Davids harte hem sloeg, toen hy de slippe van Sauls mantel had afgededen: zie wat de Conscientie al doen kan / Rom. 2: 15. I Joh. 3: 20.

Wat al
touw
God ge-
bruikt, om
den son-
daer tot
zig te
trekken,

c. De touwen van Gods oordeelen, straffen / en plagen / die hy af aber een land, en Volk in 't gemeen / of aber enige personen, familien, en huisgeinnen in 't besonder oeffent / en waer door hy den Sondaer als toeroept: hoort de roede, en wie ze befeld heeft? en wederom: Laet uw tugtigen, op dat myne ziele van uw niet afgekeerd worde! Ammer! als zoo Gods oordeelen, en gerigten op der aerde zyn, leeren de Inwoonders der wereld wel eens gerechtigheid; waerom de Koning Manasse eerst met kopere boeyens naar Babel ghangelikt moest weggevoerd, en in de gevangelisse hard gedrukt worden / eer hy sig bekeerde tot den Heere.

d. De touwen van sijne zegeningen, en gunstbewyzingen, als hy nu allerley zegeningen als uit een hollen hoorn des overvloeds rijstelt aber den sondaer uitroep. Daer door roept hy hem als 't waere toe: „wel Schepzel zult gij „ mynaghet dienen, eeren, verzen / en verheerlyken, daer „ ik u so rijstelt weldoe, heze haben andere / en „ volken dat wy waerdig waerb? „ waerom Paulus on- „ leert / dat de goedertierigheid Gods den sondaer tot beke- ring moeste leyden, Rom. 2: 4.

e. Ook gebruikte de Heere daer wel toe touwen van Voorbeelden, het zy van de sodanige Mannen die zeer Godzilig ge- leuse hebben / en heerlijk beloond zijn / om daer door den stiner tot navolging te bewegen, of van de zulke, die we- peng huldig godloosheid, inenmering, en ongelove exem- plar van ons gestraft zijn / om daer door hem wat het quade af te schijnen / volgens dat bekende sprekwort: woor- den mogen waken, maer exempelen trekken. Zie zult Hebr. 12: 1, 2. Luc. 14: 1-4. 1 Cor. 10: 6-11.

Dag alle deze binden, en zeelen, hoe vele ook in getal, en van welke ene bewegende kragt zy ook mochten zijn / sijn egter niet magt, en sterk genoeg / om den Sondaer tot God te trekken / zoo daer niets meer by hoort: hy springt uit alle de zelve heenen / als een onbandue Koe, en verscheurd de zelve als gros vlas; eben als Simson derb ontrent de zeelen, met welke hy gebonden was / toen hy hoorde / de Philistynen zyn over uw.

Sal van den Sondaer dardelst getrokken worden uit de rampzalige magt der duisternis, in welke hy steekt / en a- bergebragt worden tot Jehovahs volzalige gemeenschap; de Heere zels moet hem te sterk worden / en een heilig geweld op sijn ziele doen / en soo moet hier ten laetsten nog by ko- men

men de alhermogende band van 's Heeren Geest, als een Geest der sterkte want dog niet door geweld, of kragt, maer door myn Geest zal het geschieden, staet'er/ Zach. 4:6.

En dat geschied dan/ als de Heere nu de wil liefdelijk ten goede overbuigd, en den sondaer gesette lust, en kragt geest/ om voor hem, tot sijn eere, in sijn dienst te leven, en hem steeds agter na te wandelen.

Dit nu geschied gewonelik op deeze wyze:

A. De Heere raekt dooz sijn Geest, die een Geest der kennis, ende des verstands is/ eerst het verstand van den verdusterden Sondaer aan; dat bestraeld hy met een Goddelik en Hemelsch licht, gebende hem verligte ogen des verstands, en doed hem zoo zien de diepte sijner elende, en onmagt, waer in hy dooz de sonde gesonken is/ en 't gevaer sijner ziele, waer in hy steekt; gelijkt ook de algenoegzaamheid van Jesus, om hem daer uit te redden.

B. Stapt hy daer op ook sijne liefde uit in 't harte, dooz dien zelven Geest, en maekt 't zelve zoo brandende, soo dat 'er zig nu brandende begeertens na God, na Jesus, sijn Volk, en dienst opdoen; 't geen zig ook al haest na buiten in hun yver, en eruit openbaerd: want zouu want vuur in sijn boezem heiken/ en zig niet branden?

C. Hier by set hy de ziele badelikt kragt by/ om dooz alle beletzelen dooz te heiken/ en hem agter na te lopen.

Dag/ die dus recks getrokken zijn by aanvang, hebben nodig om nog steeds/ en besonder by zekere voorvallende gelegentheden, in de voortgang getrokken te worden/ waer toe de Heere als middel-oorfaeken wel de zelve middelen gebruik/ zoo eben opgeteld; maer wederom als opper-oorfaek, de kragtige werking van sijn Geest.

Dit onderscheid/ dat 'er verscheide poelen, en putten zijn/ in welke de recks getrockene somts wel eens vallen, en in storten/ en uit welke zy telkens nodig hebben van nieuw gerukt, en gerecht te worden; nodig dat wie de zelve dooz 't laeste nog eens kortelikt by de stulken opnoemen.

I. Zoo is daer de put van ongelove, en wantrouwen ontrent hun staet. Dit is een zeer gemeene, dog telkens ganssch schadelyke put, waer in de meeste van Gods kinderen dooz gaenssch/ het zy wat vroeger, of laeter, wat korter, of langer vallen: dat was die put, in welke zelfs den Apostel Thomas viel na Jesus Opstanding, als hy niet wilde geloven, of hy wilde Jesus zien/ ja! tasten e i voelen, Joh. 20. En als dat schadelikt ongelooft met Gods kinderen op de been

In wat putten de recks getrockene somts nog al wederom instorten, uit welke zy telkens van nieuws moeten getrokken worden.

hoomb

hoomb/ dan vallen zy strax in een poel van mistrouwen, verdenkende hun alles/ wat ze in vorige tyden van 's Heeren gunst, en liefde hebben onderbonden/ soo dat het haer gaet/ eben als hier staet in 't vorige van dit vers: De Heere is my verschenen van verre tyden. Volgens het geene wy tot verklaring daer van gesegd hebben: nu durven zy nauwelikt meer geloven/ dat ze genade hebben; zoo dat men wel tot haer mag zeggen: Waerom hebt gy gewankelt gy klein gelovige?

Dit gaet zoo verre/ dat ze uit dien hoosde dikwerf ook haer staet naer 't lighaem den Heere niet meer durven toevertrouwen, gelovende nog honger, en gebrek te zullen lyden; of zoo zy al haer staet naer 't lighaem hem wel gerust durven toevertrouwen; gelijkt doozgaens in 't eerst gebeurd/ by haer eerste overgang, wanneer ze dog weinig met de wereld op hebben/ en zoo levendig in hunne onwaerdigheid worden ingeleyd/ en ook denken dat ze mogelikt nu niet lange meer leven zullen; hi hersey/ zoo ze al waer die tijd hun staet naer 't lighaem den Heere durven toevertrouwen, zoo durven zy het egter niet doen na de ziele, wessende nog ter dagen dooz de hand van de hellische Saul te zullen omkomen.

II. Als 'er een put van misnoegen, van knorren, en morren over haer staet, als ze zig onlydzaam, en ongeduldig in het judden van enig keuls gebrogen; zoo glijgt 't met de woelvet Jonck, die zoo verpletst/ en misnoedig wiert/ dat hy zelfs tot den Heere zelve: Neemd myn ziele van my weg/ want 't is my beter te sterven dan te leven, Jon. 4: 8.

III. Als kinderen vallen ook wel in een put van sorgeloosheid, en proestelike sloozigt, dat wel de gvaerlikste put is; als de Bruid daer in viel/ soo bequam haer zulk zeer qualik: want als zy enigelikt dooz sorgeloosheid was in sloep geraekt/ en Jesus te vergerstsch quam aankloppen, zoo moest zy daer na hem lang looken; wyl hy was geweken, en veel moeyte doen/ om sijne soete nabijheid wederom te genieten.

IV. Zy vallen ook wel eens in een put van Werelds-gesintheit, en vleeschelike begeerlikheden, dan als zy de wereld, wereldsche menschen/ gewoontens, modens en zeden dooz een tijd/ helaest meer ald te veel gelyk vormig worden/ en zig al te veel willen schikken dooz toegeventheid, of uit menschen-vreze, of inzichten van voordeel, na de sondige/

W

en

en verduurde tanc van dese wereld, en soo met Demas de tegenswoordige wereld enigermaete wederom beghinen lief te krijgen.

Mit alle deeze putten nu hebben Gods kinderen ook nog in de hoopzang nodig / om sterck van nieuwig getrokken te worden: en dat doet de Heere nu / als hy hen hun verval met indrukt onder het oogc brengen / zoodat zy geene Vreemdelingen meer zyn van haer eigen boezem, en het geen krankheid is / die ze (geelyk te horen) gemakkelek dragen konnen; en als hy hen nu van nieuw kragt geeft om door alle beletzelen manmoedig door te bryken / en zig van alle banden des joks te ontdoen.

Waerom hier in de voorledene tyd gesegt word; ik hebbe u getrokken, en welke tyd - stip daer mede besonder bedoeld word.

't Verdient nu ook onse opmerking, dat de Heere hier spreekt van dit trekken, als van een weldaet, in de voorledene tyd reets aen Israel bevesen / zeggende / Ik hebbe u getrokken, * geliyk de Onse het vertaeld hebben / en wy deeze vertaling de beste houden.

Dit nu geschied niet alleen na den styl der Profeten, die gelvaan zyn nog toekomende zaeken door te stellen in den voorledenen tyd, als of ze reets gebeurd waeren / om der zelve geluyse zekerheid aen te buiden; wanneer het dan zoutu aenlyzen / wat de Heere aen dat Volk nog daer zoutu in den laetsten tyd, zoo als het sommige opbatten; maer besonder meenen wy ook / dat de Heere daer mede aen Israel wil te kinnen brengen sijn oude goedertierentheid, in vorige tyden, in wel besonder hy hun uittogt uit Egypten, en ook haer na in de woestyne aen dat Volk bevesen / wanneer hy haer alle lighaemelik, als met een sterke hand getrokken heeft uit dat slaefze diensthuis, en tot hem gebracht heeft / ja! hen verhoogens ook geestelik tot zig getrokken heeft in de woestyne, en wel alle uitwendig door die zelve banden van sijn Woord, Wet, zegeningen, oordeelen, exempelen, gestatuerd aen de ongehoorzaeme, enz: en enige ook inwendig door zyn Geest; 't geene dan ook van dat gebois was dat zy hem nawandelden in de woestyne, in onbesayden lande.

Ammerg / dat men om derze aloude trekking, aen dat Volk

* Sumunt autem fere **וּבְרֵחַ** in *praesentio*, cujus formam habet, *Transse*. Sunt tamen, qui pro *praesentio* habent. vid. *Trem. Piscator, & alii*. Nos putamus esse *praesentium propheticum*, rem futuram certissimam denotans, q. d. *Ideo certo te tracturus sum*: scilicet **וּבְרֵחַ** ad me, hoc namque abhodiendum est, tanquam terminus ad quem.

Volk wel eer bevesen / hier besonder denken moet / zulx beviszen wy met deeze redenen:

I. Omdat reets eben te horen vers 2. gelvaend was van een besondere genade-weldaet in de woestyne, hy / en na Israels uittogt uit Egypten aen dat Volk bevesen / welke hier dan zeer gepast nader beschreuen moet; toonende de Heere / waer die in bestond / of wat hy uit hoopde van dien toen al aen dat Volk gedaen heeft.

II. Omdat het hier teffens schijnt door te komen / als een gebois van dat de Heere hen verschenen was van verre tyden, soo als in de eerste sneede van dit zelve vers **וּבְרֵחַ** betuygd had / en wie zulx reets te horen op Israel in de woestyne van Arabien hebben met bondige redenen toegepast.

III. Omdat de Profeten, sykende van Israels uitredding uit Egypten, en van de wel laden, die Jehovah aen dat Volk in de woestyne bevesen heeft / zulx eben als hier / aenmerken als een byendelste en goedertierene trekking van dat Volk, welke ook van dat gebois was / dat het hem daer agter na wandelde; zie Hof. 11: 4. en Jer. 2: 3.

Wag / geluyt wy te horen reets hebben aengemerkt / dat de vromderse wegen, die God van onse her met dat Volk heeft ingeslagen / als zoo veele prenten, en voor tekenen mogen aengemerkt worden / van 't geene hy in laetere dagen aen dat selve Volk nog eens doen zoutu / zoo mogen wy van ook dese weldaet **וּבְרֵחַ** / wel eer buyden dat Volk, met het zelve zoo genady tot zig te trekken, bevesen / hier wel aenmerken als een **וּבְרֵחַ** en voorloep van nog een andere trekking ten goede, welke dat Volk eens in 't laetste der dagen zoutu erbaeren / en welke wy dus hier van oost ganschelek niet willen uitsluiten.

De wyze nu / op welke Jehovah dit Volk dus tot zig getrokken had / was met goedertierentheid; zoo als 'er nu ten laetsten **וּבְרֵחַ** bygedaen.

't **וּבְרֵחַ** ook hier door goedertierentheid vertaeld / is 't zelve **וּבְרֵחַ** / dat wie in de 11. Bladeren soo blyuvers door weldadigheid, gunste, barmhertigheid, en genade, vinden overgeset / soo als het alle die betekentsten toeliet / en het is den 11. Schryveren zere eigen / om niet alleen daer door de goedertierentheid Gods, die hy in sijn Soen aen hen armen sondaer betoond / uit te duyden / als de enige oorzaak van alle genade-gaven; maer ook / om de genade-gaven zelve / die daer aen herhoopthoeyen / en in 't besonder de ruime bedeling der

De wyze, op welke Jehovah dat Volk had getrokken, t. w. met goedertierentheid, nader verroond en aangewesen waer voor het grondwoord

Chefed, hier door goedertierenheid vertaald, al genomen wordt als mede hoe 'er is een tweederley goedertierenheid Gods, en die beyde hier bedoeld word.

zelfver onder 't N. T. daer door te betekenen / als Pf. 23: 6. 36: 8. 9. Jcf. 55: 3.

Gelijc 'er nu eigentlijk een tweederley goedertierenheid Gods is / t. w. een lighaemelyke, en algemeene, welke ook de godlose penitenten / en waer door God hen tot bekering wil leiden / zie Pf. 104: 24. Matth. 5: 45. Luc. 6: 35. Rom. 2: 4. Act. 14: 16. 17. en eene geestelyke, en besondere goedertierenheid, welke zig alleen uitstreckt ober de gelovige in Christus, waer van hy lesen Pf. 51: 3. 36: 11. 90: 14. zijnde eene goedertierenheid soo groot, dat ze om den uitverkorenen Sondaer daerom is met alle geestelyke, en Hemelsche zegeningen te kronen / Gods Soon van den Hemel getrokken heeft op de Aerde, en van de Aerde na dat verschrikkelijke Golgotha; in herseg / gelijk 'er dus een tweederley goedertierenheid Gods is / soo helet ons niets / waerom wy hier om die beide niet denken souden; wijs Jehovah onttrijdt by de uittocht der kinderen Israels uit Egypten, en wegens hunne genadige / en goedertierene leiding in de woestyne, zig in 't lighaemelyke, en geestelyke an dat Volk niet onbetuigd gelaten heeft / en haer zoo getrokken heeft, als met koorden der liefde, ende met menschen-zeelen, soo als daerom geleerd wordt / Jer. 2: 2, 3, en 6. Hof. 11: 4. welke plaetzen hier mede moeten vergeleken worden.

Als nu de Heere zegt / ik heb u gewokken met goedertierenheid, zoo moet 'er 't voorzettel (beth) onder verstaen worden; des men het vertaelen mag / in, met, door, of uit goedertierenheid, 't geen in 't zaekelyke al veel op een uit koomt.

Besluit van dit alles, dienende tot nader be-roog van 't oogmerk.

Mit deeze voorgaende weldaet wil God nu / dat sijn Volk Israel de toekomstige tot versterking van hun gelove, hoopes, en vertrouwen zal afscheiden / en besluiten / door een gelovige sluitreden daer uit op te maeken / even als geschied / Pf. 23: 5. 6. 48: 15. Phil. 1: 6. Jcf. 46: 3. 4. En dat alles leyd hy wil nu daer uit af / dat hy dat Volk had lief gehad met een ewige liefde, als hy zegt / daerom, dat is / omdat ik u dus lief gehad heb met een ewige liefde / heb ik u getrokken met goedertierenheid: want soo moet hier de koppelaar van door een besluitend deelwoordeken genomen worden.

En waerom soo is het met de zaak gelegen / wijs Gods ewige liefde tot sijn Volk, en der zelfver trekking met goedertierenheid in der tyd, een onafscheidelijk verband met den anderen hebben / en het laetste een noodwendig vrugtevolg is van het eerste, ofte een uitvloeyzel van sijne ewige liefde; wijs sijne goedertierenheid dog is van ewigheid tot ewigheid, en

en hy onveranderlik is in sijne Liefde, en genadig voornemen, vergelijc 'er mede Mal. 3: 6. Joh. 13: 1. en Rom. 9: 11, 12, 13. alwaer diezelfde weldaet met betrekking op dat Volk, uit kracht van Gods ewig / en onveranderlik voornemen der genade wordt afgeteld.

Mit allen deezen leeren wy nu deeze nabolgende stellingen: I. Dat 'er hy God een ewig voornemen der genade is / en daer in zekere Personen, met naeme hy God bekend / al van ewigheid ten leven zijn uitverkoren, en in sijne liefde door geliefd.

II. Dat het niet is des geenens die wil, nog des geenens die loopt, maer des ontfermenden Gods, die zig ontfermd diens hy wil, en verhard diens hy wil, Rom. 9: 18.

III. Dat dus niemand tot Jesus kan koomen, ten zy dat de Vader hem trekke, Joh. 6: 44. en dus / dat den sondaer nit en kan zig zelven doordien onmagtig tot enig goed is / en dat zelfs des Heeren kinderen nog steeds Gods voorkomende, en medewerkende gemede nodig hebben / zie Hoogl. 1: 4. en Joh. 15: 5.

IV. Dat Gods genade-giften, en sijne roeping onberouwelijk zijn / soadat de geene / die hy lief heeft / hy lief heeft ten einde toe, Joh. 13: 1.

V. Dat alle de wegen, die God met den uitverkoren sondaer inslaet / om hem tot sijne gemeenschap ober te brengen / enkele liefde-wegen, en als zoo vele koorden der liefde, en menschen-zeelen, zijn / om hem tot sig te trekken.

VI. Dat als de Heere den sondaer mit daerom te sterk wordt / en tot zig overblijft / hy den zelven dan spreekt na 't harte, en loffelijc tot sig loke, soadat van aen hem verblijft wordt die belofte hy Hoken, als 'er staet: Ik zal ze lokken, ik zal ze voeren in de woestyne, en daer na haer harte spreken, en zy nu met de Kerk-bruid uit het Hogelied moeten seggen: Dit is de stemme myns Lieftelien; ziet hy koomd! myn ziele gaet uit van wegen sijn spreken.

Ag! dat dit nu eens strekken magt tot overtalging van alle natuurelingen, die deeze hantje trekking des Vaders nog niet kennen, en nogt ondervonden hebben / en zelfs sijne uitwendige trekking geburig tegenstaen; ja! die veel eer de sonde na zig trekken als met koorden der ydelheid, en de ongerechtigheid, als met dikke wagen-zeelen.

Dat ook des Heeren Kinderen hier uit magten leeren / om niet aensonts als de Heere zig verbergd, hun staet verbaag te houden; zelfs ook dan nog niet / of schoon ze al lange

Korte stellingen by wege van toeiening, en besluit.

lange in het duistere gekwambeld hebben / om van te klagen, eben als hier de Klaeg-Kerk doed / zeggende / de Heere is my verlienen van verre tyden, maar heel eer uit die vorige verschyning, en uit voozgaende bevindingen te besluten / dat zulc een blyk moet zijn / dat hy hen heeft lief gehad met een ewige liefde, en dat / of schoon bergen zelfs mogten wyken, en heuvelen wankelen, het verbond sijns vredes egter van hun niet wyken zal in der ewigheid.

Vers 4. Ik zal u weder bouwen, ende gy zult gebouwd worden, o Jonckvrouwe Israels: gy zult weder verciert zyn met uwe trommelen, ende uitgaen met den rey der spelenden.

Voorpor-
tael ter
nadere in-
gang tot
vers 4.

Welgelukzalig is hy, die den God Jacobs tot sijne hulpe heeft, wiens verwagting, op den Heere zijnen God is: die den Hemel, ende de Aerde gemaakt heeft; de zee, en al wat in de zelve is; die trouwe houd tot in der ewigheid. Zoo heend de goddringige Spreker op in dat doozingtig Zangstuk, sit meen / Ps. 146: 5, 6. het geene hy tot nader bevestiging van dien / haerom ook te recht aldus besluit: de Heere zal in ewigheid regeren; uw God, o Zion! is van geslagte tot geslagte.

Hier wordt gewaegd van den God Jacobs, en den zelve tot sijn hulpe te hebben. De Heere noemd zig de God Jacobs, omdat hy aen Vader Jacob, en aen sijn gelobig zaed, en nakroos, de belofte van allerley heyl, en zegen, zoo lichaemelyke, als geestelyke gebaen / en de Nakomelingen Jacobs, het Volk der 12 Stammen, tot sijn Volk en eigendom aengenomen / en met het zelve een verbond ongerigt heeft.

Die God nu tot sijn hulpe te hebben / zegd / hem te hebben / en te onderhouden tot sijn Schuts- en Bescherm-Heer, tot sijn Schild, Rondasse, en Beukelaer in 't midden van allerley noden, en swarigheden, zoo geestelyke, als lighaemelyke, gelijk ook tot sijn Uitredder, en Verlosser uit de zelve.

Deeze nu / die dien God Jacobs dus tot sijn hulpe hebben / werden hijsst hier Welgelukzalig genaemd: want ge-lijkt de zaligheid eigentlijk daer in bestaet / dat men verlost is van alle quaed, en deel heeft aen het hoogste goed, t. w. God,

God, en sijn gemeenschap, soo volgd / dat zy / die deezen God Jacobs tot sijn hulpe hebben / zekerlijk moeten welgelukzalig zijn / gemerkt die hulpe eigentlijk in ene verlossing van alle quaed bestaet / en ondersteld / dat men recht deel aen God, als het hoogste goed, gestregen heeft.

Te meer zijn de zulke welgelukzalig, omdat zy met een God te doen hebben / die trouwe houd in ewigheid; zoodat ze zig bestendig van des zelfs hulpe, en hun aendeel aen die God konnen vergewissen / en haere ontrouwe sijn getrouwigheid niet kan te niere doen, als die geen Man is, dat hy liegen zoude, ofte eny menschen kind gelijk / dat hem iets berouwen zoude, soodat het geene hy eens beloofd heeft / hy getrouwelijk zal nakomen; teg zy / die deezen God Jacobs tot sijn hulpe hebben / niet behoeven te vreezen, dat hy haer gantsch / en gaer zal verreeken, als hebbende hen in beide sijne handpalmen gevareerd, en soodat zy grond hebben / om op hem / en sijnne recht tijdige hulpe, in alle nood, en ongelegenheid te wagten / en alles van sijnne milde hand te verwagten / als die allen schoon maekt in sijnen tyd, en sijnne belofte niet verreekt; waer hy noemd / dat zy met een God te doen hebben / die het in beren ook aen geen magt ontzeker / als die (gelijk 'er wordt uitgebaen) den Hemel, en Aerde, en z gemackt heeft, en te zelve nog bestendig dooz sijnne voorstienigheit, en kroon onderhoud / en regeert / waer uit zy dat besluit van al verber mogen opmaken / dat alle schepzelen soo hi sijn hand sijn / dat zy zig sonder sijnen wille nog roeren, nog bewegen konnen / en dat het 'er soo wezre van dien is / dat het niet sonde datmen s'handen, maar heel eer alles hen moet medewerken ten goede, en dat alle schepzelen dienstbaer aen Gods raad, en ghelobig voortnemen ten sijnnen goede maeten sijn.

Gelijkt nu de gantsche Kerk in 't gemeen / en yder gelovig lid in 't besonder / in alle noden, en ongelegenheden tot hun troost hier van een gelobig gebruyk mogen maeken / zoo besonder ook de Joudze Kerk, Gaby oude Joud-Volk, Isnel, of schoon dooz een tijt schijnende van God vergeten, en verlaeten te sijn; waerom 'er op het slot van dien Psalm van ook tot bevestiging wordt uitgebaen: Uw God, o Zion is van geslagte tot geslagte.

O trouwens! dat is de goede zaak / welke de Heere / ten

lijst / dat hy trouwe houd in ewigheid, en dat Zions God is / en blijft van geslagte tot geslagte haer God / hier beloofd

Toeëge-
ning op 't
geene ons
in.

voor-
koomd in
dit 4de vl.
dat thans
te verhan-
delen
staet.

in dit 4de vers, aengemerkt in des zelsz verband met het
voorzgaende / en volgende.

Immers dus had de Heere / ten blyste van dien / reetz
vers 1. beloofd / hoe hy nog eens in 't laetste der dagen allen
geslagten Israels tot een God zouw zyn, hoe zeer nu ver-
werd, en verstroyd over den ganschen Aerd bodem.

Dus had hy ook in 't eben voorzgaende 3de vers sijne be-
stendige liefde tot dat Volk vertaond / en zulke tot een
grond gelegd van alle hulpe, en weldadigheid aen hen of
reetz, bewesen / of nog zullende in laetere tyden bewesen
worden.

Dus beloofd van ook de Heere / als de getrouwe / en on-
veranderlyke Bond-God van sijn oude Bond-Volk Israel /
dat hy het zelve / hoe desolaet hui staet, en toestand thans
ook mogte zyn / hen eens wederom bouwen zouw, enz: het
geene de Profeet in 't verholg ook daer nit afleidt / dat zy
met een God te doen hadden / die den Hemel, de Aerde,
en Zee heeft gemaakt / en dat / alsoo weinig der zelve or-
deningen kunnen of zullen ophouden, alsoo weinig het zaed
Israels zal ophouden / dat het geen Volk meer zouw zyn in
't laetste der dagen, zie vers 35, 36, 37.

Wat nu in 't besouder 't 4de vers aengaet / dat ons thans
te verhandelen staet; daer in koomd ons onderscheidentlik
hoor:

I. De heuchelijke / en gansch troostryke belofte, die Je-
hovah hier doet aen de Jongvrouwe Israels, noemens haer
herstel in 't laetste der dagen, als 'er staet: Ik zal u weder
bouwen, en gy zult gebouwd worden, o Jongvrouwe
Israels!

II. 't Gevolg daer van / ofte de nitgelaetene vreugde,
waer mede dat Volk, wegens die eere, en dat geluk, als
dan hillik zal aengebdaen zyn / als 'er word bygedaen: ende
gy zult weder verciert zyn met uwe trommelen, ende uit-
gaen met den rey der spelenden.

Wat wederom aengaet het eerste; namelijk de heuchelijke
belofte, die Jehovah hier doet / daer in staet ons als op soo
veele Onderdeelen nader agt te geben:

a. Op de Hooge Personagie, die hier sprekst / en iets be-
loofd / uitgezukt door Ik.

b. Op de Persoon, of Persoonen, aen wien iets beloofd
wordt / zijnde de Jongvrouwe Israels.

c. Op de belofte zelsz / daer in bestaende / dat hy haer
wederom

Afdee-
ling der
Hooftzae-
ken, die
hier vl. 4.
voorko-
men, en
welke
rwee in
getal zyn.

Onder-
deelen, die
in het eer-
ste deel
voorko-
men.

wederom zouw bouwen, en dat zy zoude gebouwd wor-
den.

A. Koomd ons hier van hoor de Hooge / en uitmuntende
Personagie, die sprekst / en hier iets gnoots belofst / zijnde
volgens het hegt-verband dezer belofte met de voorzgaende /
niemand anders als den grooten Jehovah, waer van we over
vers 1, 2, 3. reetz gehandelt hebben: des we nu maer met een
woord zeggen / dat 't is die Heere, die veranderd de tyden,
en de stonden en hielte ook alles Schoon maekt in sijnen tyd:
wien het tressen nog aen magt, nog aen trouwe ontbrekt
om sijne beloften te vervullen.

B. De Persoonen, aen wien Jehovah iets gnoots belofst /
worden bestempeld met de naem van Jongvrouwe, of jonge
Dogter, of Maegd; en wel nader ter onderscheiding / van
Jongvrouwe Israels.

Meermalen koomd de Joodze Moeder-Kerk, 't Volk
Israels ons hoor onder de naem van een Jongvrouwe in 't ge-
meen / en wel van een Jongvrouwe Israels in 't bezouder /
als Zach. 9: 17. Jer. 18: 13. en zelsz nog wel tweemaal in
dit zelsz Hoofdst: als vl. 13. en vl. 21.

En te reet word hier / en elberg de Joodze Moeder-Kerk,
en wel de gelovige in / en uit de zelve / onder de dagen des
beteren verbonds, die vrye Sarah, met de naem van Jong-
vrouwe, of Maegd, of jonge Dochter, in het Vrouwelik ge-
slagt vereerd / om haer hoor in 't gemeen aen te wilsen haer
geestelike houwaerheid; hoe dat de tijt nu daer was / in
welke de Heere, de Messias, dat Volk van Israel wilde bren-
gen onder de band des verbonds, en met zig hoor een geestel-
lik houwelik wilde ondertrouwen, en verenigen / om te hoor
den sijn Bruid; sal het Wyl des Lams, zie Jes. 61: 10. Cap.
54: 4, 5, 6. Openl. 21: 17. In 't besouder koomen de gelovige
hoor in 't Vrouwelik geslacht hier en elberg hoor / wegens
haer geestelike Maegdon-verciertel, sijnne reinheid, kuisheid,
dienstvalligheid, zagtheid, schoonheid, ongeberste liefde je-
dens sijnnen Hemelschen Brudegom, en wat dies meer is.
't Is ook al opmercklik / dat de Vaders van deese Jongvrou-
we Israels voorzgaensz in de II Bladeren hoor koomen onder
de hatelijke naem van 't afgekeerde, en afgehoerde Israel,
wegens der zelve geestelike overspel, en afgodery, zie onder
anderen / Cap. 3: 6, enz: maer deese / soo als die eens be-
keerd zullen worden / noemt de Heere de Jongvrouwe Israels,
mogelik omdat zy als nog wel buiten Gods Huis zitten / maer
spier geensz anderen Mans gewaerden zyn / zie Hof. 3: 3.

Wie de
Persoon
is, die dit
beloofd.

Wie de
Persoon
nen zyn,
die hier
aenge-
sproken
worden;
t. w. de
jongvrou-
we Israels,
en waer-
om zoo
genaemd.

Maakt moeden te zette hier aenijmeret als een jong-
vrouwe Israels. Aan Israel is veerf gehandelt ouer vl. 1. 2.
Die naem moed hier herhaelt / om te toonen dat deze be-
lofte hier eigenlijc gemaect tot de nakomelingen Jacobs, of
Israels; en niet tot de Heidenen: want of sehoon ook die heet
een diegenijc weldaet gullen etijngen / zoo moeden de zette
hier eigenlijc niet direct aenijmeren; noch ook op han
niet heet jaft / dat zij wederom zouden han oed gebouwd
moeden / als het welcke eene hernieuwing han een vorige heet
mitverstaelt / te wette op de Heidenen zoo niet toegestaan is /
als die welcke oed in vorige tyden heet wandelen in sinne et-
gene wegen

Maakt moeden te zette hier aenijmeret als een jong-
vrouwe Israels. Aan Israel is veerf gehandelt ouer vl. 1. 2.
Die naem moed hier herhaelt / om te toonen dat deze be-
lofte hier eigenlijc gemaect tot de nakomelingen Jacobs, of
Israels; en niet tot de Heidenen: want of sehoon ook die heet
een diegenijc weldaet gullen etijngen / zoo moeden de zette
hier eigenlijc niet direct aenijmeren; noch ook op han
niet heet jaft / dat zij wederom zouden han oed gebouwd
moeden / als het welcke eene hernieuwing han een vorige heet
mitverstaelt / te wette op de Heidenen zoo niet toegestaan is /
als die welcke oed in vorige tyden heet wandelen in sinne et-
gene wegen

De wel-
daed aen
dit Volk
behoofd,
word na-
der over-
wogen
als et
gaet ik sal
n weder
bouwen.

neer.

neergeworpen, en verwoest gebouwd, dat door dat zette
weder-vergadering wederom opgebouwd magt. Deog de hest
te herbaert is / dat maect zeer weinige mit Israel, ofte van
te Volk der 10 Stammen mit de landen sinnet verhooying in
Canaan zijn wedergekeerd, en het hier aen gantsch Israel behoofd
moed / zoo veerf / dat er teft anderef door beoefte moed.
te han oed oer niet zeggen / dat Jeruzalem, en den Tempel,
na de wederkeering mit Babel, zal herbouwd moeden / zoo als
te andere opbarten: want de zettere spreek heet eigenlijc
niet han een bouwing han Steeden, of Huizen, en Tempels.
maect han moetschen, zhen als Jer. 18:9. Want kon de Heere
zoult Israel bouwen, segt er / en dat hoont hier door in
onderfchijding van het reene Israel aen zout / halgens vl. 5.
en vers 38, 39 40. Het oed van aen sinne geestelijc wederke-
ring tot den Heere, in te lachte der dagen, ofte sin herstel, zoo in
kerk-als ook enijmeret in burgerlaet, zoo als in den gem die
zette heestijc oerzigt moed / Jer. 18:9. Want het bouwen,
een geijkenis sijnue / lichte ontrent is van het oprijgen eenij
gestimmets, han oer sijnue geestelijc weeten; te meer / maect
het oerzichtig is / dat de kerk stoud, ofte de menighe der
gelovigen, dunnert onder de beoaning van een stad, Huis,
of Tempel, die gebouwd is / doeghomen / en dat der zettere
toedering, en volmaking door de sijnue werckwerks bouwen,
en han opbouwen magt uilgheest; maect om ook de gelov-
ge, als soo veerf der heijcke Steeden han die gebouwd, die ge-
bouwd moeten moeden / en de Leereners als goeds bouwis-
den, te wette in de schrift hoeghomen / die Zach. 6: 15. 17.
51: 20. 1 Cor. 11: 1. en 1 Cor. 14: 1. als ook Jer. 6: 10.
Wat in behoofd hier de zettere wederom te zinnen oer / ofte
van hiewe, na de hewit van te goudmoedige 17. 18. 19. 20.
maect de zettere (1.) onderfchij / dat sin dat Volk teft
mect han eenijc gebouwd heb / so aen Sina, tean sin het
zette verstaelt tot sin Volk heet aenijmeren / als verstaelt
der in Canaan, als sin heet een rijc kerk, en sin gerhaet,
Godsienst, en maect tot een rijc kerk, en sin gerhaet,
zite Ezech. 16: 13, en moe aen sin sinne wederkeering, mit
Label; sin de herbouwinge door Tempels door Tempels
Vorst.

R. Salmo pro tertium accipit: puer omni respici applicam adificationem
nem Tempis sub Salomone, & Zorobabell, q. d. his uellicet, adificatione re
ctam totum; sed rectus dicitur, quod respiciatur tempus captivitatis q. d.
Kramh longo tempore in captivitate & miseria uersatus, ut res appa-
reat, quasi nunquam te adificationis sim, tempus rament uenit adific.
quo ludo salurus sum, undanon male aliterunt peruersum ac & Lutherus.

Van wat
kragt het
woorde-
ken 17
(om) hier
is.

Vorst. Maar (2.) ondersteld dat ook / dat dit zelfde Volk als in een verwoeste, en desolate toestand zedert dien tijd wederom gemaakt is / zoo in 't lichaemelyke, als geestelyke; gelijkt geschied is ongeveer 40 Jaeren na Christi Hemelvaerd, in en met de verwoesting van hun Stad, en Tempel, wanneer ze als ballingen verstrondt zyn over de ganse aarde. R. Salomo hat dit daerom op by wege van tegenstelling hier gesproken / als of 'er stond / ik, en niet de menschen: want soo tekend hy een / twee opbouwingen zyn u gebeurd door de handen van menschen, daerom zyn ze ook verwoest, of geloopt; maer nog eens zal ik u bouwen met een derde opbouwing, en gy zult gebouwd zyn in ewigheid. Waerelikt de Messias moest dat Volk bouwen, en soo hy de Heere de Stad zelve niet en bouwd, te vergeessich werken daer een des zelfs bouwlieden, Ps. 127: 1. Ps. 51: 20.

Wat die herhaling wil zeggen, ende gy zult gebouwd worden.

Eindelikt word 'er bygedaen: ende gy zult gebouwd worden, het welke wederom niet qualik R. Salomo door een eeuwige opbouwinge * verstaet / en uitlegd: want 't Goud waerd geest een byblyvendheid van een zaak te hemmen / als of 'er stond / en gy zult gebouwd blijven, sonder wederom als voren afgebroken te worden; ook is 't ryke van de Messias een ewig Ryk, 't welk zelfs de wyzere Jooden niet loochenen konnen / en na die laetste herbouwinge Israels, ofte hun herstel zullen zy niet wederom afgebroken worden tot in ewigheid, als 'er beloofd word vs. 40. En soo word door die herhaling geleerd / (1.) het heerelikt vrugtevolg van dien / als die handen verskerd zijn / dat de Heere niet te vergeessich sijne handen dus ten goede aan dat Volk zoude te koste leggen / Jec. 34: 13. maer dat zy ook daedelikt daer op gebouwd zouden worden tot een geestelyke Tempel, of woonstede Gods in den Geest. (2.) de gewisse zekerheid, bestendigheid, en geduurzaamheid van dien / zie vers 40.

Overgang tot her 2de Text-dcel.

Dit alles konde niet anders als eene straffe van de hoogste zonde van de Jongvrouwen Israels zijn / daerom word 'er nu als een heerelikt vrugtevolg van dien bygedaen / ende gy zult weder verciert zyn met uwe trommelen, † ende uitgaen met den Rey der speelenden. ‡

Gelijkt

* Saetm passivum נִבְנָה *aedificaberis*, permanentiam denotat, q. d. Ee aedificata permanebis; nimirum non amplius destrueris ut hactenus factum est.
† Dit waeren kleine hand-trommelen, of handpauken, die zy met de eene hand om hooge hielden, en met de andere vlakke hand sloegen.
‡ Speelende waeren de zulke, welke op Snaeren spel, of andere Musicale Instrumenten, liefdelik musiceerden, en somtyds ook onder hun spel zongen. zie Ps. 68: 26.

Gelijkt dit eene sinnebeeldige uitdrukking is / waerban ons iets diergelijks meermaelen hoorzaam in de H. Blederen, als P. 68: 26. Ps. 87: 7. Jer. 30: 19. en nog eens in dit Hoofdst. vers 13. zoo verheft het wilk sijn ondersoek / op welke aloude plegtigheid daer door hier ter plaetze wel moogt geuagd worden.

Ge wecten het zou konnen zijn / dat hier geuagd en een aardige zinspeling gemaakt werd op de oude Feesten der O. T. tot welke verscheidene Personen opgingen / en onder die ook Jongvrouwen welke dan besondere blydschap bedreben met trommelen, en met harpen, en luyten: immers daer op schijnt te minsten in 't volgende vs. 6. geuagd te worden dat den zamenhang van die woorden met het eben hoor gaende / en volgende vers, zoo als ons daer ter plaetze uit den zamenhang nader zal gelijken; des Israel, hier dan als een Feestvierende menigte verbeeld zoude worden / waerende het geestelikt Loverhatten-Feest, in het laetste der dagen, en oeffenende eene uitgekaten vrede over al het heyl. en de groote weldaeden aan hen betoefen; zoo als van die zaak vs. 12—14. nog wat nader / en onderscheidentlijker verstaend word; des die opvatting hier niet geheel ongegrond is / ingeholge het geene daer van in 't berhoeg onder diergelijke spreekwyzen nog nader op vs. 13. beloofd word.

Of liever oordeelen wy dat in onderscheiding van het geene vs. 13. hoorzaam / hier bedoeld word op de plegtige Reyen, en de groote blydschap. welke outtijds de verlijke Jong-Vrouwen, en Maegden oeffenden in ryden van sonderlinge verlossingen, en heerelijke overwinningen van vyanden; immers dus lezen wy Exod. 15: 20. En Mirjam de Profetesse nam een trommel in haere hand, ende alle de Vrouwen gingen uit haer na met trommelen, en met reyen, zie ook Rig. 11: 24. 1 Sam. 18: 6. 2 Sam. 6: 5.

De redenen nu / waerom wy liever oordeelen dat hier ter plaetze daer op gezindheid werd / en niet soo zeer op de plegtigheid der oude Feesten, zijn by ons deze:

I. Omdat anders 'er in dit Hoofdstuk, en wel zeer hoort op elkanter / t. w. vs. 13. eene zoort van omnodige herhaling van een ende zelve zaak zoude hoorzamen; wijs wy erauten / dat daer eigentlijc eerst op de plegtigheid der oude Feestvierders gezien word.

II. Omdat waer in 't begin van dit vers in 't besonder aengemerkt word als een verwoeste Stad, die wel geleden had van de overmact haerer vyanden, dog daer van nu

Wat door die uitdrukking, gy zult verciert sijn met uwe trommelen, en uitgaen met den Rey der speelenden, gemeend, en op welke plegtigheid hier bedoeld word

Hoe 'er souw konnen gevonden worden op de geene, die op de oude Feesten tot Zions Tempelberg opgingen, en veel blydschap met trommelen, harpen, en luyten oeffenden.

Hoe 'er liever geuoogt word op de plegtige Reyen, die outtyds de Jongvrouwen en Maegden oeffenden in

zyden van
grootte
verlossin-
gen.

verloft zijnde / wederom herbouwd , en uit haere vervalle-
ne staet hersteld zult worden ; zoo als ook nader uit het
volgende 5. vers is af te nemen.

III. Omdat in de volgende 6. en 7. versen strax nader met
zinspeeling op Israels verlossing uit de landen hunner verstroying,
of immer op de vyheid , die hen gegeven werd van haere vy-
anden , om weder te keeren na Zion , gemaegd word ; dat
waerlijk een groote verlossing was / en waer over zy dit-
slik op vl. 7. tot vreugde-viering worden aengemaend : zie
ook vl. II. alwaer wederom van Israels verlossing uit de hand
haerer vyanden gemaegd word / en vergelijkt er mede Cap.
30: 18, 19. alwaer getoond word / hoe na de verlossing uit
Babel , en in / me / of na de herbouwing van de verwoette
Stad Jeruzalem , en des zelfs Paleys , of Tempel , diergelijke
vreugde-plegtigheden zouden bedreeven worden / ingeholge
die aloude gewoonte , als hier vermeld worden . En wijl
outtijds de Maegden , of Jongvrouwen van besonder gewoon
waren trommelen te hooren / en uit te gaen in den rey-
der speelenden , als ze Steden , of Tempelen bouwden , of
vernieuwden , waer op Cap. 30: 18, 19. hoornaemelik geogd
word / en wijl hier aen Israel beloofd word / Ik zal u weder
bouwen , ende gy zult gebouwd worden , zoo volgd / dat als
er daer op strax word ingedaen / en gy zult weder verciert
zyn met uwe trommelen , enz : op diergelijke plegtigheid hier
het naeste geogd werd / en niet soo zeer op de plegtigheid
der oude Feest-viering.

Ook past dit zeer wel / en allerbest op de vreugde des
N. T. besonder van de Jooden in 't laetste der dagen , die door
die plegtigheid hier eigentlik bedoeld word / * als zy aen
die groote verlossing van de magt haerer geestelijke vyan-
den door de Messias , volgens vl. II. zullen deel krijgen /
en ook dat nieuwe lied zullen mogen zingen : Wy hebben
een sterke Stad , God steld heyl tot muiren , en voorschau-
zen : wanneer de Heere de vervallene muiren van dat gees-
telyke Jeruzalem wederom zal opbouwen ; ja ! wanneer met
die geestelyke weldaet tressens ook eene soort-gelijke lighae-
melyke zal gepaert gaen / daer in bestaende / dat hun Stad Je-
ruzalem wederom herbouwd zal worden / en zy in hun land
zult

* *Abarbanel per Sympana & Choveas intelligit bonos mores, Deo grator,*
& ita etiam sensu spirituali videtur accipere; sed tamen malum, quod
diximus, de landibus, letitia & cantibus spiritualibus ex fidelit corde pro-
fectis: quæ quidem fides in aliis etiam bonis operibus lucret.

zullen wederkeeren , zoo als ook over de laetste versen van
dit Hoofdstuk ten allerduideliksten zal geskieden.

Of hier word gezindocht op een magtige Optogt , zoo als Hoe'er
in oude tyden , insonderheit in de Oosterfche landen gezu- mogelijk
selt was ; gelyk op iets diergelijks ook schijnd geogd te wor- geogd
den / Pl. 68: 26. De Zangers gingen voor , de Speelieden ag- word op
ter , in 't midden de trommelende Maegden : want daer was een mag-
ehen te hooren vl. 25. gesegd : O ! God , zy hebben uwe gan- tige Op-
gen . (of Troupen) gesien , enz : immers 't waerd word ge- togt.
huist van Togten in den kryg , Nah. 2: 5. waerom het
Job 6: 19. genomen word door een geselschap van reifen-
de menschen . een menigte ; gelyk men zoo in de Oosterfche
landen met groote troepen reysd ; thans Caravanen genaemd /
en somtijds wel een heylleger uitmakende . Trouwens ! dat op
soo eene magtige optogt van een groot Volk , onder 't ge-
leide van een magtig Hoofd , of groot Koning daer geboeld
word / blijkt ook nader uit dien ganschen 68. Psalm , en be-
sonder uit vl. 5. Singet Gode , Psalm-zingd sijnen naeme ;
hooget de wegen voor dien , die in de vlakke velden ryd ;
omdat zynen naem is Heere ; ende (M. 25.) springet op van
vreugde voor sijn aengesigte . En dat op iets diergelijks hier
by onsen Jeremias ook wel mogt gezien worden / is niet
buisser af te nemen uit het volgende 6de vers , alwaer Israel
voorhoomb / als tot den optogt wordende aengemaend / als
er staet : Want daer zal een dag zyn , daer in de Hoeders
op Ephraims gebergte zullen roepen : Maekt u lieden op , ende
laet ons opgaen na Zion , tot den Heere onsen God . Zoo
wederom vl. 8. Ziet ik zal ze aenbrengen uit den lande van
't Noorden , en zal ze vergaderen van de zyden der aerde ,
met een groote Gemeinte zullen zy herwaerts wederkomen ,
zie ook vl. 9. 10. Op iets diergelijks word ook geogd /
Jes. 55: 12. Want in blydschap zult gyliden uittrekken , ende
met vrede voortgeleyd worden : de bergen en heuvelen zul-
len geschal maeken , met vrolyk gesang voor uw aengesigte .
Mogelikt / dat er aunderz ook wel geogd word op de
plegtige vreugde , met welke alle Volkeren van ouds / en
wel meest de Oosterze Volkeren , en besonder Israel ten
tijde des Oogfts in 't huyghaer Canaan waeren aengebaen /
als die nu na wensch voltrokken / en ingezameld was / waer
op mede geboeld word / Jes. 9: 2. Zy zullen nogtans blyde
wesen voor u aengesigte , gelyk men zig verblyd in den Ooght
zie ook Rigt. 9: 27. Jes. 16: 10. Jer. 25. vers 30. Cap. 48: 33.
als mede Zach. 1: 17. alwaer de Hebreuwen , Theodore-
tus ,

Hoe'er
anders
mogelikt
ook ge-
doelt wort
op de
aloude
vreugde
in den
Wyn-
ooght.

tus, en andere kassen / dat den Jooden een overvloed van koorn, en wyn na den letter beloofd wordt / en welke woorden Hugo de Groot dus verklaerd: De Jongelingen zullen een vrolijk lied zingen wegens den Oogst, en de jonge Dogters des Lands om de Wynlezing, zie ook Pf. 126: 5. 6. Pf. 4: 8. **Zimmer!** zoo wordt daarom hier strax vl. 5. beloofd: En gy zult weder Wyngaerden planten op de bergen van Samaria, ende de planters zullen planten, ende de vrugt genieten. **bergelijck** 'er mede vl. 12, 13, en vl. 25. soo als daer van ook wel op iets diergelijcks zoude konnen geogd worden; of schoon wy nogtans liever oberhellen tot de twee vorige zinnebeelden.

Deeze optogt, en wederkering van Israel na Zion, sijn haemelijk / en geestelijk genomen / in 't laetste der dagen, komd ons doorgaensch voor in 't Profetische woord / als zult een stoffe van gejuich, en vreugde, even als hier: want dan zouden op een besondere wijze de vrygekogte des Heeren wederkeren, en tot Zion komen met gejuich, en ewige blydschap op hunne hoofden zyn, Jef. 35: 10. **bergelijck** mede Jef. 9: 2: Cap. 65: 17, 18, 19, en 66: 10-14. Zach. 8: 3-5.

Hier uit mogen wy nu deeze aenmerkingen, en navolgende lessen trekken:

Korte
stellingen,
dienende
tot besluit,
en toe-ei-
gening
van vl. 4.

I. Dat daer God eens sijn hand ten goede aen te koste gelegd heeft / hy het werk sijnner handen niet zal vaerenlaeten / maer sijn werk in 't leven behouden; het zy ten aenzien van een gansche Kerk - staet in 't gemeen / of van ijer gelovige in 't besonder: zie Pf. 138: 8. En dus dat de Heere sijn oude Volk Israel ook niet geheel / of voor altoest verlaeten zal / bewijl het hem liefst heeft het zelve tot een groot Volk te maeken / en hy van tijd tot tijd niet te bergeessich zulke groote dingen aen het zelve gedaen heeft. zie 1 Sam. 12: 22-24. zie ook Rom. 11: 1, 2, 5.

II. Dat als de Heere werkt, niemand zulks kan keeren, en als hy beroerd, niemand in staet is om te stillen; dermaete / dat als hy begint een Volk te bouwen, het zelve zeer kerlik ook gebouwd wordt / daer alle werk, dat niet uit God is / en sonder sijn medewerkende genade, in eige kragt, ondernomen wordt / zal verbroken, en vernietigt worden.

III. Dat de waerragtige bekeering, en wederkering, die hier in de Jooden door die zinnebeeldige spreekwyzzen onderscheidt wordt / een stoffe van de hoogste vreugde voor een wekerende ziele is / en dus geenzints een naer, en trillig leven, zoo als de weerd zig 'er van verbeeld; en immer dat

zy die in tranen zayen, eens met gejuich zullen mayen, en wederkeeren, dragende haer volle schoven.

IV. Dat Gods Volk het met elkander houd / en elkanders geselschap zoekt; ja! elkander tot de veelvuldige lof des Heeren gelooft is op te wekken; besonder als 'er een zingen is in de wegen des Heeren, en als de Heere aen hunne ziele heeft wel gedaen; zoodat ze dan uitgaen als in den rey der speelende, en ze dan betragten het geene 'er staet Pf. 95: 1-3. en Pf. 100.

V. Dat de Kerk besonder in 't laetste der dagen een ongemeene vreugd zal oeffenen / als nu alle beloften, aen de zelve gedaen / in Christus zullen gemackt zyn ja! en amen, Gode tot heerlijkheid, als de laetste Oogst van de bekeering van Jooden, en Heidenen zal ingezameld zyn / en 'er geen Cananiter meer zal bevonden worden; maer alle vyanden der Kerke zullen verbaen / en God een zyn ober de gansche aerde, ende de vrede der Kerke zal groot zyn.

Vers 5. Gy zult weder wyngaerden planten op de bergen van Samaria: de planters zullen planten, ende de vrucht genieten.

Wat de zamenhang van dit vers met het voorgaende aengiet / daer omtrent doed zig de minste twaifigheid niet op: want nabat nu de Heere onder verbloemde spreekwyzzen. van de Jongvrouwe Israels weder te zullen bouwen, beloofst had haer herstel in hun land, ten aenzien van der zelve Kerk- en Burgerstaet, soo als zy God daer van enkel zullen dienen in Geest, en waarheid, Joh. 4: 24. en zoo zekere lighaemelyke, en geestelyke weldeden aen dat Volk in 't laetste der dagen had toegezegt / gelyk ons te horen gebleven is / zoo is het / dat om te tonen / dat de Godzaligheid de belofte heeft van het tegenswoordige, en toekomstige leven, de Heere nu vertoont het heerelek vrugtgevolg van dien / hoe dat Israel als dan ook zoude in staet gesteld worden / om soo wel in 't geestelyke, als lighaemelyke weder wyngaerden te planten op de bergen van Samaria, en van der zelve vrugten te eeten, en dus / hoe dat voor haere dubbelde schande, en schaemte, zy nog eens wederom Juichen zouden over hun deel, en wegens hunne geleedene schaede, die zy door middel van hunne verstroying ondergaen hadden / het in hun land dubbel erfelik zoude

Zamen-
hang van
vers 5.
met here-
ven voor-
gaende.

den besitten, Jcf. 61: 7. en blyde zyn voor Gods Aengesigt, gelyk men zig verblyd in den Oogst. Jcf. 9: 2.

Voorafgaende onderfoek nopens de regte zin, en 't oogmerk deser belofte, en of de zelve geheel lighaemelik, of geheel geestelik, of lighaemelik, en geestelik te gelyk moet opgevat werden.

Hoe sommige dese belofte enkel letterlik verstaan, en als een gevolg van der Jooden wederkering uit Babel aenmerken, dog gansch onbegroot.

Door en alser wy egter de spreekwyzen, en bevoordingen van dit vers zelve wat nader ontvouwen / zoo gelijst het ons hoopaf te ondersoeken / of men de zelve / geheel letterlik, dan geheel geestelik, en oneigentlik moet opvatten; als mede / welke weldaet met betrekking op Israel hier eigentlijk bedoeld wordt; te meer / wijl de Uitleggers daeromtrent het niet eens zijn onder elshanderen / en sudaanige wel gelegde gronden veel ligt aen de nadere verklaring dezer woorden zullen toebrengen; zoodat dit hoopaf betoogd zijnde / zig altes gemakkelijst zal vlespen.

De geene / de welke willen / dat in dit Hoofdst. beloofd wordt de lighaemelyke Verlossing, en wederkeringe Israels uit Babel in Canaan, mernen hier nader grond hoop hun gevoelen te vinden; wijl het hun wat ver gesogt hoopdoend / dit geheel oneigentlik, en geestelik te verstaan / oordeelende dat 'er tusschenlikt wordt gesien / op het geene Israel doen zoude / nu wedergekeerd in Canaan, zussende dan wederom wyngaerden planten, enz; en dus het verwoeste land wederom bouwen, en beplanten.

Edog daer strijden niet alleen alle die redenen tegen / die wy in ons Voorberigt opgegeven hebben / om te doen zien / dat in dit Hoofdst. op gansch andere tyden, en zaeken bedoeld wordt; maer daer strijd besonder ook tegen / dat deeze belofte hier aen Israel in 't besonder gedaen wordt / welke hier in onderscheiding van Juda, volgens vers 23, 24. hoopdoend / en waer door men van noodtaendig / (soo men dit op der Jooden wederkering uit Babel wil toepassen) de 10 Stammen moet verstaan / welke 10 Stammen wy getoond hebben / dat noyt in Canaan zijn wedergekeerd. enige weinige uitgesonderd; gelijst dan deeze bergen van Samaria, waer van hier gewaagd wordt na de vervoering der 10 Stammen door Salmanasser, van Heidenen behoond zijn / 2 Kon. 17: 24. en als nog noyt wederom door Israel bebouwd zijn. Juda moeste in Babel geen wyngaerden, maer hoven planten / Jer. 29: 5. want hoven werden terstond in 't eerste Jaer hunne vrugten; maer wyngaerden niet door het derde, of vierde Jaer, en Israel moeste door het vyfde Jaer van de boomen geene vrugten genieten / Lev. 19: 23-25. en dat was ook de oorzack / waerom een Planter ten Oorloge niet uitrok, Deutr. 20: 6. opdat hy de vrugten daer van mogt genieten; maer hier wordt nu beloofd / dat Israel zal wyngaerden planten, en daer zoo lange

wo-

wonen, dat ze daer van de vrugten, en dat in vrede, zullen genieten / Deutr. 28: 39. Jcf. 65: 21. en terwijl dit nog niet verbuid is / waagten wy met reden / dat God / die niet liegen kan / zult nog eens in 't laetste der dagen verbullen zal / op die wijze / als wy strax nader zien zullen.

Het is daer van daen / dat dit gevoelen van sodanige Christen-Uitleggers onder ons / te recht door Lyranus eben daerom ook wederlegd wordt / omdat de Jooden, uit Babel wedergekeerd, noyt beseten hebben de bergen van Samaria, soodat ze daer wyngaerden zouden hebben konnen planten.

De Jooden zelfs watten deeze woorden daerom ook gemakkelijst op van 't Koningryk van de Messias; dog geheel eigentlik, en na de letter, uit haere valsche verbeelding, en onderselling, als of het Koningryk van de Messias enkel werelds, en alleen in 't land Israels moeste zijn.

Wat ons aengaet / wy zijn volgens onse gelegde gronden van gedagten / dat / of schoon hier misschien al een flauwe toespeling mogt gemacht worden op zekere weldaet, welke enige uit Israel, by hunne wederkering uit Babel in Canaan zouden erlangen / 'er egter in 't besonder iets beloofd wordt / 't geen onder 't Koningryk van de Messias in 't laetste der dagen aen Israel zoude te beurt vallen / en dat hier zekere lighaemelyke, en geestelyke weldaden te gelijst onder die woorden toegesegd worden / daer in bestaende / dat

I. Israel als dan in hun land zal wederkeren, en ook aldaer wederom wyngaerden planten, en in een ongestoofde vrede van der zelve vrugten ereten.

II. Dat Israel, ofte der zelve Leeraers in 't geestelyke dan ook sodanige dingen zullen verrigten / en genieten / als volgens de zinnebeeldige Godgeleerdheid door het planten van wyngaerden, en het ereten van der zelve vrugten meermaken in de H. Bladeren worden te verstaan gegeven / op die wijze / als wy strax nader zien zullen: En daer toe hebben wy behalven het gelegde / nog deeze redenen.

a. Omdat diergelijke belofte onder diergelijke bevoordingen ons wel meer hoopdoend / welke volgens den zamenhang ziet op iets / dat Israel doen, en wedervaeren zoude in 't laetste der dagen, soo wel in 't lighaemelyke, als in opzigt van 't geestelyke. Immer zoo wordt 'er beloofd / Jcf. 65: 21, 22. Ende zy zullen huizen bouwen, ende bewonen: ende zy zullen wyngaerden planten, ende der zelve vrugt ereten. Ende zy zullen niet bouwen, dat het een ander bewoone: zy zullen niet planten, dat het een ander eete. 't geene

D 2

ne

Onse gedagten nopens dit vers zedig voorgeseld, en betoogd.

ne daer duidelikt ligens den zamenhang ziet op het laetste der dagen, en zoo wel lighaemelik, als geestelik moet verstaen worden / zo als uit het verband ten klaerften geblijkt.

b. Omdat vers 2. en op het slot van dit Hoofdst. duidelikt geprofeeteerd word van de wederkeering van Israel in hun land, en tot hun Steden, en de herbouwing van hun Stad Jeruzalem; zoo als we daer ter plaetse duidelikt zullen aen toonen / des dan het oogmerk, ende den zamenhang deeze gebagte ganscheit begunstigt / en het gansch niet breedemand moet voorzimen / dat de Jooden als dan ook wederom dat zelve land, t welk ten aanzien van hen nu soo lange als met den ban vslagen was / ende onder de vloek gelegen had / zullen herbouwen, en met wyngaerden beplanten / gemerkt de godzaligheid heeft de belofte zoo wel van het lighaemelyke, en tegenwoordige, als van het geestelyke, en toekomstige leven, en het genot van aerdsche zegeningen van ook gezintz zal ophouden / maer heel eer ongenstoor, en in een yke maete zal genoten worden / als de Kerk zal ryden op e hoogten, en Kasteelen der aerde, en gespyzigt worden in de erve van Vader Jacob, en de bebelofte beloften van het aerdryk te zullen beërven, soo dikwerf aen de Gelovige vdaen / in de meeste kragt / en meer bestendig zullen genoen worden / dan vout te voren: waerom ook iets diergelijks t. in. allerley aerdsche zegeningen, en het bebouwen, en vruchtbaer genot van hun land, den Jooden nog nader in dit zelve (ap. vl. 23. 24. belofte word: zie ook vl. 27. 28. en het geene by ter Verklaring daer over zullen zeggen. Soo lang dog de erde staet / zal zy ook moeten beplant, en bebouwd worden: en of schoon het Koninkryke Gods ten aanzien van des zifs inwendige, en geestelyke Staet, niet is spys of drank, maer gerechtigheid, vrede, en blydschap door den H. Geest; zoo zullen egter Gods kinderen altijd te bidden hebben om dagelis brood, en daer toe de middelen moeten aenwenden / v. 1. in de aerde te bebouwen, en te beplanten, ter plaetse daer zizig van behinden zullen / en altijd de aerdsche zegeningen as een toewerpsel, en onderpand van geestelyke, en hemelche mogen aenmerken.

Vraegd men eter hoe deeze belofte hier van reets al te pas kan komen / daer eerst van het bebouwen der Joodze aerde, vl. 23. 24. 27. en de herbouwing van Jeruzalem op het slot van dit Hoofdst. gevraegd word: Wy zeggen / dat in deeze 5. eerste versen soo veel als de grond gelegd word /

van het geene de Heere daer na by de stukken verder gaet nitbeiden / en bevestigen: en soo maekt van de Profeet met het volgende 6. vers een aenvang om aen te tonen / de wyze, op welke dit geschieden / en wat middelen, en werktuigen de Heere daer toe gebruikken zal.

Deeze dingen voorszafgesonden hebbende / zoo gaen we nu over / om nog een weinig nader yder spreekwyze van dit Vers op zig zelve / en in t besonder te ontvouwen / en op deeze gesegdens toe te passen.

I. Hoord ons hier van voorsz een belofte, aen het Volk der 10 Stammen gedaen / daer in bestaende / dat ze weder wyngaerden zouden planten op de bergen van Samaria.

II. Het heuchelikt vrugt-gevolg van dien; hoe de planters de vrugt van dat planten zouden genieten.

Men hoort hier van gewagen van Samaria, en des zelfs bergen, en 'er wordt beloofd / dat Israel op de zelve weder Wyngaerden zouw planten.

Het land Samaria is eene gewerst van de drie deelen des lands, aen deeze zyde van de Jordaene gelegen; en schoon des zelfs Inwoonders onder den tweeden Tempel eene Godsdienst hebben gehad / ganscheit van den Joodischen verscheide / zoo is nogtans hun land niet / gelijkt de andere landen der Heidenen, voorsz onrein geagt; maer en land, en huizen, en wegen, en wateren werden voorsz rein gehouden. De Jooden nogtans / als ze van het land spreken / staen gemeene: lijk Samaria over / en noemen allernist Judea, Galilea, en Persea, drie deelen namelikt des Israellischen lands.

Dat het land Samaria aldus benoemd is van sijne Hoofdstad met naeme Samaria, is overbekend.

Josephus, Oorl. 30. beschrijft het aldus: dat het gelegen is in t midden tusschen Judea, en Galilea: het begint van het vlek Ginea, gelegen in het groote veld, en strekt zig uit tot aen de heerlijche Aerabatene. Het vlek Anuath, ook Borceos genaemd / is de Zuider-Landpael.

De aerd van den grond van Samaria, en van Judea verscheidt weinig: beide zijn ze wooslen van bergen, en van vlakke velden, van Akkers, Bomen, overvloet van melk, enz.

Josephus, Oudh 20: 4. telken aen / dat de Galileers, als ze ter waernehmung van de hooge Peellen naar Jeruzalem trokken / door Samaria moesten reisen; t welk met de H. Schrift overeenstemd. zie Joh 4: 4.

Dat de Stad Samaria in t besonder aengact / die was de Hoofdstad van het Koninkryk der 10 Stammen enige tijt na

Nader verklaring van yder spreekwyze van dit vers in het bysonder.

Beschryving van Samaria, zoo wel van de landstrecke van die naem, als des zelfs Hoofdstad alsoo genaemd.

Beschryving van de

de Stad Samaria in 't besonder.

de Scheuring van het Koninkryk, onder Rehabeam voortgehaften / en zoo een Koninklyke Stad in Israël, nu Sebaste geheten; en zijnde dus gehoozen de Ryksstad van Israels Koningen: de zelve woerd in 't Hebreuws genaemd Schomron, en Ezz. 4: 10. Schomrajin, het welcke eerst de naem van eenen Berg was / 1 Kon. 16: 24. daer na van een Stad, als uit het zelve vers blijkt; en eindelijk van het omliggende land, 2 Kon. 23: 19.

Procopius van Gaza in sijne uitleggingen over Gen 8. zegt / dat Samaria zoo genaemd is van Samareus (in 't Hebreuws Zomeri) den Soone van Kanaan, 't welck met de H. Schrift niet overeenkomt; zoodat 't beter val heeft / 't geen de zelve zegt over 1 Kon. 16. De berg Schomron heeft sijnen naem van Semer, en van dien berg heeft de Stad Samaria haeren naem ontleend, dewelke hedendaegsch Sebaste genaemd word.

Maer dingen zouden wy hier wel van de Stad Samaria kunnen melden / maer gemerkt wy verdeelen / dat hier eigentlijk niet van de Stad, maer van het land van Samaria geuaegd woerd / zoo agten wy eene verdere beschryving daer van enigzints overtollig.

Hoe hier niet soo zeer van de Stad, als wel van het land van Samaria word geuaegd, en waerom aen het zelve bergen werden toege schreven.

Cransens dat hier bedoeld woerd het land van Samaria, en niet soo zeer de Stad van die naem / blijkt / omdat hier van des zelve bergen in 't veeltal gemeid woerd / daer de Stad maer op eenen berg was gelegen; (zie Amos 4: 1. Cap. 6: 1. en Mich. 1: 6. en aldaer Hieronymus) behalven dat het planten van wyngaerden, 't geen hier beloofd woerd / niet in de Steden, maer in der zelve omleggende landen pleegd te geschieden: ook was het omleggende land van Samaria met bergen, en heuvelen ten overvloed boozien / die tessen de Stad gelijk als omringden / waerom wy meermaelen van wegen de bergagtigheid van dat land leezen van bergen * van Samaria, zie Amos 3: 9. Gelijk het ook bekend is / dat naer deeze Stad, het gansche Ryk, of land: t. m. de 10 Stammen, die den Koningen van Israël aenleefden / nu en dan met de naem van Samaria genaemd is; immer woerd het 'er / en wel voornaemelijk wy de Profeten door verstaen / schoon in een zeer ruime zin genomen.

Deeze

* 't is waer, dat egter de 70 Oversetters by Amos 3: 9. voor "ה Ber- gen hebben in het enkel getal רב דגס; dog dit is weinig, omdat ook in 't volgende Hoofst. vs. 1. en C. 6: 1. van den Berg van Samaria gespro- ken word.

Deeze bergen van Samaria zijn na de vervoering van de 10 Stammen door Salmanasser van Heidenen bewoond / 2 Kon. 17: 24. en nuyt wederom door Israel bewoond; egter be- loofd hier de Heere / dat Israel daer eens wederom / en hael in 't laetste der dagen / (volgens den samenhang met Cap. 30: 23, 24. en Cap. 31: vs. 1.) wyngaerden zal planten, waer toe natuurelyker wyze de bergen ook beter geschikt zijn / dan het vlakke land, welcke daerom tot dat einde ook doorgaensch plegen verhoesen te woerden.

Op deeze bergen nu van Samaria zoude Israel, of enige uit hen / die in 't herwaig nader als planters boozhomen / en waer over wy ons dus daer ter plaetse nader verstaen zul- len / weder wyngaerden planten.

Een Wyngaerd is eigentlijk een vergadering, en verzame- ling van wynstokken, die op een Veld, en meest op bergen, en heuvelen plegen geplant te woerden / zie Jes. 5: 1, 2. als waer ook de wynstokken boozhomen als 't samen dien wyn- gaerd uitmaekende / en geplant op eenen vetten heuvel; of (gelijk Grotius wil) op eenen zeer vetten berg; gelijk ook de Chaldeuwer daer heeft / op eenen hoogen berg; * als zijnde het heilige land hoger dan andere landen, en met vele heuvelen, en bergen, geschikt voor wyngaerden, boozzien. Verder zul- len wy ons niet uitlaeten in de beschryving van de gedaen- te, aerd, natuur, wyze van havening, nuttigheid, en; der wynstokken, en wyngaerden, wyl zulz elders overvloedig te vinden is / en de verklaring van dit vers dus te ver zoude uitduen.

Wat ei- gentlik een Wyn- gaerd is, en hoe die pleegd ge- plant te worden op bergen, en heu- vels.

Als hier nu beloofd woerd / dat Israel, of eenige uit Israel, strax nader als Planters beschreven / weder wyngaerden zouw planten op de bergen van Samaria, zoo verstaen wy zulz / volgens onse boozheen gelegde gronden, eerst letterlik, en lichaemelik, als een weldaet, welcke God aen Israel in het laetste der dagen, nu wedergekeerd in hun land, † schenken zal /

* Egter is het dat Jarchi ירד voor een heek heeft opgevat; en Aben- Ezra wil, dat כרם ירד קרן Keren-ben-schannon, een naem eener plaerzoy, te dier tyd te Jeruzalem onder de Wyngaerden broeind, alhoewel hy de gemene vertaling niet verwerpt.

† Hieronymus (Comm. in Jer. cap. 19: 7.) . . . Alhoewel de Joden meen- den dat Jeruzalem hun van goud, en edel gesteentens zal hersteld worden, en dat 'er wederom offerhanden zullen zyn, en huwelyken der Heiligen, en een Koninkryk op Aerde van den Heere, den Verlosser: 't welke schoon wy niet volgen, konnen wy 't egter niet veroordeelen; omdat wele Kerklyke Man- nen, en Martelaers die dingen gesegd hebben, en een ygelik in sijn gevoelen wy is, en alles voor het oordeel des Heeren bewaerd word.

zal / op die wijze / als we nu reets in 't begin van de Verklaring van dit vers, by wege van Voorbereitzelen, betoogd hebben.

Bedening, waarom juist hier meer van t planten van Wyn-gaerden, dan van 't bebouwen van Koorn-Akkers, enz: anders alsof modig, gewaegd word.

Ondertusschen komd hier van in bedenking / waarom dan juist hier meer van het planten van wyngaerden, dan van het bebouwen en bezayen der Akkers, en landen, of het planten van bomen, en kruiden, of ook van Vee aen te quecken, gewaegd word / daer immers het gebruik van koorn, en van Boom-vruchten meer noodzaekelick scheen / dan van den Wyn, en ook by den Geheiligden van die Eeuwe, het gebruik van den wyn veel gematigder, zal zijn / dan in onsen tegenwoordigen tyd? Dus behalven dat in het volgende 24 vers deeze dingen (zoo eben gemeld) ook woort segd / en beloofd worden / soo kan de reden zijn / niet alleen / omdat de wyn onder de edelste vruchten der lande pleegd gerekend te worden / en het heilige land outtijds daer van zoo beroemd was / en de planting en besorging van Wyngaerden een woortnaem deel van hunne lighaemelyke werkzaeme bezigheid pleegd uit te maeken; maer wel besonder ook / om onder dit zinnebeeld te vertonen de geestelyke blydshap, en de oorsaeken van die blydshap, welke aen deezen laetsten tyd allermeest zullen eigen zijn / mermaelen door den wyn uitgebreid; en dus / om ons te minnet te brengen / dat deeze belofte niet alleen lighaemelik, maer teffens ook geestelik moet genomen worden / op die wijze als we zoo aenstonts nader zien zullen.

Hoe dit planten een arbeid ondersteld, en daer door de gedagte dier geener word tegeengegaen, die willen, dat 't aerdryk in deezen tyd van zelfs alleley vrugzen zal voortbrengen.

Als hier nu woort segt / dat men in dien tyd wederom Wyngaerden zou plantan, en 'er niet alleen segts beloofd word / een eeten van der zelve vrugten, zoo sijkt het / dat eben deeze woorden / vergetelken met Jes. 65: 21 niet volkomen abereenkomen met de onderstelling hier geener / die den gelukkigen Kerkstaet in 't laetste der dagen gansich op het luikerykthe verstaeren: want hier word niet alleen ondersteld / dat de lighaemelyke behoeftigheden deezer levens ook van niet zullen ophouden / maer ook / dat men 'er van zoo wel als nu om zal moeten werken, zal men een zegen van God erlangen; wijl het planten van wyngaerden, enz: altijd arbeid, forge, el neerstigheid ondersteld: Dus dat sommige beroemde / en geleerde Mannen, die zig diets gemacht hebben / dat het Aerdryk in deezen tyd van zelfs allerhande vrugten, zonder arbeid van menschen, zal woortbrengen / en wel sonder onderscheid van een gemeen gebruik, gelijkt in de Sabbath- en jubeljaeren, hyua / en gelijkt de Digtens spreken /

ken van de Gonde Eeuwe, * waer onder 30 den Paradyfischen staet, ofte dien woort de Sond-vloed afgemaeld hebben / niet schijnen hunne gedagten naer deeze plaerzen geschikt te hebben / als waer in het tegendeel geleerd / en ondersteld woort.

Verhalven / zoo men op den tydelyken staet der Kerke in deezen tyd het oogt bestid / zal men behinden / dat onder deeze woorden de volgende beloften verhoogen leggen.

I. Dat Gods Uitverkorenen, en Geliefden in deezen tyd een leven zullen leyden / in eene volheid, en overvloed aller dingen, en dat in een ongestoorde vrede, ruste, veiligheid, sonder uit of uwendige beroeringen.

II. Dat of schoon God hen wel niet onmiddelik sonder hunne forge, arbeid, en neerstigheid met een ryke Oogst lieken zal / niet in hun planten, zayen, inoogsten. enz: op een besondere wijze de Goddelyke voorzienigheid, en zegen onderbinden zullen / welker tegengestelde vloeken, als tekenen van Gods toorn, by Moses Lev. 26. en Zeph. 1: 13. verstaen zijn.

III. En dat de vrugten van hunne werken meer bestendig, en duizzaam zijn zullen / van den Bezitteren zelve zullende genoten / en niet meer van vreemde, of vyanden geraoft worden; waerom 'er word ingedaen / ende de Planters zullen planten † en de vrugt genieten, welke laetste sine

Welke weldaden hier derhalven door deeze belofte in de eerste plaerze met betrekking op den tydelyken staet van Israel in 't laetste der dagen befloot worden.

* Volgens dat van Hesiodus, Op. en D. vs. 119. De vrugbaere Akker nu dragt veel en overvloedige vrugten van zelfs woort. Andere Poeten, en Fabel-Digtens van Saturnus tyden, agte ik onnodig hier uit te schryven, mermaelen uitgefchreven zynde. Elvannus, vermeldende de overlevering van Silenus aengaende een zeer groote Stad, welke hy 'Εὐρασί, de Godvrugtige noemd, van Godvrugtigen, en vredezaemen bewoond; Par. Hist. Lib. 111. Cap. xviii) Dat de Godvrugtige derhalven hun leven in vrede, en groote rykdommen doorbrengen, en (N. B.) vrugt ontfangen uit de Aerde sonder ploegen, en Ossen; en niet gewoon zyn het Land te bebouwen, en te bezayen. In de boeken der Sibyllen, daer de Elixaeische Velden uit de Christelyke Leere beschreven worden, (Lib 11. op 't einde) onder vele anderen: En 't Land is algemeen door geene muiren, of tusschen-baningen voor ymant ontoegankelijk; het brengt overvloedige vrugten N. B. van zelfs woort; het wetzel is algemeen. benevens gelukkige/batten.

† D. Kimchius, & R. Abarbanel bene notant quod 123) fit Prateritum pro Futuro, & vertendum Plantabunt, non plantavit. Idem vero de 124) similitur dicendum, profanabunt. Idem R. Abarbanel observat; mutationem secunda feminine in tertiam Masc. plantabis 123), Plantabunt 124); male vero eo detorquet, quasi Jeremias imperitius sermonis fuerit, adeoque solacismos commiserit. Longe melius alii observant, quod verbum Personale Nominativum suum includat ita eliciendum; Plantabunt Plantatores; ubi putamus addendum suffixum: Plantatores tui. Vulgatus vero heic plane oblit.

snede tusschen twintig opheldering, of Verklaringe in opzigt naar 't letterlyke, en den lighaemelyken zin verder nodig heeft / dan alleen eenige critique aenmerkingen, welke / als waeren het bereik van vele Nederduitse Lezers, wy liever hoortelyk na gewoonte onder in de Noten hebben willen plaatsen. zie vorige pag: onder aen.

Verklaringe van den geestelyken zin, of beschouwing van de geestelyke weldaden welke tefens in deeser letterlyke belofte leggen opgeschoten.

Gelijkt nu Israel outtijds Jehovahs zegeningen, welke het in Canaan genoot / aenmerken kon als onderpanden van Geestelyke, en Hemelsche zegeningen, zoo mogen wy dan ook te recht / volgens onse hoopseen geleide gronden / deeze belofte tefens wel dus opvatten / als behelzende na den geestelyken zin, sodanige geestelyke weldaden, en goederen, als meermaelen volgens de beeltspraekige Godgeleerdheid, door sodanige zinnebeeldige uitdrukkingen aan de Kerk behoort worden.

Tot dat einde hadden wy hier nu wel een ruim veld, om hoopaf te beschouwen / en tot een grond van onse overbrenging te leggen / naar van een Wyngaerd, en Wynstokken eigentlijk zinnebeelden zijn / en welke zoete overeenkomsten 'er zig tusschen beiden opdoen; als mede / wat het planten, en de vrugten des zelfs / geheimzinnig ons al hoopzaeken, en weldaeden hoop de Kerk inhoorzemen; edog / neemt zulk elders oberbloedig te vinden is / * en dus de Verklaring van dit vers veel te bezee zou uitdruygen / soo vergenoegen wy ons niet slegts hier omtrent enige meer algemeene aenmerkingen te maeken; en wel

I. Dat een Wyngaerd een zinnebeeld is van de algemeene Kerk, en wel hier besonder ons kan verbeelden de Joodze Moeder-Kerk in 't laetste der dagen, en de Wynstokken de particuliere Leeden, welke zaemen de Kerk uitmaeken / even als een menigte Wynstokken een Wyngaerd † uitmaeken.

II. Dat die Wyngaerd als dan weder zoude geplant worden / en dat wel door middel van zekere Perionen, welke hier als Planters ‡ van dien hoopkomen / en welke dus enig

* Zie onder anderen dat gansche stuk ook in 't breede van ons ver-geestelikt, in ons Werk over Jof 61: 5. 1ste Deel.

† Hier tegen stryd niet, dat hier eigentlijk in het veeltal van Wyngaerden gewaegd word: want daerdoor konnen gevoeglik de particuliere Gemeentens verstaen worden.

‡ Hier tegen stryd niet dat dit werk eerst aan Israel zelfs word beloofd: want (1.) sodanige yverige, en godvrugtige Leeraers uit de Jooden, welke God

enigzint van de Jongvrouwe Israels worden onderscheiden / en strax in 't volgende vers nader / als Hoeders op Ephraims gebergte worden beschreben / kan ons te binnen brengen / hoe God in den laetsten tyd zelfs enige voornaeme Mannen uit de Jooden, als Voorgangers der Kerke, en Weder Opboewers van dien geestelyken herbastenen Tempel zal werkwetten / die al hun vlyd en bezigheid zullen aenwenden / om deezen geestelyken Wyngaerd, wiens Tuin zoo lange waag weggenomen geweest / en die zoo lange woest, en ter afweiding (zie Jof. 5: 5. 6.) gelegen had / wederom te planten, en daer toe dat alles in 't geestelyke in 't werke te stellen / 't geen de Wyngaerdeniers in 't lighaemelyke geknoon zijn aen te wonden / om een Wyngaerd te planten; waer omtrent zig wel wederom zoete overeenkomsten opdoen / maer die wy hoopheids hebben hoop by gaen.

III. Dat deeze Joodze Wyngaerd als dan oberbloedige / en heerlyke vrugten van allerley Christelyke Deugden, goede werken, en God verheerlykende Werkzaamheden zal voortbrengen / die God, en menschen verheugen.

IV. Dat de Planters ook zelfs die vrugten zullen inzamelen, in dien geestelyken Oogst-tyd; daer van eten; zig aldaer in vermaeken; daer mede verquikken, daerdoor vervrolykt, en gevoed worden / enz: eben als ters diergeelijck ook beloofd word / Jof. 6: 6. besonder Zach 9: 15. schoon aldaer op vroegere tijden zijnde. Al het welke een berstandige listelikt verder kan uitbreiden / en by de stukken wijders geestelikt overbrengen.

V. Dat de plaetse, alwaer zig dien geestelyken Joodzen Wyngaerd als dan zal bevinden / besonder zijn zal het Joodze land, dien vetten heuvel, (Jof. 5: 1, 2.) op welke de Heere de zelfe wel eer geplant had / en dat de Kerke dan zal ryden op de Hoogten, en Kastelen der Aerde, hier mede hoop die Bergen herreest / en gespyzigt worden met de erve van Dader Jacob.

Oh zake God / dat ook nu reets zig alle Gemeentens als rechte geestelyke / en vrugtbare Wyngaerden geborgen! dat 'er vele vrugten van allerley goede werken, en Christelyke

2

Deug-

zig daer toe als Instrumenten in sijn hand als dan mede zal verwekken, maeken een gedeelte van dat Volk mede uit, en behoren als soo veel Leeden tot dat zelve Lighaem. (2.) 't Geene de Voorgangers der Kerke doen, doen ze mede als in naam, en op de begeerte der Kerke zelfs, zynde der zelve afgezondene, en gewolmagtigde. (3.) Word daer mede tefens geleerd, hoe ook yder Lid der Kerke als dan 't sijne in deezen zou toebrengen.

Besluit

Deugden aen de zelve gessen / en 'er geene weelderige ran-
ken, en wrange beſeyen aen beſpeurd wierden! dat ook de
Leeraers zig in deesen als rechte Planters, en Wyngaerdeniers
allezintz gedroegen! En wilsse God daer toe dan ook den
wasdom geben / zonder welke het planten vrugtelooſ is; zie
1 Cor. 3: 7, 8. Dag maat al stoffe van klagten zig hier ontrent /
zoo ten aenzien van de Gemeintens zelve / als van hunne Voor-
gangeren opboerd / weten die geene / die oogen ontfangen heb-
ben om te zien: deeze wils de Heere maer regt biddende maeken /
ſeggende / doed wel by Zion, na u welbehagen o Heere! bouwd
de muiren van Jeruzalem op! dan zouden wij hopee jhruben / dat
die heuchelyke tyden haest zouden opbaegen / en Jeruzalem ge-
steid worden tot een lof op Aerden.

Vers 6. *Want daer zal een dag zyn [daer in]
de Hoeders op Ephraims gebergte zullen roepen:
Maekt U lieden op, ende laet ons opgaen [na]
Zion, tot den Heere onsen God.*

Zamen-
hang van
dit Vers
met vs. 5.

Dit Vers handt in dierboegen zaemen met het eben hoop-
gaende / dat daer eben te horen aen de Jongvrouwe
Israels beloofd was / dat zy weder wyngaerden zou planten
op de bergen van Samaria, enz: thans daer op getoond word /
welke aenleidende middelen, Jehohah in deezem / als Werk-
tuigen in sijn hand ter uitvoering van deeze sijne belofte zal
gebruiken / en dus hoe 'er een dag zou zyn, waer in zekere
Hoeders op Ephraims gebergte, 't Volk Israels zouden lokken, en
nodigen / om weder op te gaen na Zion, tot den Heere hunnen God.

En zoo word met eenen in dit Vers reden gegeven van de
mogelijkheid, en waerheid van het geene in het hoopgaende
3de, en 4de versen beloofd was / door 't deelwoordeken 'Want,
en teffens daer door die vorige weldaet, noyens de weg, die
God daer toe met sijn Volk zal instaan / wat nader uitgezeid. *

In dit Vers staen ons onderscheydenlyk te besien:

Welke
zaeken in
dit Vers
al te behen
staen.

a. De tyd, wanneer / als 'er staet: Daer zal een dag zyn.
b. De Personen, welke God als werktuigen in sijn hand
zal gebruiken / bestempeld met de naam van Hoeders.
c. De plaetse, daer ze zig zouden bevinden t. w. op Ephraims
gebergte.
d. 't Werk, dat zy verrigten zouden / in 't gemeen door
roepen uitgedrukt. En dan nog nader

e. De

* Sic particula 'Want, namque hic commode potest explanativa accipi,
ita ut versus praecedens magis hic explanatur.

e. De hoopnaeme inhoud van het geene zy roepen zouden:
Daer in ons verder te letten staet op

1. De Personen, die ze zouden aanspreken / en toeroepen /
t. w. U Lieden.

2. Wat ze roepen zouden: Maekt U Lieden op, ende laet
ons opgaen

3. De plaets en Persoon tot welke zy vermaend worden
op te gaen / zijnde na Zion, en tot den Heere hunnen God.

1. De tyd van wanneer deeze belofte aenhangelik zoude ver-
huld worden / word door een dag uitgedrukt / als 'er staet:
want daer zal een dag zyn.

Wij houden ons niet op / om hoer af in 't byede te toonen
hoe het word dag, dan eens in een ruimere zin, door een
zekere tyd in 't gemeen / en dan in een bepaeldere zin door
een praetse dag van 12 uren genomen word; wijs zult el-
bergh van ons reets is aengelassen. * Dat men hier door
dit dag, een zekere tyd moet verstaen / tekenen zels zeer
wel aen Kimchius, Abarbanel, en andere.

Dus verstaen wij hier door deeze dag, in 't gemeen een ze-
kere bepaelde tyd, by God beſeend / en vermaend / op welke God
deeze Werktuigen ten nutte van Israel zal gebruiken / die
wel met een zekere dag sijn aenhang zal nemen / maer egter lan-
ger van eenen dag zal duiren; gemerkt ook de dingen, die
hier beloofd worden niet kunnen den omkring van eenen dag
kunnen volbragt worden.

Als hier nu staet / daer is, † of zal zyn een dag, soo handt
de Heere hijsk het juiste tyd-skip, wanneer dit geschieden
zoude door ons verhoegen; eben als de Soone Gods daer van
eens reden gaf / Act. 1: 7. wanneer hy gebraagt was naerden
tyd, in welke hy aen Israel het Koningryke zoude oprigten.
Derhalven wanneer hier dan gesegd word: want daer is een
dag, (getijdt 'er eigenlyk staet) soo is het soo heel / als of
'er stont: Want daer is een dag, of tyd, t. w. in Gods Raad
bepaeld / en vastgesteld / welke ter bestemder tyd eens ze-
kerlyk komen zal / en waer in men het volgende zal zien
geheuren. En soo hoord het op het zelve uit / als
of 'er stont / daer zal een dag zyn; vermits het geene
nog in Gods Raeds-besluit verhoegen is / als nog in de tyd
niet

③ 3

* Zie ons Werk over Jes. 61. w. 2. pag. 224. onder aen, en 225. en ons
Werk over de Deugden van een Christen, pag. 352.
† Cum v. Kimchius, & Abarbanel putant suppleendum 'Tunc futurus
h. m. nam est futurus, vel venturus dies; sic Tremellius, & Piscator, nam
dies est futurus. Vulgatus v. sumit pro futuro, Erit.

De tyd,
wanneer
deeze be-
lofte souw
vervuld
worden,
uitge-
drukt
door een
dag.

niet is / en dus nog aenstaende is. **Dez** de Onse het dan ook zeer wel dus hebben overgeset: want daer zal een dag zyn; ofte een tyd der genade, en vreugde, volgens de aenmerking van onse geleerde Kantekeningen, alsoo uit het volgende blijkt / dat dit woort een ganck heuchelijck / en aen-genaeme dag en tyd hier moet genomen worden: want (staet 'er nu wijder) als dan zouden de Hoeders op Ephraims gebergte roepen: Maect U lieden op, enz: De Onse hebben desen Text dus aengebult: [daer in] * de Hoeders enz: anders staet 'er eigentlijk dus: want daer is een dag: de Hoeders op Ephraims gebergte zullen roepen, enz: dat is / als die dag koomd, zullen de Hoeders roepen; **dez** de Onse de zin zeer wel door daer in hebben aengebult.

De Werk-
tuigen, die
God ge-
bruiken
zal t. w.
Hoeders;
wat nader
beschre-
ven, en
getoond,
wie men
'er door
verstaen
moet.

II. De Werktuigen, die Jehovah God ter uitvoering van sijn ewig Raed-besluit in desen gebruikten zal / worden bestempelt met de naem van Hoeders.

Deze Hoeders worden hier in 't Hebreuws genaemd נוצרים Nootzerim, dat is / Hoeders, of Wagters. † Junius meent / dat hier door deze Nootzerims gesimpeeld woort op de Nazareners; terwijl zelfs sommige nog verder gaen / en meenen / dat het deze plaats is / daer Matth. 2: 17. op gesien woort / alwaer men leesd dat J. Christus te Nazareth heeft gewoond; opdat vervuld zoude worden, 't geene door de Propheten is geschreven: hy zal Nazarener geheten worden. Het geene waerelick zoo verre niet gesoyt is / als het sommige in den eersten opslag wel mogt toefchynen; nadien het al aenmerkeliick is / dat zelfs Abarbanel over deze plaats segd: „ dat hier de Profet door den H. Geest woortziet / dat de Heidenen souden geloven in Jesus נוצרי Den Nazarener, en daerom worden ze Nootzerim genaemd / als of men zeide Nazareners. „ Waerom ook onse geleerde Kantekenaers 'er van zeggen / num. 13. „ Hebr. Nozerim, met welck woort sommige meenen / dat God gesien hebbe op de naem der Nazarenen, die men den Christenen gaf / Act. 24: 5.

Zelfs is 'er een woortnaem Godsgeleerde / welke meent / dat

* Hic est Ellipsis Relativi; clamabunt Custodes, pro in quo scilicet clamabunt; sensus est: si scilicet dies ille venerit, ut venturus certò est; tunc clamabunt.

† Schoon de Hoeders, of Wagters können van tweederley sorte zyn, t. w. of Hoeders die iets uit oriëntschap bewaeren, Job 7: 20 of die iets uit wyandschap omcingelen. Job 4: 16: zoo blykt het, dat deeze geen wyandelycke Hoeders zouden zyn, omdat zy zeggen zouden, laet ons opgaen na Zion!

dat hy Job 7: 20. (daer het zelfde woort van de Messias schijnend gebruikt te worden / die daer een Menschen-hoeder woort genaemd) de Messias reets als de Nazarener, na wien sijn Apostelen met de naem van Nazareners zouden genaemd worden / woort uitgetekend; ja! dat verder gaet / dat dit eigentlick die Profetie zoude zyn / welke woortziedt had / dat hy Nazarener zoude heeten / en waer van Math. Cap. 2: 13. de verhuilinge aentoond.

Ondertusschen zal deze gedagte woort een gedeelte daer van afhangen / zoo we eerst zien / en bepaelen hoedanige Personen, en in hoedanigen tyd, hier bedoeld worden.

De geene / welke wisten / dat in dit Hoofdst: woort geprofeert / van de wederkering der Jooden uit Babel in Canaan, verstaen dan ook wissel hier door deze Hoeders, of Wagters, het zy zekere Herders, Leeraers, en Voorgangers, van dien tyd / welke 't Volk zouden tot den optogt oplekken / en in desen woortgaen; het zy zekere eigentlicke Wagters, die zy woortgaensck op bergen, en hoogtens, pleegen te vertonen / en door roepen, door tekenen, als anderzints iets goeds, of quaeds pleegen aen te kondigen; * gelijck ook de nieuwe Maenen, en andere plechtigheden / om op de zelve op te gaen na Zion, en Jeruzalem. **Door** / het is ons nu reets in ons Voorberigt, en uit de vorige versen ten allerduideliksten gebleken / dat dit 31 Cap. van Jeremias geenzints direct / en eniglick kan zien op der Jooden wederkering uit Babel in Canaan; waerom wy wel wisten toestaen / dat hier segts eene flauwe zinspeling † gemaekt werd / op iets dat toen plaats gehad heeft / hoe wel het uit onse geleerde gronden moet volgen / dat men hier door deze Hoeders, zekere Herders, en Leeraers der Kerke in 't laetste der dagen moet verstaen / en wel woortnaemeliick uit de Jooden, nu bekeerd zijnde; vermits zy hier woortkommen / als Leeden van dat ganckhe lighaem, dat ze opwekken om met hun na Zion op te gaen / seggende: Laet ons opgaen na Zion, en het hier de zelve zyn / die, eben te worden als Planters op Ephraims gebergte woortgaemen.

Enter

* David Kimchius videtur hoc velle, quod Speculatores in montibus promulgaturi sint habitatoribus pagorum solemnitatem ascensus in Jerusalem, ad confitendum Domino, pro salute ejus.

† Sanctius putat, hic respici ad Reduces ex Babel, quos cum redire viderent Speculatores in montibus, occurrerent illis laeti, et gratulabundi. Concedimus quidem ad hæc aliquo modo alludi, sed non directè intelligi.

Egter srijdt hier niet geheel tegen / dat men hier om zekere Nazareners, hoedanige de Apostelen genaemd werden / mag denken: want schoon de Apostelen al lange dood zonden zijn geweest / zoo zonden die egter in 't laetste der dagen in Gods hand werktuigen zijn tot de bekeringe der Jooden, niet in hunne Personen als of ze van den dooden weder souden opstaen, gelijk sommige Chiliaften, of Dryvers van 't Duifentjarig Ryk hebben gedaend / maer door hunne Schriften welke deeze Leeraers uit de Jooden, nu bekeerd zijnde / ter onderrigting, en bekering van de Jooden gebruiken zonden.

Hier uit nu worden wy ook te meer overreed / dat men door deeze Nootzerim of Hoeders, niet enige Christen-Leeraers nit de Heidenen, (zoo als het zommige opbatten) maer uit de Jooden selve (zoo als wy het opbatten) moet verstaen; wylt het niet blijkt / dat out enige Christenen uit de Heidenen, maer alleen uit de Jooden, met de naem van Nazareners genaemd zijn / Hand. 24: 5. gelijk zoo de Apostelen alle Jooden van afkomste geweest zijn.

Hoe getrouwe Leeraers, en dus ook de bekeerde Leeraers uit de Jooden, te regt Hoeders, of Wagters genoemd worden.

Hoe nu de Leeraers en Opzienders der Gemeinte meermaelen in de Schrift als Wagters, en Hoeders hoopkomen / en welke overeenkomsten zig tusschen een Wagter, of Hoeder, en een Opziender der Kerke opdoen / is een zaak / welke overbekend is / zie behalven Joh. 21: 16. Jel. 56: 10. Cap. 62: 6. Ezech. 33: 2—10. in welke laetste plaets en tessen de overeenkomsten tusschen een Wagter in 't lighaemelyke, en een trouw Leeraer in 't geestelyke worden aangewezen / en waer uit blijkt / dat om die selve redenen de niet bekeerde Leeraers uit de Jooden in 't laetste der dagen dan hier ook zeer wel als Hoeders, en Wagters mogen bestempeld worden.

III. De plaetze nu / daer zig deeze Hoeders zonden behouden / word uitgetekend met de naem van Ephraims gebergte.

Ephraim betekend meermaelen 't gansche Koningryk der 10 Stammen, 2 Chron. 25: 7. en 10. Jer. 7: 15. 31: 18. zoo ook Zach. 9: 13. daer Juda en Ephraim t'zamen genoemd worden / om alle Nakomelingen Jacobs te beschrijven. De reden / waerom Ephraim santschlyk voor de 10 Stammen word genomen / is / omdat haer eerste Koning Jeroboam, die de 10 Stammen van Davids Huis afscheurde / uit de Stamme Ephraims was / 1 Kon. 11: 6.

Hier uit is nu ligter te behoeden / wat men hier door Ephraim

Ephraims gebergte moet verstaen / t. w. de Bergen van Samaria, waer van eben te voren geprofeteerd was: want soo ziet deeze uitdrukking op 't geene eben te voren was uitgedrukt / voor te planten op de bergen van Samaria, welk Samaria eertijds de Hoofdstad * van 't land en 't Koningryke Ephraims was / en welke Stam Ephraim zig uitstreckte van de Zee tot de Jordaene, en 't grootste gedeelte van 't land van Samarien besloeg; behalven dat ter oorzake / dat Ephraim Stam-lot in een bergagtig land was gebalden / dat meermaelen Ephraims gebergte word genaemd. Jos. 17: 15. 16 18. Jud. 10: 1. en andere plaetzen meer; des die uitdrukking hier ook soo veel zou kunnen zeggen / als in 't Land Ephraims, en men hier dus wel eenboudig door Ephraims gebergte zou kunnen verstaen zeker gebergte, ten merendeels in de Stammen Ephraims en Benjamins gelegen / waer van wy meermaelen lezen in de 2. Bladeren; zie Jos. 20: 7. 21: 21. 24: 33. 1 Sam. 11: 1. Cap. 9: 3. Rigt. 4: 5. 10: 1.

Als dan hier de Hoeders hoopkomen op Ephraims gebergte, zoo zou het kunnen zeggen / in de plaetzen waer het ook wesen magt / daer Ephraim, ofte de 10 Stammen, woonen zonden / zullen ze zig begeven / als op eenen hoogen Berg: bergelijkt Jel. 40: 9. en 52: 7. En men zou selve die uitdrukking hier dus wel zinnelyk kunnen neemen / dat deeze Hoeders geseyd worden op een gebergte te zullen staen / ten wijlke dat zy zonden gezien, ende ook gehoord worden: Math. 5: 14. Jel. 30: 20. ofte ook met zinspeeling op die oude gewoonte, die onder de Oosterse Volkeren in een zeer gemeen gebruik was / volgens welke zy op de gebergtes, die door / ende rondom hunne landen waeren leggende / hier en daer hunne Wagters, en Uitzinders hadden / welke / als zy enige zaeken tot voordeel, of nadeel vernamen / de selve dan de een aen den ander / die daer het naeste aen was / toeriepen, en bekend machten / en zoo de selve dan zeer schielik landwaerts in overhagten; waerom ze hier ook strax nader als roependen hoopkomen; gelijk zoo Diodorus die

* Naer deeze Stad, is dat gansche Ryk, of Land (t. w. de 10 Stammen, die den Koningen van Israel aenkleefden) nu en dan mer de naem van Samaria genoemd; immers word her'er, en wel by de Profeten voornamelijk door verstaen; maer in eene zeer ruime betekenis; omdat anders Samaria, in een enger zin, niet meer, dan 't Land tusschen Galilea, en Judea begrypt, als ons Josephus Oorl. 3de Boek, Cap. 3. aenwyd, nevens de beschryving van gansch Samarien, en met een, als of onder Samaria, de Stam Ephraims, en de halve Stam Manasse vervat wierd.

die zelve gewoonte ook van de Perfen, wegens hunne bergagtig land, aenmerkt / alwaer op de Bergen menschen van swaere stemme soo verdeeld staen / dat de stem van de een / ligt reikt tot het gehoor van de ander / en dus zegd hy / hoe dat / hoe Eumenes Dolk en wapenen toereikte / sommige Per-fianen, die er 30 dagen reifens van daen waeren / zulles op die eige dag al wisten; en gelijk iets diergelijks de Switzers in Switserland op de bergen ook in gebruik hebben / door middel van vuurtekenen, welke de Wagters op de zelve stellen / en waer door ze zeer schielik enig onheil waeren aen te handigen. zie ook hoe op die gewoonte geroepd wordt / Jes. 40: 9. 52: 7. Jer. 4: 4: 15. 16. Pl. 72: 3.

Cerwijl wy ondertusschen ober de laetste versen van dit Text- Capittel zullen betagen / dat de Jooden in het laetste der dagen in hun land zullen wederkeeren, zoo behoest men dat eigentlijke aloude gebergte Ephraims hier ook niet geheel uit te sluiten.

Het werk dat de Hoeders zouden verrigten, t. w. roepen.

IV Het werk, dat zy verrigten zouden / wordt door roepen uitgedrukt. Dit is een hoornaeme pligt van de eerste-lijke Wagters op Zions muiren / om uit de keele te roepen; Jes. 58: 1. behalven dat de gansche Predikdienst door een roepen te recht wordt uitgedrukt / Jes. 40: 9. en 52: 7. om te toonen / dat den Sondaer van naturen verre van God is / en daer by geestelijk doof, en slaepende, ja! als dwaelende, en omfervende Schaepen, en dat het der Leeraeren pligt is alle yver, en ernst aen te wenden / om de zelve wakker te maeken / en te recht te brengen.

De inhoud van hun roepen nader beschreven; daer in bestaende, dat zy zig fouden opmaeken en opgaen na Zion.

V. De inhoud van hun roepen, of van hunne Prediking wordt ons nu ook nader beschreven / bestaende (a.) in 't gemeen in een opwekking, om zig tot een zekere reystogt aen te goeden; maekt U lieden op, en (b.) nader in 't besonder in een verhoog van de plaets en Persoon waerwaerts zy zig t'zaemen zouden begeven, als 'er wordt ingedaen: ende laet ons opgaen na Zion, tot den Heere onsen God.

Eerst wordt hier dan gesegd: Maekt U lieden op, of na den aerd der grondtaele / staet op, het geene zeer wel past op de zulkie / die in slaep zijn gevallen / en dus ook op de Jooden in het laetste der dagen, op welke segd een geest des diepen slaeps, Jes. 29: 10. om van haer daer uit wakker te maeken / zouden de Hoeders hen toeroepen aldus: staet op, zie Eph. 5: 14. of maekt U lieden op; gelijk Loth tot sijne Schoonsoonen zende / Gen. 19: 14. Zoo moeten trouwe Herders, en Leeraers den Volke steeds toeroepen, zeggende / ontwaekt

ontwaekt gy die slaept, staet op uit den dooden; en Christus zal over u ligen.

Hier op wordt nu nader aengelieven / de plaetze, en de Perloon, waerwaerts zy genodigt worden / en tot welke zy zig zouden wenden / als 'er staet: Ende laet ons opgaen na Zion, tot den Heere onsen God.

Wat Zion eigentlijk een Berg is aen het Noorden van Jeruzalem, getuigd de Psalmist Ps. 48: 3. waer van wy eerder gehandelt hebben in ons eerste Deel ober de staet van een Uitverkorene, pag. 97. Hoe ook Zion een zinnebeeld is van de Kerke des N. T. en welke overeenkomsten zig tusschen beide opdoen / is elders genoeg te vinden. zie Ps 2: 6. Jer. 50: 4. 5. Hebr. 12: 22.

Ondertusschen komd het bilik in bedenking / of men dit Zion, en het opgaen tot het zelve / hier lighaemelik of geestelik moet nemen? De geene / welke willen / dat in dit Cap. wordt geprofeeteerd van de wederkering van de Jooden uit Babel in Cabaan, zullen dit meest letterlik en van het eigentlike Zion, alleen verstaen; dog daer van is ons nu reets in ons Voorbericht het tegenbeel gebleven. * Wy hoort ons / binden geen zwaerigheid / om het in beide opzichten hier op te vatten / en sluiten het lighaemelyke opgaen hier niet uit; omdat wy op het stor van dit Hoordst. zullen aentonen / dat Israeel zekerlik in 't laetste der dagen in hun land, en dus tot Zion en Jeruzalem zal wederkeren; dog wyl dit eigentlike Zion niet zouh waeren / zoo het niet gepaerd ging met een geestelik opgaen met de voeten des geloofs, en een vervoegen van zig zelve tot de schoot, en gemeenschap der Kerke, en tot den Heere, de Messias, zoo begrijpen wy 'er dit laetste woord ook onder; waerom 'er dan ook te rechte wordt ingedaen: tot den Heere onsen God. En terwijl Zion een hoge berg was / en Jeruzalem ook op bergen was gelegen / zoo wordt dit / gelijk meermaken een opgaen genaemd; zie Luc. 18: 31. Hand. 18: 21.

In wat opzigt nu als van Jehovah zal mogen genoemd worden Israels God, is reets ober vers 1. getoont. Alken merken wy ober die laetste uitspraak / als 'er ingedaen wordt / tot den Heere onsen God, nog aen / dat dit zeer gepast zaemen geboegd wordt niet op te gaen na Zion; 't zyn men

P 2

Zion

* Sanctus torquet ad reditum ex Babel; sed factur multo commodius de Ecclesia dici posse. Chaldaeus, quod habet, a vero sensu abludiv; nisi quod bene etiam de temporibus Messie intellexit.

Zion hier lighaemelik, of geestelik begijpt: want neemt men hier Zion letterlik hoop den tastelyken berg, soo wordt 'er daerom dan strax te rechte bygedaen / tot den Heere onsen God, omdat op een van Zions heuvelen, genaemt Moria, dat prachtige gevaerte van den Tempel was gebouwd, daer de Heere woonde, en hoogstaetelik wilde gediend zijn; waerwaerts dan ook de Stammen opgingen, en waer toe de een den ander ding moeste opwekken / seggende: koomd laet ons opgaen tot den berg des Heeren, tot het huis des Gods Jacobs, opdat hy ons leere van zyne wegen, en wy wandelen mogen in sijne paden; sondat de Heere daer te vinden was / en blinkende verscheen: waerom die berg dan ook doozgaensch de berg des Heeren, en de berg sijner heiligheid genaemt wordt: en terwijl de Heere ook in 't laetste der dagen zig nog eens op een besondere wijze aen zijn Volk dooz sijne gunstige en genadige tegenswoordigheid zal openbaeren in dat zelfde land, en de Jooden derwaerts zullen optrekken, om daer den God hunner Vaderen plegtig te dienen, zoo als hy over de laetste versen van dit Hoofdstuk met bondige redenen zullen toonen / soo begijpt elk ligtelik / hoe gepast hier het opgaen na dat eygentijcke Zion / gelegen in 't Joodze land, en tot den Heere hunnen God, t. in de Messias, om den zelve daer te dienen, t. samen geboegd wordt.

Dog niet minder gepast wordt 'er dit bygedaen / zoo men Zion hier geestelik / en zinnebeeldig neemt hoop de Kerke des N. T. in 't laetste der dagen, hermits de Kerke dog soo veel is / als Jehobahs geestelijcke Stad, sijn Huis, en H. Tempel, of Heiligdom, waer in hy wil wonen, en wandelen, Ps. 46: 5, 6. soo dat de geene die geestelik opgaen na Zion, en zig vervoegen tot de gemeenschap van de waere Kerk, t. effens zig ook moeten wenden tot den Heere, dooz gelove, en bekering, en hem in sijne gemeenschap aldaer dan ook zekerlik zullen aentreffen. zie Jes. 2: 2, 3. Mich. 4: 2.

L. Zien wy nu hier uit / hoe niet alleen God alles schoon maekt in sijn tyd, maer t. effens ook / hoe God tot aen het einde der wereld de Predikdienst wil gebruiken tot ontdekking, overtuiging, en bekering van menschen. en dus / dat 'er altijd Leeraers zullen in de Kerke zijn / die God als middelen in sijne hand daer toe wil besigen / 't geene waerestik een groot voorrecht is / en dat wy vast stellen tegens enige Geestdryvers, en Enthusiasten. zie Math. 28: 20.

II. Welcke de pligt is van alle Herders, en Leeraers, t. in om te roepen uit de keele, hare stemme te verheffen als

Korte
stellingen
van toeci-
geninge
van dit 6de
vers.

een bazuine, de sorgelose, en slapende op te wekken / en de traege gaende te maeken / seggende: koomd laet ons opgaen na Zion enz:

III. Dat als de tyd daer zal zijn / in welke God het doode Weezen uit sijn Kerke zal wegnemen, hy zijne Knechten dan met een besondere yver, en ernst daer toe zal bezien / en kragtig medeloeven onder hun wordt.

IV. Dat het ook de pligt der Toehoorderen is / na hunne trouwe vermaningen, en opwekkingen te luisteren; zig tot de gemeenschap der waere Kerke, en tot den Heere op hunne nodiging te verboegen / en geen ruste te ghen / hoop dat men niet grond meete / dat men deel gekregen hebbe in de erve der Heiligen, in het ligt.

Vers 7. *Want zoo zeyd de HEERE; Roepet luide over Jacob [met] vreugde, ende juichet van wegen het hoofd der Heidenen: doet het hooren, lof zinget, ende segget; O HEERE behoud u Volk, het overblyfzel van Israel.*

Die God die het einde dienende, wil ook de middelen, tot dat einde dienende; en gelijck hy in 't lighaemelyke doozgaensch dooz middelen, en niet geheel onmiddelik werkt / zoo is dit ook zijn gewoone weg in 't geestelyke, haer ligt het hem anders was geheel sonder middelen te werken; waerom men den Heere zoude verlocken, zoo want zig zoude willen laeten woostaen / dat de middelen niet nodig zijn / en waerom wy ten hoogsten afluuren het ledig, werkeloos, en enkel lydelik wagen, waer aen enige bedorvene Mistiken zig schuldig maeken / en welck wangevoelen zy bedekte-lik onder verstaende / en verzuikerde woorden drijven.

Onder de dooznaemste middelen in / welke God tot be-kering van menschen, of tot nut en bewerking van sijn Kerk in 't gemeen / en van ider gelovig lid in 't besonder last aengevend hebben / is bezonder de Predikdienst, dooz middel van getrouwe Leeraers, ende het Gebed, waer van de Heere zeyd: hier toe wil ik van den huise Israels verfogt zyn, op dat ik het hen doe.

Hoe duidelik wordt ons de waarheid van dit gesegde be-vestigd in dit 7de vers, aengemerkt in des zelve verband met het even doozgaende / en volgende. Immerz / gelijck de Heere in dit Hoofdst. besocht de bekeringe der Jooden in 't laetste

Voorpor-
tael, ter
nadere in-
gang van
vers 7.

Over-
brenging
op dit
vers.

der dagen, zoo mag nu eben te boren vertoond / welke middelen de Heere tot dat einde / en om dat groote werk te behoorden / als instrumenten in sijn hand zoudt gebruiken / t. w. zekere Hoeders, of Herders, en Leeraers, als trouwe Wagters op Zions muren, en welke middelen ook zy tot dat einde zouden aenwenden / t. w. hoe zy door middel van hun ernstig prediken den Volke zouden toeroepen: maekt U lieden op, ende laet ons opgaen na Zion, tot den Heere onsen God.

Hu woord daer wy vertoond / hoe zy teffens hunne ernstige gebeden zouden pieren met hunne opwekkingen, seggende: **o Heere behoud u Volk, het overblyfzel van Israel!**

En dan zullen wy in 't vervolg zien / hoe zulke ook niet sonder vragt zoudt geschieden; maer van dat geboig zyn / dat de Heere de Jooden daer op ook dardelikt zou aenbrengen uit den laide van het Noorden, en vergaderen van de zyden der aerde, en hoe ze zouden komen met geween, enz:

Wat nu in 't refonder dit 7de vers betreft / het zelve hangt zeer geboeglykt zaemen met het eben boozgaende / en wel in diernegeen / dat / daer in 't 6de vers gesejd was / wat zekere Hoeders op Ephraims gebergte doen zouden / t. w. roepet, seggende: maekt U lieden op, en laet ons opgaen na Zion, enz: nu getoond woord / dat zy zulke niet uit eige beweging zouden doen / en foo loopen, daer ze niet gelonden werden / maer op Gods uitdrukkelikt bevel, als 'er staet: want foo zaid de Heere: roepet luide over Jacob, enz: en teffens hoe hunne prediking zoudt gepaert gaen met hunne gebeden, als 'er woord bygedaen dat zy zouden seggen: **o Heere behoud U Volk, het overblyfzel van Israel.**

Dus staen ons in deeze woorden onderscheidentlykt te bezien 2 Hoofdzaeken, als

I. 't Goddelikt bevel, aen de Hoeders op Ephraims gebergte gegeven / om te roepen luide over Jacob, enz. met een bygehoegde reden van dien.

II. De wyze, in welke zy in dit hun heilig Dienst- en Pligt-werk zoudt boozgaen; t. w. al sugtende, en biddende tot God, als 'er staet dat zy zouden zeggen: **o Heere behoud u Volk, het overblyfzel van Israel!**

Opens 't eerst, daer laet de Profeet boozgaen: want foo zaid de Heere, ten vlykte / dat de Profeet dit niet uit en van zig zelveen sprek / maer alleu uit naem en last des Allerhoogsten, en on te tonen / dat de Leeraers een Goddelijke Roeping, en zending hebben / en dat het God is / die hun gebied te roeven, en den last en nood om te prediken heeft

Zamenhang van vers 7. met vers 6.

Voornaemste Hoofdzaeken, die in dit vers voor komen.

Wat het zegd, als 'er vooraf gaet, zoo zaid de Heere.

heeft opgelegd / zie Rom. 10: 15. 1 Cor. 9: 16, 17. die ook hen in dat zwaerwigtig werk wylt ondersteunen, daer toe bequaemen, en zyn welbehaegen door hun hand, en dienst gelukkig doen boozgaen.

De last zelve hen van 's Heeren wege, gegeven / behessende den blymoedigen yver, die hy beveid / dat zy moesten / en welken hy boozsejd / dat zy souden aenwenden / is deeze: Roepet luide over * Jacob met vreugde; ende juichet van wegen 't hoofd der Heidenen! doed hooren, lofzinget.

't Voorwerp van deeze pligtsbetragting, ofte van dien blymoedigen yver, is Jacob, waer door men niet den eigentlyken Patriarch van die naem / maer sijne Nakomelingen verstaen moet / en wel bepaeldelikt hier ter plaetse het Volk der 10 Stammen, in onderscheiding van Juda, ofte de twee Stammen, welke volgen.

Bekend is het dog / dat gelijkt Vader Jacob twee naemen had / en eerst Jacob, en daer na Israel genaemd wierd / als zijnde die van Jacob ter gelegentheid van sijne worsteling met den Heere in Israel veranderd / Gen. 32. dus ook sijne Nakomelingen na hem / van eens met de naem van Jacob, en dan van Israel genaemd worden; zie Ps. 147: 19.

Wengende / over, of om, en van wegens (zoo als het voorferzel kan vertaeld worden) deeze Jacobiten, of Nakomelingen Jacobs nu / woord belast: dat de Hoeders zouden luide roepen met vreugde, als 'er staet: roepet luide met vreugde; + enz: ofte singet triumphe, juichet. 't Herstel Israels zoudt niet anders als een heerlijke triumphe, en overwinninge zyn / welke die Hoeders over de zelve zouden behaalen / en dus een stoffe van groote vreugde en gejuich behonden worden / en dat niet alleen door die Hoeders, maer ook door Jacob, of Israel zelve / Ps. 126: 2. En zoo wylt de Heere / dat zy zulke oventlyk zouden doen vlykten door de menschen, door het roepen met vreugde, en juichen, het welke is een verheffing der stemme in vrolikheid, Ps. 47: 2. en dat zoo de verheffingen Godes in hunne keelen zouden zyn, en zy Gode met Psalmen, en Lofzangen daer van zouden geeven de eere sijner naems;

* Sic Piscator, de Jacobo; Idem erit; propter. vel pro Jacobo, vel forte melius; quia est cantus precum ad Jehovam pro Jacobo salvando; Serva Jehovah Populum tuum. &c.

† Hebr. habetur proprie; Cantate Jacobo gaudium. Quae vox cantate non est simpliciter pro se cantantium, sed ita pro se cantantium, ut simul alios doceant, ipsisque praestant cantum & verba. Utitur autem verbo יָרָא, quod cantum laetum alias significat, de precibus cum laudibus Domini conjunctis, cuius modi Psalmi esse solent.

't Voorwerp deefer plightsbetragting wat nader beschoud, t. w. Jacob, en onderfogt, wie daer door te verstaen.

De last zelve hier gegeven, wat nader overwoegen.

naems; erkennende sijt groote magt, trouwe, en goedigheid in dezen betoond; hetom / dat zy soo zouden vertellen en verkondigen de Deugden des geënen, die haer geroepen had uit de duisternisse, tot yn wonderbaerlik ligt; 1 Pet. 2: 9.

Befonde-
re bereke-
nis van het
grond-
woord
juicht.

Wonders' woord'er hagedaen: En juicht. Het Hebr. woord 1778 dat we hier vinden / wordt gebruikt van het hunccken, wrenschen, en bresschen der Paerden, * maar ook wel van menschen, gelijk hier / en Esth. 8: 15. Esaia 10: 30. en 24: 14. betekeneude en klaere, heldere, en vrolyke stemme van zig geben; gelijkt het juichen mede hzengd / en het moedig brieffchen der Paerden bezre kan gehoord woorden.

Welke de
oorfack is
van dit ge-
juicht; te
weten, van
wegen het
hoofd der
Heidenen,
en wie
daer door
te ver-
staen zy?

De oorfack van dit Vreugden-gefang, en van deze stemme des' gejuichs word ons uitgedrukt; van wegen het Hoofd der Heidenen. Doora' komd hier in ernstige oerbeweging / wie men ter dezer pætzte dooz 't Hoofd der Heidenen verstaen moet? De gem / welke den inhoud van dit 31 Hoofdstuk besonder hzenger tot der Jooden verlossing uit Babel, zouden 'er gaerne doe verstaen de Babyloniers, en wel om dat de Jooden onder 't Hoofd der Heidenen, t. w. de Babyloniers, (wier Koning 't Hoofd van die Heidenze Volkeren was) gevangen zijnde / evertwel zekerlikt zouden verlost, en zoo van het hoofd der Heidenen, den Koning van Babel niet t' ondergehouden konen worden. Op diergelijke wijze konen zy zig ook reddet / of schaon men de woorden anders vertaeld / zoo als zy konen vertaeld worden dooz onder het Hoofd der Heidenen, d. i. onder de voornaemste Heidenen; gelijkt 't Hoofd het voornaemste deel is van het gansche lichaem, als het welk in hun gedachten dan zoo veel zoude konen zeggen / als in Babel, en overal, daer de Jooden onder den Koning van Babel (die 't hoofd der Heidenen was) gevangen waeren. Enog / gemerkt wy in ons Voorberigt genoegzaam behoeft hebben / dat in dit Hoofdstuk niet direct / en eigentlikt van Israels verlossing uit Babel word geprofeteerd / en ons in reets van vers te vers gheleken is / en verder zal blijken / dat hier voornaemelikt voorkomd een profetie van de beering der Jooden in het laetste der dagen, zoo volgd / dat wy dooz dit Hoofd der Heidenen wat anders maeten hersten / of schaon wy die Godsgelerde, soa

* Vox in genere clarum clamorem, vel cantum notat: deinde in specie hinnitus equorum, qui clarissimæ vocis est. Sic communiter Interpretes de clara voce, & cantu exponunt; quare a Pulgato redditum est, & hinnitus.

soa eben gemeld / in soo bezre wel willen te gemoete konen / dat hier wederom eene slantwe zinspeling op iets / 't geen outtijds plaets had in der Jooden verlossing uit Babel, gemaekt word; ter oorzake / dat die lighaemelyke verlossing een voorbeeld is geweest van hunne geestelyke verlossing, soo als het onse Kantekenaers ook nemen / wanneer zy zeggen: „ Anders' onder 't hoofd, of onder de voornaemste „ Heidenen; t. w. in Babel, en overal daer de Jooden onder den Koning van Babel (die 't Hoofd der Heidenen was) gevangen waeren; gelijkt wy N. B. alle geestelik „ onder den Satan, den Prince der wereld, en Vorst der „ duisternisse; „ t. w. gevangen waeren; waerom zy dus ook dooz de voorgemelde Hoeders, de Predikers des' Evangeliums verstaen.

En dat zy 't stuk met ons eben soo begripen / en de verlossing uit Babel niet ons als een voorbeeld der geestelyke met betrekking op Jooden, en Heidenen, onder 't N. T. aenmerken / blijkt ook buitenslikt uit het Opschrift van dit Hoofdst. alwaer zy den inhoud des' zels' ons opgeven / seggende: „ Verder' Propheete (onder N. B. het Voorbeeld „ van de verlossing uit de Babylonische gevangnisse, N. B. „ van de vergadering, oprigting, en zegeningen der algemeene Kerke der uitverkorene Jooden, en Heidenen, dooz „ den Messiam Jesum Christum; van 't nieuw genaden-verbond; en van de vastigheid, en uitbreiding der Kerke „

Terwijl het ons dan blijkt / dat deze woorden besonder geestelik maeten verstaen worden / en hunne ulzigt hebben op de bekeringe der Jooden in 't laetste der dagen, zoo blijft dan nog de vraege. wie men hier dooz 't Hoofd der Heidenen, ingebolg verstaen moet?

Voornaeme Godsgelerde verstaen 'er Jacob, of Israel zelve dooz / zoo eben gemeld / en willen / dat Jacob hier dan nu nader beschreven word als 't Hoofd der Heidenen, en wel om deze redenen:

1. Omdat Israel beschreven word als Gods Eerstgeboorne, en met die naem bezert word / Exod. 4: 22. vergeliken met het gene 'er in dit Hoofdst. vl. 9: ingelijkt van getuygd word / en dus omdat de Eerstgeboorne waeren der Hoofd der Broeders.

2. Omdat God dat Volk zeer hoog geset en verheven heeft boven alle Volkeren, waer van het zelve ons zoo veel als 't Hoofd, dat is / het edelste, en voornaemste deel uitmaekte

Hoe voor-
naeme
Godsge-
leerden
door het
Hoofd der
Heidenen
verstaen
Jacob of
Israel zel-
ve, en om
welke re-
denen.

maekte. zie Num. 24: 5-7. Deutr. 26: 19. Ps. 148: 14. Jer. 2: 3.

3. Omdat God in dien laetsten tyd zoo by uitnemendheit niet haer zal zijn / dat de Heidenen zullen verfoeken niet hen te mogen gaen / als onder een Hoofd, en Voorganger: Zach. 8: 27.

Als hier dan staet: Roepet luide over Jacob, en: van wegen het Hoofd der Heidenen, zoo dat men 't stuk in dierbaeren op / dat daer mede aengeluefen woerd / haedat als dan alle yver zal zijn over, en omtrent, of van wegen Jacob, dat is / Israel, om boozgemelte redenen genaemd het Hoofd der Heidenen, booz welke daerom Paulus reets in sijn tijd saazter ge-yverd heeft / Rom. 9: 3. 10: 1.

Bedenking, of men door het Hoofd der Heidenen de Messias niet soude kunnen verstaen?

Ondertusschen komd by ons in bedenking / of men hier booz 't Hoofd der Heidenen, de Messias, niet zouu kunnen verstaen? Immers! dat de Messias besonder in den laetsten tyd het Hoofd der Heidenen op een besondere wijze zal worden / dan als de Heidenen zullen bekeerd worden / en zoo een gedeelte van dat geestelyke lighaem zullen uitmaeken / waer van hy het Hoofd is / zulk is een zaek / die op zig zelven waer is / en niet behoeft van ons bewesen / of verder opgeheldert te worden: 't zal 'er alleen maer op aenkommen / hoe zulk hier te pas komd / en of deezze opbatting hier een goede zin uitleverd? Dag als men zig te kinnen brengen zekere bekende / en reets aengenomene waerheid, daer in bestaende / dat de Heidenen reet zullen bekeerd, en zoo tot Christus als haer Hoofd, Heer, en Koning gebragt worden / en dat zulk de Jooden tot jaloursheid zal brengen / en van dat gewoig zijn / dat daer op gansch Israel zal zalig worden / zie Rom. 11: 11, 25, 26. zoo zouu van hier mede aengeluefen woerd / hoe nu de tyd van de bekering der Jooden booz de deure was / wijs reets die van de Heidenen waag boozgegaen / de welke de Messias booz hyn Hoofd, en Koning hadden aengenomen / en ingehoig / hoe nu dit een blyde voorspel maekte van de bekering der Jooden, en daer van aen Jacob, of Israel, als het booznaeme middel om het zelve tot jaloursheid te herwekken / kennis moest gegeuen worden / en tefsens / hoe zulk een stoffe van de hoogste blydschap, en gejuich, en van blyjke roem, en blyjke dankzegging tot God als dan zouu behonden worden.

Hoe de woerde zin, en mening des Geestes besonder zal afhangen van de versta-

vertaling der Hebreuwfche Grondwoorden, de welke bescheidenlik vertoelt kunnen worden / en dan telkens een besondere zin uitleveren / nadat een yder die overset; waer mede wy egter den Nederduitschen Leezer niet zullen moeghlyk vallen; * des wy een yder hier de keuse laten / of hy niet sommige de woorden wil vertaelen booz tegens het hoofd der Heidenen; zoo als het Lyranus neemd / die 'er dan den Duivel booz verstaet / of van wegens het Hoofd der Heidenen, soo als het de Onse, en andere nemen / dan of men het Hebr. woerd **רִאשׁוֹן** vertaelt booz in 't begin, of in de eerste plaetze, gelijc het nog ruim soo wel kan vertaeld worden; als ook of men het ander woerd **רִאשׁוֹן** vertaelt booz Heidenen, en hier neeme booz Heidensche Volkeren, dan of men het Hebr. vertaelt booz Volkeren, of Natien, of een menigte menschen, soo als zulk de eigenste betekenis van het zelve is / en 'er dan de Jooden zelve / of het Joodze Volk booz verstaet / soo als het ook daer booz genomen woerd / Gen. 12: 2. c. 17: 16. c. 18: 18. Exod. 19: 6. Jos. 3: 17. c. 4: 1. Deutr. 4: 6. Cap. 32: 28. Pl. 18: 50. Pl. 106: 5. Ier. 11: 4. Zeph. 2: 9. † In welke laetste opzigt men booz het Hoofd der Volkeren, ook wederom zelve de Messias zouu kunnen verstaen / die wortel Isai, welke nu zouu zijn gelanden tot een baniere der Volkeren, h. i. der Jooden, 't geen waerheit is eene stoffe van groote blydschap moest vertoelken.

Q 2

Wj.

* *Pugatus reddit; & hinc contra caput Gentium; quod Sanctius interpretatur de Iryfons, & insularum, que Judaei Chaldaeis insularum, q. d. Sanna fortunam Chaldaeorum lacessit. Lyranus vero exponit; contra caput Gentium, i. e. Diabolum. Sed Chaldaeus vertit; Et exultare in summitate manifesta coram oculis Gentium. Quem sequuntur, Dav. Kimchius, Tremellius, Piscator, & alii. Verbum **רִאשׁוֹן** potest melius verti in principio h. e. primo loco, praesentes nimirum & praecedentes, sicut Duces, quos sequuntur; nam **רִאשׁוֹן** notat locum primum incedentium; sicut Latini etiam Principes notant milites, in prima acie locatos, & incedentes. Interim est caput etiam tanquam principium & praecipuum alicujus rei, & corporis humani, quare *Aquila* **רִאשׁוֹן** in principio, pro *ω* **αρχαλδ** in capite vertit, quoniam caput quasi principium est, & Latini per caput alienius rei intelligunt originem & principium rei, & caput balli dicit originem balli: hinc dicebat Terentius, si hic mali est quidquam, ille est hinc rei caput; ac *Virgilius*; O! Latio caput horum, & causa malorum! Eo sententiam sumitur Exod 12: 2.*

† Attamen indefinite de *Ethnicis* sumitur, *Jer* 2: 11. c. 16: 19. *Num* 24: 20. &c. Atque hinc, quod vox haec plerumque designat *Ethnicos*, a Republica *Israelis* alienos, factum est, ut *Judaei Christianos* **רִאשׁוֹן** quasi gentem abominabilem appellare coeperint.

Waer seg-
gen wil,
als 'er
word by-
gedaen:
doed ho-
ren, lof-
zinget.

Wijders word'er ingedaen: doed horen, lof zinget. On-
der 't woord **וְשִׁיר** herstaet Dav. Kimchius een goede
boodschap, als of 'er stond / doed horen een goede boodschap.
Dit is niet geheel misgebat / en zouu dan overreukomen
met Jef. 52: 7. welke plaets hier mede kan vergeleken wor-
den: **Jimmers / de Inhoud van 't geene die Hoeders, als**
boodschappers van 't goede zoudn doen hooren, behelst ei-
gentlijk een goede boodschap namens de wederkering der Joo-
den in 't laeste der dagen, en de behoudenis van hun over-
blyfel; waerom 'er nader word' ingedaen: **Lof zinget; ten**
blijste dat de Inhoud van dit vers een stoffe van lof en blyde
dankzegging, als over een boodschap van het goede zouu
zyn.

Soo word' daer mede dan befast / dat die gemelte Hoe-
ders op Ephraims gebergte dit gaote / en aengenaeme nieuwig-
niet by zig besloten zoudn houden / maer alomme ver-
spreiden, en als uitbazunen, en dat zulx van dit gebolg
zouu zyn / dat men 'er Psalmen over zouu horen zingen
van de einden der aerde; waerom dit moet vergeleken worden
met het geene die aengaende nog nader word' befast in het vol-
gende 10de vers, alwaer geseght word': **Horct des Heeren woord,**
gy Heidenen, ende verkondigd in de Eylanden, die verre zyn;
ende segget: hy die Israel verstroyd heeft, zal hem weder ver-
gaderen, enz: soo als we in de verklaring van dat vers ons
daer over nog nader zullen uiten.

De wyze,
op welke
de Hoe-
ders dit H.
Dienst-
werk zou-
den ver-
righen en
wie men
hier door
Gods Volk
verstaen
moet?

De wyze nu / op welke de Hoeders op Ephraims gebergte
in dat Heilig Dienst- en Plichtwerk zoudn woortgaen / t. w.
al sughtende, en biddende tot God / word' ons nu nog nader
hertaont in deze woorden: ende zegget; **o Heere behoud**
u Volk, het overblyfel van Israel!

Dat men dooz dit Volk van Jehovah in 't gemeen 't Volk
Israels moet herstaen / en waerom het zelve al een Volk, en
nader met toe-eigening Gods Volk genaemd word' / is ons
reets over vs. 1. gesleken.

Edog / delijst ze niet alle Israel, dat is / het waere Israel
zyn / die vleezelik uit Vader Jacob, of Israel zyn afgestamd /
en 'er geene andere zullen behouden worden / als het over-
blyfel na de verkiefing, soo volgd dat men hier bestiptelick
de

* *Vulgatus: Personate. Tremellius: Pronuntiate. Piscator: Audiendo-
vos praebe. Non multum quidem in re scum est: malum tamen duo-
verba sine copula conjungi, ut alterum pro Nomine stet, Audire facies
modate. pro. audire facite. landes. Et dicite. h. e. dicite.*

de sulke 'er dooz moet herstaen; en dus alleen de Uitver-
korene uit Israel, zoo als het ook Piscator te reyt opdat;
waerom de zelve ook aenstonts nader bepaeld worden tot
het overblyfel van Israel, welke Paulus ons nader zal ver-
klaren / dooz een overblyfel na de verkiefing der genade,
Rom. 11: 5. gelijst ze ook Jef. 4: 3. bepaeld worden tot die
geene alleen / die geschreven zyn ten leven te Jeruzalem. Hoe
nu deze in kraagt Gods Volk genaemd worden / en waer-
om / zulx is ons ook reets over vs. 1. gesleken.

Dit Volk word' nu nader hier bepaeld tot het overblyfel
van Israel; want soo moeten deze volgende woorden
als een nabere verklaring van de eben woortgaende ge-
noemer worden / als of 'er stant: **U Volk, d. i. 't over-**
blyfel van Israel: waer dooz men dus in 't besonder de geene
moet herstaen / welke in dien laesten tyd, na het verderf van
zoo vele in soo vele Eeuwen woortgehallen / nog overge-
bleven zoudn zyn / zie Jef. 4: 3. en Cap. 10: 20, 21, 22.

Dit deze laeste woorden nu / vergeleken met Jef. 4: 2, 3.
Cap. 10: 20, 21, 22. Rom. 9: 27. Rom. 11: 5. sijst wederom /
(behalven mit zoo vele andere rebenen / te horen van ons
te herde gebragt) dat hier besonder geprofeeteert word' van
de bekering der Jooden an 't N. P. en nael woortgaende
sijst in 't laeste der dagen, en niet eigentlick van de wederke-
ring der Jooden mit de gevangenis van Babel, of schoon 'er we-
derom met een flauwe toespeling mogts op gemaakt worden;
't geene ook nader daer uit sijst / ombat hier besonder
word' geboden om de behoudenis van het overblyfel van
Israel, en niet van Juda, en ombat dit overblyfel van Israel
strax nader in 't volgende vers voorkoomd, als zullende van den
Heere aengebragt worden uit den lande van 't Noorden, enz.
en wel zoo / dat het met een groote Gemeinte zouw weder-
keren daer het kennelick is / dat slyt's enige weinige van
Israel uit de landen hanner verstroyng zyn wedergekeerd;
zoo als wy te horen reets getoont hebben / en ons nog na-
der over het volgende vers zal geblijken.

De zaak zelve / welke intrens dit Volk Gods, dat over-
blyfel van Israel zou afgesmeekt worden / word' dus uitge-
sprukt; **o HEERE behoud u Volk!**

Herstaet dooz dit behouden rene lichaemelyke, en geostelyke
behoudenis van het zelve te gelijst daer in verstaende / dat ze na
den lighame niet geheel mogten uitsterven, en verdeld worden /
maer dat des zelfs overblyfel wederom mogte vergaderd, ver-
menigvuldigd, en in des zelfs Kerk- en Burgerhaet bevestigd wor-
den /

Waerom
beschre-
ven als hier
overblyf-
zel van
Israel.

De zaak
waerom
mer be-
trekking
op dit Isra-
el geboden
souw wer-
den, word
dus uitge-
den /

drukt: be-
houd u
Volk! en
wat men
daer door
verfaen
moet.

den / en dat het zelve befonder ook in 't geestelyke mog-
te bevryd worden van de geestelyke en ewige dood, en dus
van Gods ewige toorne, en hunne rampzalige verdoemenis;
waerom men het ook kan vertaelen / dooz verlost, en maekt
zalig u Volk. En soo onderstelt die uitdrukking dooz on-
der een groot gevaer, en dringende nood, waer in zig dat
Volk zouu helinden; zoo waegens lichaemelyke, als geeste-
lyke oordeelen, straffen / en plaegen / welke tot op den laet-
sten tyd toe op dat Volk rechtveerdig zouden blyben rusten,
bergelijc Cap. 30: 23, 24. Pl. 69: 23-26. Rom. 11: 8, 9, 10.
2 Cor. 3: 14-16.

Maer belijft God den schuldigen niet onschuldig houd /
Exod. 34: 7. en uit des sterken hand geene vaeten konnen ge-
rukt worden / als dooz den geenen / die sterker zouu zyn
dan de sterke, Jel. 49: 24, 25, 26. Math. 12: 29. zoo moeste
eigentlijk Jacob dooz de Messias alleen gekogt, en zoo verlost
worden / gelijc over de wyze van dat behouden hier na over
vl. II. gesproken word / en van ons dus ook daer ter plaetse
hier over nog nader zal gehandelt worden.

Waerom
dit bid-
dende, en
smeken-
der wyze
word
voorge-
feld.

Dit nu word dooz die uitdrukking / o! Heere, behoud u
Volk, zoo heel als biddender- en smekender- wyze voorge-
steld / om te toonen / dat die God / die het einde van een
zaek wil / ook de middelen wil / tot dat einde dienende; en
dus / dat het een gewone weg van God is dooz middelen te
werken / onder welke middelen van befonder behoort het
gebed: want als de Geest weigerd te bidden, dan weigerd
ook de Heere te geven; waerom het doozgaensch een goed
voorteken is van het verkrygen eener zaek, als de Heere
doozaf een biddend herte daer omtrent geest.

Verlijft men nu den Heere God alleen moet aenbidden,
Math. 4: 10. Openb. 19: 10. als die alleen alwetende is / en
alle de noden, en begeertens van sijn Volk kent / en ook al-
leen magtig, en algenoegzaam is / om de zelve te vervullen,
zoo is dit gebed om de behoudenis sijn Volks hier dan ook
te recht tot den Heere gericht; als die daerom ook alleen ge-
roend word / als de geene / die het gebed hoord, en tot
hien alle vleesch moet komen, Pl. 65: 3. ja! die ook alleen
den geestelyken wasdom aan 't planten sijn knechten kan
geven / 1 Cor. 3: 6.

Eene be-
denkelik-
heid opge-
loft; daer

Verlijft ondertussen eben te horen gesegd was lofzin-
get, en zegget, dat is / seggende, en daer op volgd dit kort
formulier van een gebed, soo doet zig hier deese bedenking op /
hoe juist met het vorige overeenstemd / nadien 'er groot on-
derscheid

derscheid is tusschen loven, en zingen, en tusschen bidden? want een formulier van gebed, is niet die van lof. * Waer
lijc nu nog komd eene andere bedenkelijkheid, t. m. hoe de reets
Verloste, hoedanig ze hier schijnen aengemerkt te worden /
omdat ze worden belast lof te zingen, nog konnen vermaend
worden te bidden om behoudenis, en verlossing? en dus
hier wederom worden aengemerkt / als nog niet verlost
zijnde? Men konnen deese kleine swarigheid ligtelijc dus
oplossen / dooz te stellen / dat hier eene zaak van eene afge-
brokene reden, en gebed doozkomd / welke twee deelen in
zig herbat / behelssende het eerste deel enige stoffe van lof,
en dankzegging tot God / en het andere een kragtig gebed,
gelijc dog dat de beste gebeden zijn / daer danken, loven, en
bidden zaemen gepaerd gaen; waerom 't bidden, en danken
ook doozgaens in de H. Bladeren t' zaemen behoort word;
des men de woorden dus zeer wel kan aenbullen / als of 'er
stond: „o Heere, dewelke reets soo doozlungtig begonnen
„ hebt u Volk, het overblyfzel van Israel, dooz ons / als
„ Hoeders van een te vergaderen, en toe te roepen, om zig
„ op te maeken / en na Zion op te gaen / en dewelke reets
„ ook al beginde daer op een beroeringe, en beweginge te
„ verwekken onder die dorre doodsbeenderen; nu zeggen u
„ wel ter eener zijde lof, en dank dooz die groote weldaet,
„ maer nu bidden, en smeken u tessen / zend dog nu ver-
„ der heyl, en zend verder voorspoed, en laet dog het wel-
„ behagen van u o Jehovah, ter behoudenis van u Volk,
„ dooz onse hand, en diens gelukkig doozgaen! wild zoo het
„ begonne werk niet ten halven laeten strecken / maer het dooz
„ ons gelukkig voleindigen, als die niet vaeren laet de wer-
„ ken uwer handen; en daerom zoo bidden, en smeken nu
„ van uijberg / seggende; behoud u Volk, het overblyfzel
„ van Israel! dat is dan soo heel / als of 'er stond: vaerd
voort te behouden, enz: want hier word niet gebeden, dat
God nu beginnen sijn Volk te behouden, als nog gansch
niet

in befaet-
de, hoe
dit gebed
om de be-
houdenis
van Gods
Volk, mee
de vorige
dankzeg-
ging kan
gepaerd
gaen?

* Sanctius ferè hic fluctuat; primo dicit, videtur hic loquendi modus ad-
hiberi non tam ad precandum, quam ad laudandum, quem de se audire suspi-
cit Victorem, atque triumphantem Ducem, sicut Stronius ob rem praclare ge-
ssam a populo acclamari solet; Euge feliciter, & similia. Deinde addit:
Cum vero liberatus jam fingatur Israel, & eversa Babylon, illud salua, non
incommodè per praeteritum salvasti exponi posse: sicut convenerunt Septuagim-
ta & Chaldaei; quod etiam placet Maldonato. Sed quod de Chaldaeo dicitur,
non subsistit. Hinc etiam idem Sanctius priora verba ita vertit; exultan-
tes congratulamini Jacobo, &c. quamvis Piscator melius de Jacobo, q. d. prop-
ter, vel pro Jacobo; vel fortè melius: quia est cantus precum ad Jehovaham
pro Jacobo salvando; serva Jehovah populum tuum, reliquias Israelis!

niet verlost zijnde/ maer dat hy vervolge sijn Volk geheel en al te verlossen; behalven dat men sijn niet en behoeft te herbeiden/ dat het gansche overblyfel van Israel juist te gelijck zal verlost worden/ maer zoo/ dat zoo ras'er een menigte van dien zal bekeerd worden/ al haest daer op de overige ook zullen volgen; altoerom het stuk diertuyg hier mede kan begrepen worden/ dat als nu de Hoeders, en Herders zien zullen/ dat een gedeelte van dat Volk reets wederkeerd, zulk ter eener zijde hen een stoffe van hartgezondige dankzegging tot God zal geven; maer ter andere zijde ook te yveriger doen zyn in den gebede, om de behoudenis der nog overige Jooden.

Anders zouu de swarigheid dus ook ligt kunnen opgelost worden/ indien wy met Sanctius, Maldonatus, en de 70 Oversetters het woord behoud, in de voorledene tyd dus oversetten; gy hebt behouden; wanneer het geen gebed, maer een dank-erkenentis van reets ontfangene weldaden zouu behelven.

Waarom hier juist voor af gaet. Zoo zaid de Heere.

Als hier nu gesegd word: Zoo zaid de Heere, roepet luid over Jacob, enz: Soo word daer door niet alleen zulk belast aen de Hoeders, en Herders des Volks in dien laetsten tyd, maer teffens daer door onseelbaer voorsegd, wat als van gebeuren zouu: want 't is bekend dat diergelijke bevelen in de Schrift niets anders zyn/ als voorseggingen van sodanige dingen, welke eens zekerlijk staen te geschieden.

Hier uit leeren wy nu deeze navolgende stukken:

Korte stellingen van 't gebruik, uit dit verhandelde te maeken.

I. Dat de Verkondiging des Euangeliums onder 't N. T. waerlijk een blyde boodschap, en aengename tyding van 't goede is; eben als hier staet: roepet luid over Jacob met vreugde, enz:

II. Dat zal ymant prediken, hy eerst wettig moet gesonden worden/ en niets prediken, als het geene God hem in last gegeven heeft; vermaete/ dat een regt Herder, en Lee-raer eerst het woord als uit Gods mond moet horen, en dus kunnen zeggen/ zoo zaid de Heere.

III. Dat zal het welbehagen van Jehovah door hem hand en dienst gelukkig voortgaen/ zo al biddende tot God om een zegen over hem heilig Dienstwerk, en om de bekering der zielen, hen soo diere toevertrouwd/ moeten werkzaam behouden worden; erkennende/ dat of Paulus al plant, en Apollus nat maekt, zulk niet kan baeten, zoo God den wasdom niet en geeft.

IV. Dat zoo dikwerf'er de eene/ of ander onder een Volk

Volk word bekeerd, zulk teffens een stoffe van blydchap, en dankzegging tot God door hen moet zyn/ als zijnde de zulkte humane blydchap, en kroone in den Heere.

V. Einde/ dat het onse pligt is veel tot God te bidden; zoo om de welland van Zion in 't gemeen/ en den opbouw van de vervallene muiren van Jeruzalem als bezonder om de bekering der Jooden, en zoo te zeggen: o! Heere behoud u Volk, het overblyfel van Israel! eben als hier staet/ en dat als God sijn Volk, en Knegten daer toe eens op een besondere wijze aenhoudent een biddent harte zal geven/ men denken mag/ dat de tyd daer is/ in welke hy zig over dat Volk zal ontfermen: de Heere geve/ dat die heuchelijcke tyd haest moge aensigten/ en wy seggen vast; o! Heere behoud u Volk, 't overblyfel van Israel!

Vers 8. Ziet! ik zal ze aenbrengen uit den Lande van het Noorden, ende zal ze vergaderen van de zyden der Aerde, onder hen zullen zyn blinde, ende lamme, swangere, ende bacrende te zaemen; [met] een groote Gemeinte zullen zy herwaert wederkomen.

Het is niet te vergreessch/ dat de Heere sijn Heylhoden met het Woord des Euangeliums uitsend in de Wereld; maer gelijck'er van die Kuster, t. w. Christus, geseten op het witte Paerd, t. w. van 't Woord der waerheid, en Euangelium der saligheid, woortien niet een booge. t. w. van allerlei ontdelkende/ en overtuigende redenen/ in sijn hand: gesegd word/ Openb. 6: 32. dat hy uitging, overwin-nende, en opdat hy overwon, zoo is zulk ook van hen/ als hereijcke werktuigen in sijn hand, wier dienst hy daer toe wil gebruiken/ waeragtig. Ebag/ gelijck hun stryd en wapenen niet lichaemelik, maer geestelik zyn/ soo ook humane overwinnige. Het is hen om geestelike zielen-winst te doen/ dat is/ om de kostelijcke zielen der in menschen kinderen te rukken uit de pooten des magtigen en over te brengen tot Christus en sijn Koninkryk en zoo aen vroming Jesus te onderwerpen: haere pylen zyn in breezen ook wel eens/ eben als die van Dofft Messias, vermaeten scherp, dat ze

Voorpor-tael, ter nadere in-gang van vt. 8.

treffen in 't harte van 's Konings vyanden, en zoo geheele Volkeren onder hen vallen, Pl. 45: 6.

De eerste blyken en beginzelen nu van haere geestelijke overwinning over 's Konings vyanden, en van der zelve toevergadering tot de Gemeinte der Heiligen, zijn de berouwingen, en geestelijke gemoeds-bewegingen, die zig in hen opdoen / en hunne arbeid, en poging om zig tot den Heere, en sijn Volk te verhoegen; gelijkt dus ook hunne traenen van berouw, en boetvaardigheid, gepaerd met hartelijke zugtingen, en smekingen tot God: want dan blykt het / dat zy een perze maeken op het harte hunner Toehoorders; dat haere pylen recht treffen / en ingaen in 't zelve / en dat zy haer dooz verlagen; ja! als doorpriemd, en doorboord zijn in haere harten; eben als 'er van die groote Gemeinte der Jooden getuigt woerd / die op den dag van 't Pinxterfeest dooz die reue Predikatie van Petrus geraekt / en in het harte getroffen wierd; gelijkt ook / dat het tweefhydend scherp swaerd van Gods Woord nu haer rechte snede doed / maekende een insnyding, en woude in het gemoed, en gaende dooz / dooz het oore tot in het harte; ja! tot de verdelinge der ziele, ende des mers, en waende de zelve smelten als Was in weekheid, en in een vloed van traenen over begaene sonden; zoodat zy nu beginnen te zien, en te geloven, dat zy het zijn / die Jesus mede dooz hunne sonden doorstoken hebben / en eben daerom over hem bitterlyk kermen, weenen, en rouwe bedrjven / gelijkt men daer over een enig geborene Soone: Zach 12: 10. Openb. 1: 7.

Over-
brenging
van deez
Vooraf-
sprack op
vl. 8.

Wenscht nuant daer van een blykbaer vertoog te zien / hu bestige maer sijne oogen op den voornaemen Inhoud van dit 8te vers, aengemerkt in des zelfs verband met de eben voorgehende / en volgende woorden.

Hunners / soo ras was 'er niet vl. 6 en 7. beloofd / dat 'er in 't laetste der dagen zoudn zijn Hoeders op Ephraims bergte, dat zijn / getrouwe Herders, en Euangelie-boden, welke van God zoudn uitgesonden woorden / om den Jooden dooz de roepende stem des Euangeliums te nodigen, om op te gaen na Zion, en tot den Heere hunnen God, en om luide te roepen over Jacob, enz: of 'er woerd strax nu vl. 8. getoond / hoe zult ook niet sonder groot succes van een geestelijke overwinning zoudn toegaen; terwijl ze daer op van alle kanten, en gewesten der Aerde van ook niet een groote Gemeinte zoudn toegezagt woorden / en konnen toebloeyen tot den schoot

schoot der Euangelie-Kerke; als 'er staet: Ziet! ik zal ze aenbrengen, enz:

En wilt nuant nog nader weten / welke het besonder uitwendig teken van haere overwinning over de harten der tot nog toe verstokte, en verharde Jooden zou zijn? het zoudn weesen hunne traenen, gepaerd met gebeden, en smekingen, gelijkt in het volgende 9de vers getoond woerd / als 'er staet; zy zullen komen met geweent, ende met smekingen zal ik ze voeren, enz:

Hier nu blykt genoegzaam hoe gepast dit 8ste vers volgd op de eben voorgehende woorden / zoodat hy niet nodig hebben de zamenhang * der zelve nader aen te wijzen: welke anders renboudig dus segt; dat haer op 't slot van vl. 7. de Hoeders, en Herders der Kerke ernstig biddende voorkomen om de behoudnisse, en bekering der Jooden, thans vertoond woerd de genadige verhooring hunner beede, hoe de Jooden daer op al haest van God zoudn aen- en toegebracht woorden tot de schoot der Kerke, ende de Gemeenschap van den levendigen God. Ten waere men den zamenhang hierwijs misse begrijpen / dat in dit vers reden woerd gegeven / waerom vl. 7. de Hoeders van Israel tot gejuich, en lofgezang waeren aengemaend / t. w. omdat de tyd nu daer was / in welke de Heere dat Volk wederom zoudn toebrengen, en vergaderen.

In deez woorden staen ons dan te vlessen twee voornaeme Hoofdzaken, en wel:

1. De heereijke belofte, welke Jehovah God hier doed / ter verhooring van de gebeden sijnner Knechten, noemens de wederkering der Jooden uit alle gewesten der wereld tot de

¶ 2

schoot

* Verba hujus versus *LXXIII* pro responsoriis accipit: quasi Israelitis eanentibus, & orantibus Dominus respondet, *Ecco Ego adducens*, &c. sicut inquit *responsio Dei*. Dav. Klinehius ita connectit: *Dicite vos istud, serva, &c. Ego vero faciam secundum verba vestra, & adducam, &c.* Sed R. Abarbanel putat rationem hic reddi, quare dicto modo laudare, & ovare debeant, & supplet rationale: *Quia nam, q. d. Dicite, serva Dominus; quia ille aducet, &c.* Huc contendit Sandius, scribens: *Causa redditur, cur gratulandum sit Israeli, & triumphatori Christo constantino, Hosanna: quia populum ab Aquilone, id est, a Galdassarum regione revocabit.* Alias non absurdum esset, si statuumus novam particulam Prophetiae hic constitui, quae cohaeret cum versu 1. & 2. Nam cum *v. r. 6. & 7.* ratio *versus* quinti, quasi per *parenthesin*, data sit, nunc pergitur in Prophetia ipsa, & quod *v. 1. 2.* breviter dictum de residuis ad requiem perducendis, hic jam videtur amplius exponi, quomodo Deus populum suum a captivitate sua educaturus sit in terram, ubi aedificandus, laetaturus, & plantaturus sit.

De zamen-
hang van
vl. 8 met
vl. 7. nog
een wei-
nig nader
vertoond.

Afdeling
van vl. 8.
in twee
voornaem-
me Hoofdz-
zaeken.

schoot der Kerke, in 't laetste der dagen, begrepen in deeze woorden: Ziet! ik zal ze aenbrengen uit den lande van het Noorden, en zalze vergaderen van de zyden der Aerde.

II. **Eene uitbeelding / en nadere belofte van de hoedanigheid der geener / welke van tot Zion zullen wederkeren, herhat in deeze woorden:** Onder hen zullen zyn blinde, ende lamme, swangere, ende barende te zachten.

III. **Een verhoog van de groote menigte der Jooden, welke dan zullen toegebracht worden; gelijk ook van de zekere uitkomst, en het gewenschte vrugt-gevolg van dien / als 'er ten slot wordt uitgebaen:** Met een groote Gemeinte zullen zy herwaert wederkomen.

Onderdeelen, die in 't eerste Deel voorkomen.

Wat wederom aangaet 't Eerste, daer in staet ons als op soo veele Onderdeelen nader te setten:

a. **Op de Persoon, die hier spreekt / ende iets beloofd tot troost van sijn Volk.**

b. **Op de Personen, aen wien deeze belofte gedaan wordt.**

c. **Op de belofte zelfs / ofte de welbaard aen hen toegezegd / daer in bestaende / dat de Heere ze zoude aenbrengen, en vergaderen.**

d. **Op de plaetzen van waer / uitgezukt door den lande van het Noorden, ende de zyden der Aerde.**

e. **Op het wordeken van opmerking, en verwondering, dat 'er ten dien einde voozaf gaet / als 'er staet / Ziet.**

Wie de Persoon is, die hier spreekt, en iets beloofd.

Wendelangende van het Eerste, namelijk de Persoon, welke hier spreekt / en iets beloofd / deeze is volgens het hegtverband met het voorgaende / niemand anders als de Heere, de Jehovah, waer van we reets te voren overvloedig gesproken / en teffens getoond hebben welke kracht, en nadruk die naem aen dusdanige beloften inzet / om 'er ten bollen staet op te kommen maeken. 't Hangt zeggen wy alleen maer 'er dit van / dat het waerelikt een grote belofte was / die hier gebaen wordt / hoe dat 't Volk Israels in alle landen, en gewelten der weereld verstrond / en soo lange een tijd onder een oordeel van geestelyke blindheid, en verharding geseten / egter wederom nog eens uit alle hoeken der Aerde in een vergaderd zoude worden / en van dat dekzel Moses, dat op hunne ogen, en harten zoo lange gelegen had / onthest worden / 't geen niet anders als een leven uit den dooden zoude zyn / en een heele opstanding; des men in de eerste opslag haet met twyffelmoedigheid nopens de vervulling der belofte mogte konnen behangen worden / en vzaegen / zullen dan deeze doodsbeenderen nog wederom leeven? daer het nu nog 'er

'er soo duister met uitsag / en 'er zig de minste apparentie niet schieen toe op te doen; en dat te meer / omdat zy (1.) niet by elkander soo aensontg zouden zyn / als zy daer toe zig opgewekt zouden vinden / en soo niet in staet kommen zyn / om tot deeze algemene vergadering, en optogt obereen te stemmen. (2.) En omdat / zoo zy al by elkander waeren zaemen gerukt / zy egter zulk een onderling verdrag niet souden durben maeken / nog veel min zulk in 't werck stellen / als smaekeude na oproer, zoo niet door een magtige hand van boven alvorens de harten der Koningen, en Vorsten, in wier landen zy verstroyd zouden zyn / en wonen, ofte welkers grond-gebied zy niet zoo een groot heyr volk passeren moesten / daer toe jobanig bewogen wierd / dat zy willens, of onwillens, niet minder als wel eer Pharao, Gods Volk Israel zouden laeten trekken; gelijk ook (3.) omdat zy ook niet ligt puaant / die hen tot den optogt soude kunnen gaende maeken / zouden geloven, alsoo waering als zy in den begiune Moses geloosden / toen die hen tot het optrekken uit Egypten na Canaan Gods wege aennaemde / Exod. 6: 8. maer gelijk God in Babel 1 zr. 1: 5. in zoo een geestig geest zal verwekken; des men wel moet overwegen wie het was / die dit beloofde; t. w. de Heere, de Jehovah, de algenoevzame God, die het aen geen magt ontzakt / om zulks te zynen tijd daer te stellen / en die des Geestes overig had / wiens arm niet verkort was / en welke eens daer toe sijne Dienstknegten zoude magt geben om te profeteren nopens die dorre Nootze doodsbeenderen, opdat ze levendig mogten worden; seggende: Gy Geest komd aen van de vier winden der wereld, en blaesd in de zelve, en vergaderd ze zoo van de zyden, en alle gewelten der Aerde, Ezech. 37: 9.

Ondertuschen mogt men denken / dat dit Volk zig zelden in de weg stond / en God wegens hunne sonden, hardigheid, en ongelovigheid des harten als buiten staet stelde om deeze sijne belofte te vervullen; dog die swarigheid wordt ingelijks mit den weg gerulnd / als men maer wederomragt / wie sulks hier beloofde / t. w. het was de Heere, de Jehovah, die ingevalge de vraag van die naem, is de waersagtige / en getrouwe Waermaker van alle sijne beloften, en toezeggingen, des zy konden verzekerd zyn / dat hunne ontrouwigheid sijne getrouwigheid niet zoude / of soude te niete doen zie Mal. 3: 6. Vergelijkt 'er merde 1ef. 48: 11, 12, 14, 15, 20. 1ef. 49: 14, 15, 17. zie ook Exod. 3: 14, 15. Cap. 6: 1, 2. en Hof. 12: 6.

Wie de
Personen
zyn, aen
welke iets
beloofd
word.

Maer wie zijn nu de Personen, aen welke Jehovah God hier soo eene heerlijke belofte doet? Deze zijn volgens het hegt-verband met het voorgaende/ niemand anders als 't Volk van Israel, * en wel besonder de 10 Stammen, in onderscheiding van Juda, ofte de 2 Stammen, van welke vl. 23, 24. afzonderling gemelt wordt/ en die albaer in zoo verre van dit Israel onderscheiden worden/ dat van welk Israel wy op vl. 1, 2, 4, 7. zeeduorig gehandelt hebben. Terwijl hier nu deze wederbrenging aen Israel in onderscheiding van Juda eerst wordt beloofd/ zoo doet zig hier strax wederom een reden op/ waarom men deze belofte zoo zeer niet van 't lighaemelik Israel, en van een lighaemelyke verlossing, en wederbrenging uit de landen hunner verstroyng, na hunne gebangelijke wegvoering, door de Assyriërs, enz; kan verstaen; nadien het bekend is/ dat na de dood van Salomon de Stammen verdeeld zijn in twee Koningryken, en dat de 10 Stammen welke Davids huis afwieken/ Israel genaemd/ maer de twee overige Juda geheten werden/ waer onder Benjamin begrepen was/ en welke Davids huis aenleefden/ en dat ten tijde van die eerste wederkering uit Babel, enz; na Canaan, maer enige weinige van de 10 Stammen Israels zijn wedergekeerd, terwijl besonder Juda die weldaet toen genaten heeft; waerom 'er ten dezen opzichte ook staet/ Jef. 49: 5. Maer Israel zal zig niet verzaemelen laeten; het is dat hoe reets te horen zeder betoogt hebben/ en nog in 't vervolg van dit vl. en Hoofdt. verder zullen betogen.

Wat men ondertusschen door dit Israel de uitverkorene gelovige uit Israel hier moet verstaen/ het overblyfel na de verkiefing der genade, of het Israel Gods naer den Geest, hebben wy ober vl. 1, 2. en op 't slot van vl. 7. ook afre- be betoogd/ en blykt nader uit dese redenen:

1. Omdat vl. 1. beloofd was/ dat de Heere dit Israel tot een God zouw zijn/ 't geene wy daer getoond hebben/ dat in kragt alleen van de uitverkorenen uit Israel kan verstaen worden.

2. Omdat dit Israel vl. 2. voorspoond/ als voorwerpen van Gods ewige liefde, 't geen in kragt al wederom alleen ziet op de uitverkorene onder Israel, zoo als ons daer ter plaatze gebleken is.

3. Omdat het zelve op het slot van vl. 7. herpeld wordt tot

* Relativum DNI Eos, hic clare ad Populum Dei, seu reliquias Israelis secundum nexum cum antecedenti, refertur. Mutatio Personae secundae (in qua ab initio capitis Israelum, compellavit) heic in tertiam est; eo commodius facta, quia jam v. 6, & 7. de Israele in tertia Persona cepit.

tot het overblyfel van Israel, waer door wy zagen/ dat besonder het overblyfel nae de verkiefing der genade moet verstaen worden.

4. Omdat zy zonden komen met geweën, en met smekingen, ten blyke van haere onberouwelyke bekering, volgens vl. 9. want alson de lighaemelyke wederkeringe der Jooden uit Babel in Canaan, veel eer een stoffe van gejuich, dan van geweën geweest is/ zoo als ons ober vl. 9. zal geblyken/ zoo volgh/ dat die uitdrukking albaer enkel geestelik moet verstaen worden/ en sijn opzigt heeft op de waere overtuinging, en oprechte boetvaardigheit der geener/ die God in dien tyd zal toebrengen.

Maer laste is nu de belofte zelve/ die de Heere/ de getrouwe Verbonds-God van sijn Volk hier doet? Deze befract hier in/ dat hy ze zoude aenbrengen, en vergaderen.

Dit aenbrengen, en vergaderen, dat Jehovah hier beloofd nopens het overblyfel van Israel, verondersteld/ dat zy te voren vervoerd, en verstroyd zonden sijn geweest hier en daer ober den ganschen Aerdbodem, zoo als strax ook nog nader blyken zal uit de plaatsen, van waer ze zonden vergaederd worden/ en zoo als sulx Moses reets in sijn tijd/ in dat doozingtig Lied, Deutr. 32 voorspeld had/ dat zulk dit Volk tot een rechtvaardige straffe van God eens zouw overkomen; gelijk ons zulk ook op vl. 10. nu nader vertoont wordt/ als 'er staet: Hooret des Heeren woord gy Heydenen, en verkondigd in de Eylanden, die verre zyn, en zegget: hy die Israel verstroyd heeft, zal hem weder vergaderen.

Dit wordt door dit aenbrengen, en vergaderen te kennen gegeven/ hun vorige naere toestand, zoo in Kerk als Burgerstaet; en nu zoo wel in 't lighaemelyke als in 't geestelyke, en wel besonder/ dat zy tot nu toe soo verre Eeuwen lang verre van den Heere, en sijn Kerk waeren af getreest/ maer dat de Heere/ die doozgaenslyk in 't midden sijnz toorns nog des ontfermens gebaght is/ en in der ewigheit gedenkt aen sijn verbond; haer egter wederom by een vergaderen, en hen tot een lighaem en Maetschappy in Kerk en ook enigzints in Burgerstaet zou brengen; waer van de vorige verstroyng der Jooden in Babel en in andere verafgelegene landen onder de Heiden, en hunne wedervergaderinge uit de zelve/ en aenbrenging in hun Land, en tot Zion, een voorbeeld geweest is/ en waer op nu van ter zijden in dit vers mede eene aanspeling gemaekt schijnt te worden.

Wat

De belof-
te zelis
wat nader
overwo-
gen, daer
in bestaen-
de, darde
Heere zo
zouw aen-
brengen,
en vergae-
deren.

Dat nu Israel sou verstroyd is gemaecten van tijd tot tijd onder alle Volkeren, soo als zult hier onderseldt wordt / is een stuk / 't welk geene bevestiging nodig heeft / als zynde een bekende waerheid / welke zels de bebinding tot op desen huidigen dag bewaerheit. Immer zoo vind men Jooden hynna in alle gewesten der wereld, en wel besonder in de landen van 't Noorden, eben als hier onderseldt wordt / ofte in de Noordelyke landen: men ziet ze dus in Sweeden, Denemarken, Duitschland, Engeland, Holland; ja! niet alleen in Poolen, maer zels in Italien, Turkyen, China, en elders; en dus verstroyd tot aen de zyden der Aerde. Soo had daerom de mond der waerheit ook van hen duidelek boozegd / Luc. 21: 24. alwaer hy sprekende van de verwoesting van Jeruzalem, en hoe de Jooden van die tijd af aen als ballingen souden verstroyd wordn over de gansche Aerde, eben als wel eer geheurd was / toen zy gebangelikt door de Assyriërs, en Babyloniers weggevoerd wierden / aldus segt: En zy zullen vallen door de scherpte des sweerds, en gevanglik weggevoerd worden onder alle Volkeren, en Jeruzalem zal van de Heidenen vertreden worden, totdat de tyden der Heidenen vervuld zullen zyn. Behalven dat'er reets booz dien tijd een menigte van Jooden uit de 10 Stammen, die door de Assyriërs verstroyd waeren geweest / nog in verstroyng waeren / en noyt na Canaan wedergeheerd zyn / zig bergevoegende dat ze slegt op de gesette Hoogtyden plechtig opquaemen te Jeruzalem, zoo als lue in 't hervolg nog nader zien zullen.

Dit waeren die Jooden, die in verstroyng * zyn / aen welke de Apostelen Jacobus, en Petrus hynne Brieven geschreben hebben / Jac. 1: 1. en 1 Pet. 1: 1. waer door men daer ter plaetze hynne eerste verstroyng moet verstaen / wijs de Apostelen hynne Brieven booz de verwoesting van Jeruzalem

* Verscheiden dog waeren reets voor de laatste verwoesting van Jeruzalem de verstroyng, en droevige omswerwingen der Jooden; als de Assyrische, en Babylonische van ouds her, 2 Kon. 17. en 18. Cap. 25: 1. De Assyrische van de 10 Stammen, en van de nog twee overige Stammen door Nebucadnezar den Koning van Babel, in de Babylonische gevangenis weggevoerd, waer onder ook onse Profect Jereias mede heeft moeten zugren, en waer op mede sijre Klaegliedren zien; dog hoe genadig ook de Heere toen de gevangenis sijns folks, en wel van de twee Stammen gewend heeft, te gelyk met enige weinige uit de 10 Stammen Israels, zoo zyn ze dog daer na wederom door vreemde Volkeren op nieuw hard gedrukt in Syrien, Egypten en elders, gelyk besnder van dien wreeden Antiochus Epiphanes, (als een Epimaneus) waer van de Boeken der Machabeen gewagen: om nu niet te spreken van die besndere verstroyng, waer van wy lesen, Act. 8: 1.

zalem geschreben hebben / en dus'er onder niet konnen gespreken / die Jooden, welke naderhand door de Romeinen andermael verstroyd zyn.

De plaetzen nu in 't besonder / van waer dat Volk booz Gods magtige hand eens wederom zal aengebragt, en vergaderd wordn / zyn de Landen van het Noorden, ende de zyden der Aerde; in welke wy reets gesen hebben / dat de Jooden zels tot op desen huidigen dag verstroyd zyn. En zoo wil het aenduiden / dat de Heere eens tot het Noorden zouw zeggen geefd, en tot het Zuiden houd niet in: brengd myne Soonen van verre, ende myne Dogters van de einden der Aerde, en dat dus breke in dien tijd / zels uit de Jooden zullen komen van Oosten, en van Westen, om aen te zitten met Abraham Isaak, en Jacob in 't Koningryke Gods. Daer van was geprofeet Jes. 49: 12. want na dat daer eerst van de komste van de Messias gemeld was / en van de roeping der Heidenen, vs. 4, 6. en daer op van de verlossinge Israels uit haere geestelyke gevangnisse, vs. 9, 10. zoo wordt daer op dus van hen geprofeet: Ziet! deeze zullen van verre komen, ende ziet die van 't Noorden, en van het Westen, ende geene uit den lande Salm. Dat was ook duidelek boozegd / Jes. 11. alwaer / nadat eerst vs. 10. beloofd was de bekeringe der Jooden, en Heidenen. Hoedat naemelik de wortel Isai, b. i. de Messias, zouw staen tot een baniere der Volkeren. (b. i. der Jooden) en de Heidenen'er na hagen zoudn / en dat wel in een tijd / waer in men nergens meer leed zouw doch op den ganchen berg van Gods Heiligheid, daer op vs. 11. staet: Want het zal geschieden te dien dage, (t. w. van 't N. T.) dat de Heere ten anderen maele sijne hand aenleggen zal, om weder te verwerven het overblyfzel sijns Volks, 't welk overgebleven zal zyn van Assyrien, en van Egypten, ende van Pathros, ende van Morenland, ende van Elam, ende van Sinear, ende van Hamath, ende van de Eylanden der zee. Ende hy zal een baniere oprigten onder de Heidenen, ende hy zal de verdrevene Israels verzaemelen, ende de verstroyde uit Juda vergaderen van (N. B.) de vier einden des Aerdyks.

Het is ondertusschen waerscheijnelik / dat als de Heere hier beloofd / dat hy ze zoude aenbrengen van den lande van het Noorden, enz: 'er eene zinspeling gemackt wordt op de toestand van Israel, en Juda, zoo als het onder de Assyriërs, en Babyloniers verstroyd was / en van daer zouw wederkeeren na Canaan, welke handen geseldt wordn van het Noorden,

De plaetzen, van waer Israel eens zal aengebragt, en vergaderd worden, zynde den Lande van het Noorden, ende de zyden der Aerde, nog wat nader beschreven.

den, en aan de zyden der Aerde vergaderd te worden / en dat dus hier getoond word / dat het zig eben sou met dat Volk zouu toezagen in 't laetste der dagen. **Jammers / dus kan men denken / dat door het Noorden hier gezinspreeld word op Babel, daer juda met Benjamin, als Nebucadnezar Koning van Babel, de Stad Jeruzal. in had ingenomen, gebangen waeren / alsoo het land der Babyloniers (gelijck bekend is) Noordwaerts van Canaan aflag / waer op geogd word Jer. 1: 14. als 'er staet: Van 't Noorden, (d. i. van het land der Babyloniers) zal zig dit kwaed opdoen. En dus kan men door de zyden, of einden der Aerde herstaen de andere landen, daer de 10 Stammen gebangen waeren / als Assyrien, Meden, enz: waerwaerts zy vervoerd zijn / 2 Kon. 17: 23. en wel door de Assyriërs, als Salmanasser, de Koning van Assyrien, na een driejarig beleg van de Stad Samaria, die zelve innam, en Israel of de 10 Stammen, wegvoerde na Assyrien, 2 Kon. 17: 5, 6, 23. Welck Assyrien en Meden ten aensien van Canaan ook na 't Noorden gelegen was / waerom ook onsen Jeremias van de 10 Stammen zulkende profeteren, gelast wierd zig na 't Noorden te wenden / Jerem. 3: 12. En misgeschien zijn ze ter oorzake der Inlandze Oorlogen, en om de Oorlogen, die de Assyriërs door de Schyten, Grieken, en Romeinen aangedaen zijn / verder na 't Noorden geweehen. Enige meenen dat zy haer in Tartaryen, en 't Noorder-America hebben neergeslagen: immer Alvarus Semedo getuigt / dat er in Sina zijn / die haer Israelyte noemen / en niets van Jesus Christus, nog van den naem van Jooden wecten.**

Als men dan de woorden in haer fragt neemt / soo waeten wy dat van dus verre, t. w. van de zyden, of einden, of uitersten der Aerde * als nog nouw het verstroyde Israel is vergaedeid, zijnde alleen maer eenige weinige van hen met juda uit Babel, en de landen jammers verstroyng (welcke egter ook soo verre niet afgelegen waeren / dat za

* Qui Prophetiam hanc de liberatione a captivitate Babylonica saltem primo, & ad literam exponunt, coguntur tamen latera, seu extrema terrae, non absolute, sed restrictè, & comparatè accipere; ita namque Sanctus in l. Extrema terrae credo hic appellari Babylonem, quia ibi ultima erat exulum commoratio: neque enim puto, extremum hic absolute dici, sed comparatione illarum Regionum, ad quas Judaei post urbis exitium dilapsi sunt. Sed fatius est terminos absolute, quam restrictè accipere. Sic Terminus Aquilonis expresse ponitur, reliqui autem simul sumuntur, q. d. Adducens sum. Eos inde etiam a terra (extrema) Aquilonis, & congregabo eos ex (reliquis etiam) lateribus terrae. Latera autem extremitates rectè exponunt. Adscribendi huic sententiae sunt ex Judaeis, quotquot de temporibus Mes-

sig. interpretantur.

de zyden der Aerde in fragt komen genaemd worden) wedergekeerd: nadrukkelijk is daerom de plaats Jer. 3: 14. alwaer het getal 300 klein woordhoofd / dat zy bepaeld worden tot een uit een Stad, en twee uit een geslagte, als 'er staet: Ik zal u aennemen, eenen uit een Stad. en twee uit een geslagte, ende z. lu brengen te Zion; 't geene daer van het Huis Israels of het Volk der 10 Stammen, in tegenstelling van het Huis van juda beloofd word / en 't geene ook Iosephus. Antiq. lib. 1. Cap. 4. 5 getuigt / en welcke zelfs egter ook naderhand wederom nog met juda door de Romeinen alomme verstroyd zijn; waerom 'er Jes. 49: 5. ook staet / maer Israel zal zig niet verzaemelen laeten. **Jammer / wy hebben reets aengemerkt / dat de Apostelen Jacobus, en Petrus, zelfs door die laette verstroyng door de Romeinen, hunne Brieven aen hen / als toen reets nog in andere landen verstroyd / hebben geschreven: en dat ze toen reets nog verstroyd, en niet wedergekeerd waeren / blijkt ook uit hunne optogt te Jeruzal. op de hoge Feeften, Act. 2. zijnde buiten twiffel het die zelve Jooden waer van enige op 't Pinxterfeest ten getalle van ontrent 3000 zielen bekeerd wierden / en die uit hunne landen, in welke zy verstroyd waeren / en welke daer ook genaemd worden / door die tijd waeren opgekomen; an welke bekeerde de Apostelen Jacobus, en Petrus daerom ook hunne Brieven geschreven hebben / om hen te sterken in 't gelove Christi, zijnde het gansch niet te denken / dat de bekeerde laette verwoesting Jeruzal. door Titus Vespasianus toen al geschied was / en dat die laette verstroyng der Jooden door de Romeinen toen al was woorgeballen / 't geene tegens heelte redenen scrijft. En men mag by denken / dat die menigte der Jooden, welke 'er nu nog verspreid zijn over de gansche Aerde, niet alleen Nakomelingen zijn van die Jooden, welke in de verwoesting Jeruzal. door de Romeinen onder alle Volkeren zijn verstroyd / en verspreid / maer ook zelfs van die / welke reets al te voren nog in een grote menigte in andere landen in verstroyng gebleef / en in den optogt van juda uit Babel na Canaan, op het bevel van Cyrus, of Cores, niet verwaert is wedergekeerd zijn; dog welke alle in het laette der dagen egter nog eens zullen roegebragt worden / 300 als hier beloofd / en daer op besonder geogd word.**

De middelen, en werktuigen nu / die God in den weg sijn-ner goede woortienigheid daer toe gebuiken zal / om zoo het Volk der Jooden, 't geene dus alomme verspreid is over den Aerdbodem, aen te brengen / en te vergaderen, zullen zijn:

laetsten
tyd ge-
bruiken
zal, om
foe de
ver-
stoyde
Jooden
wederom
te verga-
den.

I. De Euangelie-Booden, Gods getrouwe Dienstknechten, en Gesanten, welke hy zal uitsenden, te geselt met het Woord, en de verkondiging des zels/ als met een basuine van groote kragt, zoo als 'er daerom vs. 6. van geprophetert was/ daer ze hoorkomen als Hoeders op Ephraims gebergte, welke ten Jooden zouden toe roepen/ maekt u lieden op, ende laet ons opgaen na Zion, tot den Heere onsen God. Dat schijnt den Heiland Jesus ook te kennen gegeven te hebben/ Math. 24: 31. Ende hy zal sijne Engelen, verstaen de Leeraers, die ook Engelen genaemt worden/ uitsenden met een basuine van groot geluid. Verstaen de basuine des Euangelliums, welkers geluid zoude doorgaen over de ganse Aerde, omdat daer door de Jooden van de einden der Aerde magten hy een vergaderd worden/ ende zy zullen (word 'er begedaen) sijne uitverkorene (maer onder men van moet begrijpen dat overblyfzel der Jooden nae de verkiefing) by een vergaderen uit de vier winden, van het eene uiterste der Hemelen, tot het ander uiterste der zelve, dat is/ uit de vier gewesten der wereld, en zoo van de zyden der aerde, van waer de winden komen; eben als zult hier vs. 8. ook beloofd word.

En dat men onder die Uitverkorene hy Matheus, besouder kan begrijpen de Uitverkorene uit de Jooden, schijnt te blijken uit het vorige 22. vs. als 'er staet; Soo die dagen niet verkort en wierden, geen vleesch en zoude behouden worden; maer om der Uitverkorenen wille zullen die dagen verkort worden. Dit schijnt besouder van de Uitverkorene Jooden verstaen te worden/ en wel van de geente/ die ter sijner tijd uit dat geslagte zouden hoorkomen/ en lagen onder het besluit der verkiefing: want soo men 'er onder begrijpt de uitverkorene gelovige van dien tijd/ zoo zoude men konnen zeggen/ dat 'er geen reden schijnt te zijn/ waerom juist om hument wille die dagen zouden verkort worden, nadien God hem een weg ter ontkoming beschikt heeft/ als zulkeweken zijn naer het over-jordaensche Stedeken Pella, des het de uitverkorene gelovige van dien tijd niet nadelig hande zijn/ of het wat langer, of korter aensjeld; maer als men de uitverkorene uit de Jooden in een latere tyd 'er door verstaet/ soo begrijpt elk lichtest/ dat die dagen moesten verkort worden om hument wille/ omdat anders misschien 't ganse Volk der Jooden niet magt onnemen, en uitgeroeyd worden.

Dat ook dit niden en der Engelen eigentlikt niet op de jongste dag, maer op de vergadering der Jooden in 't laetste der

der dagen ziet/ blijft nader/ omdat daer niet gemeld wordt van een vergadering der verworpene maer alleen der Uitverkorene; terwijl de vergadering van verworpene anders ten jongsten dage ook zal plaets hebben/ maer niet in de bekering der Jooden in dien laetsten tyd, alsoo zult van Paulus bepraest word tot een overblyfzel na de verkiefing der genade; waer hy konnt/ dat Jesus zeide/ dat dit geslagte, t. w. der Jooden, geenzints soude voorbygaen, tot dat die dingen zouden geschied zyn, t. w. van het uitsenden van sijne Engelen. om de uitverkorene te vergaderen, enz: soo als hy het daer op laet volgen/ vs. 34. waeromtrent wel te letten staet/ dat hy niet zeyd/ deese menschen; maer dit geslagte, t. w. der Jooden, willende zoo zeggen/ dat de Joodse Natie blijven zal/ en niet geheel uitgeroeyd worden/ omdat 'er een H. zaet na de verkiefing der genade altijd nog magt overblijven/ als Afstammelingen en Nakomelingen van die regenswoordige Jooden, en wien die dingen van hunte toevergaderinge door zeliere Engelen stonden verbult worden; 't geen ook wederom niet kan toegepast worden op de jongste dag, wylt 'er dan geen nader lag in Jesus seggen/ nadien het zelve ook waeragtig is van alle menschen, dat het geslagte der menschen kinderen als dan nog zal in wezen zijn/ en veel minder niet het oogmerk, en den zamenhang van 't Heilands woorden in dat Hoofdst: overreusent.

II. Sal God daer toe ook besouder als middelen, om dat groote werk te bevozen/ gebuiffen die yverige gebeden, en smekinghen van sijn Volk, sullende de gelovige van 't gemeen/ en de Leeraers in het besouder/ op een sonderlinge wijze bidende tot God gemaekt worden om de bekering van die be-minde om der Vadersen wille, seggende: behoud u Volk, het

§ 3.

over-

* Dat dese gesegdens van den Heiland niet konnen toegepast worden op de jongste dag, blykt ook, behalven uit nog soo veele andere redenen, daer uit, om dat Jesus zeide vs. 12, 11. En laerd van den Vygeboom deese gelykenisse, wanneer sijn tak nu toer word, en de bladern uitspruten, soo weet gy dat de Somer naby is: alsoo ook gyliden, wanneer gy alle deese dingen zult zien, soo weet dat het naby is voor de daere; dit kan niet van Jesu laetste komste verstaen worden: want 'er word ondersield, dat 'er nog een aengenaeme Somer der genade te wagten was, en dat als dan Jesu komste nog eerst naby zouw zyn, maer niet reets voorgefallen, sullende sleets die dingen als tot soo veele voorbiden, en voortekenen van sijn komste verstreken, en de bekering der Jooden in dat opzigt een Somer zyn, omdat het zal wesen als een leven uit den dooden, en zy, die als boomen in 't afgaen van de herff waeren geweest, en soo lange als dor, en dood gestaem hadden, dan onverwagt even als de dorre staf Aarons zullen vrugten dragen.

overblyfzel van Israel! en wederom uit Ezech. 37. Gy Geest komt aen van de vier winden der wereld, en blaesd in deezē dorre doodsbeenderen, op dat zy levendig worden! 't geene altijd een goed voorteken is / als God sijn Volk nu aenhandende / en pleitende biddende maekt om een zaek; terwyl als de Geest weigerd te bidden, die zelve Geest dan ook weigerd te geven

Hoe te regt de Heere tot dat einde hier het woorden ziet laet voorafgaen, en van wat nadruk zulks hier is.

Ten opzigt van dit alles laet nu de Heere te regt het woorden Ziet hier hoortafgaen / als 'er staet: Ziet ik zal ze aenbrengen, enz: Dit woorden ziet is hier niet te vergeeffsch / maer van veel nadruk / en zoo is het hier /

a. Een woorden van verwondering, om de grootheid, de zeldzaamheid, en verwonderenswaardigheid van deezē zaek uit te drukken; gelijk het waerelk is groots, is vreemds, en is verbazends is / dat hier noemens die dorre doodsbeenderen belooft word; eben als het in dien zin ook hoortafgaend / Ief. 7: 14. Ziet een Maegd zal swanger worden, enz: Trouwen! hoe groot, zeldzaam, en wonderlik deezē bekering, en trefpensing zou zijn / word ons vertoont / Ief. 66: 8. Wie heeft oyt zulks gehoord? Wie heeft diergelyks gesien? Zoude een Land kunnen geboren worden op een enigen dag? zoude een Volk kunnen geboren worden op eene reise? enz:

b. Is het een woorden van opmerkinge, als of 'er stond / let 'er wel op, eben als het in dien zin hoortafgaend / Openb. 3: 20. Ziet ik staen de deure en ik kloppe, en Math. 27: 7. Ziet ik hebbe het U lieden gesegd. 't is dan / als of 'er stond / die het hoord, of leesd die merke daer op / die agte het niet gering / die laete het wel in sijn gedagten omgaen; terwyl ik daer in mijn groote magt, algenoegzaamheid, waarheid, en trouwe zal verzoonen.

c. Het is ook een woorden van verzekeringe*: want so is het deelwoorden (ziet) in de Profetische Schriften, niet alleen een teken, om een zaek neerstig op te merken / maer te gelijk om de gewisse zekerheid van dien te kraagtiger aen te duiden; zoodat de Heere daer hoort van wil te kennen geben / dat men 'er ten volken staet zou kunnen op maeken / en dat eerder Hemel, en Aerde zouden voorbygaen, dan dat 'er een tittel, of jota van deezē Profetie zou voorbygaen.

Hier

* Tō Ecce in Prophetis non tantum est nota admirationis, & rei diligenter observandae, sed simul asseverandi, & certificantis, q. d. certum est, Sanctē assevero hoc, &c.

Hier op word nu de hoedanigheid, en gesteltheit dezer Perionen, die de Heere dus zou aenbrengen, en vergaderen, nader beschreven / als 'er word hoortafgaen; onder hen zullen zyn blinde, ende lamme, swangere ende baerende t'zaemen.

Men verhaelt uit de Joodsche Oudheden, dat niet tegenstaende op de gesette Hoogtyden onder Israel al wat Manneklik was / driemaal des Jaers hoort 't Aengesigte des Heeren te Jeruzalem maer verschijnen / waerwaerts de Jooden uit alle gewesten der wereld, alwaer zy verstroyd waeren / wijtig optrokken / egter daer van verhoond waeren / blinde, lamme, swangere, enz: dog het geene toen als een weldaet. en besondere gunst van God geschat wierd / dat de zelve niet mede behoefden op te trekken / word hier by omkerling als een besondere gunst en voorregt aengemerkt / dat in deezē opogt zelfs blinde, lamme, swangere, enz: zig zouden beblinden.

Dit nu kan men in een slauwere zin wederom als met inspeling op der looden lighaemelike wederkering uit Babel in Canaan gesegd / aenmerken / hoort so deezē in dien opogt niet een slauw zelfs zou agterblijven / en wel besouder ten aanzien van Juda, ofte de 2 Stammen, en dus ook zelfs de blinde, de lamme, de swangere, onder hen de reys mede souden aenemen; dermaet / dat schoon enige der Swangen so deezē reets in hun swangergaen magten geboerd zijn / dat zy op den weg haerens weefstikken zouden / zy egter niet zouden te rug bliuen / maer van andere geleid, en over weg geholpen worden / daer de zelve andere hadden moeten agterblijven, so de Heere daer hoort niet sonderling gesogd hadde; des de sobanige hier van eene hemelike bekommerning ten desen opzigte word benoemen / hoe het met hen in dien opogt gaen zou / en of zy om hoortafgaende gebreken niet genoadjaest zouden zijn van agter te bliuen / waer hoort hen alle hoope scheen benoemen te worden / van oyt weder in hun land te kunnen keeren / en waeromtrent zy hier getroost worden.

Edog / of schoon we toestaen / dat op die lighaemelyke wederkering hier gesinspeeld kan worden / so vermenen wy egter / volgens onse hoortafgaen wel gelegde gronden / dat de zelve hier niet eigentlik en direct bedoeld word; te meer / vermits dit zig nog wel ten aanzien van Juda dus gemalkelk laet bliuen / maer niet van Israel, of de 10 Stammen, nadien daer van staets enige weinige zijn wedergekeerd, zoo als

De hoedanigheid der Personen, die de Heere zou aenbrengen, nader beschreven.

als wy al te horen getoond hebben / daer dit hier egter een Israël in 't besonder beloofd word / en wel in onderscheiding van Juda, die in het vervolg afsonderling eerst vermeld word / en daer hier sulst eene groote menigte der wederkerende hoopvaardig / dat zels onder hen zonden zijn blinde, lamme, swangere, en baerende t'zaem; ja! daer ze strax nader als een groote Gemeente uitgetekend worden / als 'er word ingedacht: met een groote Gemeente zullen zy herwaerts wederkomen; 't geen noyt nog ten aensien van Israël, ofte de 10 stammen sijn vervulling gehad heeft; gelijk ook eigentlijk Israël zoo zeer niet in den lande bepaeld is van 't Noorden (waer dooz men met onse Kantekenaers doozgaensch Babel verstaet / dat Noordwaerts af lag van Canaan) gebangen geweest is / maer wel Juda, die hier niet gemeld word / maer alleen Israël, en wel 't Noorden hier nog wel duidelick van de zyden der Aerde onderscheiden word / ten blijke dat hier op iets / dat in laetere tyden zou hoortallen / geogd word.

Verlyt nu reets te horen genoegzaam betoogd hebben / dat in dit Hoofdst: een profetie hoopvaardig noemens de bekeringe der Jooden in het laetste der dagen, en hune wederkering in hun land zoo als dit laetste op 't slot van dit Hoofdst: ons ten duidelicksten nog nader zal gelijken / zoo verstaen wy deeze belofte letterlik, en geestelik te gelijck; en zoo denken wy / dat in de eerste plaetse daer dooz aangeduid word / haer dat die wederkering der Jooden in hun land in het laetste der dagen zoo algemeen zal zijn / dat alsoo weinich de blinde, lamme, swangere, enz: van dat voorregt zullen verstreken zijn / als de zelve by hune vorige gevangenis in Babel daer van verstreken waeren.

Endoog / gemerkt wy bereids te horen gesien hebben / dat dit hier besonder van het overblyfzel Israëls na de verkieling beloofd word / en dat met die lighaemelyke wederkering in hun land, gepaerd zal gaen een algemeene bekering, of geestelike wederkering tot den Heere, en tot het geestelick Zion, de waere Moederkerk des N. T. zoo volgd / dat men deeze uitdrukkingen van blinde, lamme, enz: hier besonder in een geesteliken zin moet verstaen / gelijk het dog overbekent is uit de beeldsprakige Godgeleerdheid, dat 'er in de Schrift van geestelyke blinde, lamme, enz: meermaelen gewaegd / en diergelijke lighaemelyke quaelen niet selven vergeestelick worden / op die wijze / als wy aenstonts nog nader zullen zien. En daer toe hebben wy te meer reden / nadien 'er strax nader in het volgende

vers

vets van getuigt word / dat zy zonden komen met geweene, enz: ten bewijze dat hier dooz deeze blinde, lamme, swangere, en baerende, eigentlijk de zulke verstaen worden / die een gesigte, en gevoel van hune geestelyke blindheid, en lamnigheid gekregen hebben; die nu swanger gaen van hope, en van begeertens; ja! die nu zig in de angst der wedergeboorte bevinden / en nu heilig treuren, en weenen over hune elendige toestand na de ziel, op die wijze als wy strax by de stukken zien zullen. Waer by hoord / dat immerg het geene 'er wyders noemens deeze blinde, lamme, enz: by beloofd word op vl. 9. Ik zal ze leiden aen de waterbecken, in eenen regten weg, daer in zy zig niet en zullen stooten, besonder geestelik moet verstaen worden / gemerkt men van zulke wonderen in 't lighaemelyke, die God by der Jooden wederkering uit Babel in Canaan zoude gebroogt hebben / niets in de vervulling deser belofte leest / zoo als wy in de verklaring over dit vers nader zien zullen; waerom ook onse geleerde Kant-tekeners wel toestaan / dat hier een zinspeling gemaakt word op der Jooden wederkering uit Babel, dooz soo verre 'er dooz te hemmen gegeven word naer den letter, dat zels de allerfwakke zonden wederkeren, maer egter willen / dat men dit verber geestelik verstaen moet van de zulke / welke beladen met sonden en zeer fwak zyn, ons wijzende op Math. 11: 28. en waerom zy ook eben te horen dooz den lande van het Noorden, wel naer den letter Babel verstaen / haer Juda gebangen was / maer 'er strax by doen / dat zulc lang afverlende / de geestelyke gevangensle.

Ondertuschen denken wy / dat men hier in zoo verre tie eigentlijk blinde, lamme, enz: ook niet geheel behoest uit te sluyten / of (schoon men al de belofte anders geestelik moet opvatten / dooz soo verre daer mede aangeduid word / dat als van by God geen aenneming van Persoon zal zijn / dermaete / dat of schoon onvolkomen de Priesters, en die op een besondere wijze tot God, en sijn dienst toegelaten werden / sonder eenig gebreke waeren sijn / nu egter allen Volke, die hem vreesd, en gerechtigheid werke, hem aengenaem zoude zijn; soodan al was inacht ook zels blind, lam, enz: naer den lighaeme, sulc hem niet woude hinderen / waerom God hem niet in genade zoude aennemen / als hy maer reffens zig eben dus in 't geestelyke behoud / en dat God hune egter oogen, en voeten in 't geestelyke zoude schenken / zoo als zulc wel eer dooz die blinde, kreupelen, enz: die Jesus

C

in

in de dagen sijns vleesches genesen heeft / daerom ook ten dubbeltsten is afgebeeld; 't geene waerelikt tot een groot troost hoop die elendelingen zouw strekken. Doozt / wyl hier ook van swangere, en baerende woerd gewaerd / waer dooz men bepaeltelikt de Vrouwelyke Sexe moet verstaen / soo zouw dooz dat laetste van tessens konnen te kennen gegeven worden / dat als dan het Caremonieel onafscheid, dat 'er outtijds was tusschen Man, en Vrouw, ook zouw ophouden / als tusschen welke dan in Christus geen onderscheyd meer zou zyn.

Deeze dingen wozaaf gesonden hebbende / soo moesten wy dan nu hoop 't laetste derze geestelikt blinde, lamme, enz: in opzichte van hun staet, gestalte, werkzaamheid, enz: nog wat nader / en onderscheidentlijker van naby beschouwen.

Floedanige Personen men hier in het geestelyke door blinde verstaan moet.

Te weten / de eerste soorte, die hier hoorkomen / woorden bestempelt als blinde, waer dooz dan volgens de zinnebeeldige Godsgeleerdheid verstaen worden de zulke / die blind zyn na de ziel, dat is / verduisterd in 't verstant, hebbende wel het schemerligt van de gefonde reden, eben als de blinde Heidenen, en daerenboven nog 't uitwendig licht van Gods Woord, als een lampe woerd hunner voet, dooz zijnde verstreken van de inwendige verligting des Geestes; kennende dus nog God / nog zyn zelven regt / en tastende als blinde na de wand, en stotende hunne voeten aen de schemerende bergen; waerom de tijt / in welke de verblinde Jooden eens zullen bekeerd worden / by Zach. Cap: 14: 6, 7: beschreuen woerd / als een dag, in welke 'er niet en zouw zyn het kostelyke licht, t. in van de verkondiging des Evangeliums onder hen / of van de verliggende genade des H. Geestes; nog de dikke duisternisse, t. in van zulke een geheele onkunde van Gods Woord, als 'er in de blinde Heidenen is / en in welke het soo dag nog magt zouw zyn / volgens vi. 7: dat is / niet anders als enig schemerligt; terwyl het egter ten tyde des avonds, ofte in dien avondstond van 't N. T. licht zouw zyn, als wanneer van 't dekzel Moses van hunne oogen, en harten zouw afgetigt / en zyn bestraeld worden, met het licht van 't Evangelium, genaemt met de innige verligting des H. Geestes. Doch wyl dus alle menschen van naturen min / of meer blind zyn / zo moet men hier dooz deze blinde in 't besontent eigentlikt de sodanige verstaen / die hunne geestelikt blindheid, welke zy te horen niet kenden, nu beginnen te zien, en te bekennen, en dus ge-

paeltz weeten dat zy zyn elendig, blind, en naekt, Openb. 3: 17. in hoedanigen zyn het genomen kan / en moet worden Joh. 9: 39. Ende dat welke den Heiland ook te kennen geben / als hy eens tot hen zeide: indien gy blind waerd, zo zouw gy ziende worden; dat is / indien gy utre geestelikt blindheid regt zaegd, geboeldet / en erkendet / of die wijze als 'er van staet Jek. 59: 9, 10. Doozt zyn het dan ook de zulke / welke nu met hunne geestelikt blindheid, eben als de blinde aen den weg, tot Jesus zouden komen, en hem bidden om de geestelikt oogen-zalve van de verliggende genade des H. Geestes, op dat ze ziende mogten worden.

Deeze blinde nu / die zig uit de Jooden zodanig zouden als dan behinden / zouw de Heere in dien laetsten tyd aenbrengen, op die wijze als we strax nader zien zullen / en zo aen hen veruullen die algemene belofte aen alle ontdekte zielen gebaen / Jek. 41: 16. Ik zal de blinde leiden door den weg, die zy niet geweten en hebben; ik zal ze doen treden door de paden, die ze niet gekend en hebben; ik zal de duisternisse voor haer aengesigte ten lichte maken, enz: zo moest ook de wooszegging by Jesajas veruuld worden / daer de Heere beloft: brengd voort het blinde Volk, dat oogen heeft; verstaet de verblinde Jooden, welke van geestelikt oogen der ziele zouden ontfangen / en soo zien, dat ze blind waeren / Jek. 43: 8. vergelijkt Jek. 29: 18. Te dien dage zullen de dove hooren de woorden des boeks, ende de oogen der blinde, enz: zullen zien.

En zo was dit waerelikt een werk des Heeren, dat zy alleen aen sijn genade / goedheid / wijsheit en magt / geelijkt ook aen sijn puntige geleide / en niet aen haer wijsheit / doosstichtigheid / irragt / en goede woornemens hadden toe te schryuen: want alsoo weinig als een blinde de weg weet / en zien kan / alsoo weinig zouden zy uit en van haer zelven in staet zyn om geestelikt te zien, de rechte weg te onderkennen, ende te bewandelen, soo de Heere de oogen deser blinde na sijn belofte niet opende.

By deze blinde worden in de tweede plaats lamme genoemd. Hoedanige Personen eigentlikt lamme in 't lighamelijke zyn / is bekent. Het zyn naemlikt de sodanige / die een geheele verfwakking en verslapping hebben in armen, handen, en voeten, en de zelve niet / of nauwelikt bewegen kunnen / en dus veel min in staet zyn / om iets aen te wyzen / ofte ergens zig nae toe te begeven / en die ook ver-

Hoedanige men hier door lamme verstaen moet.

lamd zijnde aen dat kostelijke spraeklid de tonge, niet konnen spreken, en hunne gedagten uiten; immer niet anders als stamelende.

En dat beeld ons uit sodanige Personen, welke niet alleen euen zoo zijn gestelt in 't geestelyke, hebbende geen kragt, geene voeten des geloofs, om tot Jesus te gaen; geene handen des geloofs, om sijne gerechtigheid, en sterkte aen te grijpen; geen bequaemheid om tot lof en roem van Gods naem, en tot eere van Jesus te spreken; enz: maer besonder die sig nu als sodanig recht beginnen te kennen; die dat hoor God, en menschen nu bejiden; die als onmagtige, en hantsch ontbloote nu tot Jesus komen; en 't geene by van hen eyscht/ in gebieden veranderen / erkennende dat niemant by aenvang, of voortgang tot hem kan komen, ten zy dat de Vader hem trekke, en ons / dat oock niemant iets kan aennemen, ten zy het hem van boven gegeven word, als hangende sonder hem / en sijne voorkomende, medewerkende, en agtervolgende genade niets doen; woordende nu biddende met de Kerkbruid gemaeckt / uit Hoogl. 1: 1. Trekt my, wy zullen uw nalopen; als of ze zeiden: geesd my voeten Heere Jesu, om gelovig tot u te gaen, en maekt hoorst mijne voeten als der hinden, om het pad uwer geboden te lopen! geesd my een hand des geloofs, om uwe gerechtigheid, en sterkte aen te grijpen / te omheilen vast te houden / en soo te mynen hoor de myne; laet mijne stamelende tonge waerdig gemaeckt worden / als de penne eenes vaerdigen Schryvers om bescheidenlik te spreken! En die daer op dan oock al haest ontjangen voeten des geloofs om zig na hem te wenden / en aen wien hoorst nu beruust word de belofte Jes. 35: 5, 6. Als dan zullen der blinden oogen opengedaen worden, ende der doven oren zullen geopend worden: Als dan zal de kreupelc springen als een hart, en de tonge der stommen zal juichen.

Dit was dan al wederom een nicht beluys van Jehovahs besondere magt, goede voorhenigheid, en trouwe omtrent sijn oude Bond-Volk, om hun soo weder te brengen tot de schoot der Kerke, hoe onmagtig zij / euen als lamme, daer toe uit en van haer zelven oock mogten zijn.

De derde soort zijn swangere; en hoedanige Personen die wederom eidentlik in 't lighaemelyke zijn / weet een gelijck: te weten // (om het maer met een woord of wat te zeggen) het zijn de zulke // welke ontfangen hebben / en vrugtbaer gemaeckt zijn door middel van een zeker zaed, en welke

Hoedani-
ge Perfo-
nen men
door swan-
gere ver-
taen moet.

hoop

hoop hebben / en aen andere geben / dat 'er ter bestemder tyd een zekere vrugt uit hen zal geboren worden; ja! die somts ten dien einde oock al eenige pyn en smerte, als voortekenen haer van / en als beginzelen van baerens-wee ontberinden / en reets eenig leven beginnen te gevoelen: aen wien men zulke oock uitwendig veeltijds enigzintz zien / en bespeuren kan; of schoon de vrugt inwendig nog verborgen is.

En dat beeld ons in 't geestelyke van zulke menschen uit / die in zig / en wel in haer harte, als een geestelyke baer-moeder, het zaed van het levende, en ewig blijvende Woord Gods ontfangen hebben / door middel van de Prediking, of het leeren, of horen spreken van het zelve / en de bedauwing, en kragtige medewerking van des Heeren Geest, en in welker harten het zelve dus oock vrugtbaer gewaarden is / en diepe wortelen reets geschoten heeft; die daarom oock al enige pyn, en smertelyke aendoening over haere sonden-saet, enz: onderbinden: menschen die aenwanglik aan zig zeiken ontdekt, en zoo reets in overtuiging zijn / als levende in een overtuigd gesigte, dat hun saet niet dengh / en dat het anders niet haer wesen moet / zullen zij behouden worden: met een woord / die overreed zijn / dat zij moeten bekoerd, vernieuwd, en veranderd, of wedergeboren worden / zullen zij in 't Koningryke der Hemelen ingaen: In welke zig dan oock uit dien hoorde enige beginzelen van goetlik leven opdaet; die swanger gaen van hoops, dat 'er een geheel nieuw scepzel zal te woorschijn komen; dog welke als nog geen kragt hebben om recht / en in alles hoor te bejken / maer van welke men eeter goede hoops heeft / en aen wien men zulke oock in soo bezre zien / en bespeuren kan / hoor soo bezre zij zulke reets uitwendig vertonen / door hunne becommernis, neerslagtigheid, tranen, begeerte, overige waerneming der middelen, gelijck oock door hunne klagten, 't herkeren by de Vrome, het afschelden van de wereld, enz: als welke Ps. 45: 15. daerom schijnen verdoand te worden onder de prente van zekere jonge Dogteren, die agter de Kerk-Bruid zijn / en te zijner tijd tot de zelve oock gebragt zullen worden; omhat zij uit gesigte van haere onwaerdigheid in 't reets zig zelve niet eens direct in de geselschappen van Gods Volck durben begiben / maer als van verre staen humkeren / dog eeter te zijner tijd meer vrymoedigheid ontfangen om sig by de zelve te verhoegen / en van de zelve zetterlik eens aengenaemen zullen worden / en zoo mede een naem, en plaats ontfangen

fangen zullen in Gods Huis, en hinnen zijne muiren, beter als der Soonen, en der Dogteren.

Hoedani-
ge men
door ba-
rende ver-
staen
moet.

De vierde, of laetste en wel de edelste soort van allen / zijn baerende: En hoedanige Persoonen men wederom daer door in het letterlyke verstaen moet / weet ook een yder: het zijn namelijk de zulke / wie barenswee hebben / en in arbeid, ja! reets werkelijk besig zijn met een levendige vrugt te voortschijn te brengen / soo als dat met veel smerte, benaudheid, droefheid, en gekerm toegaet / als Jesus toand / Joh. 16: 21. Een Vrouwe, wanneer zy baerd, heeft droefheid, dewyle haere uire gekomen is: maer wanneer zy het kindeken gebaerd heeft, zoo en gedenkt zy de benaudheid niet meer, om de blydschap dat een mensche ter wereld geboren is.

Hier uit is dan wederom sigtelijk op te maekien / wie men door deeze baerende in het geestelyke verstaen moet / en hoe het verhalven de zulke zijn / die nu in de angst, en smerte der wedergeboorte zijn / en de zelve nog niet geheel doorge-
worfeld hebben / zijnde in een geestelyke arbeid om te baren, en slydende vast om in te gaen door de enge poorte; spannende alle hunne vermogens, en kragten in / om door alle beletzelen door te bryken / en uit de duisternis tot het licht, uit de magt des Satans tot God overgebracht te worden; doende zoo een heilig geweld op het Koningryke der Hemelen, en worstelende eben als wel rer Vader Jacob met den Magtigen Jacobs om een zegen, door de kragt van hunne gebeden, smekingen, traenen, geloof, en liefde; konnen de ook niet aflaeten / door dat hy haar geboetig seggend heeft / en komende zoo zeggen / dat zy wortelingen Gods gehad hebben. Immer / zoo is het bekend / dat het werk der genade, en der bekeringe in den uitverkorenen sondaer, dikwerf onder de benaming van een geboorte, en wedergeboorte voorgehoort / om vele redenen van overeenkomst / thans niet te melden. * zie Pl. 87: 5 Joh. 3: 3. 1 Pet. 1: 3.

Beden-
king,
waerom
hier wel
barende,
maer gee-
ne, die
reets ge-
haerd heb-
ben, voor-
komen.

Dag het is aenmerkelyk / dat ik onder deeze / welke de Heere zouw aenbrengen, en vergaderen, wel baerende / maer geene / die als reets gebaerd hebbende worden voorgesteld / aentreffen. En geen wonder! want dan waeren zy al geheel en al daedelijk wedergekeerd tot de schoot der Heerke / en moesten dan aengesien worden / als reets in Zion geboren, daer

* Zie dit stuk in 't brede vertoond in ons 1ste Deel van de staet van een Uitverkorene, over Joh. 3: 2.

haer ze hier sleets worden aengemerkt / als zullende toegebragt worden / en zijnde reets in arbeid, en op weg, om weder te keren.

Dat 'er nu zulke barende onder de Jooden in een groote menigte in dien laetsten tyd zullen toegebragt worden / schijnt niet duister voorspeld te worden Jef. 66: 7, 8. Eer zy baren nood had, heeft zy gebaerd; eer haer smerte overquam, zoo is zy van een knegtken verlost; dat is / zeer schijnt / en onberwaagt / en tegens alle verwachten aen: want 'er woerd daerom ingebaren; Wie heeft ooyt zulks gehoord? Wie heeft diergelyks gesien? soude een land kunnen geboren worden op een enigen dag? zoude een Volk kunnen geboren worden op een enige reise? maer Zion heeft ween gekregen, ende zy heeft haere Soonen gebaerd.

En dit / dat 'er in brezen hinnen optogt ook swangere, en barende zelfs zouden bevonden worden / is al wederom een blyft van des Heeren besondere magt, en goedheid waer men zy zulke alleen danhelik te erkennen hadden: want alsoo weinig / als niant sonder des Heeren toedoen in het lichaemelyke kan swanger worden / en baeren, zijnde het alleen de Heere die de baer moeder moet openen, en wiens stemme met magt de hinden jongen doet werpen, alsoo weinig / en nog veel minder kan niant uit en van zig zelve in 't geestelyke daer toe geraken; dog al hoe wonderlik / ja! onmogelyk ook dit magt schijnen / dat de Jooden / die als gesnedene, en als een dorre boom waeren / nog eens zanden zwanger worden / en barenswood krijgen / egter het was hem de Jehovah, de Algenoezame, de El-Schaddai, de sterke, en magtige God niet te wonderlik; hy zouw tonen / dat gelijk hy de baer moeder geformeerd heeft, dus ook de zelve kan openen, als het hem behaagt; Soo redeneert de Heere daerom zelfs / Jof. 66: 9. Vragende / Zoude ik de baer moeder opbreken, en niet genereren, zeyd de Heere; zoude ik die generere, voortnen toesluiten, zeyd uwe God?

Dag het is nu ook aenmerkelyk dat 'er juist waerd gesegd / onder hen zullen zyn, blinde enig; en niet in 't gemeen / 'er zullen zyn blinde, enz; waer door zouw konnen te ker-
nen / gelyk worden / dat 'er ook onder de uiterlik wederkerende Jooden nog wel zullen zyn / die niet waerelik bekeerd zijn / als zy het Christendom aennemen / maer dat enige alleen door een kragtige overreding van de waarheid dat Jesus van Nazareth waerelik is de Messias, het Joodendom dan zullen verlaten / en uitwendig een Christen worden; gelyk dog overbekend is / dat alle / die uit de Joo-

Waerom
'er juist
staer, on-
der hen
zullen
zyn, en
niet in het
gemeen,
'er zullen
zyn blin-
de, enza-

den,

den, of uit enige andere gesindheid het Christendom, en loef de Gereformeerde Godsdiens aennemen en omhellen / daer om juist aenstaende geen waere Christenen door God zijn. En of schoon we wel verstaen / dat 'er als van geenzints zoo heele mond-belyders, en bedriegers zullen zijn / als in dezen tijd / in welke de meeste Jooden, die het Christendom omhellen / zulke slechte, uit lontere inzichten doen / en om den broode Jesus slechte volgen / soodat men thans op de meeste weinig staet kan maekten / en men van de beste zelfs weinig slaere / lyken heeft van waere hart-veranderende genade, (een zaek / die te wenschen was / dat men daer thans meer op zag / en nauwer onderzoekt na deed) zoo is het egter niet te denken / dat alle die in dien laetsten tyd zullen wederkeren. Strax inwendig vernietigd zullen zijn / of schoon we teffens denken / dat ze met der tijd nader inwendig licht sullen ontfangen / door een nieuwe en nadere ontdekking van des Heeren Geest, en overtuigd worden, dat 'er wat meer toe bereycht word / als slechte een Christen in naem te zyn, en dus niet alleen Jooden in 't openbaer, maer ook in 't verborgen worden / hoewel 'er altijd nog enig kaf onder het koorn, en enig onkruid onder de goede Tarwe zal zijn / en blijven tot de tijd des algemeenen Oogstes toe.

Immer / dat ze ten minsten niet strax alle zullen recht bekeerd zijn / die overgaen tot het Christendom, schijnt ook daer uit te blijken / omdat 'er onder zonden zijn blinden, lamme, en swangere, nu de zulke zijn wel een zinprente van die geene / die in overtuiging zijn / maer niet zoo zeer van reets begenadigde, te meer / omdat zy van barende worden onderscheiden / en het niet te denken is / dat door de laetste de zulke Personen met de voorgaende uitgetehend worden; maer dat door die verscheidene benaemingen zeer zoet verscheidene soorten van Personen, of trappen der overtuiging uitgebeeld werden / zijnde dit het eerste / dat een overtuigde ziet / dat hy blind is / en het tweede / dat hy nu ook zijn doodelijke onmacht, om tot Jesus te komen / leerd kennen / en dus dat hy lam, en krepel is om te gaen; waer op hy dan in de derde plaats nu recht bekommerd, en verlegen begint te worden / en wel eens uitroep / het is buiten hoope, en dus swanger gaet van allerley bekommerlijke / en angstvallige gedachten, dat dat het werk der genade nader in hem begint door te veyten / en hy soo een geestelick barende werd.

Onder-

Ondertusschen kan men hier uit ook zien / dat het in dien laetsten tyd, een ander tijd zal zijn / als wy nu beleven / terwyl als dan 'er veel meer in Zion zullen geboren worden / als ten huidige dage; dermaete / dat onder de geene / die dan tot de waere Kerk zullen toeblouen / heelte waere overtuigde, en wedergeborene harten zullen zijn / daer thans de meeste / die uiterlijk tot de Kerk behoren / meer uiterlyke belyders zijn / en bezre verschillen van de gestalte van die blinden, lamme, swangere, en baerende, die we hier aantreffen.

Dus gesien hebbende de hoedanigheid, en gesteldheid van de **Overgang** **ter be-** **schou-** **wing van** **het derde** **deel; ofte** **de menig-** **te der ge-** **ner, die** **dan toe-** **gebracht** **zullen** **worden,** **en de ze-** **kere nit-** **komst van** **dien.** **der** **dagen,** **zou aenbrengen, en vergaderen tot de schoot der** **Evangelie-Kerk, zoo moesten wy nu nog in de laetste plaats /** **de groote menigte der zelve / en het gelukkig / en zeker** **gevolg daer van wat nader beschouwen / als 'er ten slot** **wordt uitgebaen / met een groote Gemeente zullen zy her-** **waerts wederkomen. Niemand, verwagte van ons / dat wy** **hier vooraf van het voorged. Gemeente of Kerk zullen spre-** **ken / of toonen door welke woorden zulke in 't Hebreeuws,** **en Grieks uitgedrukt word / gelijk ook / welke de reden** **dier benaming. 30 / enz: gemerkt daer van alle daer opzet-** **telik in de verhandeling van de 21. Afdeling der Heidel-** **bergfche Catechismuis gesproken word: alleen merken wy** **hier aen / dat het niet te vergeeffsch is / dat die laetste uit-** **drukkings-er uitgebaen word / wanneer 'er staet / met een groote** **Gemeente zullen zy herwaerts wederkomen, als waer door in** **'t-gemeen word te verstreken gegeven / dat daer de Heere hen** **met zulke een sterke hand, en magelike arm zoude aenbrengen,** **en vergaderen, het dan ook onmogelick was / dat zy langer zou-** **den konnen of willen agter blijven. En geen wonder! want** **als de Heere werkt, wie zal dan keeren? als hy beroerd, wie zal** **dan stillen? Hy zegt / myn raed zal bestaen, en ik zal al myn** **welbehagen doen: 30 zelve zouden 'er zig van immer niet** **tegenkanten, andere handen ook heeft opogt niet he-** **letten; want hy alle schepzelen zoo in sijn hand heeft /** **dat zy sonder sijnen wille nog roeren' nog beweging konnen:** **hadde hy die de harten der Koningen nield, als waterbekken,** **tot alles wat hy wil, wel eer het harte van Cyrus, of Cores,** **de Koning, werten te neigen, om sijn Volk uit Babel te** **laten trekken na hun land, & die zelve God lesste nog /** **en zoude te zijner tijd ook daer in sijn groote magt beto-** **nen / en daer toe de harten der Koningen en Magten der** **Aerde, lieffelick neigen; te meer / nu de tijd daer zou zijn /**

in welke zelfs de Koningen haere heerlikheid zouden indringen in het nieuwe Jeruzalem: nadrukkelijk is ten dezen opzichte de hoopzegging Jes. 48: 15. daer de Heere met toespeling op de beloften Gods ropens Israels wederkering uit Babel, segt: Ik, ik heb het gesproken. Ik hebbe hem geroepen, ook zal ik hem doen komen, ende hy zal voorspoedig zyn op sijnen weg. **Geen wonder dan / dat hier als een gehalg van de hoopgaende weldaet, gesegd wordt / met een groote Gemeente zullen zy herwaerts wederkomen; t. w. tot Zion, zoo wel lighaemelik, als geestelik genamen / want welke zy door hunne verstrooying soo lange vervreemd waren geweest / almeer ze zig dan als een uit- en te samen geroepene menigte, en dus / als een regte Kerk-staet, en Gemeente zouden vertonen / vereenigt tot een geestelik lighaem, en maetschappy, om het woord des Konings / die reine sprake des Euangeliums, sijne wetten, en bevelen aen te horen / die te bewaren / en te doen / en sig soo als een hulde-biedend Volk, aen Dazt Messias ten dienste stellen zouden / een zacht / maar toe de een den anderen zelfs zoudt opwekken / seggende / komd laet ons opgaen tot den berg des Heeren, tot den huise des Gods Jacobs, opdat hy ons leere van sijne wegen, en wy wandelen mogen in sijne paden!**

Hier uit leeren wy nu dese nabolgende stukken op te merken:

I. Dat het geene by de menschen dikwaerf onmogelik schijnd / by God / by wien niets te wonderlijk is / mogelijk is / en dus / dat al hoe dor, en dodig het'er ook met een Kerk-staet mag uitzien / het hem zeer ligt valt / als anders de tijd van herstel maar daer is / dat dode welken uit de zelve weg te nemen / en een ander gelaet in sijn Kerk in te brengen.

II. Dat heuchelyke tyden 'er nog eens door de Kerk zullen opdagen / wanneer de Jooden in een groote menigte als duiven tot des zelfs vensteren zullen komen gevlogen, in Gods woning zullen verciereu, en wanneer alle einden der Aerde het heyl des Heeren zullen zien, en men Psalmen zal horen zingen van de einden der Aerde; ja! God een, en sijn naem een zal zyn over de gansche Aerde

III. Dat willen wy ons egter recht vergeluffen / dat we reets behoren tot het geestelyke Zion, wy ons moeten ontfermen / of wy ook ons in het geestelyke als zulke blinde, lamme, swangere, en barende ucbonden hebben / op die wijze

Korte-
stellingen
van ge-
bruid uit
vers 8. te
trekken.

wijze / als wie de zelve in de verklaring van dit vers beschreven hebben / maar toe de Heere een vader / die dit leest, of hoord heel ontdekkend ligt, en overtuigende genade wil schenken!

Vers 9. Zy zullen komen met geweene, ende met smekingen zal ik ze voeren: ik zal ze leiden aen de waterbeken, in eenen regten weg, daer in zy zig niet en zullen stooten: want ik ben Israet tot eenen Vader, ende Ephraim, die is myn eerstgeborene.

Nadrukkelijk is de uitdrukking van den Spreker in den 65 Ps. v. 2. als hy segt tot den Heere: Gy hoord het gebed, tot u zal alle vleesch komen.

Dat onder alle de Godsdenlijke pligten, die een waar gelovige te betropen heeft / gerne nodiger, en nuttiger is / als de oefeninge des gebeds, onderstellen wy thans als eenne bekende waarheit: het gebed dog is als de Ladder Jacobs, waer door men Hemelwaerts opklimt / als de klopper der ziele / waer door men klopt aen de Poorte des Hemels, en als een aangename wierook van geurige speceryen, bestaende uit gelove, liefde, hoope, ootmoedigheid, enz: welke daer in zamenblayen / en zoo een liefstik offer, en welriekend reukwerk, dat opklimt in de Neusgaten des Heeren, nismacht. Door middel van het gebed, geraekt men in Davids toorn, welke gebouwd is tot ophanging van wapentul, daer duisend rondassen te vinden zyn / zijnde al te zamen schilden der helden; daer door wordt de ziele het geestelyke Ammonitie huis geopend / waer uit ze door het sweerd des Geestes, en daer door wordt ze zoo bemoeuyt en gesterkt in 't midden van alle noden, en bittere aanvallen, dat ze met den Leviathan belagt de drillinge der Lance, en van het bittere Marah koomb tot het zoetvloeyende Elm.

Hierom worden de Hellige allezintz vermaend in alle noden, en ongelegentheden, of in opzichte van alles / want hun antbrekt / zij tot het gebed te begeven / en zoo hunne begeertens in allezintz biddingen, en smekingen met dankzegginge bekend te maeken by God, onder belofte van genadige verhoring; het geene hun van volen grond van vrymoedigheid gesu / dat sig tot den Heere te wenden, en

Voorpera-
tael per
nader in-
gang tot
vers 9.

zijn aengesigt als een waterstroom aan te loopen. Daarom segt de Spreker van hier ook te recht tot God: Gy hoord het gebed, tot u zal alle vleesch komen.

Toe-eigening van deze vooraf-spraak op vers 9. nevens een verhoog van het verband deser woorden met de voorgaende.

Hoe duidelick wordt ons de waerheid van dit gesegde hertoond in dit 9 vers van Jer. 31. aengemerkt in des zelsa verband met het voorgaende: immers / daer was nauwelijck op het slot van vl. 7. op Gods bevel gebeden om de bekering, of wederkeringe van Israel in 't laetste der dagen; of de Heere toond strax op vl. 8. hoe hy zult een gebed niet wilde afflaen / maer dat zulck van dat gebolg zoude zijn / dat hy daer op ook al haest het Volk der Jooden, nu alomme verspreid, van alle gewesten des Aerdbodemns wederom tot zig / en tot de schoot der Kerke zoude aenbrengen, en versgaderen; waer op dan nu nader in dit 9 vers hertoond wordt / de wyze, hoe / en op welke zy wederkeren zouden / en de heylzaeme gevolgen, nevens de reden van dien / als 'er staet: zy zullen komen met geweene, anz: en waer uit met eenen bijlt / hoe gehoeght dit vers te samen hangt met het voorgaende / het geene dus geene nadere aenwijzing nodig heeft.

In dit Vers staet ons van onderscheidentick te letten op drie waernaeme Hoofdeelen, of Leden:

I. Op de wyze, op welke de Jooden in het laetste der dagen zullen wederkeeren, en toegebracht worden; als 'er staet: Zy zullen komen met geweene, ende met sinekingen: zal ik ze voeren.

II. Op de genadige / en veilige-leiding van Jehovah ontrent dat Volk, als 'er wordt by gedaen: Ik zal zeleiden aende waterbeken, in eenen regten weg, daer in zy zig niet en zullen stooten.

III. Op de Grond-oorsack van dat alles // heegpen in deze woorden: want ik ben Israel tot eenen Vader, en Ephraim, die is myn eerstgeborene.

Beschouwing van het eerste Deel, t. w. de maniere, en wyze, op welke de Jooden in 't laetste der dagen zullen wederkeren.

Wat dan aengaet het eerste, daer in staet ons nader als op soo heele Onderdeelen te letten:

a. Op de Personen, van welke hier gesproken wordt / uitgezukt door zy.

b. Op hunne aenkomst / en toebereyding / als 'er staet / zy zullen komen, en ik zal ze voeren.

c. Op de wyze, hoe dit zal geschieden; namelijk met geweene, ende met sinekingen.

Alingaenbe het eerste, t. w. de Personen, van welke hier gesproken wordt // deze worden uitgezukt door het

voor-

voorwoordeken van de derde Persoon, zy, waer door men in 't veruen de uitverkorene gelovige uit Israel herstaen moet / zoo als we daer van meer dan eens recks te horen overhoedig gehandelt hebben: des we nu maer met een woord 'er sichts van zeggen / dat het zijn het overblyfzel uit de Jooden in dien laetsten tyd naer de verkiefing der genade, en wel eben die zelve / welke onmiddelick te horen als blinde, lamme, swangere, en barende in het geestelyke beschreuen waeren: zy dan / t. w. die groote Gemeente, of menigte der verlosse, en vrygekogte des Heeren, welke tot Zion zouden wederkeeren uit alle Oorden, en Gewesten der wereld; van derze wordt gesegd / dat zy zouden komen.

Overmaelen wordt de wederkering der Jooden in 't laetste der dagen, door een komen uitgezukt / Hof. 3: 5. en elders, waer door anders ook de werkzaamheid van het waere zagnmakende gelove werck te herstaen gegeven / als Ies. 55: 1. en op een menigte andere plaatsen; het geene ook wel door een wenden van zig zelve in Jesu, door een lopen, vlieden, en toevlugtnemen tot hem / als tot een sterke tooren, en tot de waere vrystad, wordt uitgezukt / Ies. 45: 22. Spr. 18: 10. Pl. 36: 8.

I. Dit komen nu nu onderselt / dat zy te horen soo langre tijt in een staet van een dieps vorvremding ontrent den Heere zouden geleest / en verre van God, en de waere Arke der ruste af- en omgesworven hebben / zinne eben als de verlorene Soon Israhel verlost in een verzelegen land, geht dit dog de toebereyding staet, en woestand is van alle menschen van naturen / Pl. 73: 16.

II. Onderstelt dit komen ook een geslct van de gevaerlikheid van zulck een staet, hoe men zoo blybende noodzakelick vergaen en door ewig onkomen moet; geslct ook een heilige resolutie, om op te staen / en tot den Heerlijcken Vader weder te keeren; zoo als ons zulck alles in de Parabel van de verlorene Soon op 't leuendigsse wordt uitgebeeld / Luc. 15: 13, 17, 18.

III. Onderstelt het zeltre goederen, plerzen, en geselschappen, welke zy daer op van ook dwelick zoudten verlaeten, t. w. de wereld, werelze Inghelien, en stadt werelshingen, gaende met Abraham hunnen Vader op Gods roepende stem, en bevel uit het Heilichse Ur der Chaldeen, en met Loth uit het Sodom treker wereld, en verlatende; ja! vergetende zoo hun Volk, en Vaders hals, Pl. 45: 11.

Wie de Persoonen zyn. van welke hier gesproken wordt.

Hoe van hun geslct wordt, dat zy zouden komen, en waer door te verstaen gegeven wordt.

beranderende dus van staet, en gedrag, laetende haeren alle, eige zin, eige drift, eige lust, enz.

IV. **Brengt dit komen ons ook te binnen / zekere Persoonen, goederen, plaetzen, en geselschappen, tot welke zij zig als dan verhoegen zouden / als (a.) de Messias, dien Heere haeren God, en David hunnen Koning, Hof. 3: 5. (b.) Het waere Zion, de schoot der Kerke, zie vs. 7, 8. (c.) De waterstromen van Gods genade, en Geest; terwijlf zij als dorstige zonden komen tot de wateren, en toevloeyen tot des Heeren goed, zie Jef. 55: 1. en het volgende van dit vers, alwaer daerom er ingedaen wordt / ik zal ze leiden aen de waterbeken, bevoelen met vs. 12. Dies zullen zy komen, en op de hoogte van Zion juichen, en toevloeyen tot des Heeren goed, enz; alwaer wij van dat komen moge-lijk nog nader zullen spreken.**

Dit komen nu zoude geschieden met veel bereidwilligheid, yver, en ernst, zonder uitsel, en wel soo / eben als de kranke doorgaensch koomt tot de Medicynmeester om gene- sen, en de melaetze tot de Priesters pleegden te komen, om gereinigd te worden; ja! als verliefde tot de Bruidegom, om met hem ondertrouwd te worden. Ook zoude het gepaerd gaen met een gedurige voortgang in den weg des Levens, als die zig al nader met den Heere Jefus, en sijn Volk zouden trachten te verenigen, en zoo zonden gaen van deugd tot deugd, en van kragt tot kragt, om te verschynen voor God in Zion.

Maer hoe zonden deeze uitverkorene uit Israel in dien laetsten tijd komen? Dit wordt ons nader vertoon'd / als 'er staet / dat het zoude zyn met geweene, en dat zij met sine-kingen zonden gevoerd worden.

- Die geene / welke den inhoud van dit Hoofdst: eniglijk toepassen op de lichaemelyke wederkeringe der Jooden uit Babel, in Canaan, moeten zig hier geweldig verlegen vin- den / gemerkt zulks doorgaensch in de Schrift als een stoffe van gejuich, gelijkt het in der daed was / voorspoond; zie onder anderen alleen maar Ps. 126. Jef. 35: 10. En of schoon men sulks dus tragt goed te maeken / dat zij zonden weenen over hun- ne geleedene schaede, en begaene sonden; als de oorzaak van hunne rampen, zoo had zulks veel eer plaats toen zij nog in Babel waeren / zie Ps. 137: 1. Ook leesd men in de verbul- stinge niets van het wederkeren met geweene, dan alleen dat enige oude, die de eerste Tempel gesien hadden / weenden, maar niet alle.

Dit komen met geweene, moet men ondertusschen niet denken /

De wyze, op welke de Jooden zonden komen, nader ver- toond; t. w. met ge- weene, enz. ea hoe dat te ver- staen.

denken / dat sijn'd met andere plaetzen der H. Schrift, waer in geprofeetert wordt / hoe Israel met vreugde en ge-juich zoude wederkeren / als Ps. 126: 2, 5. Jef. 35: 10. en in 't verhoeg van dit Hoofdst: vs. 12, 16. want die plaetzen zeer wel met den anderen konnen bereffend worden: Da-vid Kintchi * verstaet dit daerom van een geweene uit blyd- schap; dog of schoon het wel waer is / dat haer uit wel traenen konnen vlieten worden / als blijkt uit Gen. 29: 11. Cap. 43: 30. en Cap. 45: 14. en hoe sulks hier wel niet ge- heet wisten uitsluiten / op die wyze / als hoe nader zien zul- ten / soo meeren van eyter / dat hier door dit geweene, een vreemd geweene besonder moet verstaen worden / welke van de waere blydschap des herten wel zal agtervolgd wor- den / nader haer van hier ter plaetze nog schijnt te moe- ten onderscheiden worden / te meer / omdat sulks gepaerd raet met een komen met sinekingen, en omdat ingehalge het hegt-verband deser woorden / met de euen doorgaen- de / de Jooden hier voorspoond / als zijnde in haer eerste beroering, overtuiging, en in de angst en arbeid der weder-geboorte, het welke alson weling in 't geestelyke, als in het lichaemelyke zonder gekerm, en geweene toegaet / (zie Joh. 16: 21, 22.) hiermit 'er van swangers en bafende gemeld was.

Daerom nu nuant / hoe men die gemelte plaetzen van met den anderen kan bereffenen / in welke andere doorgaensch van een komen, en wederkeren der Jooden met blydschap gemeld wordt? We antwoorden:

I. **Wat men niet weet / dat is enige van de gemelte plaetzen naar den letter wordt geoght / (sinner in alle gesin- spreid) op de eigenlyke / en lichaemelyke wederkering van Juda uit Babel in Canaan, 't weene waerelikt een stoffe van blyd- schap door de Jooden was / en daerom met gejuich zoude toegaen / daer hoe reets genoeg betoogd hebben / dat in dit**

* Est (inquit) aliquis frons laetitia Chaldaeus solum tribuit tempori- abitur in exilium. Veritè autem in migrando (in captivitate) ita, ut fuerint fentes, migraverunt; sed in revertendo ex omnibus suis cum misericordia multis congregabo eos. R. Abernethi doto: quer ad hypothelas de ingenti- bus angustiis Judaeorum, sub adventum Messie. Sed Abardani vanus est; sicut Chaldaeus peccat contra Hebr. vocem, quae non abitur, sed reditum notat; ut mirèr, cur Sanctius, cum Theophrasto, & alijs Chal- daeos hic sequatur. Malabaribus & alijs Dav: Kimicham probant: Pleri- que tamen recentiorum, de sermo accipiunt, ut Luthersus, Tyemell: Pisco- tor, & alii Exponit autem solum Lyranus de vera contritione, quem libenter sequimur.

dit Hoofdst: en dus ook in dit vers van de geestelyke wederkering der Jooden geprofeeteerd word / welke in 't eerst niet sonder droefheid, en geweent wegens hunne sonden, enz: kon toegaen / als eigen aen de waeragtige / en onberouwelyke bekering, zie 2 Cor. 7: 10, 11

II. Dat of schoon al in sommige plaetzen word geogd op het geestelik komen van het waere Israel in het eerste, of laetste der dagen tot de Messias, en het waere Zion, 'er dan niet soo zeer / of alleen word gebaegd van dat hun komen, in des zelfs eerste begin aengemerkt / als de ziele nu sig bebind in de angst der wedergeboorte, en uit een overtuigend gesigte van haere sondige, elendige, en verlorene toestand wilsten Jesus, in boerveerdigheid tot hem zig wend / dat waerelst niet sonder traenen, en geweent kan toegaen / zie Zach. 12: 10. Luc. 7: 38. maer nu een komen in des zelfs voortgang, en blyde uitkomst, 't geene van waerelst niet met gejuich, en blydschap gepaerd gaet / en daer van agtervolgd word / zoo als ons het een / en ander dus vertoond word / Ps. 126: 5. en Math. 5: 4. daer eerst het zeyen in traenen, of het treuren, en weenen hoortgaet / en dan het mayen van gejuich, of het vertroost te worden / volgd / eben als daerom ook in 't verholg van dit Hoofdst: vl. 12. het komen met gejuich daer op volgd / en vl. 25. zulst aan alle treurige zielen beloofd word: zie ook vl. 13. daer beloofd word: want ik zal haer lieder rouwe in vrolijkheid veranderen, en zal ze troosten, en verblyden na haere droeffnisse. Daarom een nder sijn staet wel by mag in twyffel trekken / die aenstaets suzecht van zoo vele sikkeringen van blydschap, hoge verrukking, en vrolyke aendoe ning, en niets weet van een hoortgaende droefheid, alsoo sulst zeer gelijkt na de aerd der tydgelovige, die het woord aenstaets met vreugde ontfangen, Math. 13: 20. Daer in tegendeel Salomon getuigd / dat door de droefheid des aengigts het harte gebeterd word.

III. Kan men dit ook zoo verklaren / dat in dit komen met geweent, zelfs een komen met een heimelijke blydschap legd opgesloten / daer in bestaende / dat zulst een ziele zig ter andere zijde verblyd, dat hy nog leed, dat de deure der genade nog openstaet, en Jesus gekomen is om sondaeren, ook die de voornaemste sijn / zalig te maeken: want gelijkt het in 't lighaemelyke word een doodschuldige rene stoffe van blydschap is / dat hy van bezere een Vrystad ziet / om na toe te vlyugten, en gelijkt hy berwaerts wel ter ener zijde

zijde hoord met vrees, en beving, om van de bloedwreker agterhaeld te worden / maer ter andere zijde met vreugde, dat hy dus gelukkig het doods-gevaer kan ontkomen / eben zoo is het hier ook met de zaet in 't geestelyke geelen met een ziele, welke Jesus, als de geestelijke Vrystad onder het oog krijg / en als een doodschuldige zig na hem wend, om behouden te worden.

En zelfs / wat de traenen, als traenen betreft / die Gods kinderen in 't begin hunner bekering storten / als zy nu eerst tot Jesus komen, die sijn ook daer in van die der wereldlingen onderscheiden / dat daer haer droefheid maer gaet over wereldze zaeken, of slegt een droefheid na de wereld is / die de dood werkt, en daer 'er hoort hun niets lastiger wals / als te weenen, 'er in tegendeel hoort Gods Keurlingen niets aengenaemers, en verquikkelykers is / als eens hartelst te mogen traenen storten over hunne sonden, soodat men Salomons seggen hier wel mag omkeren, dat / daer de wereld zelfs in het lighen smerte heeft, zy in het weenen veel eer blydschap hebben / zijde hunne traenen hen wel eens soo verquikkelyk als spye, en zy eben daerom wel eens van niemus bedroefd, als zy nu soo gene traenen meer kunnen storten, en soo geboelig bedroefd niet meer sijn / als woren / wanneer het harte als verhard, en toegesloten schijnt / dat zy dan als een oer vet vooteken aenmerken; des zy zig hier wel eigen mogen maken dat zorte versje van den zeer geleerden / en nu zalgen Heer Wiccius, 't welst onder anderen dus luid:

't Is nog altyd zoet te sloenen,
't Is nog zoet te leggen weenen,
Zoete Jesu, aen uw schoot,
En aldaer sijn zielenood,
En aldaer sijn slouze sonden,
Oorsaek van die harte wonden,
Uit te storten: 't ligt het hart,
Nog een beetjen in de smart.

Men merken dit komen met geweent, van te rechte aen / als de allereerste gestalte der bekeerlingen, gemeren aen alle waere overtuigde, die met een rechte droefheid maer God sijn aengedaen / zijde dit een zeer gebogene, geraekte, gebro kene,

kene, verwonde, en heilig treurende, en weenende zielsgestalte: die doorgaensch in de Schrift word aengemerkt: als de allereerste toeleidende gestalte tot den Heere te zijn / zoo bekend / dat het onnodig is sulks verder met verscheidne plaetzen / die zulks duidelik leeren / te bevestigen: Zoo kun den ons daerom de eerste blyken der nieuw bekeerlingen, en wederkeerende uit de Jooden tot den Heere in het eerste der dagen des Nieuwen Testaments by onsen Jeremias, Cap 3: 21. aldus beschrijven / als 'er staet: Daer is een stemme gehoord op de hooge plaetzen, een geweën, ende smekingen der kinderen Israels, omdat zy haere wegen verkeer, en des Heeren haeres Gods vergeten hebben. Keerd weder gy atkerige kinderen; ik zal uwe afkeringen geneesen; Ziet hier zyn wy: wy komen tot uw: want gy zyt de Heere onse God. Zoo word van daer beloofd / even als hier / dat zy zonden komen met geweën, ende met smekingen. * Iets diegelyks vinden wy ook beschreven Jef. 50: 4, 5. alwaer aldus geprofeteerd staet van de bekeringe der Jooden onder 't N. T. In de zelve dagen, en ter zelve tyd, spreekt de Heere, zullen de kinderen Israels komen, (d. i. het Volk der 10 Stammen) zy en de kinderen Juda te zaemen / (dat zijn de 2 Stammen / Benjamin en Juda) wandelende, en weenende zullen zy heenen gaen, ende den Heere haeren God zoeken: Zy zullen na Zion vraegen: op den weg herwaerts zullen haere aengesigten zyn: zy zullen komen, ende den Heere toegevoegd worden met een ewig verbond, dat niet zal worden

* Dat deze plaetse niet ziet op een wederkering van de Jooden uit Babel in Canaan, maer besonder gresselik moet verstaen en toegepast worden op hunne wederkering tot den Heere onder 't N. T. blykt, omdat vs. 16. was beloofd: In die daegen zullen zy niet meer zeggen, de Arke des Verbonds: en of ymant dit dus mogt oplossen, dat nae die tyd de Arke niet meer gevonden zou worden, zoo kan men egter de volgende woorden dus niet goed maeken, als 'er bygedaen word: ook zal zy in het herte van 't opkomen, ende zy zullen aen haer niet gedenken, enz: iets dat alleen in kragt onder het N. T. zou plaets hebben, als Israël zou bekeerd zyn, en van Stad, Tempel, en Schaduwagtige Goddiens geheel zou afzien: want of schoon al de Arke des Verbonds ten tyde van de twee Tempelbouw niet wederom gemaeckt is, ofte in de zelve gevonden wierd, en 'er dus geene gelegenheid was, de zelve aldaer te besoecken, zoo kon Israël zulks geenzints als een weldaet in die tyd aenmerken, en daer omtrent soo gelaten, en gesprent zyn: dat zy niet eens meer zonden gedenken aen de Arke des Verbonds, dat doorlugtig teken der Godtelyke tegenwoordichheid, en inwoning in den Tempel, die plaetse sijns Throns, en sijner ruste, die soothereelike plaetse zyn; die lieftlyke aanspraak plaetse; daer men

worden vergeten. En hoe dit wederom besonder van de bekering der Jooden onder 't N. T. moet verstaen worden / hebben wy in ons eerste Deel van de Staet van een Uitverkorene, enz: grondig beweerd. Zie ook Hof. 3: 5. en Zach. 12: 10. vergeseken met het gene wy 'er van lesen in 't 19. vers van dit zelve Hoofdst: alwaer dit zelve duidelik geleerd word.

Men moesten wy nog wel in 't besonder aentonen / de oorlaeken, waerom, en waer over deze wederkeerende dus weenen zouden / waer toe zig hier wederom een ruim veld opdoet; ehog wijl wy in ons eerste Deel der verklaring over Jef. 6: pag. 16. daer over reets in het byzede gehandelt hebben / zoo wijzen wy den leetgierigen Lezer liever derwaertz heenen / om dit werk buiten noodzaakte niet te hier te doen uitsyden / en het geene reets in 't byzede van ons gesegd is / op een ander plaetse niet te herhaeten / alwaer hy zien zal / hoe dit onder anderen is / een komen met geweën: a. over eige zonden, en die van andere; over b. het gemis van God, en Jesus dat men buiten de gemeenschap van een zalige God soo jammerlik omstwerd, Pf. 120: 5. over c. het ondervinden van Gods toorn, en ongenade Pf. 68: 6, 17. Ef. 32: 3, 4. over d. volstaete onmagt, en hardigheid des harten, enz: alle welke / en meer andere oorlaeken, daer in 't byzede uitgezeid / en niet gepaste plaetzen uit Gods Woord (zoo wy meenen) bevestigt sijn; alwaer hy verholgens reets ook zien zal pag. 264. 268. om / en over welke di gen de nieuw-bekeerde zelfs in de voortgang nog wel eens weenen, en heilig weenen.

Gelyk nu woenen, en bidden al veel te zaemen gaet in de
T 2
geene /

waderde tot den woerbank sijn woenen, en hy een genade-soel had opgericht, en waer door hen de Messias, en 't groote werk der versoening, dat door hem stond aengebragt te worden, op 't levendigste verdoend wierd; neen, het was er soo verre van daen, dat de Jooden altyd de hoop gehad hebben, dat de Messias komende, die ook wederom herbouwen zoude; dog hier word zulks als een weldaet beloofd, en als een blyk van een geheele omkering, en afschaffing van de ganche oude wetten, en schaduwagtige huisbondinge, dat de zelve niet meer in 't herte kon opkomen, t. w. om de zelve, als wel eer te gaen besoecken; gelyk 'er daerom word bygedaen: zy zullen ze niet besoecken, en zy zal niet meer gemaeckt worden; waerom ook in de Tempel van Berchiel geen gawag van de Arke gemaeckt word. Trouwens: dit blykt al verder uit vers 17. daer beloofd word, dat te dier tyd, zy Jeruzalem zullen noemen, des Haeren Thron, ende alle Heidenen tot haer vergaderd zullen worden, dat immer in kragt na de lester niet vervuld is; maer sijn vervulling aenvanglik gehad heeft
ander

geene / die het God bejaegd te bekeren, zijnde hunne gebeden dan meer als ont met heel weekheid des herten, en niet geweest, of het storten van heete traenen verzeeld / (zie Ps. 139: 13. Jer. 38: 5. Hof. 12: 5. Hebr. 5: 7, 8.) zoo wordt 'er te recht alhier daarom ingedaen: ende met smekingen zal ik ze voeren.

't **G**ondwaardig smekingen vertaelt / **h**oomb af van een wortelwoord, dat zegt genadig zyn, genade bewyzen, en daer van is het overgebragt / om 'er smekingen door uit te drukken / omdat smekingen niet rusten op eige verdiensten; en daarom hebben het sommige vertaelt / door met goedertierenheit zal ik ze voeren, gelijc soo ook doen Dav. Kimchius, en den Chaldeeuer; en of schoon het waer is / dat dit voeren van dit Volk op eene zeer goedertierene wijze zoude geschieden / even als by hun eerste trekking, waer van hun spraken ober vl. 3. zoo is egter het algemeen gebruik des woords / en ook ter sake wel gepast / wegens het onzafraende weenen, van smekingen.

In wat opzigt men die uitdrukkinge moet verstaen, en met smekingen sal ik ze voeren, en wat men hier al door deze smekingen te verstaen heeft.

Het is nu bekend / dat de Apostel Paulus onder de gebeden van Gods Volk ook telc smekingen, welke aldaer dus van de gewone gebeden schijnen onderscheiden te zyn; dat de zelve geschieden met heel beweeglijkheid, weekheid des herten, en weenen; gelijc daarom hier geweest, en smekingen ook schijnen te zaemen gehoegd te worden / en die woort gepaerd gaen met heel pleitredenen, en aendrang, hoedanig men hier deze smekingen dan ook kan opbaeten / en op hoedanig eene wijze het met een recht kragtighed eigenlijc ook gesteld is.

Niemant verwaagte egter van ons / dat we hier zullen handelen van die hoognodige / en nuttige pliet van de opening des gebeds, en wat 'er al tot een recht gebed gehoegd / gelijc mede / welke al de zaeken zyn / waerom men bidden moet / enz.

onder 't N. T. met berrekking op dat Jeruzalem, dat vry is met hare kinderen, als nu de Middelmuir des afscheidzels verbroken is, en de Heidenen medeburgers der Heiligen, en Huisgenoten Gods geworden zyn, en nog eens besonder zal verouuld worden in 't laefte der dagen: 't geene ten overvloed ook daer uit blykt, omdat 'er word bygedaen, en zy zullen niet meer wandelen na het goedanken hares bosen herten. 't geene noyt onder 't O. T. is vervuld geworden, in zyn volle nadruk, maer alleen onder 't N. T. by hunne bekening, en wel meest in het laefte der dagen stont plaets te hebben. Behalven, dat de wederkering der Jooden uit Babilon in Canaan geenzins een stoffe van gebeden, maer van gelyc was, volgens Ps. 136. daer hier van een komen met gebeden gemeld word in de gelyc op plaets.

en; zulck hebben wy ook al in 't briede verhandelt / in ons tweede Deel van de Staet van een Uitverkorene, Pag. 175. alleen merken wy hier nog aen / dat het bidden hoogstaend als een bewys van de waere overtuiging des herten, en van de eerste bekening in de Schrift word aengemerckt / waerom dit van Paulus tot een teken daer van word opgegeven / ziet hy bid, Act. 9: 11. zie ook Luc. 18: 13. Cap. 23: 42.

Verwij hier ondertusschen de Personen niet gemeld worden / uit wier monden deze smeektaele zoude gehoort worden / zoo is het wat onzekker / of men zulck tot God en de Messias, of tot die Hoeders op Ephraims Gebergte, als trouwe Wachten op Zions muiren, of tot deze nieuw-bekerde Jooden zelve moet brengen? immer 'er staet onbespeld / ende met smekingen zal ik ze voeren, en daarom konnen wy dit in de eerste plaetze tot God en de Messias zelve zeer wel overbrengen / wanneer het dan zeggen wyl / dat dit voeren niet en onder wele beweeglyke en opwekkelyke redenen, van den Heere zoude geschieden / waer van 'er eene voorspoond op vl. 3. ontkeerd van sijne ewige liefde tot dat Volk, en vorige weldaden, aen het zelve betrefen / en wy 'er meer andere uisben / Jer. 45: 19. 23. Jer. 57: 1, 2, 3. en 1 zech. 33: 11. welke hier konnen aengehaelt / uitgezeeld en weder aengebrongen worden.

Maer in de tweede plaets mogen wy zulck ook wel brengen tot die Hoeders op Ephraims Gebergte, waer van te voren gesproken wy / verberende alle trouwe Hoeders, en Leden in dien lasten tyd, wter pliet het is (1.) door gebeden, en dankingen den Volke door te gaen / door hunne bekeninge, en overig tot God te bidden, eben als zy doen op het slot van vl. 7. en ook den Volke zelve te bidden, en te smeken, om sig met God te laeten verfoenen, 2 Cor. 5: 20.

Wat wat hetel ons / waerom wy deze smekingen ook niet mogen betrekkelc maken tot die wederkerende Jooden zelve / daer 'er immer recks voorspoonden is / dat zy komen zouden met geveen, en daer wy nu al gesien hebben / dat weenen, en bidden verlijc te zaemen maet; verstaender in eerst overtuigde, en nieuw-bekerde, en dit Volk door op vl. 18. ook biddende om bekening voorspoond.

Verwij hier egter van smekingen in het veelal gemeld word / zoo doer ons zulck niet alleen denken van de aenhoudetheid, aendrang, en gedurige herhaling hunner gebeden.

om de zelve zaak / gelijk men dus altyd bidden moet, en niet vertragen, zoo als de Schrift leerd / maer ook om de verscheidenheid der laeken, waer omtrent de wederkerende al souden te bidden hebben / als / om het maer eben te schetzen:

I. Om genade, en geen regt / seggende met Job / ik zal myn Rigter om genade bidden; zie Luc 18: 13. waerom 't grondwoord, dat we hier vinden / eigentlijk afstamt (gelijk wy strax zagen) van een wortelwoord, dat zegt / genadig zyn, genade te bewyzen, en daer van overgebragt is om 'er smeken, en smekingen daar uit te drukken / omdat smekin en niet rusten op enige eige verdiensten

II. Om bekering, en verdere doorbrekende genade, eben als Ephraim, vs. 18. dus biddende wordt ingevoerd / seggende: bekeer my, zoo zal ik bekeerd zyn: want gy zyt de Heere myn God!

III. Om het troostrijk gevoel van de vergevinge der sonden, en het aendeel aan Gods gemeenschap, als die bidden, en smeken zonden / dat de Heere tot hunne ziele van vrede wilde spreken / en tot de zelve zeggen / ik ben uw heyl!

IV. Om heiligende, zielsreinigende: en bewaerende genade, als die werten / dat zy sonder het eerste God niet konnen behagen, en sonder het tweede niet konnen staende blyven, maer al haest souden vallen; ja! geheel afvallen.

Waerom 'er bygedaen word, ik zal ze voceren.

En blykt nu dat de Jooden dus niet zonden komen met geweent, ende met smekingen, in en daar eige kragten, en dat niemant tot Jesus kan komen zoo de Vader hem niet trekt. soo segt nu de Heere / dat hy ze voeren zouw; dog van welk voeren, omdat het in het zackelijcke met het vorig aenbrengen, en vergaderen, en niet het volgende leiden al veel ohereenkomt / wy thans niet anders seggen / als dat daer door haer gehele onmagt, en onbequaemheid, om soo te koomen, gelijk ook hunne onkunde, noyens den weg, dien zy te gaen hadden / wordt uitgebeeld; waerom ze eben te horen ook als blinde, die de weg niet kennen, en als lamme, die de zelve niet bewandelen konnen / waeren beschreuen; des dit voeren hier zeer gepast 'er op volgd: telfens geest dit voeren te verstaen / de besondere toegene- genheid, en tedere zorge, met welke hy zulke daen zouw / eben als een Arend te werk gaet omtrent sijne jongen, en eben als hy wel eer soo ge handeld had / omtrent dat Volk, in / met en na hunne uitvoering uit Egypten, zoo als we lezen / De. 4r. 32: 10, 11, 12. Hy vocde hem, t. in. Israel / rondom,

rondom, en onderwees hem: hy bewaerde hem als sijn oog- appel. Gelyk een Arend zyn nest opwekt, over sijne jongen sweeft; sijne vleugelen uitbreid, neemt ze, en draegde op zyne vlerken; zoo leyde hem de Heere allen. zie ook Jef. 63: 9.

Dog die goedertierene, genadige, en veilige leiding van Jehovah God omtrent dat Volk wordt ons nu nog nader / en besonderder vertoond in de volgende mede / als 'er wordt bygedaen: ik zal ze leiden aen de waterbeken, enz:

Dit leiden ondersteld / dat de Jooden uit en van haer ziele blind, en onkundig zonden zyn van den weg, dien zy gaen zonden / en ook lam, kreupel, en onmagtig, om de zelve te bewandelen, als uit het voorgaende vers blykt / want desbe blinde, en lamme hebben nodig om geleid te worden; waerom 'er staet / Jef. 40. Ik zal de blinde leiden op den weg, dien zy niet geweten hebben, enz. Ook ondersteld het / dat zy tot hinken, en vallen zonden gene- gen zyn / en overhellen / zoo de Heere hun niet by de hand gery / ondersteunde, en geleide op sijn weg. zoo als Afaph van zig zelve veruuld / Ps. 72: 23, 24

Zu 't besouder / schijnt de Heere sig hier aen te merken als een sorgzuldige / en goedertierene vader, welk sijne twakke, en tedere kinderen, by de hand ghyt / en sorgzuld- dig leyd; waerom 'er strax van dit leiden zult tot een re- den gegeven wort / als 'er staet: want ik ben Israel tot eenen Vader. Of de Heere wil sig dus hier aengemerkt hebben / als een trouwe / en liefhebbende Herder van sijn Volk, als Schapen, die verschaffen een geduytge leiding, nodig heb- ben / gelijk 'er nog niet vermelders is / als dat de Heere dus diltvers onder de pinte van een Herder / en de Gelovi- ge in 't grinceen / en Israel in 't besouder onder die van Schapen hoorden / ghie de plecten te overvloedig / ende te bekend / als het wil te ziele in een regter zonden aenhaelen. En dat dit hier ook lueberam niet buiten 't o. w. t. is / blykt uit het slot van het volkente v. de vers, dat de Heere zegt / ende ik zal hem, (t. w. Israel) bewaeren als een Herder sijne kuddé.

Gelijc nu de Schapen ook moeten geleid worden van zul- dere waterbeken, om gekeent te worden / soo merkt de Heere sig van ook nader als zult een verschuende Herder van sijn Volk aen / de welke het zelve / als Schapen tot leide / aen zellere waterbeken, als 'er staet: Ik zal ze leiden aen de waterbeken!

Waterbeken werten ons zyn in de Schrift gepaste zinne- beelden.

Overgang ter be- schou- wing van het twee- de Deel, dat ons in dit vers voor- koomd; als 'er staet; ik zal ze lei- en wat zulks af segd.

Waerom 'er in her besouder word ge- waegd van een leiden aen de wa- terbeken?

en wat men door die Waterbeken al verstaen kan.

beelden van verscheide zaken / en wel word daer door te verstaen gegeven :

I. Het zuivere Woord Gods / en de leere des Euangeliums, ende der genade, om redenen van overeenkomst die twee hooftheden halven woordgaen / en ter verdere uitbreiding van een verstandig Lezer overgeven; soo word 'er beloofd Jef. 12: 3. Gy lieden zult water scheppen met vreugde uit de fonteynen des heyls. Daer de Schriften des O. en N. T. worden aengemerkt als twee fonteynen, en zuivere waterwel-len, en de Leere des zels als een aengenaem water, daer uit voortvloeyende. Zoo wederom Jef. 30: 25. Ende daer zullen op allen hoogen berg, en verhevenen hevel, d. i. in alle groote, en kleine Koningryken der wereld / beekskens, en watervlietingen zyn. Zoo nog eens Jef. 35: 6, 7. In de woestyne, t. w. van het Heidendam / zullen wateren uitbersten, enz: t. w. van de leere der genade. zie ook Jef. 55: 1. waerom de Kerk van deezen hunnen Herder getuigt / Pf. 23. Hy voerd my zagkens aen zeer stille wateren.

II. Zijn wateren, gelijk wy weten / gepaste zinnebeelden van den H. Geest, en sijne genade-gaven, en werkingen, die welcke eben als water tot geestelike dorst-lesing, verkoeling, verquikking, zuivering, reiniging, enz: strekken; zoo word 'er beloofd / Jef. 44. Ik zal water gieten op den dorstigen, en stromen op het drooge, en het word strax nader verstaerd / door ik zal myn Geest op u zaed gieten, enz: zie ook Joh. 7: 38, 39.

Als hier nu staet: Ik zal ze leiden aen de waterbeken, zoo kan het zyn / dat 'er een zinspelinge gemaakt word op de leiding, en voering van den Heere omtrent sijn oude Volk Israel, waer van deeze / aen wien zulke beloofd word / kinderen, en nakomelingen waeren / en wel toen het uit Egypten uitgeboerd / en in de woestyne geleid wierd na Canaan, alwaer zy wel hadden gebrek van water. maar welck gebrek de Heere vergarde / met hen te geven water uit de Rotze, welck water hen by geheele beeken, het zy door afleidingen, of anderzints volgde / zie Exod. 17: 6. Num. 20: 11. Pf. 105: 41. waer op ook gesuspeeld word / Jef. 48: 21. Zy hadden geen dorst, doe hy ze leide door de woeste plaatsen: hy dede hen water uit de Rotsteen vlieten. enz:

Zoo word dan hier geleerd / dat 'er heel nader in 't geestelyke word dit Israel Gods naer den Geest enig gebrek op hun weg zoud zyn; neen / hun brood zouw hun gegeven worden, ende hunne wateren zouden gewiss zyn; zie Jef.

33: 16.

33: 16. zels als ze al eens door een naer / en afelig dal der moerbelen-bomen zouden moeten doorgaen, en zig als in een land dor en mat sonder water zouden bevinden / ook dan zouden zy den Heere stellen, en onderbinden / tot een fonteyne van verberzing / en de regen zoude hen ook dan zeer rykelijk overdekken, soodat ze met de Kerk uit den 23. Pf. zouden kunnen seggen: De Heere is myn Herder, my en zal niets ontbreken: hy verquikt myn ziele: hy voerd my zagkens aen zeer stille wateren: immer zullen my het goede, ende de weldadigheden volgen alle de dagen myns levens. Dat bzuikelik is ten desen opzichte de belofte / Jef. 49: 9, 10. Om te seggen tot de gebondenen, gaet uit: tot die in duisternisse zyn, komd te voorschyn: zy zullen op alle wegen weiden, ende op alle hoge plaetzen zal haere weide wesen: zy zullen niet hongern, noch dorsten, ende de hitte, en de Sonne, t. w. van verberzing / zal ze niet steken: want haere ontfermer zal ze leiden, en hy zal ze aen de springaders der wateren zagkens leiden. Zoo wederom Jef. 51: 11. Ende de Heere zal u geduriglik leiden, en hy zal uwe ziele verzadigen in groote droogten, ende uwe beenderen veerdig maken; ende gy zult zyn als een gewaterden hof, ende als een springader der wateren, welker wateren niet en zullen ontbreken.

Was het onbertuffen / dat Israel, wegens des zels ongelooft in vele omwegen omgeleit wierde / en lange omzwelde in de woestyne van Arabien, het tegendeel word nu hier een des zels Nakomelingen beloofd / als 'er staet: in eenen regten weg, daer in zy zig niet en zullen flooten.

Door die rechte weg kan men in het gemeen verstaen de weg van Gods geboden, de weg van geloof, bekering, liefde Gods, en des Naesten, die men bewandelen moet / zal men eens gelukkig aenlanden in het Hemelsch Canaan der Heerlikheid; zinde die een rechte weg, om dat zy regelrecht is leidende tot Gods vermenichap, en zinde een weg, die den verstandigen nae boven is leidende. om af te wyken van de paden der helle, na beneden; zoo dat zy / die op deeze weg wandelen / zig waagten van zig te wijken tot hunne kromme wegen, en van af te wyken ter rechter of ter linker zyde; zinde eben als die vier Dieren by Noehel, welker voeten rechte voeten waeren, en die al recht uit recht aen gingen, en zig niet omkeerden, als zy gingen. 1 zech. 1: 7, 12.

Dog besonder is die rechte weg, Christus: want hy is de weg, de waarheid, en het leven, soodat niemant komd tot den Vader, dan door hem. Joh. 14: 6. ofte die rechte weg, is sijne gerechtigheid, en verdiensten, in den gelove aengenaem /

Waerom 'er word bygedaen in eenen regten weg daer in zy zig niet en zullen flooten, en waer daer door te verstaen zy.

men / ende omheft / met verlatting van alle eige gerechtigheid: en zoo word die hier van overgesteld tegens alle verkeerde, en kromme wegen, welke de mensch zig van naturen heeft / en tegens de weg van eige gerechtigheid, en werkeiligheid, maar in de Jooden zoo lange gewandeld hadden / en die de oorzaak van haer jammerheit / en langwylig omswerven, buiten den Heere Jesus geweest was.

Is nu een rechte weg onder anderen ook zulk eene weg, die welke recht en slecht gemaekt is / daer alle hoogtens van geslegt, en alle laagstens van aengevuld zijn; daer ook alle hinderpaelen, kromtens, en steenen van aenstoot bezeggenomen zijn / zoodat men zig in en op de zelve niet licht kan stooten, zoo word nu ook ten aen zien van deze rechte weg hier belooft / dat zy zig daer in niet en zullen stooten; waer in wederom eene zinspelinge nu / en tegenstellinge tusschen de staet van Israel in de woestyne gemaekt schijnt te worden / als alwaer zy onbehaende, oneffene, en kromme wegen moesten bereisen, daer zij veel hoogtens, en laagstens, veel hindernissen, die haer de weg moeyelijk maekten / en somtijds beletteden om voort te gaen / opderden; dog het tegendeel belooft hier nu de Heere van dezen weg, seggende dat sijn geestelick Israel zig daer in niet zoude stooten: en dit strijd niet tegens de bebinding van Gods Volk, welke soo dikwerf aenstooten; ja! zelfs struikelen en vallen: want daer is die weg geen oorzaak van / maar de reden / omdat zy hoop een tijd van de rechte weg afwijken; anders is dog het pad der rechtveerdigen geheel effen, en van hem / die Gods wet beminnen, word getuigt / Ps. 119. dat zy leven sonder aanstoot: trouwen; de dwaaze zelfs en zullen op de zelve niet dwaelen, en daer zal geen Leeuw, of verscheurend ge-dierte op de zelve bevonden worden. zie Jef 35: 8, 9.

Oh! heilige / Oh! zalige weg! Oh! gelukkige zielen / die desen Koning tot sijn Herder, en Leidsman hebben; zy mogen zig heilig aen sijne hoede, en Leiding overgeven; zy zullen dus ook eens seker / en behouden aenlanden in het Hemelsch Canaan der Heerlikheid; het zy van wat koster / of wat langer / hun einde zal zekerlijk vrede sijn.

Hoe hier in wederom een nieuw bewys legd opgesloten, dat

uit het gene wy nu tot dus verre over dit ode vers hebben aangemerkt / blijkt al wederom niet duister / dat in dit Hoofdst: en dus ook in dit vers niet geprofeeteerd word van Israels wederkering uit de landen hinner verstroying in Canaan, maar van een geestelyke wederkering van dat Volk; niet alleen / omdat die lighaemelyke wederkering / geijst nu gesien hebben /

heel een stoffe van blydschap en gejuich, Jef. 35: 10. Ps. 126. van van geweent was; maer ook / omdat (soo men dit voeren met smeking, tot God, of die Hoeders op Ephraims gebergte breng) het onnodig schein / dat 't Volk der Jooden nog gebeden, en gesmeekt moest worden tot een zaek, daer zy zelve soo zeer na reikhaldden, als daer was hunne wederkering uit de landen hinner verstroying; behalven dat dit voeren aen de waterbeken, en in sulck eenen rechten weg, waer in zy zig niet en zouden stooten, niet wel eigentlik, en naar de letter kan verstaen worden / bermitz men in de Historie van hunne wederkering nergens leed van iets diergelijks; waerom ook te recht onse geleerde Kant-Tekenaers die waterbeken alleen in een geestelyken zin verstaen / en dezelve in dien zin willen verstaen hebben / als zy hooren / Math 5: 6. Joh. 4: 14. en 7: 37. vergeleken met Ps. 23: 2. waerwaertz zy ons hernieu wizen: geijst zy ook door dien rechten weg, de zaligmaekende leere des Euangeliums verstaen.

Van die genadige handelwyze van Jehovah met dat Volk, geest nu dit tot een reden: want ik ben Israel tot eenen Vader, en Ephraim is myn Eerstgeborene,

Die men hier bepaelbelik door Israel verstaen moet / is ons reetz uit de voorgaende versen, en wel besonder uit vl. 1. overbloeig gebieken.

In wat opzigt God al van ons ook een Vader zelfs was van het oude Israel. schoon veel / en de meeste onder hen onbekeerd waeren / en bleven / t. w. uit fracht van afsondering van andere Volkeren; van ultwendige aenneming tot kinderen, en een ultwendig Nationael, of Volkverbond, met hen opperigt / en zoo veel weldaden aen hen betuosen / gepaert met een Vaderlyke hoede, geleide, verforging, enz. is ons over vl. 1. enigermaete al gebieken; daer van haer / dat geheel Israel dikwerf in 't O. T. als Gods kinderen, en God als hunne Vader hooren / Deutr. 32: 6. in welke plaot alleen een genoegzaam bewys leed / dat God in zetter opzigt ook de Vader van onbekeerde is. zie ook Malch. 2: 10. Math 7: 11. Dog het is bekend / dat enter God alleen in fracht een Vader genaemd word van het geestelik Israel, de ultverkorene gelovige, en dat wel (1.) uit hoosde van hunne wedergeboorte, Jac. 1: 18. 2 Pet. 1: 4. (2.) uit fracht van aenneming tot kinderen, Rom. 8: 15. Eph. 1: 5. (3.) Ter oorzaak van het geestelik houwelik tusschen hen en Jesus, de Soone des Vaders,

nog in die Hoofdst: nog in dit vers, van de lighaemelyke wederkeringe Israels eigentlik gehandelt word.

Beschouwing van het derde Deel dat in dit vers voorkoomd, als 'er staet: want ik ben Israel tot eenen Vader, enz:

ders. Pl. 45: 11. (4.) Van wegens het Vaderlik behandel-
len van hen / soo door barmhertigheid, en ontferming. Pl.
103: 13. als door tucht, en kastyding, Hebr. 12: 7.

Du is de Vraege, in wat opzigt God sig hier noemt de
Vader van Israel, t. in of in de eerste opzigt, of in de laet-
ste, of in opzigt van beide?

Dat God zig besonder in de laetste opzigt dus noemt /
blijkt / (1.) Omdat hier alleen van de uitverkorene uit
Israel, het overblyfzel na de verkijsinge gesproken wordt /
zoo als we te voren over vs. 1. en verholgens / getoond
hebben: nu is het bekend / dat God in fragt de Vader der
uitverkorene alleen genaemt wordt. (2.) Omdat ons in ons
Voorberigt ten onbestelsten gebieden is / dat in dit Hoofdst.
gehandelt wordt van de bekering der Jooden onder het N. T.
en wel in 't laetste der dagen, wanneer geen uitwendig ver-
bond meer zoude plaats hebben. (3.) Omdat wij nu gesien
hebben / dat het komen niet geweent, wijken van waere over-
tuiging, van wedergeboorte, en hart-veranderende genade
zijn / uit fragt van welke de zulkte kinderen Gods, en God
hun Vader wordt. (4.) Omdat de vorige weldaden, welke
God aen dat Volk bewijzen zoude / in hen te leiden aen de
waterbeken, en in eenen regten weg, enkel geestelik moe-
ten verstaen worden / zoo als wij beweerd hebben. (5.)
Omdat men de woorden het geboeglijste in de toekomstige
tijd kan vertaelen, te weten aldus: want, of omdat ik
Ephraim zal zyn tot eenen Vader. enz: waer door dus eene
nog toekomstige weldaed bedoeld wordt.

Egter willen wij wel toestaen / dat mogelick in soo bezee-
hier mede bedoeld wordt / op het oude voorregt van de a-
neming tot kinderen van dat gansche Volk, uit hoofde van
een utterlijk Nationael, of Volk-verbond, en dus hier een
reden wordt opgegeven / waerom de Heere de Nakomel-
gen van dat zelve Volk eens wilde wederom tot zig ver-
gaederen: t. in. omdat zij waren beminde om der vaderen
wille; gelijk 'er dit tot een reden van gegeven wordt / vs. 25.
Daer de Heere vzaegde: Is niet Ephraim my een dierbaer Soe-
ne? is hy my niet een troetelkind? want sint dat ik tegen
hem gesproken hebbe, denke ik nog ernstelik aen hem: daer-
om rommeld myn ingewand over hem: ik zal my sinner ze-
kerlik ontfermen, spreekt de Heere. Trouwen! dat men
het sijn hier mede zoo begripen mag / blijkt / wijl 'er om die
reden daerom van nu ook wordt bygehaen / en Ephraim is
myn eerstgeboorene. Vergelijck 'er mede: Exod. 4: 21. en
Deutr.

Deutr 14: 1 daer gesegd wordt: Gy lieden zyt kinderen des
Heeren. uwes Gods zie ook Rom. 9: 4.

Wij horen hier van anders geluagen van Ephraim, en
van den zelveen wordt getuigd dat hy is Gods Eerstgeboorene.

Door Ephraim moet men hier dat zelve Israel, ofte het
Volk der 10 Stammen, in onderscheiding van Juda, waer
van in 't verhoeg afzonderlijk gehandelt wordt / ver-
staen / gelijk zoo menigmael 't woord Ephraim dus genomen
wordt / soo als ons over vs. 6. is gebieden / daer we van die
naem reeds gehandelt hebben.

Van dit Ephraim, of Israel, het Volk der 10 Stammen;
getuigd nu de Heere / dat het zelve is sijn Eerstgeboorene.

De Eerstgeboorene ontving outtyds in de Erfschap een dub-
belde portie. Deutr. 21: 17. en wierd ook koben andere
kinderen beminde / als zijnde het beginzel der kragt; behalven
dat de zelve den Heere ook moest toegewyd worden. Zoo nu
noemt de Heere hier Ephraim, of de 10 Stammen Israels:

Want of schoon gansch Israel wel is Gods Eerstgeboorene,
Exod. 4: 22. omdat Israel uit vyve gemete uit alle Heidenen
het eerst tot Gods Volk verkosen is / om sijn Volk en kin-
deren te zyn / en een schoone erfenis in Canaan, als een
dubbelde wereld-portie te erlangen / en zoo Gode aenge-
naem was / eben eens als de Ouders hunne kinderen, en
wel besonder van eerste, of eerstgeboorene zyn; die dan zeer
begunstigd worden / soo wordt egter besonder Ephraim hier
met die naem benoemd / omdat het Koninkryk der 10 Stam-
men zeer groter was / als dat van Juda; waer hy hoort /
dat als wij beken op de naem van Ephraim in 't beson-
der / soo heeft (1.) de Vader van Ephraim, met naeme
Joseph in plaats van Ruben die dubbelde portie ontfangen /
die Ruben om de schuld der bloedsehande ontnomen is / en
wederom is Ephraim outtyds in de zegening sijnz Vaders
Jacobs, Manasses, door Jacob voortgetrokken / Gen. 48: 14,
15. enz: (2.) In Ephraim na 't innemen van Canaan met
de Arke en Tabernakel begunstigd / die tot Silo eerst be-
waerd wierd / Jos. 18: 1. Pl. 81: 6. dog daer na is de Arke
daer van genomen / om Siloos boosheid, Psalms 78: 60, 67.
Jer 7: 12.

Onderusschen / worden hier de uitverkorene gelovige uit
Israel, of Ephraim, Gods Eerstgeboorene genaemt / in dien
zin / als we zesen Hebr. 12: 23. van de Gemeente der Eerst-
geboorene; en dus 1. omdat zij boven andere van God ge-
lieft zyn / 2. Een dubbelde Erfenis ontfangen / hebbende de

Hordani-
ge outtyds
de Eerst-
geboorene
waeren en
wat men
hier door
Gods
eerstgebo-
rene moet
verstaen

belofte van dit, en het toekomende leven. 3. aen den Heere ten dienst toegewijd zijn.

Hier uit leeren wy nu door ons zelve op te merken / en te betrachten deze navolgende stukken:

Korte stellingen van het gebruik, dat te maken is uit dit verhandelde.

I. Dat als de Sondaer in waerheit tot God wederkeerd, dit de proeve onder anderen op de Som is / zoo hy niet droefheid, en angst met geween, en smekingen tot God koomd, op die wijze als wy getoond hebben / by welke kenmerken een yder zig van getrouwe heeft neder te leggen.

II. Dat het de pligt der Leeraeren is ook al biddende en smekende den Volke te bewegen om zig niet God te laeren verfoenen, zie 2 Cor. 5: 20. wijs een zagt woord in dezen wel eens breekt het harde gebeente van een verstokt, en versteend harte; maer baten al / dat zullen zy gelukkig in deesen slaegen, zy sterck overig God zelve moeten bidden, en smeeken, dat het welbehagen van hem door hunne hand en dienst gelukkig mag voortgaen / zie Ps. 90: 16, 17.

III. Dat de Heere dan ook hunne getrouwe pogingen niet zal ongefegend laten / maer schynzel geben over hun werk, en dat ook zy in deesen in het eerst wel veel als met traenen moeten zayen, dog nog eens met gejuich zullen mayen, en wederkeren, dragende hunne volle schoven.

IV. Dat alleen in / en by Christus, en sijn Woord de waere fonteinen der levendige wateren zijn / dat wien zig hy gewoig alle dorstige, en heylbegerige zielen sonder uitsiel / en wel enig en alleen moeten begeben / en zig wel waarten van hun zelve gebrokene bakken van eige gerechtigheid, eige lust, enz: uit te houwen / die geen water kunnen houden.

V. Dat God een trouwe / en vellige Leidsman van de sijne is / die zig als Herder, en Vader omtrent sijne swakke Schapen, en tedere kinderen wil gedragen / om hen niet al het nodige te besorgen / en sonder schade der zielen tot behoud te brengen.

VI. Dat het uit dien hoofde de pligt is van overtuigde en wedergeborene harten, om sig aen de Leiding van zulke eenen trouwen Leidsman, en Ontfermer over te geven / en hem tot dat einde sterck de hand te geven / van hem in alles af te hangen / en nout in eige kragt iets te ondernemen / maer alleszins afhankelijk van hem te werken, als die hun Alpha en Omega, hun begin, midden, en einde in al hun doen sterck moet zijn / zal het werck wel gelukken.

Vers 10.

Vers 10. *Hooret des HEEREN woord gy Heydenen, en verkondigd in de Eylanden, die verre zyn, ende segget: Hy die Israel verstroyd heeft, zal hem weder vergaderen, en hem be-
waren, als een Herder sijne kudde.*

I is al opmerkelyk / dat Vader Noach, om te beproeven of de wateren der Sond-vloed geligt waeren van den Aerbodem / behalven een Rave, wel driemaal eene Duive uitsiet.

Inleids-
dings-
grond van
vers 10.

De Duive nu / die hy eerstmael uitsiet, want geen ruste was het hol haerz voets, en keerde weder tot de Arke; terwyl Noach sijne hand uitslak, de zelve nam, en bragt tot sig in de Arke.

De Duive, die hy ten tweedemaal uitsiet / na verloop van 7 dagen, daer van was dit in 't besouder aengetekend / dat de zelve quam tot hem, tegen den avond-tyd, met een afgebroken olyftrak in haeren bek, maer uit Noach merkte / dat de wateren boven de Aerde geligt waren, Gen. 8: 9, 10, 11. *Wy durben niet sypalen / dat hier in eene verborgendheid legt opgestoren / en veel min / dat dien omtrek van 7 dagen, ons 7 onderschoide tyd-perken zou te bliuen brengen: alleen zien wy / dat toen eerst al het onderscheid van dagen is waergenomen / en dat niet de zevende dag, als de laatste, de week toen al eindigde; waerom ten einde der dagen, d. i. van de week, uit 7 dagen bestaende / Kain ook offerde, Gen. 4: 3. Want of schoon de Onse hebben / ten einde eniger dagen, soo staet eyter het woord enige niet in de grond-text, waerom zy het ook tusschen 2 haekskens geset hebben.*

Ondertusschen is het / dat / gelijck men die Rave, welke niet wederkeerde, als een onreins vogel zijnde / en azen-
de op de doode Lyken van verdrinkene menschen en beesten, mag aenmerken als een zinne-prent van de godlose, die buiten God, en Jesus, de waere Arke der ziele jaan-
merlik omswerven, en azen op het doode aefch van aller-
ley sondige lusten, men mag ook te recht de Duive, zijnde een reine Vogel, als een zinnebeeld van Gods Volk mag aenmerken / als onder welke zinne-prent zy in het Hoge-
lied,

lied, en elders daerom ook meermaelen worden voorgeseld.

Dat nu die Duive buiten de Arke geen ruste vond voor het holle haerz voets, en daerom wederkeerde tot de Arke, kan ons leeren / hoe Gods kinderen, onder Gods aenbidelijcke toelating / wel eens voor een tijd omwerven buiten de waere Arke hinner behoudenis. maer overal / waer zy zig ook buiten God, en Jesus wenden / nergens enige waere ziele - rust vinden voor haere ziele, en daerom al heeft wederkeeren tot den Heere, van welke zy voor een tijd waren afgeweken, seggende: Ik zal wederkeeren tot mynen vorigen man, die my myn korn, myn olyc, ende most gaeve: want doe was my beter, als nu.

Dat ondertusschen Noach sijne hand moest uitsteken, om dat omswerwend Duive tot sig in de Arke te brengen / kan ons leeren / hoe het alleen de Heere is / die de naad van sijn Geest en genade moet uitsteken, om een omswervende ziele te regte te brengen / als die zegd: Soo gy zult wederkeren, zoo zal ik u doen wederkeeren.

Het wederkeeren nu van de Duive tegens het naeken van den avond met een afgebroken olyftak in haer bek, daer ons denken / hoe ook zoo eens de Jooden, welke zoo lange buiten de Messias hebben omgeworven, tegens den avondstond der weereld zullen wederkeeren, en wel met een olyfblad van vrede, die zy van onderwinden / en genieten zullen / wanneer nu de wateren van Gods toorne geligt, en de tyden der verkoeling gekomen zullen zijn.

Hoe dubbelst wordt ons het een / en het ander herzoond noyens de Jooden in het laetste der dagen, in dit 10. vers, aengemerkt in des zelfs verband met het voorgaende.

Himmers daer wordt geleerd ter eener zijde de verstroyde, en afgesworvene toestand van de Jooden, maer teffens hoe zy eens in het laetste der dagen, als nu de hitte van Gods toorne van dat Volk zoudt afgewend zijn / volgens Cap. 30: 23, 24. en Cap. 31: 1. tot den Heere zullen wederkeeren; gelijk ook / hoe de Heere tot dat einde de hand van sijn Geest zal uitsteken, en haer vergaderen, gelijk een Herder sijne kudde.

Deze woorden hangen in hierwaegen te zaemen * met de

VOOR-

Zamenhang de-
ser woorden
mer

* Quae sit hujus versus Coherencia cum praecedentibus, quaeritur. Equidem clarum est, quod haec quoque particula usque ad v. 15. de liberatione Israelis spirituali loquatur: sed quomodo compellentur Gentes, non nunc

voorgaende, dat te horen getoond was / welke Instru-
ten de Heere in dien laetsten tyd zal gebruiken tot bekering der Jooden, t. w. zekere Hoeders of Ephraims gebergte, ofte bekeerde Rabbys, en Leeraers uit de Jooden; maer nu he-
looft wordt / hoe de Heere als dan ook nog andere Leeraers uit de Heidenen daer toe als werktuigen in sijn hand, zal ge-
bruiken / gelijk ook het voorbeeld en de yverige opwekkingen van zoo veel bekeerde Heidenen, als nu de volheid der Heidenen zoude beginnen in te gaen / en de Heidenen dus de Jooden tot jaloursheid zullen brengen / en de tijd daer zal zijn / dat als dan gansch Israel daer op zal zalig worden: het welk dan nu beschreven wordt van het 10. vl. tot vl. 15. alwaer de Heere (1.) de Personen vermeld in 't begin van vl. 10. (2.) haer werk, vl. 10, 11. (3.) den uitslag van haer werk, vl. 12, 13, 14.

Ondertusschen sijn 'er Godsgeleerde / die welke eragten / dat in dit Hoofdst. ook van de bekering der Heidenen geprofeteerd wordt / het geene zy onder anderen uit dit vers afnemen / en welke de zamenhang deser woorden met de vorige dus bezynen / dat tot dus verre van de bekering der Jooden gewaagd was / maer dat nu de Profet overgaet tot die der Heidenen; edag daer een konnen wy in geenen deele onse bestemminge geven; wylt alleen siegt in dit vers. en vl. 7. en niet anders nog als van ter zijden de Heidenen genaemt worden / maer overal bestendig in dit gansche Hoofdst. de Jooden onder de naemen van Israel, Ephraim, Juda, enz. hoopliken / en het dubbelst wylt / dat de Jooden hier besouder in dit Cap. bedweld worden / bis ook selfs in dit vers daer Israel wel dubdelst van de Heidenen onderscheiden worden / tot een bewijs / dat of schoon anders wel onder Israel, ook de Heidenen begrepen worden / hier egter die beide Volkeren onderscheiden worden.

2

Hier

mis pronitum est videre. In quo R. Abarbanel putat, Dominum exprobrare Gensibus vanam de Deo & Israele opinionem, quasi nunquam liberandi essent; q. d. Vos Gentes putastis, quasi vos Israelis desperata esset proventus. Sicut omni spe; verum scitote, quod non ita se vos habeat, sed qui dispersi Israelis, h. e. Deus sanctus & benedictus, congregaturus eum sit. Miror Sautium, qui putat, hic poni ipsa verba edicti Cyri, quo Indus liberatum a Gensibus restitui mandaverit; q. nimirum Cyrus hic Gentes alloquitur. Sed quomodo Cyrus posset dicere, audite verbum Jehovae? Quid scilicet ille de Iudicio Dei in Israele? Et qua ratione poterat dicere de Deo: Ille, qui dispersit Israelis, congregabit eum, & N. B. custodit eum, sicut Pastor Gregem suum. Haec nec de se ipso, nec de Deo Ethnicus ille poterat dicere. Sunt itaque revera verba Prophetae. Quis enim nescit, Styli Prophetici esse. Audite verbum Jehovae!

de voor-
gaende, en
volgende,
en nodig
Voorber-
rigt no-
pens de-
zelve.

Hier wordt dan wel in dit vers een aanspraak gedaan aen de Heidenen, maer der word in geenen deele van hunne bekering, en vergadering gesproken / welke strax alleen aen Israel toege-rigend word / als 'er staet: hy die Israel verstroyd heeft, zal hem weder vergaeren, enz.

Des men het stuk, af de zamenhang wel ook in die boeken kan begripen / dat de Heidenen hier nu tot getuigen worden geroepen van het geene God aen Israel doen zoude / of vermaend worden op derze groote daeden Gods wel agt te slaen; gelijk zoo de Heere anders zelfs wel Hemel, en Aerde tot getuigen roept: en wijl het bekend is / dat de Heidenen eerder dan de Jooden zullen bekeerd worden / zoo kan men door derze Heidenen zelfs wel reets bekeerde uit de zelve verstaen / wanneer de zelve nog des te gepaster tot getuigen, en aenschouwers van Gods beloften, en daeden moeten; de wedervergadering der Jooden na hunne langtijlige verstroying hier geroepen worden.

Die geene egter / welke de inhoud van dit Hoofdst: en dus ook van dit vers, op de wederbrenging der Jooden uit de landen hunner verstroying toepassen / konnen de zamenhang geveentlik dus vinden / gelijk R. Abarbanel het meent / dat God hier verwyd aen de Heidenen hunne ydele opinie-nopen God, en Israel, als of Israel nont wederom verlost zoude worden / daer zy moesten weten / dat die zelve God, die magtig was geweest haer te verstroyen, zig ook magtig en goedertieren zoude tonen / in haer wederom te vergaeren. Edoch of schoon we wel kunnen tastaen / dat naar de letter hier enige inspeling gemaekt word op Israels verlossing uit de handen hunner vyanden, gelijk ook het volgende vers daer toe nog nader aen-eiding geeft / en dat men dus in dat opzigt de zamenhang niet qualijk begript / zoo hebben wy egter in ons Voorberigt overbodig getoond / dat hier in dit Cap: van eene geestelyke verlossing, en wederkering gehandelt word / die ook daerom in het volgende vers aen eene vrykoping word toege-schreven / 't geene nont omtrent de sghaemelyke verlossing Israels outtijds heeft plaets gehad; behalven dat in dit vers de Heidenen niet alleen tot Toehoorders van des Heeren woord worden geroepen, maer ook belast om te verkonigen in de Eilanden die verre zyn, het geene immer besonder kan gebodert worden van de bekeerde Heidenen onder 't N. T. als de Kerke tot in de verste gewellen der wereld zoude overgebragt / int nu het woord zoude veruuld zyn / dat

de Eilanden de Leere van Vorst Messias zouden bekrachten.

Derze dingen hadden wy nodig geagt nopens den zamenhang, en tot nodig voorberigt wegens de rechte zin van dit vers, te laeten hoorafgaen / het geene ons in de Verklaringe zelve veel tijt zal uitwinnen / waer toe we nu overgaen / en waer in ons oeders halben te letten staet:

I. Op de Persoonen, die God in dien laesten tyd af berder tot Israels herstel zal gebruiken / bestempeld met de naem van Heidenen.

II. Op de last aen hun gegeven / welke drie-ledig is / als die (a.) moesten hooren des Heeren Woord, en (b.) daer op zulk verkondigen in de Eilanden, die verre zyn. (c.) De elge woorden waerthengen / die hun in last gegeven word / daer in bestaende / dat hy die Israel verstroyd heeft, hem weder vergaeren zal, ende hem bewaeren, als een Herder sijne kudde.

A. Naomen ons hier van zellere Persoonen hoor / die aengesproken worden onder de naem van Heidenen.

't Gzondwoord 071 Gooym hier door Heidenen vertaeld / berekend hoorgaensly alle Volkeren buiten Gods afgesonderde Volk Israel, en die worden als nog heidenbaegh van de Jooden ter veragting Gooym genaemt / soo als wy herreids daer van zeder over vl. 7. gehandelt hebben. En die worden in opzigt van hunne vervreemding van God, en sijn Volk, gelijk ook van alle voorrechten des Godedienst beschreven Eph. 2: 12. Door dat Israel uit alle Volkeren berhoft was / Deut. 7: 6. was het verbond Gods aen geen Volk met uitsluiting van andere Volkeren, en verbonden: van Adams tot op Abrahams tyd was het een personeel verbond, vernikt als 't persoon sonder cireyt hoofd was hoofd in het verbond aengenomen wierd; waerom toen ook geen verbonds-teken van God ingesteld is / dat aen kinderen bebiend wierde: van Abrahams dagen af / tot aen Moses tyden is het verbond aen Abrahams Familie wel met een erfregt gegund / Gen. 17: 7, 10, 11. Edoch 'er waeren ook nog geloovige buiten Abrahams Familie, als blijkt in Job en Jobs Vrienden (die nae alle tyd-akenen geboren / in die tijd tusschen Abraham en Moses geleefd hebben / en zekerslyk gelovige geweest zyn) welke egter niet hebben behoort onder Abrahams Familie; maer ten tijde van Moses, heeft de Heere met Israel, en wel met uitsluiting van andere Volkeren, het verbond overigt / Pl. 147: 19, 20. Acl. 13: 16.

Voornae-me Hoofdzaken, die in dit vers voorkomen.

Wie de Personen zyn, die hier aengesproken worden, t. w. Heidenen, en waerom zoo genaemt.

deze toen uitgeslotene Volkeren zijn Heidenen genaemt; waerom ook Amalek der Heidenen Eersteling genaemt wozd/ Num 24: 20. omdat Amalek eerst nae deze afzonderinge Israels, het Volk Israels heeft aengetast/ en waerom tot den van overgegeven is/ Exod. 17: 8, 14. Mit deze Heidenen nu zijn volgens de Voorzegging Gen. 49: 10. Jes. 49: 6. reets enige bekeerd tot den Messias, en der zelver volheid moet nog eerst ingaen in het laatste der dagen, Rom. 11: 25. En deze bekeerde Heidenen zal God als van mede tot Israels herstel gebruiken Deutr. 32: 43. Rom. 11: 11.

De vraag is nu / of men door deze Heidenen verstaen moet / nog onbekeerde Volkeren, dan of men de bekeerde uit de Heidenen onder 't N. T. 'er onder begripen moet? Wy hebben dit stuk zoo even te horen nu reets beslist in de samenhang, en het nodig Voorberigt novens dit vers in 't besunder / en tefsen toen al gesien de verscheyde opvattingen der Geleerde diesaengaende / en getoond hoe wy 'er door verstaen bekeerde Heidenen in den laetsten tyd, welke hier dan wozden tot Getuigen, en verkondigers van die goote dingen, die God aen de Jooden doen zal / geroepen, en tefsen vermaend / om ook al het hume toe te brengen ter bevordering van dat gewenschte werk van de bekering der Jooden, en met blydschap daer in deel te nemen / waer aen wiens thans gebrogen / sonder de redenen die we daer van soo even te horen gegeven hebben wederom te herhaelen.

B. Omdat nu deze bekeerde uit de Heidenen aen dat einde magten kommen voldoen, en daer toe bequaem zijn / gediend God haer: hoord des Heeren woord

Door des Heeren Woord, moet men hier besunder het Woord der Voofegging novens toekomstige dingen, die in Gods Kerk, en op Aerde staen te gebeuren, verstaen / en hier niet bepaeltelyk / novens de wederbrenghing der Jooden, gelijk het dus strax nader verstaert wozd / soo als het zelve in de Boeken des O. T. beschreven / en te vinden is. Dit Woord nu der Voorzegging, wozd hier / gelijk doorgaensch / des Heeren Woord genaemt; omdat het hem de Jehovah, en sijn Geest tot een Ingever, Dictateur, en oorsiek heeft / het geene ons in 't besunder van het Profetisch Woord wozd geleerd / 2 Pet. 1: 21. waerom ook de Profeten, zullende profeteren, doorgaensch gewoon sijn te zeggen / Zoo zeyd de Heere; zie vl. 7.

Het is ook niet te vergeeffsch / dat de Profeet hier spreekt in sijn Voorreden van een Woord des Heeren: want het is

Welke de
lat zy aen
ken gege-
ven, sijnde
(4.) dat zy
zouden
horen des
Heeren
Woord;
en wat
men hier
door des
Heeren
Woord
verstaen
moet.

zoo veel als of hy zeyde: dat woord, dat niet mijn woord is / van my uitgevonden / en hoopgebracht / maer dat het woord zelve van den grooten Jehovah is / die daer in spreekt, en my gelonden heeft om te profeteren, wiens Woord derhalven met eerbied, ontzag, en in gehoorzaamheid des geloofs moet gehoord / en aengenomen wozden; waerom er nu dan ook te recht gemeld wozd / van dat Woord te hooren, als 'er staet / Hoord des Heeren woord.

Onder dit bevel van 's Heeren woord te hooren, wozd aen deze bekeerde Heidenen belast. (1.) Het lighaemelik oore te leenen, en dat met alle aendagt, en opmerking, dat Christus eyscht Jes. 55: 3. waer toe 't gelove nodig is / Rom. 10: 14, 17. (2.) Daer nae te staen / dat men het zelve verstaen; wyl sonder kennis, en verstand het Woord Gods ongehoort is / Jer. 5: 15. Math. 13: 19. waerom de Jooden nu ook nog wel hooren des Heeren Woord, maer het zelve niet verstaen / Rom. 11: 8. 2 Cor. 3: 14. (3.) Het zelve in gehoorzaamheid des geloofs te omhelven, en daerelike te bebragen, Jof. 1: 17.

Zulk een hooren nu van des Heeren Woord, moesten de bekeerde Heidenen blytig waernemen / opdat zy tot sulk eene maete van kennis uit het Profetisch Woord magten kommen / dat zy magtig waeren / om ook Israel uit Moses en de Profeten te overtuigen / en tot het gelove in de Messias te brengen / Act. 18: 5. Cap. 26: 22. en opdat zy wegens haere gehoorsuimheid aen het Woord des Heeren, door dit haer hoorend ook sulk magten gowinnen, en tot jaloursheid verwekken / 1 Pet. 3: 11. Rom. 11: 11.

C. Dit waergenomen hebben de / soo moesten zy dan ook haere kennis door mondelyke redenen allezints aenleggen tot Israels inwinninge, en dat Talent niet onder de Aerde begraven, nag dat het onder een Koommaete, maer opentlik op den Kandelaar stellen; waerom wozd 'er ingedaen: Verkondigd in de Ellanden des vrede zyn; enz. Welke verkondiging nodig is / zoo sijn tot het gelove zal gebragt wozden / als Paulus leerd / Rom. 10: 14. en waer toe bebragt / dat men opentlik daer van spreekt tot andere; het zelve predikt, of immer in de geselschappen andere voordraegt, uitlegd, en daer op aendragt, en dat niet verle vrymoedigheid, yver, ernst, hartelikeit, en zelfverloochening.

2 3

De

* Ziet van dit hooren breder onse Afscheids-rede van de Gemeente van Nykerk, gedaen uit Openb. 3: 3 en te vinden voor aen onse Intree-rede in de Gemeente van 's Bosch, uit Openb. 3: 7, 8.

Wat het
segd, daer
Woord te
hooren.

Waerom
en word
bzgedaen,
en ver-
kondigt in
de Eylan-
den, enz.

Wat men door de Eylanden, die verre zyn, te verstaan heeft.

De landen, en plaetzen nu / daer sulck zelsz moest verkondigd worden / zijn de Eylanden, * die verre zyn; ofte de verre gelegene Eylanden; waer van hier in het besonder om die reden schijnd getuigd te worden / behint de Inwoonders van Canaan, het 30 dat 30 Europa, ofte Africa sulden aendoen / ober Zee moesten gaen / en alsoo eerst Eilanden aentreffen / waerom die landen dan niet de naem van Eylanden worden genaemt / en men Jer. 2: 10. leest van de Eylanden der Chittiten, tot welke men moest overgaen dat was Grickenland, en de naestleggende Eylanden van de Archipel, zoo genaemt na Chittim, de Soone van Javan, en het kinds-kind van Japhet, Gen. 10: 2, 4. Welckere Nakomelingen die landen hebben bewoond; dog hier word niet alleen van der Chittiten, maer in 't gemeen van verre gelegen Eilanden, ofte Eilanden die verre zyn, gesproken / zijnde alle die plaetzen, waerwaerts Israel was verstroyd, en daer zig Gods Kerke behoudt / of men bezig was die te planten; en daerom moesten de bekeerde Heidenen, vermits Israel oock aldaer onder hen verstroyd was / prediken, en des Heeren woord verkondigen: want soa hebben wy op v. 8. reets in het 2de vertoond / hoe Israel alomme ober den ganschen Aerd bodem, en zelsz tot aen de zyden der Aerde als nog verstroyd is / en van daer eens zal aengebragt en vergaderd worden / zoo als de Heere daer beloofd.

De zaak zelve, die de bekeerde Heidenen verkondigen moesten, t w. hoe hy die Israel had verstroyd, hem weder zouw vergaderen

D. Hier nu word nu vertoond / de zaake zelsz / welke 30 van 's Heeren wege zoo opentlik, en alomme moesten verkondigen, of het werk / dat die bekeerde Heidenen tot Israels herstel herrigten zonden / behessende een bekendmaking van het goed, dat God aen Israel doen zal / zijnde tweederley, als (1.) haere weder-vergadering uit de landen hinner verstroying. (2.) haer zorghuldige bewaring.

Wopens het eerste word gesegd: Ende segget; Hy die Israel verstroyd heeft, zal hem wederom vergaderen.

De verstroying Israels zeyd / haere uirwerping uit hun land en verzending als ballingen in de landen der Heidenen, genaerd met lighaemelyke en geestelyke plaegen. Abarbanel tekend zeer wel aen / dat de geene, die Israel heeft verstroyd, niet 30 Sanherib, maer de Jehovah zelve. Cronwens

* Vox Metonymicè accipitur pro Insulanis. Beth erit inter, inter Insulanos: sin proprie in Insulis, scil. ut antiant, qui in Insulis habitant: Insulas autem femotillimas intelligi, docet vox פרחים e longinquo. Est enim Ellipsis relativi, q. d. quæ longinquo sunt.

Wens dat men hier om geen Aerdsch Vorst, wie hy ook 30 / mag denken / of schoon de Heere sulst eenen wel als een middel om Israel te verthoyen heeft gebuykt / wijst / omdat die zelve / die hier beloofd / dat Volk weder te zullen vergaderen, hier oock hoopvaard / als de geene die Israel verstroyd heeft; nu is het wel zoo / dat op last van Cyrus of Cores Gods Volk is weder opgetrokken na Canaan, dog die Vorst heeft dat Volk eigentlik niet vergaderd, maer aen het zelve sleets vryheid gegeven / om weder te keeren; wel min heeft hy het bewaerd, als een Herder sine kudde, soa als hier verder uitsaafd word: behalven dat reets v. 8. de Heere uitsaefst beloofd / dat hy ze aenbrengen, en vergaderen zouw uit de landen hinner verstroying, en zoo sul de Heere hier erkend worden van Jooden, en Heidenen, dat hy allen de Opper-Kerkeerder der Aerde is / en dat / zoo 't Volk van Israel hem niet ongehoorsaem was geweest / des zelsz vyanden niet regens het zelve landen vernogt hebben / en dus / dat hy allen was de Opper-oorlaek van hinner verstroying, die behalven oock elven magtig was / om hen weder te vergaderen; het goene 'er daerom kannd ingedaen / om daer een verdbog, dat God eigentlik de oorlaek van hinner verstroying was / Pl. 60: 3. Ezech. 11: 16. hen lighaemelyk te leeren / Pl. 30: 16. en haer hoore van verlossing te geben / wyl God wist wie / en waer zy waeren; dog van welke vergadering wy reets ober v. 8. gehandelt hebben; des wy van de zaek / waer in sulck bestaet / en de plaetzen, van waer 30 zullen vergaderd worden / t. in de landen van het Noorden, ende de zyden der Aerde, niet 30 zullen spreken / maer den Lioner wijzen na v. 8.

Hier uit Dichte verboron / dat dit niet ziet op de wederkering der Jooden uit de landen hinner verstroying, wyl dit hier van Israel, of de 10 Stammen hoopvaard wordt / en sleets eenige weinige van dien oort / 30 wedergekeerd. *

* Het gelukt ons den Lioner oock een beknopt, en rege denkbeeld te geven van de verstroying en wederkering der Jooden, en d' aentelinge daer toe; &c. Te weeten, nadat de 12 Stammen, gesproken uit de 12 Patriarchen, waeren van elkanderen gescheyd, en in 2 anmerken verdeelt, door den afval van tien der zelve Stammen, soa hebben beide die Koningryken begiemen tegen makanderen te stouen, en haere wyanden hebben ze daer nae, de een voor ende de ander nae t'ondergebragt; zoo zyn de 10 Stammen verstroyd door de Assyriens, als Salmanasser de Koning van Assyrien, de Hoofstad der 10 Stammen, met naemie Samaria janaam, en de 10 Stammen Israels wegderde nae Assyrien, 2 Kon. 17: 18 want

Of schoon dit nu wel van Israel alleen hier beloofd wordt / en niet van Juda, soo moet men Juda 'er onder teffens begrijpen / vermits diergelyke weldaet in het verbolg ook aan Juda beloofd wordt. De reden nochtan waerom juist Israel hier gemeld wordt / kan zijn / omdat eigentlijk Israel zedert hunne eerste verstroying noyt is wedergekeerd, of welijc sommige wilsen / omdat Israel eerst zal bekeerd worden; tog waer tegens zig wele bedenkelikheden opdoen; waerom wy het houden met onse eerste redengeving, behoudens de agting van hun die anders gevoelen.

Dog wat zouu het kunnen haeren / of schoon Israel dus al mogte vergaderd worden / zoo dat zelve Volk ook niet zorgvuldig bewaerd wierd; gemerkte haere inanden wele zijn / en haere kraag klein was / en zy alom weenig als schapen zig zelve zonden konnen hoeden, soo de Oppreherder Israels niet streeft ten goede over hen waekte? Waerom wordt 'er nu ten laetsten bygedaen / ende zal hem bewaeren, als een Herder sijne kudde.

't Is bekend / dat God in 't gemeen / en de Soone Gods in het besonder / distaert in de H. Bladeren onder de naem van een Herder met betrekking op Israel, en de gelovige hoopvaard / Pf. 23: 1. Pf. 80: 2. Joh. 10: 14. Dwaert Meerten wy dat de gelovige distaert by een kudde, groot of klein vee, en wel besonder by Schapen vergeleken worden / Zach. 9: 16. Pf. 80: 2. Pf. 100: 3. Joh. 10: 14. De Heere God

In wat opzigt God als een Herder, en wel met betrekking op Israel, en op de gelovige, en die wederom, als een kudde voorkommen.

want soo deede den Koning van Assyrien met de Volkeren die hy overwon, doende die uit haer land verbuisen, ende settende andere Volkeren in der zelve Land, opdat hy de overwonnenen soo veel te ligter in sijn geboortsaemheid mogte houden.

Daer na is ook Jeruzalem ingenomen, en verwoest door Nabukadnezar Koning van Babel, welke doe de 2 andere stammen, t. w. Juda, en Benjamin, ook gevangelik heeft weggevoerd na Babel.

Deeze laetste zijn wel wedergekeerd, want na een veertigjarige gevangenis, na dat Cyrus de Monarch van Persien, die niet alleen Babel, maer ook Assyrien onder sijn gebied had, alle de gevangelik weggevoerde in Israel, door sijn gansche heerschappye vryheid gaf, om te mogen wederkeeren tot haer Land, zoo is een groote menigte van de kinderen van Juda, na Judea gekeerd, gelyk toen ook wel enige Israëlieten, d. i. de 10 stammen mede zijn opgetrokken na hun Vaderland, schoon maer minige, alle als een by een voorkomen, Jef. 27: 12. waer op sommige ook tot passen Ezech. 20: 38. en Hof. 1: 11. hoewel daer by Hof. 2: 2. eigentlijk de laetste wederkeering van alle de stammen te gelyk in hun Land schynd bedoeld te worden, te meet, omarmen dat 11 vol. moet onderscheiden van of. 6, 7. daer Israel van die lichaemlyke weldaet. uitgelozen, en zulks alleen aan Juda beloofd wordt, het geene egter of. 11. getoond

God nu / of de Soone Gods, bereijst zig hier by een Herder, om sijne herderlyke Dengden, en hoedanigheden, welke zijn (1.) een liefhebbend hart / Jer. 31: 3. Joh. 15: 13. (2.) een waekend oog, Jer. 31: 28. Pf. 21: 4. (3.) bewaerende hand, Joh. 10: 28. 1 Pet. 1: 5. Jer. 23: 6. Ook is hy een Herder, om de Herderlyke werken, als dieze (1.) merkt uit Israel, Openb. 7: 5. Rom 8: 9 (2.) gedurig leyd, Jer. 31: 8. Jef. 42: 16. (3.) getrouwelijk weid, Jef. 40: 11. Pf. 23: 2, 3. Ezech. 34: 13. (4.) van alle haere gebreken geneest / Jer. 3: 24. Ezech. 34: 16. (5.) uit alle Volkeren opzoekt / Jef. 27: 12. Ezech. 34: 11, 12.

Maer nu de gelovige wegens hunne (a.) veelheid, (b.) eensgezindheid, (c.) vereniging, enz: by kudden, en wegens derzelver profytelikeid, reinheid, iuwakeid, gefindheid tot afdwalen, 't gevaer, waer in zy dan steken / enz: te recht by Schapen vergeleken worden / is overbiedend. Zie hier over ons werk over Jef. 61: 5

Gelyk het nu besonder de pligt is van goede, en trouwe Herders, om hunne Schapen niet alleen in een goede weide te brengen / en te voeren aen waterbeken, ja! ook te regeren, en te bestieren, en de Heere ook in dat opzigt is een Herder van sijn Volk, met haer te voeren in de klaverweiden van het Euangelium der zaligheid, en aen de waterstroommen van de middelen der genade, en des Geestes, ja! te regeren en bestieren door den Herder-staf van sijn Woord.

Ma

en

getoond word, dat sig in dien laetsten tyd anders zou roedragen, want meer ze te zaemen als verminde Broeders, zoo wel lichaemlyk, als geestelik zullen wederkeeren. En het mingt niemant vreemd voorkomen, dat soe schielik op elkandere eerst van de lichaemlyke wederkeering der Joden onder 't O. T. en daer op van hunne lichaemlyke, en geestelyke wederkeering onder 't N. T. en wel in het laetste der dagen geproftoord word, nadien het kenbaer is, en van alle gematigde Mannen van beide studietoegeftaen word, dat die lichaemlyke wederkeering uit Babel, een voorbeeld van de geestelyke zy, zoo als onse Kantkenaren zelfs het stuk in dit Hoofst: opvatten; zie maer zelfs het opschrift van die Hoofst: daer zy de Babylonische gevangenis dadelik een voorbeeld daer van noemen.

De Joden nu dus outtyds wedergekeerd in hun land, hebben Jeruzalem, en den Tempel herbouwd. Zoo zyn ze dan niet alle wedergekeerd neen maer daer is nog een groote menigte Israëlieten in de lande hunner verstroyinge gebleven, die niet mede wilden ootrekken, daerom was aen de Israëlieten, wegens hunne sonden bedreigd, Hof. 9: 1, 4. dat zy in haer land niet blyven zouden; 't geene daer te recht des Heeren land genaemd word; maer dat Ephraim weder in Egypten keeren zoude, ende dat zy in Assyrien het onreine eeten zouden. Of schoon nu een groot gedeelte van hunne Broeders niet wedergekeert zyn, soo hielden egter vele van de zelve nog gemeenschap

en Geest, ist herseg / gelijck dit niet alleen eens Herders plige is / maer besonder ook om sijne Schapen met alle sorge te bewaeren, dat ze niet afdwaelen, of van de Wolf geraast worden; zoo beloofd hier nu ook de Heere / dat hy sijn geestelick Israel in dien laetsten tyd bewaeren zal, als een Herder sijne kudde.

Wat het zegd, als de Heere beloofd, hen besonder te zullen bewaeren, even als een Herder sijne Kudde.

Dit bewaeren sluit in zig (1.) een bewaeren van allerley lighaemelyke onheilen: want de Engel des Heeren legerd zig rondom de geene, die hem vreezen, en ruktze uit, t. lu. uit het nabijende gebaer; staet er Ps. 34: 8. vergelijkt er mede Ps. 91. haedaenig eene lighaemelyke bewaering besouder in den laetsten tyd zal plaats hebben / zoo als men uit verscheide Profetien, en uit Johan. Openb. niet duister zoulu kunnen afnemen. Maer besonder moeten wy hier (2.) denken om een geestelyke hoede, en bewaering van Gods Volk, daer in bestaende / dat hy haer (a.) bewaerd van het ewig verderf, opdat zy daer in niet nederdaelen; verzingen, en van het ewig vliedend omkomen; in welken opzigt hem Paulus noemd een behouder aller menschen, maer meest der gelovige, 1 Tim. 4: 10. t. lu. van zoo bezweert hy niet begeerd de dood des sondaers, maer daer in lust heeft, dat hy zig bekeere, ende leve; en hem daer toe het middel der behoudenis terozdend / geopenbaerd / en de weg der ontcoming bekend gemaakt heeft / hoewel hy egter in kragt / en met der haed alleen sijn Volk behoud. (b.) Hy bewaerd

meer de andere Jooden, op haere Feestdagen opkomende te Jeruzalem tot de hooge Feesten; hoewel ook sommige zyn afgevaalen tot het Heidendom, en zoo met de Heidenen zyn te zamen gesmolten.

Omtrent 160. Jaeren voor de komsst Christi, heeft men wederom een nieuwe verstroyng gehad door den wreeden Antiochus, door wien veele duizenden van Jooden zyn omgebracht, en een ongelooflik gatal is verstroyd geworden door Egypten, Asien, Europa, en Africa, zoodat en Antiochus vervolginge, en besonder Gods waarzenigheid, en roegverdig oordeel der redenen zyn van der Jooden verstroyng; en dat heeft God door her aenbiddelick en alms beleid sijner wegen zoo bestuurd, als willende des allenskens de weg banen tot der Herdenen bekering, als die aelang tot het Koninkryke Christi zouden gebracht worden: want terwyl dese verstroyde Jooden dus alomme onder de Heidenen waeren verspreid, en als gelayd; en mer hen zyn Woord, Wet, en belotten nopens de Messias, zoo is het dat de Jooden in veele plaetzen het rouwst van de Heidenen levenswyze, en Gódsdienst wat afgeschaeft, en veele grove dwalingen van hun een den dag gebracht, en den Heidenen van een enig God, en van de Goddelikkeit van zyn Woord voorgesproken hebben, en hou ingeboezemd; dat er eens een Verlosser, de Messias, tot Zion zoude komen, en: Ten desen einde is her ook niet sonder de besondere besclering des Allerhoogsten soo besclikt geworden, dat

bewaerd van sijn Volk in sijne kragt van het gelove tot de zaligheid, zoo dat zy niet schipbreuk aen de zelve lyden, en dus van een geheele, of eindelyke afval, 1 Pet. 1: 5. en soo bewaerd hy haer / die als weerlose Schapen tot afdwaelen genegen zyn / als een getrouwe Herder van de tanden, en verscheuringe van den helschen Wolf, en selle Leeuw, den Satan, die gedurig al brieschende rondsom hen gaet, zoekende, wie hy zouw mogen verslinden; daerom staet er Ps. 72: 14. Hy zal haere zielen van list, en geweld bevryden: en daer van daen word de Heere met nazuk genaemd / een menschen-Hoeder, Job 7: 20. ja! daer van daen worden de Uitverkorene, welke de Heere bewaerd als het swart sijn oogappels, en staet als op sijne handen draegt / en wel besonder t geestelick Israel Gods / de bewaerde in Israel genaemd / Jef. 49: 6. Na brukelick is ten bezzen opzichte ook de Goddijckhe Jef 2: 3. alwaer de Heere van den Joodzen wyngaerd in den laetsten tyd segt: Ik de Heere behoeve dien, alle ogenblik zal ik hem bevoigtigen: opdat de vyand hem niet besoeke, zal ik hem bewaeren ngt, en dag. Dus word ook van t geestelick Zion ander t N. T. beloofd: De Heere der Heirichaeren zal ze beschutten, enz: ende de Heere haere God zal ze te dien daege behouden, als zynde (N. B.) de Kudde sijn Volks Zach. 9: 15, 16.

Met dit verhandelde zien wy nu tot onse besondere leering, en gebruik:

U n a

I. Dat

Korte stellingen nopens de Leering.

dat de Boeken des O. T. zyn overgeset in de Griekse Taale, die al voor de Pre-likte der Jooden in de Griekse Taale, en heeft bekend dit Tweel van de gansche wereld was, en dat door bestelling van de Koning Ptolomaeus Philadelphus, Koning van Egypten, de welke een groot liefhebber van geleerdheid zynde, allerley geleerde boeken van wylt kahlen herlep, en een zeer groote Bibliotheek verzameld, opzichende hy veele Plikeren hadde ouds Boeken, en horende van het ouds, en derlyde Boek, welke de Jooden hadden, t. w. de H. Schrift, zóó zond hy tot den H. Hieronymus Eleazar de Vasten des Tempels, die te voren den Jooden waeren afgenomen, en verlotte van hem eenige geleerde Jooden, die dat Werk in het Griekse mochten overzetten; waer op Eleazar hem seldt van Meneas, die de Boeken des O. T. uit het Hebréewsch in het Griekse overzetteden, omtrent (200 eenige rekonen) 270 Jaeren voor Christus. Het dagmerk van Antiochus word gelhouden wel geweest te zyn, door dit hebréewsch Boek, welke hy hunde dat de Jooden hadden, sijn Bibliotheek te vermeerderen; dog het oogmerk Gods was hier in hooger: want dewyl zóó een groot gatal van Jooden nu verspreid was door Egypten, Asien en Griekenland, die een de Griekse taale gewend waeren, zóó hebben niet alleen de Heidenen occasie gehad die Schriften te lesen, maer ook de Jooden een middel bekomen om de H. Schrift, in

en 't ge-
bruik uit
dir ver-
handelde
te trek-
ken.

I. Dat het de pligt is / niet alleen van Leeraers, maar ook van alle befondere leden der Kerke, het woord der waerheid nopens de Messias, en sijn Koningryk aen het Volk der Jooden, dat onder / en by hen woond, te verkondigen, om haer (was het mogelijk) tot Christus te brengen / Jes. 2: 3, 5. Cap. 11: 11, 12. Als de Heidenen te bekeeren waeren / ging de wet uit Zion, en des Heeren woord uit Jeruzalem, Mich. 4: 2. en daer op der Apostelen geluid over de ganfche Aerde, Rom. 10: 18. **Du heeft de Heere Israel onder de Heidenen verstroyd / opdat zy overal wederom van de bekeerde Heidenen het nobig onderwys mogten bekomen / en tot dien einde moesten wy alle / die van naturen sondaeren sijn uit de Heidenen, en wel befonder / die onder ons eenig hoger ligt, en meer geestelik verstand ontfangen hebben / streets daer van ons werck maeken / en ons zoo ter eener zijde gedurig oeffenen in de Schriften van Moses, en de Profeten, en ter andere zijde daer uit anvermoend met de Jooden handelen / om hen te overtuigen, dat Jesus van Nazareth de waere Messias is / en hen sou tot het geloue in hem te brengen: want waerelst / dit zoude de weg tot hunne bekinge onder des Heeren zegen konnen maeken / en van zulke middelen zal de Heere zig mede eens bedienen tot dat gewenschte einde; te minsten / dan hadden wy onse pligt gedaen / en de Heere zoude onse zwakke pogingen niet onbeloond laeten.**

II. Hoe

de Griekse taale, die zy verffonden, te hebben, ende haer alsoo in de Synagogen voor te leesen; maer ook diende daerenboven deeze oversetting nog tot een Voorborde, middel en voorbereiding van de bekinge der Heidenen, als in welker taale de H. Schrift toen al was overgeset; en daerom zoo heeft God hier door alles willen voorbereiden tot de aankomst der Apostelen, en haerer prediking nopens den Messias onder de Heidenen. Ook heeft het de Heere mede daerom dus befferd, dat een menigte der Jooden in de landen hanner verstroyng zoudten blyven, opdat zy op de gefette Feesttyden egter volgens de Wet na Jeruzalem optrekende, juist ook op 't Paasch- en Pinxterfeest, te Jeruzalem mogten sijn, en zoo wederkeerende na hun land; onder de Heidenen aldaer mogten konnen verhaelen, de dingen; die welke aldaer by de dood; en opstanding van Gods Soon, en by de uitstorting van de H. Geest gebeurd waeren, en ten einde de Apostelen daer na in hanne landen komende, en het Evangelium predikende, zig op hen, als zoo veele getuigen konden beroepen, en dus met te meer succes onder Jooden, en Heidenen arbeiden; immer dus waeren 'er op het Pinxterfeest een groote menigte van die verstroyde Jooden te Jeruzalem opgekomen, en wel uit de 3. bekende Deelen der wereld; als uit Europa, Asia, en Africa, welke daerom gesegd worden geweest te sijn, van allen Volke des conderden Hemels, 1. Cor. 12: 13.

II. Hoe God niet wederkeerd om sijn Ephraim te verderven, en de werken sijner handen niet vaeren laet! zoodat de geene / aen wien hy eens sijne hand ten goede te koste gelegd heeft / zig vergewissen mogen / dat hy sijn werk altoost by het leven zal behouden, en in 't midden sijns toorns nog altoost gedenken des ontfermens; **weshalven des Heeren kinderen het heilig met die God, die trouwe houd in ewigheid, en wiens arm niet verkort is te helpen, wagen mogen / en hier uit konnen leeren / hoe het hun pligt is veel / en in alle opzigten gebruik van desen Herder Israels te maeken / sijn aen sijn Herder-staf volkomen te onderwerpen, aen sijn hoede, bewaering, versorging, geleiding, enz; streekt aen te bevelen / en gerustelst ober te geben / en daer van enigly af te hangen.**

III. Dien toe hier uit / welke heuchelyke tyden 'er nog eens voor de Kerke zullen opdagen / wanneer de bekeerde Heidenen in de laeste dagen nog eens zullen juichen met Gods toegebragt Volk de Jooden / Deutr. 32: 43. en de ganfche Kerk nog eens een onnasprekelyke rykdom zal erlangen / en als het leven uit den dooden. 1. Cor. 15: 12.

Verhalven (op dat in dit stuk besluite) is het dat 'er zelfs blydicheit is in den Hemel over een sonder, die hem bekeerd. O hoe moeste ons hart zig niet al in 't vooruitgehet hier van verheugen! Hoe moeste onse begeerte daer niet vast nae uitgaen! Hoe moesten wy daerom den Heere niet streekt overig bliden! Hoe den Heere sijn beloften hoopleggen / en daer op waeren! Hoe ook zelfs Wederulgen, en middelen in Gods hand tot herze bekinge trachten te wopen. Dit zouden wy doen; ten eerste / als wy magtiger waeren in de Schriften, om de Jooden uit de zelve te konnen overtuigen; ten deele / als wy meer hart, Geest, en leven hebben, en toonden recht belang te hebben in het wederopbouwen van de vervallene muiren van Jeruzalem; **Oe Heere gebe het!**